

Липень-серпень, 2014 р.
№№13-16 (494-497)

Видається з березня 1993 року

МАЙБУТТЯ

Газета департаменту освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації

методичні рекомендації

До нового навчального року

«Україна – єдина країна» (перший урок)

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України, №1/9-318 від 16.06.2014 року, рекомендуємо розпочати 01.09.2014 р. новий навчальний рік Першим уроком на тему «Україна - єдина країна».

Перший урок нового навчального року має стати поштовхом до подальшої роботи з об'єднання учнів, педагогів, батьків довкола спільної цінності - територіальної цілісності держави, згуртованості суспільства, розв'язання проблем шляхом діалогу, пошуку загальнонаціонального консенсусу. Важливо донести до учнів, що наявність у громадян різних поглядів з тих чи інших питань є природним станом громадянського суспільства. При цьому непорушними є державний суверенітет, незалежність, територіальна цілісність і демократичні засади державного устрою.

Науково-методичний центр виховної роботи та захисту прав дитини ХОІППО пропонує, як зразок, конспект Першого уроку.

Мета: Поглибити знання учнів про нашу державу - Україну; продовжувати вивчати історію рідного краю та його героїчне минуле; формувати громадянські якості: патріотизм, людяність, працьовитість.

Обладнання. Карта України, символи, Конституція, Декларація, Акт проголошення незалежності, розгортка «Хроніка України»; на столі - вишитий рушник, гілка калини, колоски, барвінок, чорнобривці.

Форма проведення: урок - подорож. Розповідь з елементами довідок, повідомлень, бесіди

Вислови.
Всім серцем любить Україну свою,
І вічні ми будемо з нею
(В. Сосюра).
Свою Україну любіть,
За неї Господа моліть
(Т. Шевченко).

Хід уроку
I. Організаційна частина.
II. Вступна частина.

Слово вчителя.
Діти, тема нашого першого уроку – «Україна – наш спільний дім».

Вступне слово вчителя.
Щасливі ми, що народилися на такій чудовій, багатій, мальовничій землі – на нашій славній Україні! Тут жили наші діди і прадіди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду українського, що сягає сивої давнини. Материнський образ України встає з полинових степів і глибинної чорноземної скиби, як барва зоріє із зажури поліських озер, що чистими очима довірливо дивляться на світ, виростає недосяжно на повен зріст із карпатських верховин.

Нема життя без України, бо Україна - це мати, яку не вибирають, бо Україна - це

доля, яка випадає раз на віку, бо Україна – це пісня, яка вічна на цій землі. Багатвікова історія українського народу, народу-великомученика, на долі якого було досить лиха... Майже кожне століття, як свідчать джерела, розпочате голодними роками, наслідками епідемії, спустошливими війнами, чужоземними навалами. З XV століття, з часів Козаччини, почалася національно-визвольна боротьба за побудову незалежної самостійної держави. Але шлях до незалежності був тяжкий і тернистий. Важко назвати країну, яка б пережила те, що пережила Україна за більш ніж півтисячолітнє поневолення (1240-1991 рр.).

Дівчина-українка
*Я – Україна, я – страдниця-мати,
Яка споконвіку була у ярмі
Турецьким, російським...
Та всіх не назвати,
Бо зайди є різні, а муки одні.
Не тільки чужинці мене шматували,
Були і свої в нас жорстокі тирані.
Вони видавали укази й закони,
Тому і загинуло всіх нас мільйони.
Немов маля, що в муках народилось,
У долі, радості і різних неладах, –
Так я з неволі відродилась
І намагаюся стояти на ногах.*

*Ще зовсім молода та непокірна,
А на чолі – блакитно-жовтий стяг,
Прошу мені служити вірно,
Нехай Господь благословить мій шлях.*
Звучить пісня Тараса Петриненка «Україна».

Вчитель. Ми, українці, повинні пишатися тим, що наша Україна ніколи не поневолювала інші народи, не вела загарбницькі війни, а лише захищала себе від ласих на чуже добро близьких і далеких сусідів.

Відомий французький вчений Й. Г. Коль у 1841 році писав: «Немає найменшого сумніву, що колись велетенське тіло російської імперії розпадеться, і Україна стане вільною державою. Час цей наближається поволі, але неухильно. Українці є нація з власною мовою, культурою та історичною традицією. Україна роздerta поміж сусідами. Але матеріал для Української держави готовий: коли не нині, то завтра з'явиться будівничий, що збудує з тих матеріалів велику незалежну українську державу».

І довгожданий час настав. 16 липня 1990 року Верховна Рада Української республіки приймає важливий документ - Декларацію

методичні рекомендації

про державний суверенітет. Декларація стала першим кроком до незалежності нашої держави, відчутним рушієм у боротьбі за волю.

Так, Україна здобула волю і незалежність. Перед усім світом постала держава з давньою славною історією, оригінальною духовною культурою, зі своїми символами, мовою, чесними, працьовитими, миролюбними людьми - українським народом. І сьогодні хочеться сказати словами відомого прикарпатського поета Степана Пушика: «...Є на світі Україна! Не грудка, а земля з народом е!»

16 липня 1990 року назавжди залишиться в історії українського народу великим і пам'ятним днем. Здається, після того кожний день нашого життя був наповнений демократичними змінами і перетвореннями, про які ми зараз поговоримо, розглядаючи хроніку України.

Учень. 24 серпня 1991 року назавжди залишиться пам'ятним днем. У цей день проголошено Акт про незалежність України. Акт проголошення незалежності завершив тисячолітнє прагнення українського народу до волі, до створення своєї суверенної держави.

А 1 грудня цього ж року відбувся Всеукраїнський референдум, на якому Акт проголошення незалежності дістав переконливе підтвердження і схвалення.

Учениця. 1992 рік, жовтень. Україна відзначає 50-річчя Української Повстанської Армії. Доля УПА - одна з найбільш трагічних сторінок в історії українського народу. Повстанська армія вела справедливу боротьбу за незалежність. Сини України, українські повстанці!.. Вони вмирали, як герої, а останніми їхніми словами були: «За тебе, свята Україно!».

Учень. 1993 рік. На всенародне обговорення винесені два варіанти проекту Конституції України.

Учениця. 1994 рік. Україна відзначає 180-у річницю з дня народження Тараса Шевченка. В цьому ж році відбулися вибори до Верховної, обласних, районних, селищних і сільських рад. А у вересні затверджена конституційна комісія.

Учень. 1995 рік. Україна відзначає 400-річчя з дня народження славного гетьмана Богдана Хмельницького. Протягом цього року триває широке обговорення проекту Конституції України.

Учениця. 1996 рік. 28 червня Верховна Рада України прийняла Основний Закон - Конституцію України. Цей день став національним святом. У цьому році також затверджено українську грошову одиницю - гривню.

Учень. 1997 рік. Україна відзначає першу річницю Конституції України і готується до 55-річчя УПА.

Учениця. 1998 рік. Вибори до Верховної Ради України.

Учень. 1999 рік. Вибори Президента України. Обрано Леоніда Кучму. Прем'єр-міністром призначено Віктора Ющенка.

Учениця. 2000 рік. 16 квітня відбувся Всеукраїнський референдум, який засвідчив, що українці вміють зробити правильний вибір.

Учитель. Звісно, ми згадали тільки деякі важливі події з життя молодшої Української держави. Але сьогодні з гордістю можемо сказати: так, є незалежна Українська держава зі своєю землею, своїм народом, своїми символами, своєю рідною мовою, традиціями і культурою, і, нарешті, зі своїм Основним Законом - Конституцією.

І саме сьогодні ми здійснимо віртуальну подорож, під час якої пригадаємо, а також дізнаємось багато цікавого про нашу державу, її традиції, історію, теперішнє життя.

А перш ніж вирушити у подорож, пограємо в гру «Чарівна квітка».

(Квітка з різнокольоровими пелюстками. На оберненій стороні пелюсток написані питання. Кожна дитина обирає пелюстку і тим самим обирає собі питання):

1. Що таке Батьківщина?
2. Кого з відомих українців знаєте?
3. Як називається Основний Закон України?
4. Хто такі козаки?
5. Де розташована Україна?
6. Де жили козаки?
7. Столиця України?

III. Подорож. Зупинка перша «Державні символи України»

Слово вчителя.

Кожна держава світу має свої символи. Символ - це знак, умовне позначення якогось предмета чи явища. Наша Україна теж має свою символіку.

- Які державні символи України ви знаєте?

Герб - символічний знак, ключ до історії, роду, міста, держави. Ще герб - це відмітний знак, картинка. Герби бувають різні: на них зображують рослини, звірів, птахів. Знак свідчить про те, чим славна держава, що символізує її могутність.

Зображення тризуба на території нашої держави має дуже давню історію. Наскальні малюнки, гончарні вироби, монети, прикраси, які розкопують археологи, свідчать про те, що тризуб був поширений тут ще у 4 - 1 ст. до нашої ери, тобто 3-6 тисяч років тому...

За часів Київської Русі у 9-11 ст бачимо тризуб на золотих та срібних монетах князя Володимира Великого. Потім він стає ознакою державної влади для нащадків Володимира - князів Святослава і Ярослава Мудрого. Є він і в гербі дочки Ярослава - князівни Анни, яка стала королевою Франції.

Саме тому, що на землях України тризуб має безперервну тисячолітню традицію, він визнаний символом Української держави. Можна пофантазувати з приводу того, що саме символізує тризуб. Число три завжди вважалося числом казковим, чарівним.

Тризуб означає триєдність життя - батько, мати, дитя, які символізують силу, мудрість і любов. Тризуб ще відображає і єднання трьох стихій - землі, води, повітря, без яких неможливе життя. Якщо придивитися уважно до герба, то можна ще й скласти слово з його частин - воля. Адже до волі завжди прагнув український народ.

Державний прапор України - це національний прапор України, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг - синього та жовтого.

Жовтий колір - це колір пшеничної ниви, колір зерна, що дарує життя усьому сущому на землі. Жовтий колір - це й ще колір жовтогогарячого сонця, без лагідних променів якого не дозрів би, не заколосився б життєдайний хліб.

Блакитний колір - це колір ясного, чистого мирного неба. А хіба без живлющої матері-води визрів й заколосився хліб? От вам і ще один блакитний колір - колір цариці - води.

Гімн (лунає уривок гімну) - «Ще не вмерла Україна». Авторі - Павло Чубинський і Михайло Вербицький.

Учитель. Завдання кожного справжнього громадянина України - знати, поважати символи своєї держави, не дозволяти глумитися над ними, гордитися тим, що ми живемо у вільній державі.

А що треба робити вам, діти, щоб відчувати, що ви патріоти, громадяни, що також берете участь у будівництві своєї держави?

Учні відповідають. (Добре вчитися, щоб у майбутньому оволодіти якоюсь спеціальністю і приносити користь своїй країні; любити природу, берегти і примножувати її багатства; берегти історичні і духовні пам'ятки свого народу, не руйнувати, а вивчати історію рідного краю; наполегливо вивчати рідну мову, бо це мова народу нашого, державна мова України; знати традиції свого народу тощо).

Зупинка друга «Моя мала Батьківщина».

І. Як ви розумієте значення слова Батьківщина? А значення мала Батьківщина?

Мала Батьківщина - це місце, де ти народився. Кожен з нас повинен знати історію рідного краю. Ми живемо на славетній землі, тому пригадаємо, чому вона так була названа,

Місто Городок, районний центр Хмельниччини, по праву належить до тих невеликих міст-перлин, які є окрасою України загалом і Подільського краю зокрема. Виявлені на території сучасного міста рештки поселення трипільської культури III тисячоліття до нашої ери

методичні рекомендації

свідчать про те, що люди жили тут з дуже давніх часів. Лік своїм рокам Городок веде від першої писемної згадки. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 року № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України» (міста і селища міського типу) встановлено дату заснування м. Городок (1362 року), коли Литва розгромила татар на р. Сині Води і підпорядкувала Поділля з його містами та селами своїй владі. Однак у Литовському літописі, де описуються ці події, про Городок не згадується.

Дехто з істориків схильний вважати за дату заснування Городка 1392 рік, коли литовський князь Ф.Коріатович передав кілька населених пунктів землевласнику Бедриху. Звідси нібито й назва - Бедрихів-Городок. В актах XV ст. поселення зустрічається під назвами Городок, Грудек, Грудок і, нарешті, Новодвор, який цілих півстоліття, з кінця п'ятнадцятого і до середини шістнадцятого, належав магнатам Новодворським.

За найновішими дослідженнями історика В. Михайловського, м.Городок під назвою Новий двір згадується у документі, що датований 1456 роком, згідно з яким, генеральний кам'янецький староста Бартоша з Бучача записав Миколаю Свірчу з Нового двору 50 кіп кам'янецької монети на села Кузьмин і Новосілка.

Часта зміна назви містечка була не єдиною особливістю, яка виділяла його з-поміж інших поселень Поділля. Тут дуже часто змінювались власники. З кінця XV і до першої чверті XVI ст. містечко належало магнатам Новодворським; з середини і до кінця XVI ст. – переважно генералу Гербурту та шляхтичу Свірчу; з короткими перервами протягом двох віків – XVII та XVIII – магнатам Замоїським, першу чверть XIX ст. – барону Гейсмару. Останнім власником Городка з 1875 року була родина Виноградських з Києва.

Кожен з перелічених власників та епоха, в якій вони жили, наклали свої глибокі відбитки на економічний, соціальний та духовний портрет Городка на

Смолічч.

Орди чужинців не раз руйнували місто дотла, як це було, наприклад, у 1550 році, коли на Поділля вторглися полчища татар, але жителі відроджували його знову. Занадто вигідним було географічне розташування Городка: він лежав на важливому торговельному шляху з Брацлавщини в Коломию.

Добре відомий історії наступний факт. Турецьке ярмо, під яким перебував Городок з 1672 до 1699 рр., негативно позначилось на кількості населення міста, тому магнат Замоїський змушений був заселити Городок селянами-мазурами з-за Вісли і Сяну. Варто сказати, що це був другий за чисельністю вплив поляків у Городок. Перший мав місце наприкінці XV ст. після шлюбу литовського князя Ягайла та польської королеви Ядвіги, коли поляки активно почали колонізувати Поділля. Звідси, власне, і бере початок історія Городка як переважно польського містечка, з давніми духовними традиціями, яким він певною мірою залишається й донині. Під час визвольної війни українського народу 1648-1654 років під проводом Богдана Хмельницького жителі Городка не залишились осторонь важливих історичних подій. Національний і релігійний гніт, якого зазнавали подоляни, штовхав їх на активну участь у визвольних змаганнях. Відомо, що в 1653 році козацькі війська взяли городоцький замок.

Саме 20 червня 1653 року під Городком стала історична подія, котра можливо, на віки визначила долю України. Через допущені політичні помилки та прорахунки і в силу несприятливих обставин стався масовий протестний виступ козаків проти гетьмана. Зважаючи на серйозність моменту, ним та старшинською радою було прийнято рішення «повертатися назад і за ляхами не гнатися». Наступного дня (21 червня) військо знялося і подалося на схід України. Првал наступу позбавив сприятливого шансу перемоги над поневолювачами і домогтися возз'єднання етнотериторіальних земель в національну державу.

Активно проявили себе місцеві жителі і під час народного повстання 1702 року, яке розгорнулось на Правобережжі. Чимало міщан приєдналось тоді до загонів Федора Шпака, які діяли в районі Городка, Сатанова та інших міст. А дещо пізніше, в часі селянсько-гайдамацького повстання 1734 року, влились до повстанців Медведя (Медведенка), які нищили шляхту на Поділлі.

Втім, у цих історичних катаклізмах містечко, відроджуючись щоразу буквально з попелу, міцніло і росло. За королівською грамотою 1786 року Городок отримав права міста.

Кінець XVIII ст. став переломним для Поділля загалом і Городка зокрема. Після третього поділу Польщі Правобережна Україна до Збруча відійшла до Росії. І, як і в більшості прикордонних містечок, у Городку спостерігається ріст єврейського населення. На початку XX ст. воно вже переважало за кількістю і православних, і католиків.

Стрімко розвиваються виробничі відносини. 1839 року запрацював один з перших в Україні цукрових заводів, збудований бароном Гейсмаром. Згодом – ливарно-механічна майстерня Мельхерта та Єфімова. На початку XX ст. Городок став переважно промисловим. Тут діяло 23 заводи, з яких половина випускала продукцію з глини. На все Поділля славилися городоцькі гончарі. В особливий пошані була фабрика з оздоблення фарфору, який для художнього розпису привозили з Карлових Вар та Праги.

Одночасно з ростом промисловості наприкінці XIX – на початку XX століть у Городку спостерігається пожевлення в галузі просвіти. На кошти казни і місцевих жителів було збудовано школу і відкрито двокласне міністерське училище.

XX ст. принесло місту нові випробування. Радянська влада була встановлена у Городку в січні 1918 року, і невдовзі місто стало районним центром.

Кінець 20-х-30-х років – колективізація, голодомор, сталінські репресії – за-

брали життя сотень людей. Голод 1931-1933 тут перенесли без масових жертв, хоча голодування не оминуло жодну сім'ю. Чимало городчан дістало ярлики «шкідників» і «ворогів народу», більшість з них безслідно зникла в сталінських гулагах.

Великої біди і незліченних страждань коштувала Городку фашистська окупація, яка тривала з 8 липня 1941 року до 25 березня 1944-го. У боях за звільнення міста загинуло 240 радянських воїнів, не повернулись додому з полів битв Другої світової війни понад 300 городчан.

Почалися роки відбудови. Знову ожили цехи промислових підприємств. Городок перетворився у промислове місто, оновився новобудовами, став затишним та впорядкованим.

Розповідь про сьогодення Городоччини

Нині у Городку – 17 тисяч жителів. За роки незалежності він став одним із найпривабливіших міст Поділля. У ньому, як ніколи раніше, відчутні національне та духовне відродження. Місцеві мешканці гордяться тим, що у них, окрім трьох загальноосвітніх навчальних закладів, діють гімназія та школа з польською мовою викладання, музична та спортивна школи, філії двох профтехучилищ та Київського авіаційного технікуму. За останні роки у місті збудовано два костели і три православні церкви. Діє перша в Україні римо-католицька духовна семінарія.

Мальовниче містечко Городок над Смоліччем приваблює своїм історичним минулим, овіяне таємничістю давнини, визвольними змаганнями, розвитком промисловості та ремесел, розквітом духовності і освячене мудрими і працьовитими людьми. Любов і повага до міста приходять у свідомленням його славного минулого.

Зупинка третя «Літературна».

Слово вчителя.

Послухайте уважно легенду.

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу та-

лантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці - любов до господарювання, німці дисципліну і порядок. Діти Росії - владність, Польщі - здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики...

Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багряний вінок з червоної калини.

– Хто ти? Чого плачеш? – запитав Господь?

– Я Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові і пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущаються з удів та сиріт, у своїй хаті нема правди й волі.

– Чого ж ти не підійшла до мене скоріш? Я всі таланти вже пороздавав. Як же зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог, піднявши правицю, зупинив її:

– Є у мене найцінніший дар, який уславить тебе на цілий світ. Це – пісня.

Узяла дівчина-Україна

дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ.

Звучить пісня «Моя Україна».

– А які пісні і вірші про Україну знаєте ви? (Діти розповідають).

III. Підсумок уроку.

– Що нового ви сьогодні дізналися? Чи цікаво вам було на цьому уроці?

Учитель. Ви – майбутнє України. Тож своїми знаннями, працею, здобутками підносьте її культуру. Будьте гідними своїх предків, любіть рідну землю, бережіть волю і незалежність України, поважайте наш народ і нашу мелодійну мову

Діти, від розуміння і любові кожного з нас залежатиме, яким буде майбутнє України. А любити її - це значить працювати в ім'я її рідної землі.

Нові часи, нові завдання, нові вимоги... Незалежність України дає можливість кожному з нас стати справжнім господарем своєї землі, а для того, щоб ним

стати, потрібно, найперше, любити землю, віддати їй розум, серце, душу. Сьогодні ми є свідками великих перетворень, що відбуваються в нашій країні: Україна твердо стала на шлях реформування економіки. Приватизація, розвиток підприємництва, конкуренція – це нові риси економіки, які з'явилися в процесі розвитку державності.

Найголовнішим нашим багатством є земля. Вона потребує дбайливого господаря. Земля передається тим, хто на ній живе, хто її обробляє, хто береже її і дбає про неї. Буде на землі господар – буде хліб і до хліба. Справжній господар не отруїть землі, не переоре незібраний урожай, не допустить, щоб його засипало снігом. А такі випадки були в минулому. Кожен з нас уже сьогодні повинен подумати, яку професію обери в майбутньому, які знання потрібні для того, щоб здобути її, і що робитиму «я», щоб принести користь людям, країні, собі. А відроджувати потрібно і саму землю, природу. Погляньте навкруги: забруднені озе-

ра, отруєні моря, вирубані ліси, зруйновані пташині гнізда, поріділі від хімікатів ліси. Природа жива. Вона також потребує дбайливого господарського ставлення до себе. Подбаймо про неї! Яким буде завтрашній день нашої держави? Відповідь на це запитання дає день сьогоднішній.

Що більше буде зроблено для розбудови сьогодні, то краще житимемо завтра, і будемо гідними називати себе українцями. Бо, як сказано в Біблії, «...хто шукає, той завжди знаходить, а хто вірить, тому по вірі його і воздається». Хай Бог допомагає нам творити своє майбутнє своїм розумом, своїми руками і серцями.

Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води...

В годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну, красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну.

Володимир Сосюра.

Про вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2014/2015 н.р.

У 2014/2015 н.р. вивчення української мови в 5-6 класах здійснюватиметься за чинною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, укладеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом МОН України від 06.06.2013 р. № 664.

Сучасні підходи, на яких базується оновлена програма з української мови для учнів 5-9 класів шкіл з українською мовою навчання, реалізуються в процесі цілеспрямованого формування й удосконалення всіх основних етапів пізнавально-творчої мовленнєвої діяльності – мотиваційного, змістово-орієнтаційного, процесуального, результативно-рефлексивного в процесі опрацювання на текстовій основі у взаємозв'язку чотирьох змістових ліній курсу української мови - мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної (стратегічної).

Формування у школярів мотивації навчання є однією із центральних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в учнів прийомів самостійного здобуття знань, розвитку пізнавальних інтересів, формування в них активної життєвої позиції.

Для формування повноцінної мотивації навчання необхідно забезпечити комплекс дидактичних умов (Савченко О.Я.), а саме: формувати суб'єкт-суб'єктну позицію учня; збагачувати зміст навчання української мови особистісно орієнтованим матеріалом; стверджувати гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в них особистість; створювати навчально-розвивальне середовище; задовольняти потреби в спілкуванні з учителем й однокласниками в процесі навчання; збагачувати мислення, мовлення; формувати допитливість, пізнавальний інтерес, прагнення до самопізнання, самооцінювання своїх можливостей; стимулювати саморозвиток, самовдосконалення; використовувати різні способи педагогічної підтримки; виховувати активне, від-

повідальне ставлення учнів до навчальної праці, зміцнювати почуття обов'язку, волю тощо.

Сучасний урок української мови – це надзвичайно багатогранний процес педагогічної діяльності, у якому найголовніше – єдність форми й змісту, реалізація цілей (освітньої, розвивальної, виховної), завдань, структури, методів, прийомів, організаційних форм і засобів проведення з використанням нових педагогічних технологій. Це насамперед співпраця вчителя з учнями, у процесі якої відбувається активний інтелектуальний і мовленнєвий розвиток дітей.

Організація навчальних дій на уроках української мови спрямована на формування мовної і мовленнєвої особистості учня. Ефективна організація навчальної діяльності з урахуванням компетентнісного підходу передбачає надання переваг таким формам, методам, прийомам і засобам, які забезпечать формування комунікативної компетентності учнів.

Дидактичним резервом для формування комунікативної компетентності учнів основної школи в процесі навчання української мови є розвиток рефлексивних умінь і навичок.

Для формування й розвитку рефлексивних умінь і навичок на уроках української мови рекомендовано використовувати навчально-практичні й навчально-пізнавальні завдання, що вимагають від учнів самостійної оцінки чи аналізу власної навчальної діяльності, виявлення позитивних і негативних факторів, що впливають на результати та якість виконання завдання, самостійної постановки навчальних завдань (що треба змінити, виконати по-іншому, додатково дізнатися і т. п.); вираження ціннісних суджень, своєї позиції з обговорюваної проблеми на основі наявних уявлень про соціальні, особистісні й естетичні цінності, морально-етичні норми, аргументації (пояснення або коментаря) своєї позиції.

Наприклад: «Проаналізуйте самостійно урок і дайте відповіді на запитання: Що нового я дізнався (дізналася) сьогодні? Чи корисні для мене ці знання? Чи відчуваю я себе

на один крок сильнішим (сильнішою) у грамотності? Чи зможу я пояснити ці правила сторонній людині? Чи повною мірою я включився (включилася) у процес уроку? Що із вивченого видалося найскладнішим?» «Дайте відповідь на запитання: Чи задоволений (-а) я своєю роботою на уроці? Продовжте речення: Я сьогодні зрозумів (-ла), що...; Мені приємно, що...; Для того, щоб бути грамотним, необхідно...; Я збагатив (-ла) свої знання такою інформацією...» тощо.

Відповідно до ціннісного та емоційного компонентів навчання учнів української мови дуже важливим є виховання громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, почуття гордості за свою країну; поваги до історії, культурних та історичних пам'яток; емоційно позитивне прийняття своєї етнічної ідентичності; поваги до інших народів і прийняття їх, готовність до рівноправного співробітництва; поваги до особистості та її гідності, доброзичливе ставлення до оточуючих, нетерпимість до будь-яких видів насильства і готовність протистояти їм; поваги до цінностей сім'ї, любові до природи, визнання цінності здоров'я свого та інших людей, оптимізм у сприйнятті світу та ін.

У 6 класі на курс вивчення мови виділено 122 год, 3,5 год на тиждень.

За новою програмою з української мови кількість годин не змінилася, тільки відбувся перерозподіл їх між 6 і 7 класами, а саме: 5 клас – 3,5 год на тиждень (122 год); 6 клас – 3,5 год на тиждень (122 год); 7 клас – 2,5 год на тиждень (88 год); 8 клас – 2 год на тиждень (70 год); 9 клас – 2 год на тиждень (70 год);

У зв'язку з перерозподілом годин у шостому класі з'явилася можливість збільшити певну кількість їх на вивчення майже всіх розділів.

Так, у мовленнєвій змістовій лінії програми уточнено деякі види творчих робіт щодо поділу їх на усні й письмові форми виконання, внесено певні зміни до вимог щодо рівня мовленнєвої компетентності учнів шостого класу.

З огляду на те, що у формуванні мовленнєвої компетентності шес-

методичні рекомендації

тикласників у процесі сприймання усних і письмових текстів чільне місце займає аудіювання й читання мовчки, то успішне опанування їх передбачає регулярне використання спеціально підготовлених учителем, цілеспрямованих завдань із розвитку в шестикласників умінь слухати-розуміти, читати-розуміти, аналізувати й оцінювати усні й письмові висловлювання (розуміти фактичний зміст, особливості побудови текстів, визначати тему й основну думку, причинно-наслідкові зв'язки, основну й другорядну інформацію, зображувально-виражальні засоби), висловлювати своє ставлення до почутого й прочитаного, критично формулювати власні судження.

У новій програмі в 6 класі на формування й розвиток аудіативних і читацьких умінь (уголос і мовчки) виділяється по 2 год на рік (по 1 год на семестр), не враховуючи проведення тестового контролю за рівнем досягнень шестикласників з аудіювання й читання мовчки, для цієї роботи спеціальних годин не відведено.

У мовній змістовій лінії збільшено кількість годин на «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» (5/7) (тут і далі: у чисельнику подано стару кількість годин 5, а в знаменнику нову -7).

Розширено розділ «Лексикологія. Фразеологія» матеріалом про фразеологію, перенесеним із 5 класу й відповідно значно збільшено кількість годин (7/12).

Щодо розділу «Словотвір. Орфографія» (8/9), то його доповнено матеріалом про абrevіатуру, словотвірний ланцюжок, словотвірний розбір слова.

Збільшено кількість годин на вивчення розділу «Морфологія. Орфографія» (50/58), зокрема: на вивчення іменника (18/20), прикметника (15/17), числівника (8/10), займенника (8/9).

Зміст соціокультурної змістової лінії в кожному класі майже повністю змінено, наповнено новим матеріалом (тематика текстів, види висловлювань), а орієнтовні вимоги визначено з урахуванням вимог компетентнісного підходу.

Роль діяльнісної (стратегічної) змістової лінії виявляється у формуванні мотивації навчання, здатності організовувати свою працю для досягнення результату, дає змогу вибудувати цілеспрямовану лінію поведінки для успішного виконання певного завдання; в удосконаленні загальнонавчальних умінь, оволодінні творчими, естетико-етичними вміннями, які визначають успішність мовленнєвої діяльності.

Діяльнісну змістову лінію в кожному класі змінено з урахуванням вже набутих учнями умінь і навичок у попередніх класах.

У 7-9 класах ЗНЗ вивчення української мови здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5-12 класи /Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення української мови у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством (наказ від 28.10.2010 № 1021), а саме:

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (еконімічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / Укладачі: Г.Т.Шелехова, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – К.: Грамота, 2011.

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі: Л.І.Мацько, О.М.Семенов – К.: Грамота, 2011.

До важливих завдань навчання української мови учнів основної і старшої школи на сучасному етапі розвитку мовної освіти відносимо:

1) урахування виняткової ролі державної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина і потреби належною мірою оволодіти нею; необхідність збереження й подальшого її розвитку як безцінного культурного надбання попередніх поколінь українського народу і відповідальності школярів як громадян України в цій справі перед світовою спільнотою;

2) розвиток пізнавального інтересу до української мови як до феномена, вироблення в учнів здатності діставати естетичне задоволення від сприймання усного українського слова, читання художньої літератури

українською мовою;

3) формування потреби різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів, оволодіння сучасними методами оперування знаннями, уміннями використовувати сучасні інформаційні й комунікаційні технології (Інтернет, дистанційні форми навчання та ін.);

4) забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо;

5) вироблення цілісного світогляду, знаходження сенсу життя як важливих умов удосконалення власної мовленнєвої здатності;

6) потреба дотримання загальнолюдських моральних норм як необхідної передумови уникнення конфліктних ситуацій та оптимального розв'язання їх у разі назрівання; розвиток в учнів уміння вести діалог, висловлювати власні думки й переконливо аргументувати їх;

7) прилучення учнів до загальнолюдських цінностей, що найпродуктивніше можна реалізувати в процесі інтегративного вивчення української мови з використанням засобів музики й живопису, художньої літератури, також спираючись на історичні дані;

8) урахування компетентнісного підходу до навчання української мови, за якого забезпечується результат навчання;

9) забезпечення особистісної значущості для кожного школяра здобутих знань і набутих умінь та навичок з української мови, усебічний розвиток особистості, її нахилів, здібностей і талантів;

10) формування в учнів потреби в удосконаленні власної мовленнєвої здатності впродовж усього життя.

Важливою ознакою сучасного уроку є використання здоров'язбережувальних технологій. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали можливість більше рухатися, а не перебувати у статичному положенні.

Згідно з наказом від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української мови:

– Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана – К.: Грамота, 2009. – 100 с.

Поглиблене вивчення української мови у 8-9 класах буде здійснюватися

методичні рекомендації

за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

– Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

– Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмами:

– У 5-6 класах: Українська мова. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою / Укладачі : Г.Т.Шелехова, М.І.Пентиліук, В.І.Новосьолова, Т.Д.Гнаткович, К.В.Таранік-Ткачук, Н.Б.Коржова. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

– У 7-9 класах: Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори: Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. За редакцією Л.В.Скурятівського. – К.: Ірпінь: Перун, 2005.

– У 10-11 класах: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

– У 10-12 класах: Українська мова. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо враховувати нахили, здібності учнів і створювати умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів, поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема української мови, на диференційованій основі.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалених Міністерством, розміщено у збірнику:

Збірник курсів за вибором і фа-

культативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Курси за вибором у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтація на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9-17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. №128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, урахувавши, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8-9 класи) та профільної (10-11 класи) освіти має свої

особливості, спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо, згідно з реальними обставинами, може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечення поетапного різнобічного й об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

методичні рекомендації

Використання тестів – як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю – можна пропонувати учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Оцінювання результатів навчання української мови здійснюється на основі компетентнісного підходу до шкільного мовного курсу, який насамперед має забезпечити учням інтенсивний мовленнєвий та інтелектуальний розвиток, уміння ефективно користуватися мовою, спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації, високу мовну культуру особистості; розвиток навичок самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості тощо.

Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів треба враховувати, що мова є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання інших предметів, а це підвищує вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності школярів.

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання й вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У I семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний твір, діалог), результати оцінювання виставити в колонку без дати і врахувати в

найближчу тематичну. У II семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний переказ і читання вголос. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мови подано у методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин уроку) залежно від характеру вивчуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять один раз на рік і виставляють у колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання скориговано у програмі з української мови для 5-12 класів (лист Міністерства від 18.05.2009 № 1/9-342).

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Викладання української мови у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) спрямоване на вирішення комплексу завдань: формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, розвиток інтелектуально-креативних здібностей, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо; засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективного комунікації тощо.

Відповідно оцінювання говоріння у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум дві оцінки за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремих уроків, а оцінки виводять двічі на рік і виставляються у колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми *	3	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант **	1	1	1	1
аудіювання *	1	1	1	1

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів враховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас		10 клас		11 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми *	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1	1	–	1	–
Правопис: диктант **	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
аудіювання *	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки *	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

Про вивчення української літератури у 2014/2015 н.р.

У 2014-2015 н.р. вивчення української літератури в 5-6 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи/ Автори Р.В.Мовчан, М.П.Бондар, Л.І.Кавун, О.М.Івасюк, К.В.Таранік-Ткачук, О.І.Неживий, С.О.Кочерга, Н.В.Михайлова, - К.:Видавничий дім «Освіта», 2013.

Вивчення літератури в 6-му класі забезпечує реалізацію ключових компетентностей у таких напрямках:

- соціальні компетентності (активна участь у соціальному житті, розвиток комунікативних якостей);

- мотиваційні компетентності (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, самостійності);

- функціональні компетентності (вміння оперувати набутими знаннями, навичками, використовувати їх на практиці).

Програма з літератури перебудована так, що на першому місці – не кількість творів (їх скорочено), а якість вивчення, тобто сприйняття, творче читання, осмислення.

Курс літератури в 6-му класі структуровано за такими тематично-проблемними блоками:

«Загадково прекрасна і славна давнина України»

«Я і світ»

«Пригоди і романтика»

«Гумористичні твори».

Література в 6-му класі вивчається за своєрідним цілісним сюжетом. При цьому біографія письменника згадується лише вибірково, диференційовано, як того потребує основна тема даного тематично-проблемного блоку. Фрагмент біографії має зацікавити учнів і бути доступним.

Запропонована кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною. Учитель може її змінювати у межах 70 годин:

- текстуальне вивчення творів – 51 год.;

- повторення та узагальнення – 2 год.;

- література рідного краю – 4 год.;

- позакласне читання – 4 год.;

- розвиток мовлення – 4 год. (у межах на текстуальне вивчення);

- виразне читання – 2 год. (вимоги щодо структури і особливостей проведення уроків виразного читання вміщені у листі МОН України від 21.08.2010 № 1/9-580)

- резервний час – 7 год.

Резервний час можна використати для уроків розвитку мовлення, контрольованого оцінювання, різних видів творчих робіт, позакласного читання – на вибір учителя.

Вивчення літератури в 6-му буде здійснюватись за підручниками, рекомендованими МОН України:

- «Українська література», підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт.Авраменко О.М.);

- «Українська література» підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт.Коваленко Л.Т.).

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів та розвантаження змісту навчальної програми, відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки від 11 лютого 2010 року, протокол № 1/4-2, затверджено зміни до навчальної програми з української літератури, а саме:

7 клас

- твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» – винесено на позакласне читання;

- вірш А. Малишка «Приходять предки...» – вилучено з програми (замінено на поезію «В завійну ніч з незвіданих доріг...»);

8 клас

- твір І. Франка «Іван Вишенський» – текстуальне вивчення замінено на оглядове (1 година);

- поезії В. Самійленко «Ельдорадо» і «Патріоти» вилучено з програми, замінено на твори «На печі», «Не вмере поезія...»;

- вивчення творчості Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») вилучено з програми – натомість вивчаються оповідання О. Чорногуза «Як вибрати ім'я», «Як поводитись у кіно» зі збірки оповідань «Веселі поради»;

9 клас

- притча І. Липи «Мати» – вилучено з програми;

- усунуто дублювання вивчення вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати...» (у 5 класі твір вивчається, у програмі для 9 класу – знято);

- зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 4 пісень вивчатиметься 2 на вибір).

Вивчення української літератури

у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством (наказ від 28.10.2010 № 1021). Ефективність практичного втілення системи профільного вивчення української літератури та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій забезпечується наявністю двох профільних програм:

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програма академічного рівня збігається за змістом і формою з програмою рівня стандарту (як за кількістю годин, так і за вимогами до рівня оцінювання навчальних досягнень учнів).

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська література вивчатиметься за програмами:

У 5-9 класах: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с. (з урахуванням внесених змін до навчальної програми).

У 10-11 класах: Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний,

методичні рекомендації

спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

У 10-12 класах: Українська література. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. – К.: Грамота, 2009.

Згідно з наказом Міністерства від 18.02. 2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української літератури:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8-9 класи. // Керівники авторського колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за загальною редакцією Р.В. Мовчан; авторський колектив: Р.В. Мовчан, М.М. Суліма, В.І. Цимбалюк, Н.В. Левчик, М.П. Бондар. – К.: Грамота, 2009. – 88 с.

Основними завданнями поглибленого вивчення літератури є: вироблення в учнів стійкого інтересу до читання, до української книжки зокрема; формування самостійного, критичного, творчого мислення школярів у процесі аналізу художнього твору на основі засвоєння ними необхідної суми знань; розвиток творчих здібностей, загальнокультурного рівня учнів через ознайомлення їх із творами мистецтва слова, розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у художніх творах; виховання сучасної естетично розвиненої особистості, творчого читача зі сформованим почуттям національної свідомості та власної людської гідності.

Поглиблене вивчення української літератури у 8-9 класах може здійснюватися за підручником, рекомендованим Міністерством:

Цимбалюк В.І. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української літератури. – К.: Видавничий дім «Освіта». – 2012.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи.

Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, вміщено у збірнику:

- Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9 – 17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний курс. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, урахувавши, що організація

профільного навчання на етапі допрофільної (8-9 класи) та профільної (10-11 класи) освіти мають свої особливості, що спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендацію кількості видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю 5-9 класи

Форми контролю	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	4	4
контрольного класного твору	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8-9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

методичні рекомендації

Обов'язкова кількість видів контролю
10-11 класи

Форми контролю	10 клас		11 клас		10 клас		11 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II
	Рівень стандарту, Академічний				Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі:	3	3	3	3	4	4	4	4
контрольного класного твору	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5

У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – (у + п).

Звертаємо увагу на те, що домашній контрольний твір не є обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, залишений учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи (наприклад, створення фанфіків тощо), щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Можливі види контрольних робіт:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота тощо;
- письмові контрольні твори.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора

тощо;

- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфа підручника);
- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;
- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Перелік головних вимог щодо виконання письмових робіт і перевірки зошитів з української літератури, особливостей проведення уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу з української літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Відповідно до листа Міністерства від 07.03.2014р. № 1/9-607 відкликається лист від 5 вересня 2013 року № 1/9-607 «Про використання навчальної літератури». У навчально-виховному процесі може використовуватися навчальна література, яка має гриф Міністерства або схвалення для використання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Щодо використання посібників, що містять плани-конспекти уроків нагадуємо, що вчитель-словесник може

використовувати книжку для вчителя або інші посібники й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо є місце для внесення змін учителем.

Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», повинен самостійно складати конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена для використання у загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичні комплекти до підручників, у тому числі книжки для вчителя із календарно-тематичним плануванням уроків, щорічно зазначаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику» Міністерства.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності.

Для ефективного використання у навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української літератури:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. ЗНО 2012. – К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2012. – К.: Грамота, 2011.

Українська література: Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання 2012 / [упорядк. Авраменко О. М.]. – К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська література. Міні-конспекти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Грамота, 2012.

**В.КУШНІР,
С.МЕЛЬНИКОВА,
методисти ХОІППО.**

Про вивчення світової літератури у 2014/2015 н.р.

У 2014/2015 н.р. вивчення світової літератури у 5-6 класах здійснюватиметься за навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 6.06.2012 р. №664.

6 клас за новою навчальною програмою продовжує новий етап літературної освіти – прилучення до читання (5-7 класи). У зв'язку із підготовкою школярів до входження в сучасний світ і життя в умовах інформаційного суспільства необхідно залучити сучасні інформаційні технології для формування якостей творчого читача (Інтернет-портали бібліотек, сайти письменників і т.д.).

Згідно з новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти передбачається реалізація чотирьох змістових ліній: емоційно-ціннісної, культурологічної, літературознавчої і компаративної.

У програмі збільшено варіативний компонент (20% – 14 годин із 70 на рік): резервний час (6 годин), уроки розвитку мовлення (4 години), уроки позакласного читання (4 години), коли вчитель може обрати твір із переліку додаткової літератури, розподілити додаткові години у межах розділу або теми, врахувавши свої уподобання, інтереси учнів, особливості й рівень підготовки класу.

Вивчення світової літератури у 6 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 н.р. здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Ніколенко О.М., Конєва Т.М., Орлова О.В., Зуєнко М.О., Кобзар О.І. Світова література. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2014.

- Волощук Є.В. Світова література. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2014.

Представлені підручники відповідають вимогам нової програми зі світової літератури для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

Нові програми для учнів 5-9 класів та програми для 7-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів розташовані на сайті Міністерства освіти і науки України за адресою: www.mon.gov.ua.

Для учнів 7-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться

у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.).

Російська мова та інші мови національних меншин

Головна мета вивчення російської та інших мов національних меншин в загальноосвітніх навчальних закладах – надати основи знань про мову, що дозволить забезпечити достатньо високий рівень спілкування та грамотного письма, необхідних для успішної індивідуальної та соціальної діяльності, міжкултурного взаєморозуміння. Ця мета реалізується через головний методологічний принцип – комунікативність навчання.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 664 від 29.05.2014. «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409» вивчення російської мови або іншої мови національних меншин може здійснюватися за Типовим навчальним планом загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання і вивченням мови національної меншини (додаток 12 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України № 664 від 29.05.2014).

Вивчення російської мови і літератури у 5-6 класах буде здійснюватися за наступними навчальними програмами:

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою (укладачі: Голобородько Є.П., Озерова Н.Г., Михайловська Г.О., Стативка В.І., Давидюк Л.В., Бикова К.І., Яновська Л.Г., Кошкіна Ж.О.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (укладачі: Баландіно Н.Ф., Синиці І.А., Фролова Т.Я., Бойченко Л.А.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу) (укладачі: Курач Л.І., Корсаков В.О., Фідкевич О.Л., Гудзик І.П.).

У 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою за умови вивчення російської мови у початкових класах необхідно

використовувати навчальну програму авторів Баландіно Н.Ф., Синиці І.А., Фролової Т.Я., Бойченко Л.А., коли мова починає вивчатися вперше з 5 класу – навчальну програму авторів Курач Л.І., Корсакова В.О., Фідкевич О.Л., Гудзик І.П.. При вивченні російської мови за рахунок варіативної складової типових навчальних планів необхідно користуватися навчальною програмою з факультативного курсу за редакцією Крюченкової О. Ю., навчальною програмою курсу за вибором автора Фролової Т.Я. (див. на сайті Міністерства).

Порядок вивчення російської мови у 7-9 класах залишається таким, як і в попередні роки. Вона може вивчатися за двома варіантами типових навчальних планів (див. додатки 1 та 2), затверджених наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66. Одним із них передбачено вивчення російської мови (або інших мов національних меншин) як предмета в інваріантній складовій з 1 по 11 клас (по 2 години на тиждень); за другим – за рахунок варіативної складової, починаючи з 1 або 5 класів. В останньому випадку, форми вивчення російської мови (вона може вивчатися як предмет, курс за вибором, факультатив) та кількість годин на її вивчення визначає адміністрація загальноосвітнього навчального закладу, яка формує варіативну складову навчального плану, враховуючи при цьому побажання учнів та їх батьків. У випадку, коли російська мова вивчається за рахунок варіативної частини як предмет, необхідно користуватися навчальними програмами за ред. Баландіно Н. Ф. або Гудзик І. П., Корсакова В. О., скоригувавши їх зміст на відповідну кількість годин, визначену у робочих навчальних планах загальноосвітнього навчального закладу. Скоригована програма має погоджуватися на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу та затверджуватися директором навчального закладу. У такому ж порядку можуть вивчатися інші мови національних меншин.

Вивчення російської мови за рахунок варіативної частини здійснюватиметься за наступними програмами:

- Російська мова (курс за вибором). Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. / Т.Я. Фролова. 2010;

- Программы для средних общеобразовательных учебных заведений с обучением на украинском языке. Русский язык. Факультативный курс. 5-11 классы / Л.В. Давидюк. 2010.

методичні рекомендації

Вивчення польської мови у 5-6 класах здійснюватиметься за наступними програмами:

- Польська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою (укладачі: Іванова М.С., Ільчук В.Т., Дудкевич Н.В., Куц М.І.)

- Польська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (укладачі: Буцацька Т. Г., Войцева О. А.)

- Польська мова: для 5-9 класів (1-й рік навчання) загальноосвітніх

навчальних закладів з навчанням українською мовою (укладачі: Бугера Л.Д., Мацькович М.Р., Пришляк Л.А.)

Перевірку рівня навчальних досягнень слід здійснювати відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання російської мови та інших мов національних меншин для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, де навчаються рідною мовою або вивчають її (Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-592 від 30.08.13).

Вимоги оцінювання навчальних

досягнень учнів з мов національних меншин призначено для таких типів мовних курсів:

I – для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням мовою національних меншин;

II-A – для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (початок вивчення з 1 класу);

II-B – для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу).

**Перелік контрольних робіт за різними варіантами курсу мови
Для варіанту I**

Параметри перевірки	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Знання з мови та мовні вміння	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Аудіювання	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
Говоріння: діалог	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	1*	1*
усний переказ	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
усний твір	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
Читання: вголос	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
мовчки	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
Письмо: слуховий диктант	-	1**	-	1	1	1	1	1	1	1
зорово-слуховий диктант	-	1**	-	-	-	1	-	1	-	-
списування	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
письмовий переказ	-	1	-	1	1	-	1	-	1	-
письмовий твір	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1
Загальна кількість показників, на основі яких виводиться загальний бал										
	5	13	5	12	7	12	7	12	7	12

Для варіанту II-A

Параметри перевірки	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Знання з мови та мовні вміння	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Аудіювання	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
Говоріння: діалог	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
усний переказ	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
усний твір	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
Читання: вголос	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
мовчки	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
Письмо: списування	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
зорово-слуховий диктант	-	1	-	1	1	-	1	-	1	-
слуховий диктант	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1
письмовий переказ	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
письмовий твір	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1
Загальна кількість показників, на основі яких виводиться загальний бал										
	3	10	3	10	3	10	3	10	3	10

методичні рекомендації

Для варіанту II-Б

Параметри перевірки	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Мовні вміння	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Аудіювання	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Говоріння: діалог	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*
усний переказ	–	1*	–	1*	–	–	–	–	–	–
усний твір	–	–	–	–	–	1*	–	1*	–	1*
Читання: вголос	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*
мовчки	–	–	–	–	–	1	–	1	–	1
Письмо: списування	1	1	1	1	1	–	1	–	–	–
зорово-слуховий диктант	–	–	–	–	–	1	–	1	1	–
слуховий диктант	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
письмовий переказ	–	–	–	–	–	1	–	1	–	1
Загальна кількість показників, на основі яких виводиться загальний бал										
	3	7	3	7	3	9	3	9	3	9

* Види діяльності, перевірка яких здійснюється індивідуально протягом року (на розсуд учителя); для них не виділяються окремі уроки.

** У 5-6 класі у другому семестрі вчитель проводить зорово-слуховий або слуховий диктант (з урахуванням підготовки класу – I варіант).

**Російська мова (курс за вибором)
Перелік контрольних робіт**

Параметри перевірки	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Мовні вміння	1	–	1	–	1	–	–	–	–	–
Аудіювання	–	1	–	1	–	1	1		1	–
Говоріння: діалог	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*
усний переказ	–	1*	–	1*	–	–	–	–	–	–
усний твір	–	–	–	–	–	1*	–	1*	–	1*
Читання: вголос	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*	–	1*
мовчки	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Письмо: списування	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–
зорово-слуховий диктант	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–
слуховий диктант	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–
письмовий переказ	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Загальна кількість показників, на основі яких виводиться загальний бал										
	1	2/2*	1	2/2*	1		2	2/3*	2	2/3*

2/3* – у чисельнику – види діяльності, для перевірки яких виділяються окремі уроки, у знаменнику, помічені *, – види діяльності, перевірка яких здійснюється індивідуально протягом року, для перевірки яких не виділяються окремі уроки

Л.ПУЛАТОВА,
завідувач кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін ХОІППО.

Методологічні засади навчання іноземної мови у 2014/2015 н.р.

Провідним напрямом оновлення системи освіти в нашій країні є впровадження нових Державних стандартів дошкільної, початкової та базової і повної загальної середньої освіти.

В основу сучасних освітніх стандартів покладено компетентнісний підхід, на засадах якого освіта успішно реалізує дві головні функції навчального процесу:

- навчити дитину вчитися упродовж життя;
- навчити дитину використовувати знання у процесі практичної діяльності.

Упровадження державних стандартів здійснюється на основі принципів послідовності та наступності й розраховане на тривалий термін – десять років.

У нових стандартах, зокрема, зроблено акценти на:

1) вивчення двох іноземних мов, як важливого засобу міжкультурного спілкування,

2) оволодінні знаннями з нових інформаційних технологій, як засобу реалізації творчого потенціалу учнів, що забезпечить їх готовність до активної життєвої діяльності в умовах інформаційного суспільства,

3) посилення використання zdrojів зберігаючих технологій.

Згідно з новим Державним стандартом, іноземні мови та мови національних меншин належать до мовного компоненту. Наскрізними змістовими лініями мовного компоненту є мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна.

Мовленнєва лінія забезпечує формування мовленнєвої компетентності шляхом формування та удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі), а також готовності розв'язувати проблеми особистісного і суспільного характеру.

Мовна лінія передбачає формування мовної компетентності шляхом засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів.

Соціокультурна лінія сприяє формуванню соціокультурної компетентності шляхом засвоєння культурних і духовних цінностей, норм, що регулюють соціально-комунікативні відносини між статтями, поколіннями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку учнів.

Діяльнісна (стратегічна) лінія сприяє формуванню діяльнісної компетентності шляхом формування навчальних умінь і навичок, опанування стратегіями, що визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку учнів, спрямовані на виконання навчальних завдань і розв'язання життєвих проблем.

Стратегічно важлива для мовного компонента комунікативна компетент-

ність, яка є невід'ємною складовою структури змісту освіти, передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях.

Сучасна система навчання іноземних мов дає можливість застосовувати комунікативно-діяльнісний підхід оволодіння мовами як важливим засобом міжкультурного спілкування, усвідомлення особливостей культури народів, мови яких вивчаються, власної національної культури.

Програми з іноземних мов для ЗНЗ будуються на засадах загальнодидактичних принципів, враховують особливості методичної організації процесу навчання кожної мови окремо, а також навчальний досвід учнів у вивченні рідної мови. Навчання іноземних мов у 5-6 класах реалізується через навчально-методичне забезпечення вивчення предмета. Вивчення іноземних мов у 2014/2015 н.р. здійснюється за програмами "Іноземні мови 5-9 класи" (2013 р.), автентичними та національними НМК з грифами МОН України.

Засоби навчання є важливим компонентом навчального процесу з іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. У методиці навчання іноземних мов до засобів навчання висуваються певні вимоги. Так, засоби навчання повинні:

- виступати в матеріальній формі і виконувати свою основну функцію, а саме: бути таким засобом праці, який забезпечує реалізацію діяльності вчителя і діяльності учня у навчальному процесі з іноземної мови;

- бути орієнтованими на цілі навчання, тобто сприяти досягненню цілей у процесі навчання іноземної мови;

- бути інструментами реалізації методів і прийомів, що застосовуються у навчально-виховному процесі, і забезпечувати управління діяльністю вчителя і діяльністю учня;

- відповідати сучасним досягненням методики навчання іноземних мов і забезпечувати реалізацію новітніх технологій навчання іноземної мови.

Згідно з такими критеріями як значущість, призначення та застосування, засоби навчання іноземної мови розподіляються на:

основні й допоміжні; для вчителя і для учня; технічні та нетехнічні. В ідеалі усі засоби мають бути представлені в навчально-методичному комплексі (НМК), за яким проводиться навчання іноземної мови. Таким чином, НМК і є основним засобом навчання у всій повноті його компонентів: книга для учня, робочий зошит,

книга для учителя, аудіо-CD, відеозаписи та електронні засоби навчання.

Впровадження другої іноземної мови в навчальний процес середньої загальноосвітньої школи зумовлює фундаменталізацію змісту шкільної полікультурної освіти та формування багатомовної особистості випускника. Така тенденція має глобальний характер, є актуальною для всіх країн світової спільноти і розглядається як один із пріоритетів їх державної освітньої політики.

Процес вивчення другої ІМ має реалізовуватися в три етапи: початковий (5-6 класи), середній (7-9 класи), завершальний (10 - 11 класи).

На початковому етапі важливо засобами мовного, мовленнєвого та ілюстративного матеріалу сформувати позитивне ставлення до другої іноземної мови, бажання мати друзів за кордоном, ознайомитися з життям зарубіжних однолітків і використовувати для цього першу й другу іноземні мови.

На середньому етапі має здійснюватися послідовна й систематична робота з розвитку в учнів мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентностей, набуття досвіду спілкування другою іноземною мовою.

Завершальний етап характеризується систематизацією набутого комунікативного досвіду. Розвиток умінь спрямовується на засвоєння другої іноземної мови для задоволення комунікативних потреб у різних соціальних ситуаціях міжкультурного спілкування, отримання та доцільне використання країнознавчої інформації під час виконання комунікативних намірів.

Навчання другої іноземної мови ґрунтується на загальнодидактичних і методичних принципах, як і навчання першої іноземної мови, але має специфічні ознаки. Оскільки оволодіння учнями другою іноземною мовою здійснюється в умовах контактування рідної та першої іноземної мов, це спричиняє виникнення проблем інтерференції з боку не лише рідної мови, а й першої іноземної. Вплив першої іноземної мови на вивчення другої сильніший, ніж вплив рідної мови, що одночасно розширює можливості для позитивного перенесення знань, навичок і вмінь з першої іноземної мови на другу. Позитивне перенесення існує на різних рівнях:

- на рівні мовленнєвої і розумової діяльності; чим більше кількість мов людини володіє, тим більше в неї розвинуті механізми мовлення і мислення, пам'ять, процеси сприйняття й впізнання, прогнозування, осмислення, створення мовленнєвих продуктів;

- на рівні мови: схожі лінгвістичні явища в рідній та першій іноземній мовах переносяться учнями на другу іноземну

методичні рекомендації

мову і в такий спосіб полегшують її засвоєння;

- на рівні навчальних умінь: учень оволодіє цими вміннями в процесі вивчення рідної та першої іноземної мов і перенесуть їх на оволодіння другою іноземною.

Сучасна парадигма шкільної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, яка забезпечує комунікативно-діяльнісний характер в інтеграції з особистісним і культурологічним спрямуванням його змісту. Ці тенденції, зумовлені процесами глобалізації міжнародних контактів, де іноземній мові належить визначальна роль важливого засобу міжкультурного спілкування, насамперед мають знайти чітке відображення в підручниках як основних засобах навчання іноземної мови. У зв'язку з цим зміст навчання має забезпечувати:

- оволодіння учнями рівнем комунікативної компетентності, що визначений чинною навчальною програмою;

- комплексне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), концентричність подання навчального матеріалу, ситуативну обумовленість вправ і завдань;

- взаємопов'язане й збалансоване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, враховуючи, що кожен із них є метою і засобом навчання;

- формування в учнів соціокультурної компетентності шляхом використання відповідних текстових й ілюстративних матеріалів, сприяння вихованню толерантного ставлення і поваги до культури, звичаїв, способу життя інших народів;

- реалізацію культурологічного підходу до навчання з використанням завдань, що сприяють моделюванню ситуацій мовленнєвої взаємодії за принципом діалогу культури;

- створення комунікативної атмосфери на уроках, наближення її до умов реального спілкування, забезпечення можливості багатоканальної мовленнєвої взаємодії (interaction) шляхом виконання різноманітних індивідуальних, парних і групових вправ і завдань залежно від соціальних потреб спілкування;

- особистісну орієнтованість навчального матеріалу, зумовлену віковими особливостями учнів, їхніми інтересами, навчальним і життєвим досвідом, перспективами майбутньої діяльності;

- умови створення на уроках навчальних мовленнєвих ситуацій, що дають можливість відтворювати в навчальному процесі атмосферу реального спілкування, дотримуючи лінгвістичних і соціокультурних норм, прийнятих у країнах, мова яких вивчається;

- виконання не тільки практичної (комунікативної), а й виховної, розвивальної, освітньої цілей навчання;

- виконання завдань діяльнісного, проблемного, творчого характеру, що сприяє розвитку креативного мислення, загальнонавчальних умінь, усвідомленого використання власного навчального досвіду, у тому числі у вивченні рідної та іноземної мов, міжпредметних зв'язків об'єктивного оцінювання та переосмислення рівня своїх навчальних досягнень.

Вважається недоцільним у навчанні іноземної мови віддавати перевагу якомусь одному або двом-трьом видам мовленнєвої діяльності. Навчальний процес організовується в такий спосіб, аби сприяти комплексному формуванню в учнів умінь і навичок усного (говоріння, аудіювання) і писемного (читання, письмо) спілкування. Процес навчання всіх видів мовленнєвої діяльності здійснюється паралельно і взаємопов'язано.

У 5 класі з урахуванням вікових особливостей учнів підліткового віку та їхнього навчального досвіду навчання другої іноземної доцільно розпочинати відразу з формування іншомовного комунікативного досвіду з певної теми. У зв'язку з цим фонетичний аспект мовлення засвоюється безпосередньо в практичній діяльності під час оволодіння тематичним, лексичним і граматичним матеріалом. Робота над вимовою здійснюється постійно впродовж усього курсу навчання. Значна кількість вправ і завдань, а також видів навчальної діяльності, що широко використовувались під час оволодіння першою іноземною мовою, не завжди методично доцільні для навчання другої іноземної мови. Необхідно уникати прямого перенесення всіх видів навчальної діяльності, що використовувались у початковій школі під час навчання першої іноземної мови, на початковий етап вивчення другої іноземної мови. Добираються такі види вправ і завдань та використовуються такі види навчальної діяльності, що співвідносяться з психологічними можливостями і навчальним досвідом учнів. Усі вправи й завдання комунікативно спрямовані, а навчальні дії учнів умотивовані.

Згідно з комунікативно-діялісним підходом до навчання, новий мовний (фонетичний, лексичний і граматичний) матеріал спочатку подається в певному контексті, а потім активізується в усному й писемному мовленні за допомогою відповідних вправ і завдань. Останні сприяють формуванню в учнів знань про значення нової мовної одиниці, про її формування та функції (застосування) у мовленні. На основі цієї лінгвістичної інформації формуються відповідні мовні навички. Такий комунікативно-когнітивний підхід до оволодіння мовним матеріалом сприяє усвідомленню його засвоєнню й адекватному використанню в практичній мовленнєвій діяльності.

На початковому етапі (5-6 класи) важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, вмотивувати необхідність і значущість володіння кількома іноземними мовами як неповторними засобами міжкультурного спілкування.

Комунікативна, освітня, виховна і розвивальна мета оволодіння навчальним змістом реалізуються через навчальні тексти й діалоги підручників як основних засобів навчання. Вони повинні містити як змістову, так і мовну інформацію та слугувати певними механізмами узагальнення іншомовного досвіду. Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу школярів необхідно, щоб зміст під-

ручників сприяв залученню їх до вивчення предмета і не тільки розширював їхній світогляд, а й сприяв глибшому розумінню власної культури та її ролі в духовному й моральному розвитку людства. Це повинні забезпечувати не лише навчальні тексти, а й доступні для підліткового віку ілюстративні матеріали, що формують уявлення про інший світ, іншу культуру, вмотивовуючи своїм змістом потребу пізнавати їх засобами іноземної мови.

Лексичний і граматичний матеріал доцільно подавати двома способами – індуктивним і дедуктивним залежно від його складності та труднощів оволодіння. Якщо ці проблеми відсутні, то вивчення його розпочинається через функціональний контекст, що узгоджується з комунікативним методом навчання. Цей підхід передбачає встановлення нероздільного зв'язку між значенням, формою і функцією мовної одиниці, що є ключовим принципом діяльності, пов'язаною з її засвоєнням. З цієї метою використовуються вправи і завдання, спрямовані на формування навичок мовної здогадки, запам'ятовування та активізації, що є особливо важливим у навчанні на початковому етапі. Якщо мовні одиниці зумовлюють певні труднощі (як правило, це граматичні явища, не характерні для рідної мови учнів, або ті, що мають суттєві розбіжності з їх аналогами в рідній та першій іноземній мовах), то навчання їх слід здійснювати дедуктивним шляхом.

Навчання читання доцільно організувати з опорою на вміння промовляння цілих слів і в деяких випадках (особливо під час навчання англійської мови) застосовувати звуко-буквений аналіз. Це характерно для читання окремих букв, восполучень і слів, що мають особливі відхилення від правил. З цією метою використовуються вправи, вміщені в підручниках.

Важливою умовою успішного оволодіння другою іноземною мовою на початковому етапі є організація систематичного повторення вивченого матеріалу. Проведення цієї роботи передбачено в такий спосіб, щоб поступово в учнів розвивалися вміння аналізувати, систематизувати, моделювати, абстрагувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки. Для цього доцільно використовувати схеми-моделі для подання граматичного матеріалу, регулярного його повторення й закріплення, що сприяє розвитку мислення, уваги, пам'яті, сприймання та уявлення.

Як зазначалося, зміст навчання другої іноземної мови створюється на ідеях оволодіння нею в контексті міжкультурної парадигми, що передбачає взаємопов'язане засвоєння мови і культури. Орієнтація на цю технологію зумовлена сучасними викликами та перспективами розвитку мульти- та полілінгвостнокультурної світової спільноти, у якій перебуває людина і яка стає невід'ємним імперативом сьогодення. У зв'язку з цим одним із основних завдань навчання доцільно розглядати формування в учнів здібностей, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації в межах найтипівіших сфер і тем спілкування та самовдоско-

методичні рекомендації

налюватися в подальшому оволодінні іншомовною комунікативною діяльністю відповідно до власних викликів і потреб. Виконання цього завдання забезпечує діяльність, що спрямована на розвиток полікультурної та мультілінгвальної мовної особистості школяра вже на першому році вивчення мови.

Узагальнено зазначені вище характеристики, за якими зміст навчання другої іноземної мови повинен:

1) відповідати актуальним комунікативно-пізнавальним інтересам учнів підліткового віку і відобразити реальні потреби використання мови як засобу спілкування, бути максимально наближеним до умов і цілей реальної міжкультурної комунікації;

2) стимулювати розвиток інтересів учнів та позитивне ставлення до другої іноземної мови, здійснювати вплив на їхню мотиваційну сферу;

3) бути спрямованим на долучення учнів не тільки до нового для них мовного коду, а й до культури народу — носія цієї мови, що має забезпечуватися чітким усвідомленням найголовніших спільностей і розбіжностей між чужою та рідною культурами, з урахуванням чого навчання другої іноземної мови поступово має організовуватись у формі діалогу культур;

4) ґрунтуватися на досвіді оволодіння школярами рідною і першою іноземною мовами, враховувати загальнонавчальний досвід учнів, набутий під час вивчення інших предметів (міжпредметні зв'язки);

5) забезпечувати освітні, виховні та розвивальні потреби школярів, у тому числі стимулювати їхню самостійну діяльність, спонукати до рефлексії щодо якості власних навчальних досягнень.

Зміст навчання другої, як і першої, іноземної мови зазвичай визначається цілями навчання, відповідає віковим особливостям учнів та їхнім інтересам. У зв'язку з цим важливого значення набуває мовний, мовленнєвий, соціокультурний матеріал. Основними принципами добору навчального матеріалу для навчання іноземної мови визначено такі:

- принцип прагматичності та соціальної ефективності;
- принцип комунікативної цінності навчального матеріалу;
- принцип тематичної організації навчання іншомовного спілкування;
- принцип науковості;
- принцип врахування навчального досвіду та міжпредметних зв'язків;
- принцип автентичності;
- принцип достатності та доступності;
- принцип концентричного вивчення тем для спілкування;
- принцип мінімізації змісту навчання;
- принцип частотності використання мовних і мовленнєвих одиниць;
- принцип типовості та варіативності мовного і мовленнєвого матеріалу;
- принцип диференційованого навчання;
- принцип культуровідповідності та культурної цінності навчального матеріалу;

• принцип виховної, освітньої та розвивальної цінності навчального матеріалу.

Добір навчального матеріалу здійснюється раціонально, якщо він повністю відтворює дидактичну модель навчального процесу.

Враховуючи комунікативні цілі навчання іноземної мови, в основу типології вправ покладено категорію спілкування та етапи його здійснення в навчальному процесі. Дібрані вправи і завдання, крім суто навчальної, виконують ще й розвивальну, виховну й освітню функції, комплексно впливаючи в такий спосіб на розвиток школярів.

Відповідно до основних положень комунікативно-діяльнісного підходу до навчання другої іноземної мови і з урахуванням вікових психологічних особливостей учнів підліткового віку оптимальними засобами засвоєння навчального змісту визначено: мовні вправи, що забезпечують оволодіння фонетичним, лексичним і граматичним матеріалом і в такий спосіб готують до спілкування; умовно-мовленнєві вправи, що дають учням можливість усвідомлювати особливості використання (функції) мовних одиниць у безпосередніх мовленнєвих актах у результаті застосування їх у мікровисловлюваннях; мовленнєві вправи, що сприяють формуванню вмінь здійснювати спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності; комунікативні завдання, що сприяють формуванню в учнів готовності до спілкування завдяки комплексному використанню мовних навичок, мовленнєвих умінь і навчального досвіду (загальнонавчальних умінь).

При навчанні іноземної мови дуже важливо використовувати сучасні освітні технології. До цього спонукують і навчальні посібники, й інтенсивність процесу навчання. При цьому зменшується частка репродуктивної діяльності в навчальному процесі, що можна розглядати як ключовий момент у навчанні іноземних мов узагалі.

Аналіз інноваційної діяльності у навчанні іноземних мов показує, що в практиці в основному впроваджуються технології, серед яких можна виділити: особистісно орієнтоване навчання та виховання, громадянську освіту, профільне навчання, технологію групової навчальної діяльності, теорію рівневої диференціації навчання, інформаційно-комунікаційні технології, проектну методику, інтерактивні технології, технологію формування творчої особистості, театральну педагогіку, технологію гуманізації педагогічної діяльності, розвиток критичного та креативного мислення, теорію ігрових технологій.

Використання інноваційних технологій підвищує інтенсивність навчання, розвиває творчі здібності учнів. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Освітня технологія інтерактивного навчання в процесі навчання дитини – це сукупність

різноманітних педагогічних прийомів, які спонукують учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань. Ця технологія готує дітей нового покоління, які вміють спілкуватися, слухати та чути інших, міркувати. В її основу покладено ідеї творчої співпраці вчителя та учнів. При запровадженні цієї технології знання засвоюються краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливість, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук шляхів її вирішення.

Умовою і змістом інноваційного типу навчання є сформованість в учнів здатності самостійно вчитися, шукати в різних джерелах інформацію й застосовувати набуті знання, виробляти вміння діяти, прагнути до творчості та саморозвитку. Орієнтація навчання на особистість передбачає створення оптимальних умов використання різних джерел наукової інформації для кожного учня при опануванні знань.

Працюючи над розробкою моделей уроків, треба прагнути побудувати їх на оптимальному поєднанні традиційних, перевірених часом принципів дидактики, таких як науковість, відповідність віковим особливостям, інноваційним підходам особистісно орієнтованого навчання.

Узагальнюючи зазначені вище дидактико-методичні підходи до побудови змісту навчання іноземної мови, визначимо основні характеристики відповідної педагогічної технології:

- комунікативне спрямування навчального процесу;
- діяльнісний характер процесу навчання;
- особистісно-орієнтоване навчання;
- взаємопов'язане навчання іноземної мови і культури її носіїв;
- взаємопов'язане й збалансоване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності;
- пріоритетність інтерактивних видів навчальної діяльності;
- ситуативне спрямування навчального процесу;
- активізація самостійної діяльності учнів на уроці;
- розвиток творчої комунікативної діяльності та креативного мислення учнів;
- надання пріоритетів груповим формам навчальної діяльності;
- культурологічне (соціокультурне) спрямування навчального процесу;
- діагностування / самодіагностування рівня навчальних досягнень учнів;
- використання комп'ютерних технологій;
- використання ігрових форм навчальної діяльності.

Зазначені дидактико-методичні характеристики можна розглядати як компоненти моделі процесу навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

**Л.ЛУЦЕНКО,
Т.МОРОЗ,**

методисти іноземних мов ХОІППО.

Про вивчення математики у 2014/2015 н.р.

Навчання математики у 2014/2015 н.р. буде здійснюватися:

у 5-6 х класах за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 17.05.2013 № 551, згідно з якими на вивчення математики відводиться 4 години на тиждень;

у 7-9-х класах – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

у 10-11-х класах – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 №657;

у 8-9-х класах загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів за Типовим навчальним планом, затвердженим наказом МОНмолодьспорту України №616 від 23.05.2012 р.

За програмами:

у 5-6 класах – за Навчальною програмою для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти). Математика, авторів: М. І. Бурда, Ю. І. Мальований, Є. П. Нелін, Д. А. Номіровський, А. В. Паньков, Н. А. Тарасенкова, М. В. Чемерис, М. С. Якір, розміщеною на сайті www.mon.gov.ua;

у 7-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів буде здійснюватися за програмами, надрукованими у збірнику «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. 5-12 класи», видавництво «Перун», Київ, 2005 р., у науково-методичному журналі «Математика в школі» (№2, 2006 р.);

у 10-11 класах – за Програмами, надрукованими у навчально-методичному посібнику „Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах), видавництво „Ранок”, Харків, 2011 р.;

у 8-9 класах (поглиблене вивчення) – за програмою «Математика. 8-9 класи. Програма для класів з поглибленим вивченням математики», надрукованою в Інформаційному збірнику МОН України, 2008.– №16-17, розміщена на сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України www.mon.gov.ua.

Зауважимо, що Програма поглибленого вивчення математики розрахована

на вивчення математики у 8-11 класах та передбачає поглиблене вивчення предмета (навчальні заклади, які розпочали вивчення математики у 8 класі на поглибленому рівні, продовжують поглиблене вивчення у 10-11 класах).

Для учнів 5 класу залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 24.05.13 № 1/9-368 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі», ознайомитись з якими можна на сайті МОН (<http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations/>), та методичні рекомендації щодо викладання математики у 5 класі, розміщені на сайті deltamatem.km.ua.

Для учнів 7-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.).

У старшій школі вивчення математики диференціюється за чотирма програмами: рівень стандарту, академічний, профільний рівень та поглиблене вивчення математики.

Програма рівня стандарту визначає зміст навчання предмета, спрямований на завершення формування в учнів уявлення про математику як елемент загальної культури. При цьому не передбачається, що в подальшому випускники продовжуватимуть вивчати математику або пов'язуватимуть з нею свою професійну діяльність.

Програма рівня стандарту реалізується у класах суспільно-гуманітарного напрямку (крім економічного профілю), філологічного, художньо-естетичного, спортивного напрямів та технологічного профілю – вивчається предмет «Математика».

Зауважимо, що у випадку використання годин варіативної складової на збільшення кількості годин на вивчення математики, в даних класах, не реко-

мендуємо переходити з рівня стандарт на академічний рівень в 10 класі, якщо у 11 класі на вивчення математики не виділяється 5 год.

При збільшенні кількості годин на вивчення математики розподіл годин фіксується у календарному плані (вчитель самостійно вирішує питання щодо збільшення кількості годин на вивчення тих чи інших тем у порівнянні з передбаченими навчальною програмою), що погоджується керівником навчального закладу чи його заступником. Учитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета.

У класах відповідних профілів замість предмета «Математика» можуть вивчатися окремі курси – «Алгебра та початки аналізу» (із розрахунку 2 години на тиждень в 10 класі і 3 години на тиждень в 11 класі) і «Геометрія» (із розрахунку 2 години на тиждень в 10 класі і 2 години на тиждень в 11 класі) за рахунок часу, відведеного на профільне і поглиблене вивчення предметів, уведення курсів за вибором, факультативів.

У класах природничо-математичного напрямку (крім фізико-математичного і математичного профілів), універсального, економічного та інформаційно-технологічного профілів вивчається два предмети «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» за програмою академічного рівня.

Програма академічного рівня задає дещо ширший зміст і вищі вимоги до його засвоєння у порівнянні з рівнем стандарту. Вивчення математики на академічному рівні передбачається передусім у тих випадках, коли вона тісно пов'язана з профільними предметами і забезпечує їх ефективне засвоєння. Крім того, за цією програмою здійснюється математична підготовка старшокласників, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації.

Програма профільного рівня передбачає вивчення предмета з орієнтацією на майбутню професію, безпосередньо пов'язану з математикою або її застосуванням.

Таблиця розподілу годин на вивчення математики за різними рівнями змісту освіти

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах							
	Рівень стандарту		Академічний рівень		Профільний рівень		Поглиблене вивчення	
	10	11	10	11	10	11	10	11
Математика	3	3	–	–	–	–	–	–
Алгебра та початки аналізу	–	–	2	3	5	5	5	5
Геометрія	–	–	2	2	4	4	4	4

методичні рекомендації

Варіативна складова Типових планів використовується також на запровадження факультативів, курсів за вибором, індивідуальні заняття та консультації.

Зауважимо, що рішення про розподіл годин варіативної складової, відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, приймає навчальний заклад, враховуючи профільне спрямування, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу та бажання учнів.

Якщо години варіативної складової відводяться на курси за вибором, то у колонці «Варіативна складова» зазначаються ці курси та вказується кількість годин на їх вивчення. Курси можуть бути розраховані на 9, 18, 35 чи 70 академічних годин.

За рішенням навчального закладу облік занять з курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається навчальним закладом.

Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. У класному журналі (у випадку відсутності вільних сторінок – в окремому журналі) зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття, та ведеться облік відвідування. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради.

Програмне забезпечення варіативної складової: для 5-9 класів - Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання. Частина I. Допрофільна підготовка / Упоряд. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрґіна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.; для 10-11 класів - Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання. Частина II. Профільна підготовка / Упоряд. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрґіна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.

Наголошуємо, що учитель може самостійно корегувати розподіл годин між темами обраних курсів за вибором та факультативів.

У наступному навчальному році учні 6 класу переходять до вивчення математики за новими програмами відповідно до нового Державного стандарту, саме сучасним вчителем має бути вирішене завдання навчити учнів орієнтуватися в нових умовах і адаптуватися до змін, не втрачаючи свою індивідуальність. Це призводить до формування в освітньому процесі нової культури навчання, під час якої знання й уміння здобуваються в діяльності та розв'язанні проблем в умовах активної позиції учня з урахуванням його індивідуальних особливостей.

Необхідно гармонійно поєднувати традиційний підхід викладання, головним завданням якого було формування стійких знань, умінь та навичок, і особистісну орієнтовану форму навчання, метою якої є створення умов для розвитку та самореалізації кожного учня. Успішність самореалізації підлітків тісно пов'язана із мікрокліматом в учнівському колективі.

Важливо, щоб учителі математики створювали ситуації, які б дозволяли учневі проявляти ініціативу, мати право на помилку, на власну думку, брати участь у спільній діяльності, працювати в умовах альтернативи, вибору, створювати демократичну атмосферу навчання.

Під час переходу на новий Державний стандарт базової та повної середньої освіти вчителі повинні ознайомитися зі змінами, що відбулися у змісті навчального матеріалу та вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів 6 класу.

Основу курсу математики 6 класу становить розвиток поняття числа та формування міцних обчислювальних і графічних навичок. У 6 класах відбувається продовження розширення множини натуральних чисел до множини раціональних чисел шляхом послідовного введення дробів, а також від'ємних чисел разом із формуванням культури усних, письмових, інструментальних обчислень.

Навчальний матеріал, що стосується виразів, величин, рівнянь і нерівностей, геометричних фігур, має пропедевтичний характер. Ознайомлення з ним готує учнів до свідомого системного вивчення відповідних тем у курсах алгебри і геометрії. Зокрема, в учнів формуються уявлення про використання букв для запису законів, формул, навички обчислення значення простих буквених виразів, складання за умовою задачі й розв'язування нескладних рівнянь першого степеня спочатку на основі залежностей між компонентами арифметичних дій, а згодом із використанням основних властивостей рівнянь.

Важливе значення мають початкові відомості про метод координат, які дістають учні 6 класів: зображення чисел на координатній прямій, прямокутна система координат на площині, виконання відповідних побудов, побудова і аналіз окремих графіків залежностей між величинами.

Істотне місце продовжують займати текстові задачі, основними функціями яких є розвиток логічного мислення учнів та ілюстрація практичного застосування математичних знань. Під час розв'язування текстових задач учні також вчать використовувати математичні моделі. Розв'язування таких задач супроводжує вивчення всіх тем, передбачених програмою.

Зміст геометричного матеріалу включає початкові відомості про планіметричні (коло, круг) і стереометричні (циліндр, конус, куля) фігури. Учні набувають навичок знаходження площі і об'ємів деяких фігур, побудови геометричних фігур за допомогою лінійки, косинця і циркуля. Розширюються уявлення учнів про оперування формулами периметрів, площі і об'ємів геометричних фігур – знаходження невідомого компонента формули за відомими.

Вивчення геометричних фігур має передбачати використання наочних ілюстрацій, прикладів із довкілля, життєвого досвіду учнів, виконання побудов і сприяти виробленню вміння виділяти форму і розміри як основні властивості геометричних фігур. Властивості геометричних фігур спочатку обґрунтовуються дослідно-

індуктивно, потім застосовуються в конкретних ситуаціях, що сприяє виробленню в учнів умінь доказово міркувати.

Основа інтеграції геометричного матеріалу з арифметичним і алгебраїчним – числові характеристики (довжина, площа, об'єм) геометричних фігур. Узагальнюються знання учнів про одиниці вимірювання довжини, площі, об'єму і вміння переходити від одних одиниць до інших, оскільки ці знання і вміння використовуються у вивченні предметів природничого циклу і в трудовому навчанні.

Вводяться елементи теорії ймовірностей. На прикладах пояснюються поняття випадкової події та ймовірності появи випадкової події. Важливим є формування в учнів умінь подавати дані у вигляді таблиць, графіків і діаграм різних типів та на основі їхнього аналізу робити відповідні висновки.

Вивчення математики у 6 класах здійснюється з переважанням індуктивних міркувань в основному на наочно-інтуїтивному рівні із залученням практичного досвіду учнів і прикладів із довкілля. Відбувається поступове збільшення теоретичного матеріалу, який вимагає обґрунтування тверджень, що вивчаються. Це готує учнів до ширшого використання дедуктивних методів на наступному етапі вивчення математики.

На виконання наказу МОНмолодьспорту від 02.08.2012 № 876 було проведено Всеукраїнський конкурс рукописів підручників для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Автори підручників-переможців конкурсу стали правонаступниками написання підручників для 6 класу. Цьогоріч навчальні заклади будуть забезпечені наступними підручниками з математики: «Математика. 6 клас» (авт. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.), «Математика. 6 клас» (авт. Тарасенкова Н.А., Богатирьова І.М., Коломієць О.М., Сердюк З.О.), «Математика. 6 клас» (авт. Істер О.С.).

Орієнтовне тематичне планування для 6 класу розміщено на сайті Deltamatem.km.ua.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 27.12.2000 р. № 1/9-529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах» (окрім кількості контрольних робіт). Вимоги щодо письмового оформлення робіт із математики не повинні зводитися до нав'язування учням єдиної форми запису розв'язування задач і вправ. Останні можуть мати скорочений вигляд із використанням теоретико-множинної та логічної символіки. Відомо, що вміння стисло і чітко записувати розв'язування задачі свідчить про достатній рівень логічного мислення.

Для виконання всіх видів письмових робіт доцільно мати таку кількість зошитів із математики:

5-6 класи – 2 зошити з математики;
7-9 класи – 2 зошити з алгебри і 1 з геометрії;

10-11 (12) класи – по одному зошиту з алгебри та початків аналізу і геометрії.

методичні рекомендації

Зошити, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, рекомендується перевіряти:

у 5–6 класах із математики – один раз на тиждень;

у 7–9 класах із алгебри та геометрії – один раз на два тижні;

у 10–11 (12) класах із алгебри та частків аналізу один раз на місяць, геометрії – один раз на місяць.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів. Оцінка за ведення зошита з математики виставляється в зошиті під назвою „за зошит” та в класному журналі під назвою „зошит” наприкінці вивчення кожної теми (підтеми), не рідше одного разу на місяць, і вважається поточною оцінкою.

При оцінюванні ведення зошита до уваги береться наявність і правильність виконання класних і домашніх робіт, оцінка за поточну перевірку зошитів. Учитель також може перевіряти й оцінювати частину письмової роботи (задачу, вправу, побудову графіка).

Учителі не повинні обмежуватися лише власною перевіркою виконання учнівських робіт, а й мають практикувати самоперевірку, взаємоперевірку, формуючи тим самим в учнів потребу здійснювати самоконтроль як рису особистості.

Для контрольних робіт передбачаються окремі зошити (для кожного предмета), що зберігаються протягом навчального року в загальноосвітньому навчальному закладі. У них учні можуть виконувати аналіз помилок.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів (Додаток 2 до наказу МОН України від 21.08.2013 №1222) основної школи розроблені, відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» та наказу МОНмолодьспорту від 13.04. 2011 року № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти», зареєстрованого у Міністерстві юстиції від 11.05. 2011 року № 566/19304.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи набувають чинності поетапно:

у 5 класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2013/14 навчального року;

у 6 класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2014/15 навчального року;

Оцінювання здійснюється у процесі повсякденного вивчення результатів навчальної роботи учнів, а також за результатами перевірки навчальних досягнень учнів: усної (індивідуальне, групове, фронтальне опитування), письмової (самостійна робота, контрольна робота, тематична контрольна робота, тестування та інші).

Навчальний заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів за пого-

дженням з місцевим органом управління освітою. При цьому оцінки за семестри, рік, результати державної підсумкової атестації переводяться у бали відповідно до цих критеріїв.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів урахуються:

- характеристики відповіді учня: правильність, повнота, логічність, обґрунтованість, цілісність;

- якість знань: осмисленість, глибина, узагальненість, системність, гнучкість, дієвість, міцність;

- ступінь сформованості загальнонавчальних і предметних умінь і навичок;

- рівень володіння розумовими операціями: уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;

- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези);

- самостійність оцінних суджень.

Також слід враховувати, що оцінювання якості математичної підготовки учнів здійснюється в двох аспектах: рівень володіння теоретичними знаннями, який можна виявити в процесі усного опитування, та якість практичних умінь і навичок, тобто здатність до застосування вивченого матеріалу під час розв'язування задач і вправ.

Необхідною умовою формування в учнів стійких навичок самоосвіти стає виконання учнями домашніх завдань. Вимоги щодо обсягу домашніх завдань регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 29.10.07 р. № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

При роботі в кабінеті математики доцільно керуватися інструктивно-методичними матеріалами «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах» (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту

України від 01.02.12 року №1/9-72).

Рекомендації щодо роботи з обдарованими учнями подані в інформаційному збірнику «Математичні олімпіади Хмельниччини» 2012, 2013рр. Рекомендуємо залучати школярів до участі у:

- II, III, IV етапах Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики;

- Всеукраїнському конкурсі-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України;

- Міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру»;

- Internet-олімпіади;
- заочному математичному конкурсі «Золотий ключик»;

- Всеукраїнському турнірі юних математиків;

- Всеукраїнському турнірі юних математиків імені професора М.Й.Ядренка.

Методичну роботу з педагогічними кадрами в містах і районах області рекомендуємо спрямувати на:

- підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагогічного працівника, розвиток творчого потенціалу педагогічних колективів навчальних закладів, досягнення позитивних результатів навчального процесу;

- організацію науково-методичного супроводу вивчення математики у зв'язку з оновленням змісту математичної освіти;

- формування інноваційної культури вчителя математики;

- вдосконалення підготовки та проведення уроків математики з використанням активних форм організації діяльності учнів;

- використання новітніх інформаційних технологій, електронних підручників, програмних засобів навчання;

- активізацію роботи з молодими вчителями математики;

- вивчення та поширення перспективного педагогічного досвіду.

Необхідні вчителям математики Інтернет-ресурси:

http://www.mon.gov.ua	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
http://www.teacher.at.ua	Методична скарбничка
http://sites.google.com/site/matematikaonline	Математика в школі онлайн
http://www.matholymp.org.ua	Математичний олімпіадний рух
http://www.math.ru	Матеріали з математики в Єдиній колекції цифрових освітніх ресурсів
http://www.bymath.net	Вся елементарна математика
http://www.formula.co.ua	Математика для школи
http://www.problems.ru	Задачі (допомога при підготовці гуртка та факультативних занять у школі)
http://www.olimpiada.ru	Математичні олімпіади для школярів.
http://www.kvant.info ; http://kvant.mccme.ru	Науково-популярний фізико-математичний журнал «Квант».
http://www.ukrtym.blogspot.com/	Турнір юних математиків
http://www.etudes.ru	Математичні етюди
http://mathworld.ru/about	Світ математики
http://yroki.at.ua/	Творчий вчитель математики
http://metodportal.net/	Методичний портал
http://mysl.lviv.ua/	Країна міркувань
http://www.testmath.com.ua/	Вивчаємо математику
http://zadachi.mccme.ru/	Задачі
http://matematika-na5.narod.ru/	Математика – на 5!
http://www.igrza.ru/	Ігри, ребуси, загадки
http://www.golovolomka.hobby.ru	Головоломки, логічні задачі
http://www.danetka.ru/cgi-bin/main.pl	Граємо в логічну гру «Ситуації»
Deltamatem.km.ua	Математичний сайт ХОІППО

Про вивчення інформатики у 2014/2015 н.р.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», у 2014/2015 н.р. учні 6 класів загальноосвітніх навчальних закладів продовжать вивчення інформатики за програмою «Інформатика. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (автори Жалдак М.І., Морзе Н.В., Ломаковська Г.В., Проценко Г.О., Ривкінд Й.Я., Шакоцько В.В.) із розрахунку 1 година на тиждень (ознайомитись з програмою можна на сайті МОН (http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/))

Саме у 6 класі будуть вивчатись наступні розділи: «Алгоритми та їх виконавці» (7 год), «Поняття операційної системи» (6 год), «Мультимедіа» (4 год), «Текстовий процесор» (8 год), «Комп'ютерні мережі» (8 год), резерв часу – 2 год.

Нагадуємо, що відповідно до програми, розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. Учителю надається право коригувати послідовність вивчення тем залежно від методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій, від рівня підготовки учнів і сформованості у них предметної ІКТ-компетентності, вибудовуючи найбільш доречно для конкретного навчального закладу або класу траєкторію навчання. Водночас у 6 класі не можна змінювати логічну послідовність теми «Поняття операційної системи» відносно всіх інших, бо для вивчення тем «Мультимедіа», «Текстовий процесор» та «Комп'ютерні мережі» необхідні сформовані поняття учнів про файлову систему та навички виконання операцій з файлами та папками. Запропонована кількість часу на вивчення кожної теми також є орієнтовною, вчитель може її змінювати (до 15 % від загального навчального часу для кожного класу). При цьому вчитель має забезпечити рівень навчальних досягнень учнів, зазначених у програмі з кожної теми.

Під час вивчення теми «Алгоритми та їх виконавці» в учнів повинно сформуватись уявлення про об'єкти, події, команди, виконавців, систему команд виконавців, алгоритми, використання алгоритмів у повсякденному житті та навчальній діяльності учнів, форми подання алгоритмів, середовище виконання алгоритмів, базові ал-

горитмічні структури, сформуватись вміння складати алгоритми та подавати їх у різних формах, формально виконувати алгоритми з навчальної діяльності та побуту; складати і виконувати алгоритми у визначеному навчальному середовищі виконання алгоритму. Сформовані у 6 класі поняття та вміння будуть використані як базові при подальшому вивченні цієї теми у 7-9 класах.

Враховуючи вікові особливості учнів 6 класу, для формування практичних навичок доцільним буде обрати навчальне середовище виконання алгоритмів Scratch, що можна завантажити за посиланням: http://info.scratch.mit.edu/uk/Scratch_1.4_Download. Середовище Scratch є крос-платформним програмним забезпеченням, що підтримує україномовний інтерфейс та поширюється безкоштовно, а також взяте авторськими колективами за основу для висвітлення цієї теми у підручниках для учнів 6 класу. Але, зауважуємо, що вибір програмного середовища залишається на розсуд учителя з урахуванням наявної комп'ютерної техніки та доречної для конкретного навчального закладу або класу траєкторії навчання.

При викладанні теми «Алгоритми та їх виконавці», окрім підручника, доцільно використати навчальні посібники, наведені у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, у яких більш детально надано відомості з теми «Алгоритмізація і програмування», а також висвітлено особливості навчального середовища Scratch.

Питання щодо викладання теми «Алгоритми та їх виконавці» за допомогою навчального середовища Scratch розглядалися 10 квітня 2014 року на вебінарі «Інформаційно-методичне забезпечення викладання інформатики у 5 та 6 класах за новим Державним стандартом базової і повної середньої освіти: проблеми та перспективи» (матеріали вебінару – за посиланням <http://info.hoippu.km.ua/semnari-vebnari.html>).

Вивчення теми «Поняття операційної системи» повинно сформувати в учнів поняття про призначення операційних систем, об'єкти операційної

системи, призначення файлової системи, об'єкти файлової системи та їх властивості, про шлях до об'єкта файлової системи, повне ім'я об'єкта файлової системи, тип файлу, сформувати навички виконання операцій над об'єктами файлової системи: створення, виділення, копіювання, перейменування, переміщення та вилучення об'єктів, виконання пошуку об'єктів файлової системи.

Сьогодні у розпорядженні сучасної людини досить великий вибір комп'ютерної техніки, різних операційних систем та програмного забезпечення. Найпопулярнішими з них є операційні системи сімейства Windows, Linux, Mac OS, а для мобільних пристроїв це операційні системи Android та iOS. У зв'язку з цим, рекомендується при викладанні даної теми акцентувати увагу учнів на спільні властивості об'єктно-зорієнтованих сучасних операційних систем, тобто на наявне поняття об'єкта, над яким можна виконувати певні дії та який має певні властивості.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 № 500 «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів», внесено зміни та доповнення до програми «Інформатика. Навчальна програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів».

При вивченні теми «Поняття операційної системи» термін «інформаційний об'єкт» можна замінити на термін «інформаційна модель об'єкта» та навести приклади.

У зв'язку з тим, що необхідно розвести поняття «об'єкти операційної системи» та «об'єкти файлової системи», до змісту теми внесено перелік об'єктів файлової системи, такі, як файли і папки, операції з якими вивчаються (наприклад, не вивчаються операції з дисками (із запам'ятовуваними пристроями, а точніше з їх носіями), оскільки об'єкти файлової системи, як складової операційної системи, є і об'єктами операційної системи. При цьому слід пам'ятати, що не всі об'єкти операційної системи є об'єктами файлової системи, наприклад, вікно.

До властивостей об'єктів файлової системи додано розмір файлів

методичні рекомендації

та ємність носіїв даних. Це обґрунтовано тим, що з цією інформацією учні будуть зустрічатися при роботі з файлами.

Під час вивчення теми «Мультимедіа» в учнів 6 класу повинно сформуватися поняття про мультимедіа, об'єкти мультимедіа, галузі використання мультимедіа, мультимедійні пристрої та мультимедійне програмне забезпечення, а також сформуватися навички копіювання об'єктів мультимедіа з фотокамер, мобільних пристроїв на комп'ютер, вміння переглядати та прослуховувати об'єкти мультимедіа на комп'ютері за допомогою програмних середовищ, вміння переглядати, змінювати значення властивостей графічних зображень та вміння виконувати основні операції над ними.

Оскільки програма з інформатики побудована за лінійно-концентричним принципом, то знання учнів з цього розділу будуть розширені у 8 класі під час вивчення теми «Опрацювання об'єктів мультимедіа».

Вивчення теми «Текстовий процесор» у 6 класі у вирішенні більшості завдань спирається на сформовані знання і навички учнів, що були отримані під час вивчення теми «Редактор презентацій» у 5 класі, а саме: формує поняття учнів про текстовий документ та його об'єкти, текстовий процесор та його призначення, формує навички учнів створювати, відкривати, редагувати та зберігати документи в середовищі текстового процесора, формувати текст, виділяти та вилучати, копіювати й переміщувати фрагменти тексту з використанням комбінацій клавіш, меню, вставляти графічні об'єкти в текстовий документ, знаходити й замінювати фрагменти тексту в автоматичному режимі, перевіряти правопис текстових документів та виправляти помилки в автоматичному режимі, роздруковувати текстовий документ.

У підручниках для учнів 6 класу, якими забезпечений навчальний процес за кошти державного бюджету, даний розділ описаний у двох варіантах, висвітлюючи особливості роботи з текстовим процесором Microsoft Word та текстовим процесором LibreOffice.

У цьому розділі до програми вводяться такі зміни: додано до змісту та до вимог «Перегляд текстового документа», додано до змісту: «Створення текстового документа», додано до вимог: «Описує правила введення тексту, описує властивості абзаців та символів», «Описує поняття ключового слова», «Вміє формувати документ», «Описує властивості графічного зображення в текстовому документі». Введено поняття «форматування за зразком». Замінено

поняття «організаційні діаграми» на «схеми/діаграми» так, як у Microsoft Office Word 2007 і більш пізніх версіях, та в LibreOffice відсутнє поняття «організаційні діаграми».

Під час вивчення теми «Комп'ютерні мережі» в учнів повинно сформуватися уявлення про комп'ютерні мережі та їх призначення, типи комп'ютерних мереж, глобальну мережу Інтернет, основні служби Інтернету, веб-сайт, веб-сторінку та її адресу, гіперпосилання, авторське право та Інтернет, сформувати вміння відкривати файли та папки на інших комп'ютерах локальної мережі, копіювати та переміщувати дані між різними комп'ютерами мережі, відкривати у вікні браузера веб-сторінку із заданою адресою, створювати та редагувати список сайтів, обраних для швидкого перегляду, використовувати гіперпосилання для навігації веб-сторінками, зберігати зображення, веб-сторінки та їх фрагменти, використовувати пошукові системи для пошуку інформаційних матеріалів в Інтернеті, дотримуватися правил безпечної роботи в Інтернеті при пошуку інформаційних матеріалів, використовувати енциклопедії, словники та перекладачі, розміщені в Інтернеті, у своїй навчальній діяльності.

У цьому розділі у зміст програми додано поняття пошукової системи. У результаті додано до вимог: «описує призначення комп'ютерних мереж, поняття мережної взаємодії», «описує поняття гіперпосилання, авторське право».

13 березня 2014 року науково-методичним центром викладання інформатики, ІКТ і ДН ХОІППО проведено вебінар з питань підготовки вчителів до викладання інформатики за участю авторських колективів підручників з інформатики для 6 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Матеріали вебінару, в тому числі презентації, які висвітлюють авторські концепції підручників, розміщені на сайті <http://info.hoippo.km.ua/semnari-vebnari.html>

Наводимо особливості підручників.

Підручник «Інформатика. 6 клас»
(автори Н.В. Морзе, О.В.Барна,
В.П. Вембер, О.Г. Кузьмінська,
Н.А. Саражинська),
видавничий дім «Освіта»

Навчальний матеріал підручника структуровано, згідно з базовою навчальною програмою. Загальна кількість тем підручника відповідає кількості годин, передбачених програмою на вивчення курсу протягом року, теми згруповані відповідно до розділів чинної навчальної програми. В межах кожної теми (уроку) перед-

бачені різні види діяльності учнів, для кожного з яких виділена окрема рубрика.

Рубрика «Обговорюємо» містить запитання на перевірку та самоконтроль навичок мислення базових рівнів: знання та розуміння. Рубрики «Обговорюємо» та «Працюємо в парах» передбачають формування у дітей вміння спілкуватися та аргументувати свою думку на базі органічних знань. Робота в парах передбачає обговорення запитань, які не носять репродуктивний характер, а демонструють вміння учнів застосовувати нові поняття, використовуючи в усному мовленні нові терміни, знаходити та доводити причинно-наслідкові зв'язки, встановлювати відповідності з міжпредметними, вербальними, схематичними і символічними моделями, дозволяють мати різні погляди на одне явище, об'єкт, процес, приклад тощо. Для реалізації особистісно зорієнтованого навчання зміст навчальних завдань диференційовано за рівнем складності з відповідними позначками. Деякі завдання передбачають використання вчителем різних прийомів та форм організації діяльності дітей для здійснення диференціації за рівнем креативності та за об'ємом, коли зміст завдання для всіх учнів є однаковим, а робота диференціюється за ступенем самостійності учнів, за характером навчальних дій, за об'ємом пропонованого матеріалу відповідно до часових меж.

У рубриці «Діємо» містяться інструкції щодо виконання завдань при роботі з файлами, зокрема в середовищі виконання алгоритмів Scratch, програм для перегляду мультимедійних файлів та текстового процесора, які дозволяють кожній дитині в індивідуальному темпі опанувати основні вміння та навички. Навички дослідницької діяльності формуються завданнями рубрики «Досліджуємо».

На матеріалі підручника в учнів поступово формується вміння виявляти рівень обізнаності з теми вивчення та власні навчальні потреби, ставити пізнавальні задачі на початку уроку чи вивчення теми, реалізовувати заплановане та здійснювати саморефлексію. На початку кожної теми пропонується карта знань «Ти дізнаєшся», а для узагальнення та рефлексії наприкінці теми передбачена рубрика «Повторюємо», в якій наочно подано основний матеріал теми. Рубрика «Словничок» містить перелік нових термінів, які вводились в цій темі; в рубриці «Оціни свої знання та вміння» учням пропонуються твердження про знання і вміння, яких вони мали набути протягом вивчення теми, та пропонується оцінити свої знання та вміння. Твердження повністю відповідають вимогам навчальної програми.

методичні рекомендації

Узагальнення матеріалу здійснюється за допомогою узагальнюючої оцінки знань та вмінь по матеріалу розділу та навчальних проектів у рубриці «Узагальнюємо».

Особливістю уроків-практичних робіт (відповідно до програми їх десять) є наявність двох частин: теоретичної та практичної, які забезпечують дотримання санітарно-гігієнічних умов використання комп'ютерів для учнів 6-го класу. У теоретичній частині пропонуються завдання, кожне з яких має два варіанти. Кількість балів, що відповідає конкретному завданню, є індикатором його рівня складності. Різноманітні завдання містять і практична складова такого типу уроків.

У підручнику наведено «Алфавітний покажчик» та «Глосарій» основних термінів і понять.

Для методичної підтримки викладання навчання інформатики за даним підручником авторами створено блог «Інформатика, 6», розміщений за адресою <http://inf6-m.blogspot.com/>, у продовження блогу «Інформатика, 5» (<http://inf5-m.blogspot.com/>), де розміщуватимуться різноманітні методичні та дидактичні матеріали до кожного уроку.

Підручник «Інформатика. 6 клас»
(авт. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакоцько В.В.)
Видавництво «Генеза»

Структура підручника цього авторського колективу для 6 класу аналогічна структурі відповідного підручника для 5 класу. В основу викладання навчального матеріалу в підручнику покладено об'єктний і алгоритмічний підходи.

У 6 класі до понять об'єктів, властивостей об'єктів та їх значень додається вивчення поняття події. Саме в результаті настання певних подій змінюються значення тих чи інших властивостей об'єктів.

Важливим є те, щоб при вивченні всіх тем курсу 6 класу вчителі та учні визначали об'єкти, що вивчаються, їх властивості та події, які змінюють значення властивостей об'єктів.

Об'єктний і алгоритмічний підходи роблять можливим використання підручника у навчальних закладах з різними типами апаратних та програмних засобів. Платформонезалежний огляд об'єктів та їх властивостей формує цілісне уявлення про предмет вивчення. Структура алгоритмів діяльності залишається схожою для різних версій програмного забезпечення, відрізняється лише у незначних деталях, і це дає можливість сформувати певну логіку у підходах до опанування різними версіями програмних засобів.

Викладання практичного матеріалу базується на використанні

операційної системи Windows XP та програм пакету Microsoft Office 2007. Вивчення практичної частини розділу «Алгоритмізація» базується на вільно розповсюджуваному пакеті Scratch. Для забезпечення можливостей роботи з підручником у навчальних закладах з різною матеріальною базою та для надання можливостей самостійного виконання завдань на домашніх комп'ютерах введено рубрику «Для тих, хто працює з Windows 7».

Для надання можливості використання підручника у школах, де вже використовують або планують використовувати вільно розповсюджені програмні продукти, до підручника включено окремий розділ, присвячений вивченню теми «Текстовий процесор» з використанням пакету програм LibreOffice.

Важливими, на думку авторів, є використання запитань для актуалізації знань, наведених на початку кожного пункту. Учитель може обговорити з учнями відповіді на ці запитання на уроці безпосередньо перед вивченням нового матеріалу, а може задати на попередньому уроці як домашнє завдання на повторення.

Наприкінці кожного пункту розміщено рубрику «Найважливіше у цьому пункті» з узагальненням навчального матеріалу, наведені запитання для самоконтролю, які розподілені за рівнями навчальних досягнень, тренувальні вправи та практичні завдання для формування основних складових предметної ІКТ-компетентності. Учитель може використати їх безпосередньо на уроці або як домашнє завдання.

Завдання, наведені після кожного пункту, диференційовані за рівнем складності. Їх кількість дещо перевищує потрібну для використання на уроках та вдома. Це дає змогу вчителю реалізувати індивідуальний підхід та диференціацію в навчанні, добирати для виконання ті завдання, які найкраще сприятимуть досягненню навчальних цілей уроку. Окремо виділені завдання, які автори рекомендують для роботи вдома, завдання, що відносяться до додаткового матеріалу або передбачені для опрацювання у парах або невеликих групах.

Підручник традиційно, крім основного матеріалу, містить рубрики: «Для тих, хто хоче знати більше», «Це цікаво знати».

Для методичної підтримки викладання навчання інформатики за даним підручником авторами створено веб-сайт «Інформатика для всіх», розміщений за адресою <http://allinf.at.ua>, на якому розміщено різноманітні методичні та дидактичні матеріали: календарне планування курсу, файли-заготовки для виконання тренувальних вправ і практичних робіт, корисні

посилання, інші матеріали.

Зазначаємо, що навчальні заклади, які обрали програму «Інформатика. 5-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу» http://info.hoippo.km.ua/do_novogo_navchalnogo_roku.html (за ред. академіків НАПН України А.М. Гуржія і В.Ю. Бикова), продовжують у 6 класі навчання за цією програмою.

Варіативну складову навчального плану у 6 класі можна реалізувати, обравши навчальну програму курсу за вибором «Сліпий метод друку», яка надрукована у журналі «Комп'ютер у школі та сім'ї», №2, 2014 р. (авт. Глюз Н.В.) (лист ІІТЗО від 21.10.03№14.1/12-Г-604) http://info.hoippo.km.ua/do_novogo_navchalnogo_roku.html.

Для учнів 5 класу залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 24.05.2013 № 1/9-368 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі», ознайомитись з якими можна на сайті МОН за адресою <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations/>, а для учнів 7-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 №1/9-426 http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30312/ «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.). Окрему увагу звертаємо на те, що чинність навчальних програм слід перевіряти у переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до вимог, затверджених наказом МОН від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» http://info.hoippo.km.ua/do_novogo_navchalnogo_roku.html.

Практичні роботи, зазначені в програмах, є обов'язковими для оцінювання всіх учнів класу. При викладанні інформатики у всіх класах учитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (лабораторні роботи, практикуми, навчальні проекти, колективна робота в Інтернеті тощо).

методичні рекомендації

Інші види практичної діяльності учнів (демонстраційні, тренувальні роботи, практикуми тощо) оцінюються за рішенням учителя.

Значну увагу слід приділити патріотичному вихованню. Для цього, наприклад, слід обирати відповідні тексти для роботи з текстовим редактором, відповідні сайти для роботи у мережі Інтернет тощо.

В основу побудови змісту навчання й вимог до загальноосвітньої підготовки учнів з інформатики за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання інформатики є сформовані (на основі здобутих знань, вмінь і навичок, досвіду навчальної та життєвої діяльності, вироблених ціннісних орієнтацій, позитивної мотивації) предметна ІКТ-компетентність та ключові компетентності, зокрема: інформаційно-комунікаційна, навчальна, комунікативна, математична, соціальна, громадянська, здоров'язбережувальна. Нагадуємо, що для вчителя компетентнісний підхід – це перехід від передачі знань до створення умов для активного пізнання та отримання дітьми практичного досвіду. Для учнів – перехід від пасивного засвоєння відомостей до її активного пошуку, освоєння, критичного осмислення та використання на практиці.

До найтиповіших методів формування компетентностей учнів, відносяться: звернення до досвіду учнів, відкриття обговорення нових знань, розв'язування проблемних задач і обговорення проблемних ситуацій, організація дискусій, ігрова діяльність, проектна діяльність.

Учитель, який здійснює компетентнісний підхід у навчанні, повинен уміти:

- виявляти повагу до учнів, до їх суджень та питань;
- відчувати проблемність ситуацій, що вивчаються;
- пов'язувати матеріал, що вивчається, з повсякденним життям та інтересами учнів, враховуючи їх вікові особливості;
- закріплювати знання та вміння на практиці;
- планувати уроки, використовуючи різноманітні методи та форми навчання;
- ставити мету та оцінювати її ступінь досягнення разом із учнями;
- оцінювати досягнення учнів не тільки балами, а й змістовною характеристикою.

З метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку

учнів, комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. При проведенні всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОН, від 20.02.2002 № 128).

Оскільки на етапах актуалізації, мотивації та безпосереднього вивчення теоретичного матеріалу уроку учням також може пропонуватися перегляд презентаційних матеріалів в електронному вигляді, виконання різноманітних завдань та вправ за комп'ютером, то структура проведення кожного уроку має бути ретельно спланована вчителем із урахуванням санітарно-гігієнічних норм, а саме:

- безперервна робота з екраном ПК повинна бути не більше:
 - для учнів 10-11 класів на 1-й годині занять 30 хвилин, на 2-й годині занять — 20 хвилин;
 - для учнів 8-9 класів — 25 хвилин;
 - для учнів 6-7 класів — 20 хвилин;
 - для учнів 2-5 класів — 15 хвилин.
- при виконанні практичних робіт, які повинні тривати більше максимально можливого часу безперервної роботи з екраном ПК, потрібно після закінчення цього часу зробити перерву в роботі з екраном ПК на 5 хвилин, виконати вправи для очей і після цього продовжити роботу, але не більше, ніж 10 хвилин.

Перед початком навчального року вчитель інформатики повинен обов'язково ознайомитись та використовувати у своїй діяльності Інструктивно-методичні матеріали «Безпечно проведення навчальних занять у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів», що містяться у листі МОН № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36559/.

З метою інформування вчителів області про нормативні документи щодо облаштування кабінетів інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій на сайті для вчителів інформатики створено сторінку Кабінет інформатики <http://info.hoippo.km.ua/kabinet-informatiki.html>.

Шкільний курс інформатики, згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою КМУ № 1392 від 23 листопада 2011 р., віднесено до галузі «Технологія», де провідним компонентом є спосіб діяльності.

Тому навчальний час, який відводиться на вивчення курсу інформатики, потрібно розподіляти таким чином:

- 30% навчального часу відводиться на засвоєння теоретичних знань,
- 70% навчального часу відводиться на формування практичних навичок роботи з сучасною комп'ютерною технікою та ІКТ.

Наводимо перелік вільно поширюваного програмного забезпечення та орієнтовні посилання для завантаження.

Офісний пакет «OOo4kids», містить необхідний мінімум засобів для роботи в школі, україномовний зрозумілий дітям інтерфейс. Офіційний сайт <http://educoo.org/TelechargerOOo4Kids.php> містить версії різними мовами та для різних операційних систем.

Ширші можливості може забезпечити офісний пакет LibreOffice. Офіційний сайт <http://www.libreoffice.org/>.

Операційну систему Лінукс можна завантажити на офіційних сайтах Убунту(<http://www.ubuntu.com/>), Мінт (<http://linuxmint.com/>) та інших.

Також повідомляємо, що з метою подальшого впровадження обласного факультативу з програмування цього року видано наказ департаменту освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації № 20-но від 24.02.2014 р. «Про розширення бази для проведення освітньої інноваційної діяльності за програмою обласного факультативу «Основи програмування» для учнів 7-9 класів навчальних закладів області». Трирічна робота за програмою факультативу дає позитивні результати (з 17 переможців цьогоорічної обласної Інтернет-олімпіади з програмування – 7 (41%) є учасниками обласного факультативу, 6 учнів-учасників факультативу стали призерами III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформатики у 2013/2014 н.р., що складає 29% від загальної кількості переможців, з 4-х переможців IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформатики у 2012/2013 н.р. від Хмельницької області - троє є його учасниками, а у нинішньому році всі три переможці IV етапу змагань займалися на факультативі). Угода про співпрацю для шкіл Хмельницької області, зразок заявки для реєстрації учнів на факультативі, правила реєстрації – на сайті Школи олімпійського резерву «Step by step» <http://sbs2.km.ua/>.

**О.СОЛОГУБ,
методист ХОІППО.**

Про вивчення суспільствознавчих дисциплін у 2014/2015 н.р.

Місце кожної держави у світі сьогодні визначають за рівнем інтелектуалізації нації. Знання й компетентність стали найбільш цінними товарами, серед яких важливе місце посіли історичні знання. Вони стали невід'ємною складовою освіти громадянина, необхідною умовою розбудови економічно міцної та незалежної держави.

Історія як предмет є унікальною, бо впливає на формування системи мислення, надає можливість людині вільно пересуватися в історичному просторі, озброює її знаннями історичного досвіду, що дозволяє об'єктивно оцінювати сучасні політичні й соціальні процеси. Таким чином, історична освіта покликана готувати молодь до самостійного життя у сповненому суперечностей сучасному світі, створити сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що представляють різні культурні, етнічні й релігійні традиції, допомогти людині усвідомити себе не лише представником певної країни і регіону, але й громадянином Європи та світу.

Змінюється світ – змінюємось ми, змінюються пріоритети, але вплив суспільствознавчої освіти на формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські і національні цінності та керується морально-етичними критеріями, залишається незмінним.

Завданнями шкільної історичної освіти були, є і залишаються:

- виховання повноправного громадянина – патріота України, здатного вільно орієнтуватися в суспільному житті та усвідомлювати свою роль і відповідальність перед суспільством і державою, формування в учнів самосвідомості та власної ідентичності на різних рівнях;

- формування у школярів загальнолюдських та національних цінностей, а також цінностей демократичного плюралістичного суспільства (толерантності, поваги до інших, верховенства права, соціальної активності, громадянської відповідальності, моральної свідомості);

- оволодіння молоддю базовими знаннями про головні явища, події, процеси та тенденції в історії України та світу, про діалогічний, безпечний

спосіб взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією;

- розвиток історичного, творчого та критичного мислення учнів: уміння здійснювати історичний аналіз, історичну критику, реконструкцію історичних подій, явищ, процесів, історичне прогнозування та інтерпретацію історичних фактів, уміння добирати та орієнтуватися в історичній інформації;

- розвиток інтересу учнів до історії як сфери знань і як предмета, формування в них власних освітніх запитів щодо навчання історії та вміння їх задовольняти;

- розвиток загальної культури учнів, прилучення їх до духовних і культурних надбань українського та інших народів, до історико-культурної традиції людської цивілізації;

- набуття школярами ключових та предметних компетентностей.

Для реалізації поставлених завдань сучасний вчитель історії повинен:

- формувати в учнів історичні знання як основу їхніх світоглядних позицій, ознайомлювати їх з історичним минулим людства та його соціальним досвідом;

- розвивати в учнів історичне мислення, що передбачає загальне розуміння історичного процесу, його різноманітності і суперечливості;

- ознайомлювати їх з загальнолюдськими і національними духовними цінностями, досягненнями культури, ідеалами гуманізму, демократії, громадянського суспільства;

- виховувати в учнів особистісні якості громадянина України, любов до свого краю і народу, відповідальність за його і своє майбутнє, відкритість до сприйняття різноманітних культурних досягнень світу;

- формувати в учнів позитивні мотиви активної участі в суспільному житті, соціальний оптимізм, здатність здійснювати самостійний вибір і приймати відповідні рішення;

- виробляти вміння практично осмислювати минуле і прогнозувати майбутнє, усвідомлювати роль людини (включаючи й себе) в історії;

- ознайомлювати з позитивним досвідом у взаєминах українців з представниками меншин на основі добросусідства і толерантності;

- розвивати критичне, творче мислення; формувати власний погляд на інформацію;

- формувати у дітей навички самоосвіти, ознайомлювати їх з основами філософії і розвивати вміння працювати з сучасними носіями інформації (електронними підручниками з історії, інформаційно-бібліографічними центрами та ін.).

Якісне розв'язання вчителем цих завдань неодмінно призведе до формування нової особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формування навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації.

Програми, за якими буде здійснюватися викладання історії у 2014-2015 н.р.

Враховуючи досвід останніх трьох років, коли шкільні курси історії корегувалися освітянськими чиновниками, а шкільні підручники зазнавали ревізії (особливо це відслідковувалося на пропедевтичному курсі історії України), Міністерство освіти і науки скасувало лист «Про використання навчальної літератури» (№ 1/9-607 від 05 вересня 2013 року). Ліквідація згаданого вище припису дозволяє підійти до організації навчання у 5-му класі на альтернативних засадах. Оскільки пропедевтичний курс історії є самостійним курсом і не пов'язаний структурно з курсами історії, що вивчають з 6-го класу, навчання в 5-му класі може здійснюватися за наступними варіантами.

У 2014/2015 н.р. на чисельні прохання вчителів країни будуть чинними одночасно дві програми для учнів 5 класів. Це «Історія України. Вступ до історії.» (Київ. Перун. 2005) та «Історія України (Вступ до історії)» (Київ. Видавничий дім «Освіта». 2013). Відповідно вчителі, які працюватимуть за програмою 2005 року, можуть користуватись підручниками, котрі вийшли друком в 2010 році у видавництві «Ге-

методичні рекомендації

неза». Це «Вступ до історії України», автори Власов В., Данилевська О., та «Вступ до історії України», автор Мисан В.

Учителі, які оберуть програму 2013 року видання, користуються відповідно підручниками, що вийшли друком у 2013 році: «Історія України (Вступ до історії)», автора Власова В., видавництво «Генеза» та авторів Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю., видавництво «Освіта».

Чинною для учнів 6 класів є програма «Інтегрований курс. («Всесвітня історія. Історія України»), (Київ. Видавничий дім «Освіта». 2013).

Учні 7-9 класів продовжують навчання за програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи» (Київ. Перун. 2005).

Для 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (140 годин на рік, 4 години на тиждень), (Київ. Поліграфкнига. 2010 рік). При цьому акцентуємо увагу на деякі зміни, що відбулись в програмі з історії України для 10-11 класів:

- до теми «Соціально-економічні перетворення в Радянській Україні (1929–1938 рр.)» додається «Голодомор 1932- 1933 років – геноцид українського народу.»;

- до теми «Україна в роки другої світової війни (1939-1945 рр.). Велика вітчизняна війна (1941-1945 рр.)» додається «Проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р.»;

- до теми «Україна в перші повоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.)» додається «Національно-визвольний рух 1944-1954 рр.»

- до теми «Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (середина 50-х – середина 60-х рр.)» додається «Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах 1953-1954 рр. XX з'їзд КПРС і початок лібералізації». Додати персоналії Л.Лук'яненко, І.Кандиба, А.Горська, В.Чорновіл, І.Дзюба та ін.

Наша національна історія на багатьох своїх етапах позначена чорним кольором – кольором туги й жалоби, болю й горя, чимало її сторінок писалося слізьми та кров'ю, чимало її періодів можна назвати драматичними й навіть трагічними. Проте є в літописі буття нашого українського народу сторінка, яка кожного жахає безміром своєї страхітливості, яка кожному духовно й психічно здорову людину лякає і кількістю жертв, і неймовірністю, неправдоподібністю самого злочину, – це сторінка Великого Голодомору,

що припав на тридцять років минулого століття.

Голод, що його було розв'язано в Україні у тридцять років, – це злочин проти всього нашого українського народу, головний складник геноциду супроти нього, здійсненого злочинним більшовицьким режимом.

Тому, вичаючи теми, пов'язані з Голодомором, учитель обов'язково має наголосити на тому, що це був геноцид українського народу. Відповідний запис робиться в журналі.

Вчитель має звернути увагу на Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 50, ст.504), де вказується на те, що «Голодомор визнається актом геноциду українського народу як наслідок зумисних дій тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР».

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми «Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)» Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень). Для класів історичного профілю чинною є програма зі всесвітньої історії, що розрахована на 3 години тижневі (105 годин на рік), (Київ. Поліграфкнига. 2010 рік).

Усі програми розміщені на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua) та надруковані у фахових виданнях.

Вивчення історії України та всесвітньої історії доцільно синхронізувати. Проте вчитель може організувати вивчення учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у шостих класах ЗНЗ

Викладання історії в 6-х класах буде проводитися за новими програмами, які реалізують положення нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Курс історії Стародавнього світу є першим систематичним курсом історії у середній школі, на матеріалі якого починається формування основ систематичних історичних знань, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, у ширшому значенні — основ гуманітарної культури учнів. Особливостями даного курсу є, поперше, його інтегрований характер — давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється у широких хронологічних межах: від появи первісної людини до

занепаду Західної Римської імперії.

Курс має на меті сформувати в учнів розуміння цивілізаційної значущості стародавнього періоду в історії України, Європи та світу в цілому, античної цивілізації як основи для подальшого розвитку європейських суспільств. Задля посилення наступності у викладі матеріалу, послідовного розкриття концептуальних положень та внутрішніх логічних зв'язків у деяких темах програми подається нова послідовність вивчення навчального матеріалу та застосовується проблемно-тематичний принцип його побудови.

Викладаючи курс, варто пам'ятати, що учні 6 класу вперше ознайомлюються не лише із системним поглядом на час і простір як невід'ємними складовими історичного процесу, а й починають опановувати складні поняття — «влада», «державна», «релігія», «тип господарства», «суспільний устрій», «культура», «цивілізація». Матеріал курсу зосереджений навколо таких змістових ліній, як «людина — природа», «людина — влада», «людина — світ уявленень та ідей».

У 6 класі, порівняно із пропедевтичним курсом історії 5 класу, зростають вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів стосовно вмінь локалізувати історичні події у часі та просторі, використовувати підручник як джерело знань, застосовувати історичні поняття для пояснення минулого, висловлювати ставлення до діяльності зазначених історичних діячів, отримувати інформацію з адаптованих історичних джерел. Зміст практичних занять у 6 класі уможливає розвиток предметних умінь, сприяє формуванню ключових елементів та історичної компетентності відповідно до вікових особливостей учнів.

Із психолого-дидактичного погляду програма побудована на поєднанні особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання. Реалізація цих підходів у практиці навчання в поєднанні з істотними змінами в структурі викладу матеріалу та розвантаження окремих курсів потребує коригування в організації навчального процесу. У запропонованій програмі ці зміни відображено в таких структурних елементах, як вступні уроки, практичні заняття, уроки узагальнення та оглядові уроки.

Програма інтегрованого навчального курсу в 6 класі розпочинається двома вступними уроками. Перший із цих уроків, зазначений у тексті програми як «Повторення», має на меті відтворення у пам'яті учнів матеріалу попереднього навчального року (згадує і пояснює, що таке історія, як історичні процеси розвиваються в часі та просторі, що таке історичні пам'ятки, джерела знань про минуле, історичні

методичні рекомендації

події, хто такі історичні діячі (на прикладі історії України та рідного краю). Така актуалізація знань і уявлень має полегшити засвоєння нового матеріалу і сприятиме розумінню учнями безперервності та цілісності історичного процесу. Другий урок кожного курсу – «Вступ» – передбачає ознайомлення учнів із метою вивчення відповідного історичного періоду, його особливостями та історичними джерелами.

З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей, окремою структурною складовою програми є спеціальні уроки – практичні заняття. Практичні заняття з історії відрізняються від практичних і лабораторних робіт з природничих предметів. Такі заняття в курсі історії мають подвійну мету: є способом вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел та важливим засобом формування предметних умінь і навичок учнів. Кожне із запропонованих практичних занять присвячується певній темі та передбачає переважно самостійну роботу учнів над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел знань (підручники, де вміщено тематичні історичні джерела – як текстові, так і візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки, оглянуті учнями).

Відповідно до вікових можливостей учнів та історичного контексту практичні заняття мають сприяти здобуттю школярами навичок аналізу різних історичних джерел, розумінню ними важливості таких категорій, як час і простір, зміни та безперервність, причини і наслідки, значущість подій та процесів, культурна різноманітність, важливість доказів і можливість різних інтерпретацій.

Під час практичного заняття вчитель є консультантом у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу залежно від віку та пізнавальних можливостей. Матеріали до практичних занять і методичні рекомендації щодо організації пізнавальної діяльності учнів мають бути подані в підручниках. Порядок проведення практичних занять та оцінювання їх результатів залишається в компетенції вчителя.

Програмою передбачено також уроки узагальнення до окремих розділів та уроки узагальнення до окремих курсів. На цих уроках учні з допомогою вчителя мають можливість систематизувати вивчене, відрефлексувати процес навчання і повернутись до найскладніших моментів теми, курсу, піднести розуміння навчального матеріалу на новий рівень, використати міжкурсові та міжпредметні зв'язки. Деякі

з уроків узагальнення вчитель може проводити як інтегровані, об'єднуючи історію України і всесвітню заради поглиблення розуміння учнями взаємозумовленості історичних процесів національної та європейської історії, проведення зіставлень і порівнянь.

Перевірка результатів навчання учнів історії передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Оцінювання може відбуватися як письмова робота (за запитаннями, відкритими або тестовими завданнями) або як усна відповідь. Для перевірки таких елементів історичної компетентності учнів, як опрацювання (аналіз, застосування, оцінка) історичних джерел і документів, порівняння, зіставлення, обґрунтування власного ставлення учня, його позиції, оцінки щодо історичної події, явища, діяча, можна використовувати інші форми контролю — розгорнуті есе, твори, дослідження, портфоліо та проекти тощо. Проте за будь-якої форми вчитель має орієнтуватися на визначені програмою та стандартом державні вимоги до підготовки учнів і відповідно добирати завдання. Оцінки мають виставлятися учням згідно з Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з історії. Під час перевірки результатів навчання учнів 5-9 класів важливим є поєднання поточного і тематичного оцінювання їх досягнень з використанням різноманітних форм і прийомів оцінювання.

Деякі теми пропонуються для вивчення на оглядових уроках, які запроваджуються з метою розвантаження учнів, використання міжпредметних та міждисциплінарних зв'язків із курсами української і зарубіжної літератури, географії, мистецтва, правознавства тощо і створення цілісної картини історичного розвитку. Контроль знань та оцінювання навчальних досягнень учнів під час вивчення тем, що пропонуються для оглядового вивчення, не передбачається.

Наприкінці кожного курсу обов'язково передбачено години резервного часу, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Основними компонентами змісту за цією програмою є: коротка характеристика окремих навчальних курсів; зміст історичного навчального матеріалу, структурований за темами; перелік державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, складених відповідно до вимог стандарту, на які орієнтується вчитель.

До кожної теми подано перелік основних питань змісту, які обов'язково мають бути відображені в підручниках або посібниках, що і повідомляють учням зміст навчального історичного матеріалу. Вони

засвоюються у вигляді знань історичних фактів і понять різного ступеня узагальненості та складності.

Зміст теми не розподілений за окремими уроками, тому автори підручників і вчителі, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учнів, мають можливість визначати назву теми, кількість, обсяг і перелік запитань кожного уроку залежно від особливостей учнів класу та індивідуального підходу педагога до викладання.

Пропоновані питання є мінімумом знань, які учні обов'язково повинні засвоїти на різних рівнях навчальних досягнень, та індивідуального розвитку їх пізнавальних можливостей. Вони мають опанувати матеріал щодо зазначених у програмі історичних фактів, історичних діячів та пам'яток історії і культури.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів подано в програмі у вигляді переліку вмінь і навичок, що їх учні мають набути під час вивчення тієї чи іншої теми. Вони повністю відповідають вимогам, передбачених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, та є їх детальною конкретизацією, на що має орієнтуватись учитель, забезпечуючи виконання стандарту. Наведені в правій колонці програми вимоги є обов'язковими не лише для засвоєння, а й для оперування.

У Міністерстві освіти і науки України підписано наказ про надання грифів підручникам для учнів 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до наказу гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» отримали 70 назв підручників для учнів 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів, що стали переможцями I та II етапів Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для учнів 5-9 класів, з них підручники з історії:

1. «Всесвітня історія. Історія України», підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бандровський О.Г., Власов В.С.).

2. «Всесвітня історія. Історія України», підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пометун О.І., Мороз П.В., Малієнко Ю.Б.).

Особливості організації навчально-виховного процесу

Форми та методи навчання історії в 6 класі, а також зміст історичної освіти повинні обов'язково узгоджуватися з віковими особливостями учнів. Організуючи роботу на уроках, учитель має віддавати перевагу розвивальним прийомам, уникати лекцій, конспектувань, рефератів та фронтальних зрізів знань.

методичні рекомендації

Принципове значення для організації навчання історії в 6 класі мають активні та інтерактивні методи. Передумовою активного навчання є чергування різних форм діяльності учнів. Наприклад, працюючи з текстом, учні можуть шукати відповідь на запитання, добирати коментарі до ілюстрацій, складати план, порівнювати текст з ілюстраціями та картами, знаходити нові слова та витлумачувати їх, слідуючи інструкціям підручника.

Обов'язковою умовою успішного навчання історії у шостому класі є різноманітна самостійна робота учнів. Обов'язковим також для дітей цієї вікової категорії є актуалізація знань і життєвих уявлень учнів, повторення та закріплення вивченого на уроці. Тож плануючи урок, треба обов'язково передбачити час на ці етапи, скориставшись для цього відповідними завданнями підручника.

В основу нових підручників авторських колективів (В.Власов, О.Бандровський та О.Пометун, П.Мороз, Ю.Малієнко) закладена ідея активного залучення учнів до пізнання історії Стародавнього світу на всіх етапах уроку, що сприятиме розумінню шестикласниками основних фактів цього періоду історії. Авторами підручників передбачена робота з документами, що забезпечуватиме набуття учнями важливих первинних дослідницьких навичок роботи з доступними джерелами знань, зокрема, адаптованими уривками з історичних творів, ілюстраціями, картами тощо. Водночас висвітлення основних понять курсу, складних історичних явищ оптимально поєднує науковість і доступність.

У 6 класі історія України і всесвітня історія вивчається як єдиний інтегрований курс. Тому в класному журналі для записів відводиться одна сторінка. Запис робиться таким чином: Історія України. Всесвітня історія. (Інтегрований курс). Відводити дві різні сторінки та виставляти окремо оцінки з історії України та всесвітньої історії недоцільно.

Важливим є використання в навчанні школярів картографічних посібників – атласів, контурних карт, настінних карт. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій, встановити зв'язок між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події.

«Регламентована навчальною програмою година узагальнення/тематичного оцінювання використовується для проведення або уроку узагальнення і систематизування, або уроку контролю і корекції навчальних досягнень учнів. Урок узагальнення і систематизування або урок контролю і корекції проводиться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться відповідний до типу уроку запис: або «Урок узагальнення і систематизування із теми „_____”»,

або «Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми „_____”». На уроці узагальнення і систематизування пізнавальна діяльність учнів (усіх або вибірково) оцінюється на розсуд учителя. На уроці контролю і корекції навчальних досягнень учнів оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх шестикласників. Оцінка за урок контролю є визначальною під час виставлення бала за тему. Називаючи урок тематичного оцінювання уроком контролю і корекції, ми вказуємо тип заняття, що відповідає загальноприйнятим у педагогіці підходам, має таке ж змістове наповнення тематичного оцінювання, але водночас не суперечить Інструкції.

Запис практичних занять здійснюється відповідно до формулювання у програмах. Наприклад, «Практичне заняття. Міфи та релігія Стародавнього Єгипту».

В останній редакції програм із шкільних курсів історії (2013 р.) мета навчання історії в школі передбачає: «формувати в учнів самоідентичність та почуття власної гідності на основі осмислення соціального і морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті загального історичного процесу». Для реалізації визначеної мети варто окрім традиційних засобів навчання (шкільних підручників та посібників) використовувати комплекс сучасних джерел, що містять наукову, вивірену та апробовану інформацію, яка базується на базових принципах формування змісту шкільної історії.

Рекомендації щодо ведення документації вчителя історії

Календарне планування навчального матеріалу вчителі можуть робити безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, зробленими на основі навчальних програм.

На основі календарних планів учитель розробляє поурочні плани, структуру і форму яких визначають самі.

Під час розробки календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години.

Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також друквані методичні посібники, при умові, що вчителем буде внесено корективи щодо роботи в конкретному класі.

Учнівські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу вчителі перевіряють один раз на семестр, виставляючи або не виставляючи (на власний розсуд) оцінку за ведення зошита в журнал.

Виставляючи тематичні оцінки, вчитель може враховувати або не враховувати оцінку за ведення зошита.

Оцінюючи письмові відповіді учнів, учитель повинен враховувати виконання учнями вимог до писемного мовлення і дотримання орфографічного режиму.

Підручники, посібники, робочі зо-

шити, атласи, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень, що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Філософія

Вивчення філософії учнями загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) розпочинається з історії філософії у 10 класі. Для профільного навчання учнів 10-11 класів чинною є програма «Філософія» авторів Огнев'юка В.О., Утюж І.Г., яка розрахована на 70 годин (2 години на тиждень); вчитель самостійно визначається з кількістю годин до кожної теми.

Курс «Історія філософії» хронологічно та логічно відтворює розвиток філософських учень. Відтак ідеться не про історію якоїсь однієї філософської школи, а показано усю різноманітність філософських шкіл та напрямів, що, насправді, є історією філософії. Специфіка історії філософії полягає в тому, що її зміст переважно складає виклад поглядів, що відображають світосприйняття відомих філософів.

Курс «Філософія» покликаний продовжити процес введення учнів у сферу формування, функціонування і розвитку духовності, продукує знання з основних проблем буття, мислення і пізнання. Як теоретична основа світогляду, філософія відкриває учням перевірені багатовіковою практикою духовні орієнтири для глибокого осмислення реальності. Цей курс дозволяє овоїти теоретичну і методологічну інтелектуальну спадщину та неоціненний, найбагатший категоріальний апарат, необхідний для успішної теоретичної і практичної діяльності. Розглядаючи людину як рівновелику цінність, філософія покликана бути саморефлексією в усвідомленні людиною змісту і цілей свого життя, долі своєї нації та людської цивілізації.

Необхідною умовою формування світоглядної культури є активне усвідомлення ідей системного, узагальненого характеру, які виникають на основі сукупності знань, що їх набувають учні у школі. Високий рівень світоглядної культури можна забезпечити тільки тоді, коли випускник школи здатний самостійно зробити найзагальніший висновок стосовно свого місця, ролі і значення в світі. Тож важливішою формою навчання учнів є самостійна робота, основою якої, відповідно до завдань курсу «Філософії», має стати вивчення філософської літератури та інших джерел, в яких знайшли відображення актуальні проблеми філософії.

Таким чином, головними складовими навчального процесу є розв'язання завдань пізнавального характеру, а також виконання практичних робіт, що мають бути спрямовані на розвиток в учнів самостійності мислення, формування вмінь застосовувати набуті знання в житті.

методичні рекомендації

Людина і світ

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні моральні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчального предмета «Людина і світ», який з 2011/2012 навчального року став обов'язковим для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнюючого характеру й має величезний виховний потенціал.

Для рівня стандарту, академічного рівня на вивчення предмета «Людина і світ» відводиться 17 год. на рік (0,5 год. на тиждень), а профільного рівня – 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинними є програми: «Людина і світ. 11 клас (рівень стандарту, академічний рівень)» та «Людина і світ. 11 клас (профільний рівень)» авторів Ладиченко

Т.В., Баки Т.В., Марголіної Л.В.

Предмету притаманний інтегративний характер. Він спрямований на узагальнення знань, отриманих учнями з різних навчальних предметів (літератури, історії, права, географії, біології, астрономії тощо) та досвіду, набутого в процесі життєдіяльності дитини; освоєння базових знань з філософії, політології, соціології, культурології, розвиток теоретичних та практичних умінь і навичок, формування самосвідомості особистості.

Важливість шкільного суспільствознавчого предмета «Людина і світ» зумовлюється змістом стратегічних завдань, які покликані вирішувати загальноосвітні навчальні заклади, готуючи особистість до життя у суспільстві. Даний курс має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Знання учнів про людину і світ як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні, тому в структурі курсу інтегровані знання цілісного циклу суспільних наук: соціології, політології, правознавства, етики, економічної теорії, соціальної психології, культурології, соціальної екології, філософії.

Предмет «Людина і світ» базується, крім загально-дидактичних принципів, на принципах демократичності, зв'язку з практичною діяльністю, орієнтованістю на позитивні соціальні дії та плюралізм. Для реалізації запропонованих питань рекомендується використовувати інноваційні досягнення сучасної методичної науки та теоретичні й методичні засади педагогіки співробітництва, що передбачають створення демократичної атмосфери на уроках.

**Г.КЕНЦ,
методист ХОІППО.**

Про викладання курсу «Правознавство» у 2014/2015 н.р.

На сучасному етапі розвитку шкільної правової освіти особливу увагу слід приділяти меті і завданням правоосвітньої і правовиховної роботи. Це обумовлено тим, що 23.11.2011 р. Кабінет Міністрів України затвердив Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Головна увага акцентована на діяльнісному, компетентнісному, особистісно зорієнтованому підходах. Метою освітньої галузі «Суспільствознавство», куди входить і правознавство, визначено збагачення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в українському суспільстві. Тому на сучасну мету шкільної правової освіти впливають: мета правової освіти, мета загальної середньої освіти, мета шкільної суспільствознавчої освіти. Мету правової освіти визначено у Національній програмі правової освіти

населення, а також доповнено і роз'яснено Регіональною цільовою програмою правової освіти населення на 2011-2015 роки.

Цими програмами передбачено створення належних умов для набуття громадянами необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні.

Мета шкільної правової освіти відображається у навчальних програмах, підручниках, методичних посібниках та є основною для визначення мети навчання правознавчих курсів. Усвідомлення учителем мети є необхідною умовою для планування всієї навчально-виховної діяльності в навчальному закладі.

Особливе місце у структурі мети шкільної правової освіти посідають персоніфіковані цілі, що переслідують особисті прагнення учня у процесі навчання правознавства. Наприклад, підвищення рівня навчальних досягнень учнів через участь в олімпіадах, турнірах, конкурсах тощо.

Отже, мета шкільної правової освіти спрямована на створення оптимальних психолого-педагогічних умов для інтелектуального, духовного, соціального розвитку особистості учня засобами правознавства.

Орієнтовна тематика засідань методичного об'єднання вчителів правознавства

1. Зміни в сучасному законодавстві України.
2. Формування моральних засад засобами народної мудрості на уроках правознавства.
3. Моделювання ситуативних вправ на уроках правознавства.
4. Підготовка до проведення перевірок стану правової освіти в навчальних закладах.
5. Робота з творчо обдарованою молоддю під час вивчення правознавства.

**В.ЛЕВИЦЬКИЙ,
методист ХОІППО.**

Про вивчення географії у 2014/2015 н.р.

Одним із основних перспективних напрямків сучасної шкільної географічної освіти є її оновлення в умовах переходу на новий Державний стандарт базової і повної загальної освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р.) та нові навчальні програми.

На основі положень Державного стандарту розроблена навчальна програма з географії (6 клас), що починає реалізовуватися у 2014-2015 навчальному році. У програмі особлива увага приділяється картографічній, геоінформаційній, практичній і здоров'язберігаючій компетентностям, зміцненню зв'язків між школою та родиною. У змісті оновлених навчальних програм важливу роль відіграє такий метод роботи, як дослідження. Організація досліджень може бути груповою та індивідуальною, а звіти учнів про роботу доцільно представляти у вигляді міні-проектів, презентацій, есе.

Особливою відмінністю оновленої програми є переорієнтація традиційної характеристики якості шкільної географічної освіти – рівня опанованих знань – на інший результат географічної освіти – компетентність школярів у різних сферах життєдіяльності засобами географії через її зміст, практичну спрямованість, стійку мотивацію до вивчення географії, готовність учнів використовувати географічні знання в реальних життєвих ситуаціях.

Серед інших ознак оновленої програми слід відзначити розвантаження окремих розділів і тем, усунення дублювання та осучаснення змісту відповідно до тенденцій розвитку географічної освіти на сучасному етапі.

Вивчення географії у 2014-2015 н.р. здійснюватиметься за збірниками програм:

1) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. 6-11; видавництво «Перун». 2005, 2006 рр.

2) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка; видавництво «Навчальна книга»; 2005 р.

3) Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. Географія України. Видавництво «Вікторія»; 2008 р.

4) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи Географія. Економіка. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – Київ, 2010 р.

Важливо пам'ятати, що вивчення географії в усіх класах потребує більш ретельного аналізу ситуації з охорони природи та посилення екологічної складової у навчальному-виховному процесі. З цією метою для формування в учнів практичних навичок навчання та оцінювання інформації екологічного змісту варто користуватися навчальним посібником та програмою «Зелений пакет для школярів», які пройшли експертизу і отримали гриф «Схвалено МОНМС України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах». Навчальний матеріал посібника дозволяє учням розв'язувати життєві ситуації, ухвалювати свідомі рішення, формувати екологічну поведінку, навчити бережливому ставленню до природи, до здоров'я, стати активним громадянином своєї держави.

Вивчення географії в старшій школі на рівні стандарту та академічному забезпечується у процесі опанування курсу «Соціально-економічна географія світу» з використанням навчальної програми для ЗНЗ, видавництва «Перун» та підручників, що рекомендовані МОНМС України: «Географія. 10 клас.» Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Генеза. 2010; «Географія. 10 клас.» Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Оберіг. 2010. Цей курс має інваріантне ядро змісту, визначене програмою для загальноосвітніх навчальних закладів. Проте обсяг і глибина викладу навчального матеріалу, а також його прикладна спрямованість може, за бажанням учителя, дещо відрізнятись в класах, що працюють за рівнем «стандарту». При цьому варто пам'ятати, що «рівень стандарту» завершує обов'язкову шкільну гео-

графічну освіту.

У змісті курсу «Соціально-економічна географія світу» підсилено ідеї економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації шкільної географії. В умовах глобалізації світового господарства важливим для географічної освіти старшокласників є показ своєрідності організації національних господарств різних країн світу, виявлення їх спільних та відмінних рис, особливостей трансформації до сучасного конкурентного ринкового середовища. Тому необхідно приділяти увагу аналізу моделей господарського розвитку країн світу, звернути більшу увагу на ті з них, що знаходяться у безпосередній близькості від України, показати сучасні тенденції розвитку світового господарства в умовах глобалізації та економічної інтеграції.

Організація профільного навчання з географії буде здійснюватися у 10-11 класах за навчальною програмою «Географія. Профільний рівень» (авт. Т.Г. Гільберг, Л.Б. Паламарчук, В.В. Безуглий) та підручниками «Географія. Підручник для 10 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л. Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, В.В. Безуглий). Генеза. 2010, «Географія. Підручник для 11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л.Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, А.І. Довгань). Генеза. 2011.

Зазначений курс розрахований на 350 годин (по 5 години на тиждень у 10-11 класах) й охоплює десять взаємопов'язаних розділів, кожен з котрих включає теми, в яких висвітлено основний зміст навчального матеріалу.

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та у підготовці до уроків з географії вчителям надають журнал «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України та газета «Краєзнавство. Географія. Туризм».

**Д.ГАЛКІН,
методист географії
та економіки ХОІППО.**

Про вивчення біології, екології та природознавства у 2014/2015 н.р.

Основною метою освітньої галузі «Природознавство» є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової, екологічної культури, здорового способу життя, ціннісних орієнтацій на гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку. Реалізувати основні завдання галузі покликані шкільні предмети «Біологія», «Екологія» і «Природознавство».

Вивчення біології, екології та природознавства у загальноосвітніх навчальних закладах у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

Природознавство:

5 клас – Програма з природознавства для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОНмолодьспорту України від 6 червня 2012 р. № 664 // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Природознавство. Біологія. 5–9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 64 с.;

Біологія:

6 клас – Програма з біології для 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОНмолодьспорту України від 6 червня 2012 р. № 664 // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Природознавство. Біологія. 5–9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 64 с.;

7–9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія. 7–11 класи. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005. – 97 с.;

8–9 класи з поглибленим вивченням біології – програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології // Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009. – 102 с.;

10–11 класи – Програми для профільного навчання учнів загально-

освітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с.;

10–11 класи з поглибленим вивченням біології: Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с.

Екологія:

10–11 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний напрям. Екологічний напрям. Рівень стандарту. Академічний рівень; Київ, 2010.

Програми факультативів та курсів за вибором з біології та екології, рекомендовані Міністерством для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:

7–11 класи – Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 246 с.;

5–9 класи – Збірник навчальних програм екологічного напрямку

(І частина) для організації допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів.. Зміст збірника включає такі програми:

1. Екологічна абетка. 5–6 клас (Віркун В. О., Єршова О. Б.)

2. Знайомство з екологією. 5–6 клас (Палюховська О. М., Гварадзе Л. А.)

3. Екологія рослин. 7–8 клас (Мирна Л. А., Бітюк М. Ю., Віркун В. О.)

4. Екологія тварин. 7 клас (Парашук Н.А.)

5. Вода – це життя. 7–8 клас (Гільберг Т. Г., Мирна Л. А.)

6. Екологія ґрунту. 7–8 клас (Віркун В. О., Біла М. С., Кашук Т. М., Щур О.М.)

7. Екологія повітря. 7–8 клас (Мирна Л. А., Бітюк М. Ю., Віркун В.О.)

8. Екологія їжі. 8–9 клас (Калін-

ська Н. Р.) та інші.

Повний перелік програм збірника буде наведено в інструктивно-методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо викладання біології у наступному навчальному році.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин, що передбачена у програмах, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази школи. Курс за вибором (факультатив), програма якого розрахована на 35 годин і більше, може вивчатися упродовж двох років.

Навчальний процес з природознавства необхідно спрямувати на формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок та ключових компетенцій. Пріоритетами є діяльнісний підхід, використання для пізнання навколишнього світу різних методів і прийомів, робота з різними джерелами інформації для розв'язання проблемних завдань. Особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, вимірювання, прості дослідження. Практична частина програми з природознавства включає дослідницький практикум, практичні роботи, практичні заняття та міні-проекти. Практичні роботи і практичні заняття проводяться і реалізуються на уроці. Дослідницький практикум – це самостійна (або з допомогою дорослих) робота учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення дослідницьких умінь у процесі виконання завдань практичного спрямування. Тематику завдань для дослідницького практикуму і міні-проектів учитель може змінювати. Підготовка міні-проектів може здійснюватися і на уроці, і в позаурочний час, як і їх презентація. Проекти мають, як правило, короткотерміновий характер та інтегрований зміст. Учитель може пропонувати власну тематику

методичні рекомендації

проектів та природознавчих досліджень.

Навчальна програма з біології для основної школи розроблена відповідно до основних положень нового Державного стандарту базового та повної загальної середньої освіти і спрямована на реалізацію вимог освітньої галузі «Природознавство» та вимог до загальноосвітньої підготовки учнів з біології. Програма з біології розроблена з урахуванням таких змістових ліній: різноманітність та еволюція органічного світу; біологічна природа та соціальна сутність людини; рівні організації живої природи. У зміст закладено функціонально-цілісний, системно-структурний, екологічний, історичний та порівняльний підходи. Це забезпечує формування уявлень про цілісність живих систем без зайвої деталізації морфології та анатомії біологічних об'єктів; зосереджує увагу на вивченні процесів життєдіяльності, ролі кожної частини організму у функціонуванні цілого; сприяє формуванню уявлень про зв'язок живих організмів і неживої природи, зв'язок людини і природи, формуванню стратегії поведінки сучасної людини у біосфері. Програма націлює на включення у зміст матеріалу місцевого значення.

Навчальний матеріал викладений в програмі за лінійно-концентричним принципом на основі провідних змістових ліній у такій послідовності: клітина, одноклітинні організми, рослини, гриби, тварини, людина, основи системної біології.

Особливістю програми 6-го класу є послідовне функціональне пояснення процесів життєдіяльності для клітинного і організмового рівнів на прикладі одноклітинних та багатоклітинних організмів. Зміст програми передбачає розпочати вивчення живої природи з вивчення будови клітини як структурно-функціональної одиниці живого (тема «Клітина») та як самостійного організму (тема «Одноклітинні організми»). Розглядається різноманітність одноклітинних організмів на прикладі окремих видів, їх поширення, роль у природі та житті людини. Формується уявлення про відсутність чіткої межі у будові та функціонуванні між рослинами та тваринами на одноклітинному рівні. Особливості будови органів квіткових рослин (тема «Рослини») розглядаються у зв'язку з їх основними функціями, що сприяє формуванню поняття про організм рослини як цілісну систему. Тема «Різноманітність рослин» вивчається в історичному аспекті і порядку ускладнення будови рослин,

починаючи з водоростей і закінчуючи покритонасінними. На цьому етапі формується вміння виділяти істотні ознаки груп організмів, порівнювати їх і робити висновки на підставі порівняння. Змістом теми передбачено вивчення екологічних груп рослин та рослинних угруповань як результату пристосованості рослин до умов середовища. Зміст теми «Гриби» спрямований на вивчення особливостей грибів порівняно з рослинами та тваринами та основних еколого-трофічних груп грибів, їх значення у природі й житті людини.

Зміст навчального матеріалу в темах навчальних програм сформульовано стисло, що дає змогу вчителю творчо планувати вивчення матеріалу. Під час планування необхідно враховувати обов'язкові результати навчання (Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів), що передбачені в кожній темі. Кількість годин, передбачених для вивчення тем або розділів, є орієнтовною і може бути змінена вчителем. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

У навчанні біології в 6 класі провідну роль відіграє пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння методами наукового пізнання, яка реалізується у програмі через лабораторні дослідження, практичні роботи, дослідницький практикум, міні-проекти, екскурсії. Зазначимо, що лабораторні роботи в 6 класі відсутні. Процесуальну складову навчання біології забезпечують лабораторні дослідження, що виконуються на етапі вивчення нового матеріалу. Мета такої діяльності – розвиток в учнів вміння спостерігати, описувати, виділяти істотні ознаки біологічних об'єктів, робити висновки. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються вчителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів 6 класу. Наприклад, результатом спостережень за допомогою мікроскопа за інфузоріями може бути усна розповідь, письмовий опис, відповіді на запитання. Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на сторінці «Зміст уроку». Приклад запису: «Амеба, інфузорія – одноклітинні твариноподібні організми. Лабораторне дослідження: спостереження інфузорій». Програмою не передбачено оцінювання ла-

бораторних досліджень, оскільки їх мета – набуття нових знань в процесі діяльності та формування спеціальних умінь.

Практичні роботи виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу та рівня сформованості практичних умінь і навичок. При цьому учні демонструють навички роботи з натуральними об'єктами, мікроскопом та лабораторним обладнанням. Рекомендуємо при складанні календарно-тематичного планування у 6 класі для проведення практичної роботи виділити окремий урок, який передбачає такі орієнтовні етапи: визначення мети і завдань уроку, пояснення вчителем (теоретичні аспекти теми практичної роботи), демонстрування учителем операції у цілому і окремих дій, пробне виконання операцій окремими учнями, спостереження іншими, виконання роботи всіма учнями, допомога учителя тим, хто має проблеми, аналіз помилок, проговорювання вголос прийомів виконання операцій і їх послідовності, тренувальні вправи по закріпленню навичок і вмінь. Виконавши практичну роботу, учні в зошитах оформляють звіт про роботу або підсумки. Виконання практичних робіт оцінюється у всіх учнів. При цьому, оцінюванню підлягають перш за все практичні вміння, визначені метою роботи: вміння налаштовувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів, вміння розрізняти отруйні гриби, визначити які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища.

Дослідницький практикум передбачає самостійну роботу (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності у процесі розв'язування пізнавальних завдань.

З метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів програмою передбачено значну кількість міні-проектів, які носять інформаційний характер. Мета – формування вміння знаходити необхідну інформацію про живі організми в різних джерелах. Проекти розробляють як окремі учні, так і групи учнів у процесі навчальної теми. Доцільно на початку навчального року виділити окремий урок для того, щоб навчити учнів розробляти проекти, вміти працювати за певним алгоритмом. Презентація проектів може проходити на окремих уроках, на додаткових заняттях або може бути

методичні рекомендації

виділена частина відповідного за змістом уроку.

У сучасних умовах розвитку суспільства знання про природу залишаються однією з основних складників змісту біологічної освіти, проте вони визнаються потрібними не самі по собі, а для формування здатності використання їх у різних навчальних та життєвих ситуаціях. Для розвитку предметних компетентностей учителю необхідно зменшити число понять, що вивчаються, оскільки набуття досвіду діяльності потребує більше часу. З навчального змісту необхідно відібрати найбільш істотне і важливе для засвоєння, навколо якого буде розгортатись пізнавальна діяльність учня, формуватись уміння і набуватись досвід практичної діяльності.

Орієнтиром у відборі змісту, обов'язкового для засвоєння, є державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки, представлені у правій частині навчальної програми. Змістова частина програми, а також зміст підручників можуть включати питання, які перевищують ці вимоги. Такі питання передбачають формування у шестикласників певних уявлень про біологічні об'єкти і явища, необхідні для подальшого вивчення біології. Зокрема, це поняття про віруси, електронномікроскопічну будову клітини, класифікацію рослин, що включені у зміст навчального матеріалу, але не відображені у частині вимог програми.

Зміст програми передбачає поступове формування загальнобіологічних понять. Так, у першій темі (Клітина) упродовж 10 навчальних годин передбачається засвоєння учнями таких понять і термінів: клітина, клітинна мембрана, цитоплазма, ядро, клітинна оболонка, органели, хлоропласти, мітохондрії, вакуоля, хромосоми. У другій темі (Одноклітинні організми. Перехід до багатоклітинності) учитель розпочинає роботу з формування знань про типи живлення (автоτροφний, гетеротрофний), способи розмноження (статеве і нестатеве), еукаріотичні і прокаріотичні клітини; продовжує формувати знання про одноклітинні і багатоклітинні організми, перші уявлення про які учні отримали в курсі природознавства. Учитель може застосовувати різні підходи до реалізації змісту навчальної програми, але переважати мають такі, що створюють умови для навчальної діяльності учнів (учіння) та формування здатності набувати знання, вчитися, що є важливим за компетентнісного підходу до навчання.

Вивчення теми доцільно розпочинати не з повідомлення готової інформації про об'єкти та процеси живої природи, а з організації сприйняття учнями самих матеріальних або матеріалізованих об'єктів та процесів живої природи. Учні мають їх спостерігати та відкривати для себе, включаючись у діяльність, що має на меті дослідження структури, властивостей, взаємозв'язків, сутнісного значення цих компонентів. У результаті учіння школярі здобувають власні емпіричні знання, які далі збагачуватимуться теоретичними знаннями про ці ж об'єкти та процеси природи (засобами підручника, додаткової літератури, слів учителя). Такий підхід до вивчення навчального матеріалу розвиває пізнавальний інтерес, збагачує індивідуальний досвід учня та забезпечує діяльний підхід до навчання.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання (наказ Міністерства № 329 від 13.04.2011, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 року за № 566/19304), які визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів, та орієнтовних вимог до оцінювання з предмета.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 6 класів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 7-11 класів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства № 996 від 30.08.2011 р. «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі – за лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, передбачених програмою у змісті певної теми.

З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмо-

ве, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів не рекомендується проведення тематичної контрольної роботи з біології в кінці семестру. Проведення семестрової контрольної роботи програмами з біології не передбачено.

Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати обов'язковим результатам навчання (Державним вимогам щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів, визначеним програмою) і критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. Обов'язковим елементом тематичної контрольної роботи мають бути завдання з короткою та розгорнутою відповіддю.

Формування компетентностей – це складаний, цілеспрямований процес. Його доцільно розпочати з визначення компетентностей, які можуть бути сформовані на уроках біології, а також установалення співвідношення між ключовими і предметними компетентностями, які реалізуються в шкільному курсі біології. Наприклад, формування предметної компетентності щодо оволодіння прийомами роботи з текстами, таблицями даними, схемами біологічного змісту, зображеннями біологічних об'єктів забезпечує формування ключової інформаційної компетентності.

Наступним кроком має бути аналіз навчальної програми з біології з метою визначення предметних компетентностей, які можуть бути сформовані при вивченні певної теми, і системи пізнавальних дій учнів, які забезпечують їх формування. Учителю необхідно визначити конкретні знання, уміння і здатності, які складають компетентності і якими повинні оволодіти учні упродовж вивчення теми; відібрати зміст, методи і засоби навчання, які забезпечать формування визначеної компетентності.

Для успішної реалізації компетентнісного підходу вчителю необхідно накопичити і систематизувати прийоми формування навчально-пізнавальних компетентностей, вміння проектувати навчальні задачі, використовувати проблемно-пошуковий або дослідницький методи, організувати самостійну навчальну діяльність учнів.

Робота методичних служб області спрямована на допомогу вчителю біології, екології, природознавства реалізувати компетентнісний і діяльнісний підходи, формувати

методичні рекомендації

предметну компетентність, виробити системний підхід у роботі з обдарованими школярами. В основі всього – орієнтація вчителя на особистісно зорієнтований урок на засадах самореалізації, самоактуалізації, єдності змістових, технологічних і методичних компонентів, проведення курсів за вибором, факультативних і гурткових занять. Важливим компонентом системного підходу є робота учителя із залучення школярів до участі у природничих конкурсах, турнірі юних біологів, олімпіадах різних етапів, конкурсах - захистах Малої академії наук тощо.

Цікавою формою роботи з обдарованими учнями є Всеукраїнський турнір юних біологів. Завдання, що пропонуються на турнірі, вимагають глибинних теоретичних знань, досліджень, нестандартного мислення, вміння доповідати і дискутувати. Команда області «Ерпента», яка складалася із учнів 10-11 класів Хмельницького обласного ліцею-інтернату поглибленої підготовки в галузі наук під керівництвом вчителя біології, вчителя-методиста Гусака С.Г., отримала диплом III ступеня на Всеукраїнському турнірі юних біологів у 2013-2014 навчальному році.

Результати участі школярів області на IV етапі олімпіади з біології: диплом III ступеня здобула учениця 9 класу НВК №2 м.Шепетівки Дейнега Лілія (вчитель біології Гудкова Н.П., учитель-методист); з екології: диплом III ступеня здобув учень 10 класу НВК №2 м.Шепетівки Царик Дмитро (вчитель біології Гудкова Н.П., вчитель-методист). Однак, такі результати не є втішними для Хмельниччини, тому для успішної підготовки команди школярів області необхідно:

- чітко слідувати методичним рекомендаціям щодо організації дослідницької роботи і створення екологічних проектів;

- формувати у школярів інтелектуальні, загальноосвітні та специфічні уміння: роботи із статистичними, науковими й Інтернет-ресурсами, довідковою літературою, з малюнками, графіками, таблицями; уміння розв'язувати задачі з екології, що не передбачені змістом програми;

- організувати системну роботу з обдарованими учнями впродовж навчального року, а не лише напередодні олімпіади;

- укласти угоду про співпрацю із ВНЗ з метою наукового керівництва екологічними проектами, надання консультацій, можливістю роботи у дослідних лабораторіях.

За результатами участі учнів у Міжнародному інтерактивному природничому конкурсі «Колосок» у

2013-2014 н.р. область посіла п'яте рейтингове місце за кількістю учасників і третє місце – за середньою часткою залучення школярів. Понад 38 тис. школярів брали участь у двох етапах конкурсу, що становить до 15% від загальної кількості учнів в області (Лист МОН України від 03.06.2014 №212-14-812-14). На високому організаційному рівні проходить конкурс у школах міст Шепетівки, Славути, Кам'янець-Подільського, Старокостянтинова, Дунаєвецькому, Деражнянському, Волочиському, Летичівському, Ізяславському, Чемеровецькому, Красилівському, Старосинявському, Кам'янець-Подільському, Шепетівському, Славутському, Хмельницькому районах.

Однією з важливих ланок для удосконалення педагогічної майстерності – участь вчителів у виставці «Хмельниччина на шляхах реформування», конкурсах фахової майстерності. Дев'ять екологічних програм для факультативів і курсів за вибором, розроблених учителями біології і екології області, отримали гриф МОН України. Слід відзначити високий рівень створених навчально-методичних комплектів з біології, екології і природознавства творчих груп учителів Деражнянського, Старокостянтинівського, Чемеровецького, Старосинявського, Шепетівського, Красилівського райметодкабінетів, Хмельницького науково-методичного центру і Старокостянтинівського міського методичного кабінету.

Разом з тим, звертаємо увагу керівників методичних об'єднань учителів природничих предметів не тільки на методичну підготовку вчителів, а й на рівень їх теоретичної підготовки з предмета.

З метою підвищення якості роботи районних (міських) методичних об'єднань вчителів біології і екології пропонуємо:

Керівникам методичних об'єднань

1. До тематики засідань районних методичних об'єднань учителів на наступний початковий рік обов'язково включити питання з теоретичних основ курсу «Біологія», питання підготовки учнів до ДПА і аналіз її результативності;

2. Урізноманітнювати форми удосконалення творчої майстерності вчителів (наприклад, участь у науково-практичних конференціях, постійно діючих семінарах, роботі творчих груп, авторських школах, школах вищої педагогічної майстерності);

3. Проаналізувати на рівні району результати участі школярів у олімпіадах III етапу, II етапу конкурсу-захисту МАН, кількісні і якісні показники конкурсу «Колосок»;

4. Розробити рекомендації поліпшення природничої освіти у школах району(міста) за результатами аналізу контрольних робіт, моніторингових досліджень, ДПА, ЗНО.

Учителям необхідно:

1. Постійно працювати над підвищенням власного рівня теоретичної підготовки з біології, екології, природознавства;

2. Впроваджувати інноваційні педагогічні технології у навчальний процес з природничих предметів, опанувати комп'ютерні технології навчання;

3. Використовувати матеріали Всеукраїнського соціального проекту «Вільний доступ до науково-популярних джерел інформації», мережі Інтернет як під час уроків, так і в роботі з обдарованими учнями;

4. Сприяти осучасненню матеріально-технічної бази кабінетів біології, забезпеченню безпеки життєдіяльності учнів.

Методистам біології, екології районних(міських) методичних кабінетів рекомендовано:

1. Активізувати роботу методичних угруповань з питань впровадження нового Стандарту базової та повної загальної середньої освіти, програми «Біологія» 6 клас;

2. Організувати консультаційні пункти для вчителів, які викладатимуть біологію в 6 класі.

3. Взяти на контроль виконання практичної частини програм з природничих предметів, використання у навчально-виховному процесі зошитів з друкованою основою, практикумів лише з відповідним грифом МОН України;

4. Забезпечити системно-діяльнісний підхід у роботі з обдарованими учнями;

5. Сприяти популяризації Міжнародного природничого інтерактивного учнівського конкурсу «Колосок»;

6. Пропагувати необхідність поширення сучасної фахової літератури для учителів природничих предметів;

7. Систематично проводити моніторингові дослідження якості природничої освіти.

**Л.МИРНА,
методист ХОІППО.**

Особливості викладання фізики та астрономії у 2014/2015 н.р.

Загально визнаною ідеєю сучасної освіти вважається відповідність її шкільного змісту розвитку науки, а також тим методам пізнання, які є вирішальними в науці. Реалізувати цю ідею в школі можливо завдяки диференційованому підходу до результатів навчання і структуруванню змісту освіти за різними програмними рівнями залежно від здібностей і освітніх потреб учнів, з урахуванням їхніх пізнавальних інтересів і життєвих намірів. Тому в старшій школі вивчення фізики здійснюється на засадах профілізації навчання, як це пропонує Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, залежно від обраної учнями навчальної програми:

- на рівні стандарту курс фізики обмежується обов'язковими результатами навчання, тобто мінімально необхідною сумою знань і вмінь, які мають, головним чином, світоглядне спрямування;

- на академічному рівні закладаються базові знання з фізики, достатні для продовження навчання за напрямками, де потрібна відповідна підготовка з фізики;

- на рівні профільного навчання в учнів формуються фундаментальні знання з фізики, оскільки з їх удосконаленням діти здебільшого пов'язують своє майбуття у професійному зростанні.

Головна мета навчання фізики в старшій школі полягає у розвитку фізичного знання і наукового стилю мислення учнів на основі базового курсу фізики основної школи, формування в них наукового світогляду, здатності до наукового пізнання світу, усвідомлення екологічної культури життєдіяльності, загальноосвітньої підготовки до майбутньої професії та продовження навчання. Зміст фізичної освіти спрямовано на опанування учнями наукових фактів і фундаментальних ідей, усвідомлення ними суті понять і законів, принципів і теорій, які дають змогу пояснити перебіг фізичних явищ і процесів, з'ясувати їхні закономірності, характеризувати сучасну фізичну картину світу, зрозуміти наукові основи сучасного виробництва, техніки і технологій, оволодіти основними методами наукового пізнання і використати набуті знання в практичній діяльності.

Особливістю фізики як шкільного навчального предмета є його спрямо-

ваність на застосування знань, умінь та навичок у повсякденному житті. Результатом навчання зі шкільного курсу фізики має бути не тільки сума знань з предмета, а й достатньо сформований рівень компетентності учня. Тому складовими навчальних досягнень учнів є не лише рівні володіння навчальною інформацією та її відтворення, а й уміння і навички знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та застосовувати у стандартних і нестандартних ситуаціях у межах програмних вимог до результатів навчання. Це підтверджують результати моніторингових досліджень та проведення ДПА і ЗНО з фізики.

Методика викладання фізики в основній школі повинна бути спрямована не на суму знань, а на розвиток в учнів фізичного мислення, яке можна визначити як здатність до спостереження фізичних явищ, виокремлення складових частин явища, встановлення між ними основних зв'язків, знаходження залежностей між фізичними величинами, якісними та кількісними сторонами фізичних явищ та вміння застосовувати набуті знання, або, іншими словами, формування відповідних компетентностей.

Вивчення фізики у 2014-2015 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься за такими програмами:

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Фізика. Астрономія. 7-11 класи. – К.: Ірпінь: Перун, 2005;

8-9 класи з поглибленим вивченням фізики – Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням фізики (Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009).

10-11 класи – Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи. Фізика. Астрономія. (Київ, 2010)

У 7 класі фізика може вивчатися протягом навчального року (по 1 годині на тиждень) або протягом одного семестру (по 2 години на тиждень).

Відповідно до наказу Міністерства освіти науки України від від 27.08.2010 № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня» навчальний предмет «Астрономія» входить до інваріантної складової навчальних планів у 11-ому класі. У

рівні стандарту та академічному рівні на вивчення астрономії відводиться 0,5 тижневих годин, у профільному рівні (фізичному) – 1 година. У всіх інших профілях природничого напрямку (фізико-математичний, біолого-фізичний тощо) відводиться 0,5 тижневих годин. З огляду на те, що в Україні проводиться олімпіада з астрономії, рекомендуємо цей курс вивчати у I семестрі.

Програма рівня стандарту, академічного рівня передбачає виконання однієї практичної роботи. Учитель може довільно обирати тему цієї роботи з трьох, запропонованих програмою. Разом із тим, практика показує, що доцільно провести комбіноване практичне заняття, на якому показати будову карти зоряного неба (зокрема особливості відображення на ній небесних світил, використання небесних координат) та прийоми роботи з такою картою. У другій частині практичного заняття бажано продемонструвати учням вигляд зоряного неба в ділянці північного полюса світу (сузір'я Малої та Великої Ведмедиць, Полярна зоря тощо), а також у різні пори року. Готуючись до проведення такого комбінованого практичного заняття, доцільно використовувати програмно-педагогічний засіб «Бібліотека електронних наочностей з астрономії. 11 клас».

Курси за вибором, факультативні заняття, засідання гуртків і секцій, проведення екскурсій сприяють розвитку пізнавального інтересу до вивчення предмета, усвідомленню вибору подальшої освіти та сфери майбутньої професійної діяльності. Для створення належних умов щодо впровадження допрофільного та профільного навчання, залежно від особливостей та роботи загальноосвітнього навчального закладу і потреб учнів, учителем може обиратися тематика курсів за вибором (факультативів) за посібником «Збірник програм курсів за вибором і факультативів з фізики та астрономії» (Видавнична група «Основа», Харків, 2009), а також за програмами, яким надано гриф міністерства.

Нижче у таблиці наведено мінімальну кількість тематичних оцінок (які виставляються у класному журналі та в колонці з написом «Тематична» без зазначення дати) та лабораторних робіт, що оцінюються, для класів, які навчаються за різними програмами:

методичні рекомендації

Клас		Мінімальна кількість тематичних оцінок	Мінімальна кількість лабораторних робіт, що оцінюються
7		4	6
8		6	8
8 класи з поглибленим навчанням фізики		8	10
9		6	8
9 класи з поглибленим навчанням фізики		8	8
10	Рівень стандарту	6	4
	Академічний рівень	8	4
	Профільний рівень	10	8
11	Рівень стандарту	5	4
	Академічний рівень	7	4
	Профільний рівень	10	8

Необхідність збільшення кількості тематичних та лабораторних робіт, що підлягають оцінюванню, визначається вчителем. Щодо лабораторних робіт, то слід нагадати, що всі лабораторні, які є в програмі, обов'язкові до виконання.

Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів забезпечує:

усунення безсистемності в оцінюванні;

підвищення об'єктивності оцінки знань, навичок і вмінь;

індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання; систематизацію й узагальнення навчального матеріалу;

концентрацію уваги учнів до найсуттєвішого в системі знань з кожного предмета.

«Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів» (наказ Міністерства освіти і науки України № 371 від 05.05.2008 р.).

У програмі велику увагу привернуто на формування практичних навичок школярів, запропоновано достатню кількість лабораторних робіт.

Залежно від змісту діяльності учнів, ці лабораторні роботи можуть проводитися в різних формах:

– короткочасна лабораторна робота (наприклад: «Вимірювання часу (метроном, секундомір, годинник)» «Утворення кольорової гами світла шляхом накладання променів різного кольору» «Вимірювання частоти обертання тіл» тощо);

– фронтальна лабораторна робота;

– пошуково-конструкторська ла-

бораторна робота (наприклад: «Складання найпростішого оптичного приладу», «Конструювання динамометра»), виконання якої може здійснюватися як на уроці під керівництвом учителя, так і в домашніх умовах;

– пошуково-дослідницькі завдання для домашнього виконання (наприклад: «Дослідження явища дифузії в рідинах і газах» тощо).

Учитель може замінювати тематику окремих робіт на рівноцінні з огляду на стан матеріальної бази фізичного кабінету, об'єднувати деякі лабораторні роботи, що повинно бути відображено у календарних планах.

Розвитку пізнавального інтересу, творчих та інтелектуальних здібностей учнів сприяють домашні завдання до лабораторних робіт, які спрямовані на спостереження певного явища, постановку дослідження на обладнанні, пристроях побутового призначення, конструювання пристроїв для отримання підтвердження певних теоретичних обґрунтувань.

З огляду на те, що деякі лабораторні роботи з фізики спрямовані на спостереження фізичних явищ і процесів, ознайомлення учнів із будовою пристроїв і певною мірою носять репродуктивний характер, то за вибором учителя вони можуть не оцінюватися. Наприклад, залежно від постановки роботи можуть не оцінюватися такі лабораторні роботи:

7 клас: «Фізичний кабінет та його обладнання. Правила безпеки у фізичному кабінеті», «Дослідження явища дифузії в рідинах і газах», «Утворення кольорової гами світла шляхом накладання променів різного кольору», «Складання найпростішого оптичного приладу».

8 клас: «Вимірювання частоти обертання тіл», «Вивчення характеристик звуку», «Конструювання дина-

мометра», «Вимірювання сил за допомогою динамометра. Вимірювання ваги тіл», «Вимірювання температури за допомогою різних термометрів», «Визначення ККД нагрівника».

9 клас: «Дослідження взаємодії заряджених тіл», «Складання найпростішого електромагніту і випробування його дії», «Вивчення будови дозиметра і проведення дозиметричних вимірювань».

10 клас: «Вимірювання сил».

11 клас: «Дослідження електричного кола з напівпровідниковим діодом», «Спостереження інтерференції та дифракції світла».

У програмі 10-11 класів академічного та профільного рівнів у дужки взяті питання, які вчитель може винести на оглядове або самостійне опрацювання. Також сюди відносяться і окремі лабораторні роботи. Ці роботи рекомендуємо винести на самостійне виконання або виконати учителем демонстраційно, а учням описати спостережувані явища чи зробити відповідні розрахунки. Ці роботи можна не оцінювати.

Враховуючи сказане, при викладанні фізики вчителі повинні звернути увагу на формування в учнів таких умінь:

- встановлювати зв'язок між явищами навколишнього світу на основі знань законів фізики та фундаментальних фізичних експериментів;

- застосовувати основні закони, правила, поняття та принципи, що вивчаються в курсі фізики середньої загальноосвітньої школи;

- вивчати загальні риси і суттєві відмінності змісту фізичних явищ та процесів, межі застосування фізичних законів;

- використовувати теоретичні знання для розв'язування задач різних типів (якісних, розрахункових, графічних, експериментальних, комбінованих тощо);

- складати план практичних дій щодо виконання експерименту, користуватися вимірювальними приладами, обладнанням, обробляти результати дослідження, робити висновки щодо отриманих результатів;

- пояснювати принцип дії простих пристроїв, механізмів і вимірювальних приладів з фізичного погляду;

- аналізувати графіки залежностей між фізичними величинами, робити висновки;

- правильно визначати та використовувати одиниці фізичних величин.

В.Гудзь,
методист фізики і астрономії
ХОІППО.

Шкільна хімічна освіта у 2014/2015 н.р.

Модернізація сучасної шкільної хімічної освіти базується на новому Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, Концепції Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, Концепціях хімічної та екологічної освіти. Основною метою освітньої галузі «Природознавство» на сучасному етапі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової, різностороннього розвитку і виховання учнів, становлення їх індивідуальності, здатності адаптуватися і використати наявний потенціал у виборі подальшої освіти, професійної діяльності, самореалізації в умовах сучасного суспільства.

У 2014-2015 н.р. в основній і старшій школах поліпшення якості шкільної хімічної освіти включає систему прикладних знань та умінь, необхідних учневі у повсякденному житті, важливих для збереження навколишнього середовища і власного здоров'я.

Шкільний курс хімії складається з таких рівнів: пропедевтичного, базового, допрофільного і профільного. Вивчення курсу хімії починається у 5 класі з пропедевтичного інтегрованого курсу «Природознавство» за програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2012 р. №664, виданою у 2013 році.

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія 7-11 кл. – К. : Ірпінь, Перун, 2005.

8-9 класи з поглибленим вивченням хімії. Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технічного циклу. – К. : Вікторія, 2009.

10-11 класи – Хімія. Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний, профільний та поглиблене вивчення. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми.

Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Під час планування необхідно враховувати обов'язкові результати навчання (вимоги до знань, умінь та практичних навичок учнів), що передбачені в кожній темі. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю навчальних досягнень, аналізу та корекції знань учнів.

Навчальні програми передбачають проведення екскурсій. Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів» від 06.02.2008 р. №1/9-61, учитель має право самостійно обирати час їх проведення.

Програми з хімії визначають обов'язковий перелік способів діяльності, мінімальну кількість демонстрацій, практичних робіт, завдань дослідницького практикуму, проектних видів робіт, спостережень.

В основу програм покладено компетентнісний, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи. Це потребує зміни методики викладання предмета в частині посилення ролі практичної діяльності на уроці. При реалізації програм учителям необхідно звернути увагу на такі аспекти:

- організацію вступного моніторингу, що дасть можливість оцінити спрямованість системи навчальних дій школярів на початок вивчення предмета «Хімія» на будь-якому з рівнів (пропедевтичному, допрофільному, профільному);

- створення портфоліо учня, що дасть можливість здійснити оцінку особистого зростання при вивченні предмета;

- раціональне використання різних методів (алгоритмічне, проблемне дослідження, програмоване навчання) та організаційних форм навчання (лекція, семінарське заняття, лабораторний хімічний практикум, пізнавальні ігри тощо) як таких, що міцно закріпилися в шкільній практиці, так і нових, зокрема інтерактивних методів, інформаційних технологій та комп'ютеризації процесу навчання;

- застосування системно-діяльнісного підходу при організації занять з предмета та особистісно зорієнтованих технологій (технології розвитку критичного мислення, технології навчання у співпраці, кейс-технології, проектно-технології та ін.);

- організацію підсумкового моніторингу, що дасть можливість оцінити сформованість системи навчальних дій школярів на завершених вивчення курсу на одному із рівнів.

Відповідно до листа МОН України від 29.04.2011 р. №1/9-325 навчальні заклади, за потреби, можуть збільшувати кількість годин на вивчення хімії за рахунок годин варіативної складової, яка передбачає:

- збільшення годин на вивчення предмета;

- упровадження курсів за вибором, факультативів, індивідуальних та групових занять.

Тому рекомендуємо в 10 класах академічного профілю виділити на вивчення

хімії 2 години, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми академічного рівня. У 10-11 класах технологічного, математичного та особливо фізико-математичного профілів рекомендуємо вивчати хімію на академічному рівні у кількості 2 години на тиждень. Години варіативної складової робочого навчального плану, відведені на збільшення годин на вивчення предмета, заносяться до класного журналу на сторінку «Хімія», проте облік годин, відведених на вивчення курсів за вибором, здійснюється на окремих сторінках журналу.

Облік факультативних, групових та індивідуальних занять, що проводяться для груп або окремих учнів, ведеться в окремому журналі. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради.

При організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах дозволено використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають гриф МОН України або схвалення відповідної комісії з питань освіти для використання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Вимоги до перевірки зошитів, окрім кількості контрольних робіт, регламентовано методичним листом Міністерства освіти і науки України «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах» від 27.12.2000 р. №1/9-529.

Вимоги щодо обсягу домашніх завдань вказано у методичному листі Міністерства освіти і науки України «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів» від 29.10.07 р. №1/9-651.

Важливе місце при вивченні хімії займає хімічний експеримент. Особливість його, як засобу пізнання, полягає в тому, що в процесі спостережень і при індивідуальному виконанні дослідів учні не тільки швидше засвоюють знання про властивості речовин і хімічні процеси, але і вчаться підтверджувати знання хімічними дослідженнями, набувають навичок роботи з різними речовинами, посудом, приладами, матеріалами. Школярі накопичують факти для аналізу, порівняння, узагальнення, роблять висновки. Учні на практиці переконуються, що складними хімічними процесами можна управляти, що в хімічних явищах немає нічого таємного, вони підкоряються законам, пізнання яких забезпечує можливість широкого використання хімічних перетворень у практичній діяльності.

Важливо, щоб учень розумів мету проведення дослідження, передбачив способи виконання дій, їх послідовність, усвідомив кінцевий результат розв'язання поставленої проблеми і його значення.

методичні рекомендації

Він вивчає речовину органічно чи за допомогою приладів та індикаторів. Для того, щоб виконати дослідження, учень повинен володіти прийомами і навичками самостійного планування та підготовки дослідження, його проведення; вміти спостерігати і бачити особливості процесу перебігу, аналізувати і робити висновки, дотримуватися правил безпечної роботи з речовинами та лабораторним обладнанням; прогнозувати, аналізувати і оцінювати наслідки для навколишнього середовища побутової і виробничої діяльності людини, пов'язаної з переробкою речовин.

Обсяг інформації, необхідної сучасній людині, збільшується з кожним днем. Тому головним завданням школи є не передача знань учневі, а формування вміння їх здобувати. Суттєву допомогу щодо формування у школярів загальнонавчальних умінь і навичок, ключових компетенцій можуть надати інформаційно-комунікаційні технології. Використання інтернету в освітньому процесі зумовлює впровадження нових тенденцій в організації навчання – широке застосування інформаційних технологій, орієнтованих не тільки на роботу в класі – роботу вчителя з учнями, а й на самостійну роботу учня в урочний та позаурочний час; застосування дистанційних форм навчання, тому надзвичайно важливим є рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями вчителями хімії.

Виокремимо основні напрями застосування комп'ютерної техніки на уроках хімії:

- підготовка друківаних роздавальних матеріалів (контрольних, самостійних робіт, дидактичних карток для індивідуальної роботи);
- мультимедійний супровід пояснення нового матеріалу (презентацій, аудіо-, відеозаписів реальних лекцій, навчальних відеороликів, комп'ютерних моделей хімічного експерименту);
- інтерактивне навчання в індивідуальному режимі;
- проведення комп'ютерних лабораторних та практичних робіт;
- обробка учнями експериментальних даних (побудова таблиць, схем, графіків та ін.);
- контроль рівня знань учнів з використанням тестових завдань;
- використання на уроках і при підготовці до них інтернет-ресурсів.

Аналіз результатів ДПА і ЗНО підтверджує необхідність посилення уваги до організації роботи з підготовки до екзамену, яка повинна бути спрямована на розвиток умінь визначати головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, а саме: взаємозв'язки складу, будови і властивості речовин.

Систематизація теоретичних знань допоможе ефективно організувати повторення матеріалу про окремі хімічні елементи і їх сполуки. Успішному виконанню буде сприяти не стільки використання аналогічних завдань у процесі тренувальних занять при підготовці до екзамену, скільки застосування певного алгоритму під час систематизації і узагальнення знань про елементи, речовини і класи речовин.

При підготовці до ЗНО з хімії рекомендуємо приділити особливу увагу таким питанням:

- гідроліз солей, рН середовища, зміна забарвлення індикаторів;
- механізм реакцій заміщення і приєднання в органічній хімії. Правило Марковнікова;
- окиснення оксигеновмісних органічних сполук перманганатом калію. Визначення ступенів окиснення елементів в органічних сполуках та розстановка коефіцієнтів в окисно-відновних реакціях органічних речовин;
- взаємодія алкінів з водою та реакцією Кучерова з утворенням кетонів;
- характерні хімічні властивості неорганічних та органічних речовин;
- способи одержання речовин, умови проведення реакцій.

Необхідно звернути особливу увагу на вивчення зазначених вище питань і при плануванні навчального матеріалу використати резервні години, передбачені програмою.

Нагадаємо, що вимоги до обладнання кабінету хімії та проведення в ньому урочної та позаурочної навчальної діяльності регламентуються пакетом оновлених нормативних документів:

1. Положення «Про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів» від 03.01.2013 р. №44/22576.
2. Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах хімії та фізики від 03.08.2012 р. №332/21644.
3. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений Кабінетом Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770.

Учителі можуть ознайомитися із вказаними документами, які розміщено на офіційних веб-сайтах МОН України. До початку навчального року необхідно оновити всі інструкції з безпеки життєдіяльності.

Відповідно до Положення про порядок проведення навчання з питань охорони праці в кабінеті хімії, завідувач кабінету, вчитель-предметники обов'язково проводять з учнями систему інструктажів з питань безпеки життєдіяльності.

На початку навчального року перед початком занять у кабінеті хімії в кожному класі проводиться вступний інструктаж з безпеки життєдіяльності. На другому уроці учні складають письмовий залік і після перевірки проводиться реєстрація в журналі інструктажів з безпеки життєдіяльності, що зберігається в кабінеті (лабораторії) хімії з підписом учня. Первинні, позапланові, цільові інструктажі записуються вчителем у класному журналі, і учні, яких інструктують, підписи не ставлять. Підпис ставить особа, яка проводить інструктаж.

Навчальною програмою з хімії передбачено використання у навчально-виховному процесі реактивів, які визначено як зберігати сульфатну та хлоридну кислоти у вигляді їх водних розчинів з масовими частками менше 45% і 15% відповідно та

замінити дослід добування кисню з калій перманганату на добування його каталітичним розкладом гідроген пероксиду.

Кабінет хімії має бути творчою лабораторією вчителя та учня, відповідати вимогам про кабінет та мати необхідну документацію (див. Положення та посібник).

Для організації діяльності методичних угруповань вчителів хімії у 2014-2015 н.р. пропонуємо єдину тему «Вдосконалення навчального процесу з хімії шляхом підвищення професійної майстерності вчителя». Протягом року рекомендуємо провести чотири засідання методичних об'єднань учителів хімії, організувати роботу школи молодого вчителя, школи вдосконалення педагогічної майстерності, творчої групи та інших угруповань, діяльність яких планується з урахуванням кадрового складу вчителів, а також на основі інтересів і запитів педагогів, їх професійних умінь і навичок. Водночас необхідно звернути увагу керівників методичних об'єднань учителів хімії не тільки на методичну підготовку вчителя, а й на рівень теоретичної підготовки з предмета, що особливо прослідковується на курсах підвищення кваліфікації вчителів при відповідному діагностуванні.

З метою підвищення якості роботи районних (міських) методичних об'єднань учителів хімії пропонуємо:

1. Включити питання з теоретичних основ курсу «Хімія» (наприклад, «Нанотехнології». «Біохімія – наука майбутнього». «Сучасна класифікація неорганічних і органічних речовин» та ін.) до тематичних засідань методичних об'єднань учителів на новий навчальний рік.

2. Урізноманітнити форми творчої майстерності вчителів (авторські школи, педагогічні майстерні, науково-практичні конференції, майстер-класи, тренінги вмілої діяльності, круглі і дискусійні столи з проблеми, проблемно-ділові ігри, рефлексивно-рольові ігри, моделювання, уроки-панорами та ін.)

3. Проаналізувати на рівні району (міста):

3.1. Охоплення школярів доповідальною підготовкою та профільним навчанням з хімії;

3.2. Результати участі школярів у олімпіадах, конкурсах-захистах МАН, турнірах тощо.

4. Розробити рекомендації поліпшення хімічної освіти в районі (місті) з урахуванням результатів вивчення стану викладання предмета, результатів ДПА і ЗНО.

5. Взяти на особливий контроль виконання практичної частини програм з хімії.

6. Систематично проводити моніторингові дослідження якості хімічної освіти.

7. Активізувати підготовку вчителів до участі у конкурсі «Вчитель року – 2015».

Г.ДУБКОВЕЦЬКА,
завідувач науково-методичного
центру викладання навчальних
предметів природничо-
математичного циклу ХОІППО.

Про викладання економіки у 2014/2015 н.р.

Сьогодні значна увага приділяється формуванню економічної культури учнів, використанню міжпредметних зв'язків, змісту, організації та методиці економічної підготовки учнів.

Викладання економіки у 5 – 9-х класах загальноосвітньої школи може бути організовано за рахунок шкільного компоненту освіти за програмами «Подорож у світ економіки», «Етика юного споживача» (5-6 клас), «Сімейна економіка», «Основи раціонального споживання» (7 клас), «Людина і світ професій», «Споживання і здоров'я» (8 клас), «Основи економіки» (8-9 клас), «Особиста готовність учнів до вибору професій економіко-підприємницької сфери», «Права споживачів» (9 клас), «Ділова активність» (9-10 клас).

Міністерство освіти і науки України в тісній співпраці з Національним банком України (НБУ) та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) розпочало впровадження дослідно-експериментального освітнього проекту з підвищення рівня фінансової грамотності української молоді, що розрахований на сім років. Пілотний курс «Фінансова грамотність» викладатиметься в загальноосвітніх навчальних закладах України для учнів 10-х класів.

Навчальні матеріали для нового курсу (навчальна програма, підручник і робочий зошит для учня, а також навчальний посібник для вчителя) були розроблені Університетом банківської справи НБУ та Проектом USAID «Розвиток фінансового сектора» (FINREP) і затверджені Міністерством. Метою викладання курсу «Фінансова грамотність» є забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань, зокрема здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, а та-

кож розрахунок вартості надання індивідуальних фінансових послуг – страхування, кредитування для здійснення крупних покупок та електронних карток. Курс також навчає фінансовій відповідальності (сплата податків, повернення кредиту) і правам споживачів. Програма курсу поділена на чотири основні блоки: «Власні фінанси», «Заощадження та інвестування», «Кредитування та запозичення», «Планування власного та сімейного бюджету» і складається з 30 уроків.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. для загальноосвітніх навчальних закладів рівня стандарту й академічного рівня, як і в попередньому навчальному році, має такі особливості:

– навчальна дисципліна викладається у 11-х класах, а її програма розрахована на 35 годин, що охоплюють години вивчення матеріалу на уроках, включно з тими, які призначені для виконання практичних робіт і резервний час;

– програмою передбачено чотири розділи, що охоплюють низку тем:

1. «Основи економічного життя суспільства»;
2. «Ринкова економіка»;
3. «Національна економіка як ціле»;
4. «Світова економіка».

Для вивчення навчальної дисципліни «Економіка» рекомендовано підручники для 11-х класів:

I. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас (авт. Радіонова І. Ф.), видавництво «Аксіома», 2011.

II. Економіка. (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (авт. Крупська Л. П., Тимченко І.Є., Чорна Т. І.). – Харків: Ранок, 2011.

Логіці та змісту підручників відповідають методичні посібники, що значно розширюють можливості вчителя при підготовці матеріалів проміжного контролю знань учнів і

практичних робіт. До таких методичних посібників належать:

– Горленко А. О. Практичні роботи з економіки. 11 клас. Рівень стандарту – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.

– Горленко Г. О. Економіка. Тестові завдання. Навчальний посібник для учнів 10 – 11-х класів – Кам'янець-Подільський, Аксіома, 2010;

– Часнікова О. В. Економіка. 10 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень: Експрес-контроль. – Харків: Ранок, 2010.

– Бондарев Н. В. «Економіка. 11 клас: Рівень стандарту. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012.

Профільне навчання економіки в старшій школі забезпечується вивченням курсу «Економіка» протягом 210 годин навчального часу (по три години на тиждень у 10-му та 11-му класах), введенням курсів за вибором і факультативів, близьких до економіки предметів: математики на академічному рівні та географії на профільному.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. на профільному рівні в ЗНЗ із поглибленим вивченням економіки також не буде відрізнятися від попереднього навчального року:

– навчальний предмет викладається у 10-х та 11-х класах, програма розрахована на 105 годин, що охоплюють 90 годин на вивчення матеріалу на уроках, 10 годин на виконання практичних (лабораторних) робіт і 5 годин резервного часу в кожному класі; програма включає п'ять розділів, що охоплюють двадцять чотири теми:

1. «Вступ до економічної теорії»;
2. «Фундаментальні поняття ринкової економіки та ринкова інфраструктура»;
3. «Теорія і практика підприємницької діяльності»;
4. «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні»;
5. «Світова економіка та інтегра-

методичні рекомендації

ційні процеси».

Для вивчення навчальної дисципліни рекомендовано підручники:

- Економіка (профільний рівень). 10 клас. Радіонова І. Ф., Радченко В.В. – Кам'янець - Подільський: Аксіома, 2011;

- Економіка (профільний рівень). 11 клас. Радіонова І. Ф., Радченко В.В. – Кам'янець - Подільський: Аксіома, 2011;

- Економіка. (рівень профільний), 10 клас. (авт. Крупська Л.П., Тимченко І.Є., Чорна Т.І.) , Харків, Ранок, 2011;

- Економіка. (рівень профільний), 11 клас. (авт. Крупська Л. П., Тимченко І. Є., Чорна Т. І.) - Харків, Ранок, 2011;

Матеріали підручників логічно структуровано. Крім основної змістової частини, визначення рівня знань учня, схематичного зображення логіки теми, підсумків теми, пояснення практичного значення набутих знань, матеріал підручника дає можливість учню поглибити знання, частково вийшовши за межі програми, підготуватися до конкурсів та олімпіад з економіки.

Додатково можна використовувати посібники:

- Горленко Г.О. Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи для учнів 10-х класів – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010.

- Єфремова Л. В., Степаненко Т. О. Усі уроки економіки. 11 клас. I семестр. Профільний рівень. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012.

- Горобинська М. В., Єфремова Л. В., Піддубна Л. І. Усі уроки економіки. 11 клас. II семестр. Профільний рівень. – Харків: Видавнича група «Основа», 2012.

В 11 класі учні переходять до вивчення підприємництва та різних аспектів діяльності фірм, особливостей національної економіки, ролі уряду у її функціонуванні, а також особливостей розвитку світової економіки та інтеграційних процесів у світі.

У межах варіативної компоненти змісту освіти пропонується вивчення в 10-му класі таких курсів за вибором:

- «Основи споживчих знань»,
- «Основи інтелектуальної власності»,

- «Фінансова грамотність»,
- «Географічна економіка»,
- «Економічне моделювання та розв'язування економічних задач».

При організації допрофільного вивчення економіки у 8 – 9-х класах за рахунок годин варіативної складової навчального плану рекомендуємо вивчати курс економіки за програмою «Основи економіки» (автори Л. М. Кириленко, Л. П. Крупської, І. М. Пархоменко, І. Є. Тимченко) і навчальним посібником «Моя економіка» (автори Л. М. Кириленко, Л. П. Крупська, І. М. Пархоменко, І. Є. Тимченко).

У класах із поглибленим вивченням економіки пропонується програма «Основи економіки» автора І. І. Климюка. Під час роботи за цими навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин у залежності від можливостей навчального закладу. Для поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання пропонується курси за вибором, що викладаються за рахунок варіативного компонента змісту освіти. У старшій школі як профільний зміст предмета «Економіка» представлений окремими спеціальними курсами, що, по-перше, враховують інтереси, здібності та життєві плани учнів, і, по-друге, відповідають профілю школи. До варіативної частини профільної школи віднесено такі економічні курси: «Основи підприємницької діяльності», «Власна справа», «Основи менеджменту», «Основи інтелектуальної власності», «Основи споживчих знань», «Основи сімейного господарювання» тощо.

Основними завданнями курсів за вибором є забезпечення вивчення економіки і споріднених з нею предметів на достатньому рівні. З їх допомогою відбувається трансформація наукових знань учнів у їх практичний досвід. Практичні роботи, екскурсії, презентації, дослідження, моделюючі або ситуативні вправи є невід'ємною складовою

занять. Робочі плани профільних класів можуть включати багато курсів за вибором і факультативів. Тим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, що надає учням можливість обрати індивідуальну освітню програму.

Робочі плани класів із поглибленим вивченням предмета, крім розширення і поглиблення змісту, мають сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних компетенцій і орієнтацій на професійну діяльність, пов'язану з обраним профілем. Поглиблене вивчення здійснюється за спеціальними програмами або за модульним принципом: програма «Основи економіки» доповнюється набором курсів за вибором певного спрямування. Кожна з наведених програм може вивчатися за різними рівнями складності та обсягом. З метою більш повного врахування й розвитку навчально-пізнавальних інтересів учнів, їх нахилів і здібностей, учителю надається право змінювати до 30% зміст обраної навчальної програми.

Навчально-методичне забезпечення вивчення економіки постійно поповнюється новими навчальними посібниками, що готуються як фахівцями різних рівнів, так і досвідченими вчителями-практиками. Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні економіки, постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщений на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України: www.mon.gov.ua та веб-сайті Інституту інноваційних технологій: iitzo.gov.ua.

Суттєву допомогу в підвищенні фахового рівня та у підготовці до уроків з економіки вчителям надають журнал «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки.

Д.ГАЛКІН,
методист з географії і економіки ХОІППО.

Про організацію навчально-виховного процесу з предметів художньо-естетичного циклу у 2014/2015 н.р.

Початкова школа

Організація навчання в 1, 2 і 3 класах здійснюється за навчальними програмами, розробленими відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти та затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 12.09.2011 № 1050 «Про навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»:

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011;

Учебные программы для общеобразовательных учебных заведений с обучением на русском языке. 1-4 классы.- К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

Організація навчання в 4 класах ЗНЗ у 2014/2015 навчальному році здійснюватиметься за затвердженими Міністерством освіти і науки України навчальними програмами, розробленими відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання».

Для реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти та з метою впровадження оновленого змісту освіти для 1, 2 і 3 класів розроблені нові підручники. Зупинимось на особливостях роботи за новими підручниками для учнів 3 класу.

«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. О.В.Калініченко, В.В.Сергієнко)

Підручник продовжує змістову лінію підручників для 1 і 2 класів. Школярі знайомляться з образотворчим мистецтвом разом з героєм-комунікатором – чарівницею Гармонією та її друзями – знавцями мистецтва. Оригінальність подання навчального матеріалу полягає у тому, що для оптимального ху-

дожньо-естетичного розвитку молодших школярів зміст підручника побудовано за наскрізним тематичним принципом та з урахуванням варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів, що дозволяє втілити особистісно розвиваючу парадигму освіти.

У 3 класі учні розширюють знання про графіку, живопис, скульптуру, декоративно-прикладне та театральне мистецтво, знайомляться з жанрами образотворчого мистецтва, а також опановують нові художні матеріали та техніки. Через систему запитань, звертань (зверни увагу, пригадай, пофантазуй, визнач, роздивись тощо) здійснюється безпосередній вплив на сприйняття учнями навчального матеріалу, його краще усвідомлення і закріплення, підвищується зацікавленість та мотивація до навчання.

У підручнику передбачено поурочне, щосеместрове повторення та узагальнення навчального матеріалу. Для підвищення зацікавлення учнів образотворчим мистецтвом, створення можливостей для їхнього саморозвитку та врахування індивідуальних здібностей запропоновано виконання самостійної пошукової роботи. Окремі завдання пропонується виконувати у групі або колективно.

У виданні застосовано єдиний підхід до організації та стилю художнього оформлення, що також спрямоване на розширення уявлень, знань, набуття практичних навичок в образотворчій діяльності. Тому кожна тема, що розглядається у підручнику, супроводжується візуальним комплексом впливу на процес навчання. Це тематичні малюнки колонитулів і колон цифр; методичні малюнки (поетапна послідовність виконання завдань, схеми, вправи). Репродукції художніх творів підібрані так, щоб не тільки унаочнити теоретичний матеріал за допомогою спеціально дібраних з методичної точки зору ілюстрацій, але й познайомити школярів з художніми творами високого ґатунку вітчизняних і зарубіжних митців.

«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. М.І.Резніченко, С.К.Трач)

Підручник побудований з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою. Інформаційно-ілюстративний матеріал є наочним джерелом формування художньої та духовної культури особистості. Він розкриває жанрові особливості та специфіку зображальних і виражальних засобів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури та дизайну, а також ознайомлює з багатогранністю творчості театрального художника.

Підручник запропоновано у комплекті з альбомом-посібником, книгою для вчителя (поурочними розробками) та набором таблиць. Навчальний матеріал подається за структурно-логічними блоками і забезпечує формування предметної компетентності, диференційований підхід до навчання та стає основою для подальшого накопичення досвіду образотворчої діяльності учнів в основній школі.

Завдання підручника передбачають основні види художньо-пізнавальної (естетичне сприйняття дійсності та творів мистецтва) і практичної діяльності. Зображальна діяльність включає розумово-практичні способи дій учнів за зразком (навчальні вправи), творчі завдання — зображення на площині фарбами та графічними матеріалами, а також в об'ємі (пластилін, папір), як в реалістичному (предметному), так і в асоціативному, декоративному зображенні форм реальної дійсності.

У підручнику широко представлено ілюстративний матеріал: репродукції творів майстрів живопису, графіки, дизайну, світлини архітектурних споруд та скульптур, творів народного мистецтва, прикладів дитячих робіт, на які учень може орієнтуватися під час сприймання творів мистецтва та практичного виконання творчих завдань. Наприкінці окремих тем запропоновано завдання «У вільну хвилину». Це зроблено з метою розширення кількості завдань різного ступеня складності для організації диференційованої роботи учнів.

методичні рекомендації

Тематика поурочних матеріалів відокремлена одна від одної спеціальною ілюстративною вставкою. У кожній темі спеціальні (художні) терміни, які є обов'язковими для засвоєння та розуміння учнями, виділені кеглем і кольором. Тлумачення окремих образотворчих понять наведено наприкінці підручника у спеціальному словнику.

«Музичне мистецтво. 3 клас» (авт. О.В.Лобова)

Підручник вирізняється інноваційною тематичною структурою, яка коригується відповідно до вимог педагогічної доцільності й Державного стандарту, а також з урахуванням змістового наповнення авторських підручників для 1 і 2 класів.

Навчальний зміст підручника для 3 класу, побудований у формі подорожі до країн пісні, танцю та маршу, розкриває учням сутність, особливості і різновиди цих провідних музичних жанрів. Відповідні змістові лінії реалізуються за допомогою взаємопов'язаних навчальних тем, кожна з яких відповідає одному уроку. До тематичного контролю подані чотири комплекси «10 завдань для перевірки знань», а узагальнення з вокальної роботи відбувається на семестрових уроках-концертах.

В основу навчально-методичного апарату підручника покладено систему дидактичних завдань, які пропонують конкретні методи і прийоми музичного навчання. Комплексне використання завдань різних типів створює передумови для забезпечення систематичності, різноманітності й ефективності формування музичної культури школярів на всіх етапах уроку. Разом із тим, дидактична насиченість підручника надає вчителю можливість педагогічно доцільного добору форм і методів роботи, а також інформаційного, музичного та іншого навчального матеріалу відповідно до рівнів підготовленості учнів.

Для більш ефективної організації музичної освіти молодших школярів за підручником підготовлено навчально-методичний комплект, до складу якого входить робочий зошит, методичний посібник і фонохрестоматія із записами музичних творів для слухання та виконання.

«Музичне мистецтво. 3 клас» (авт. Л.С.Аристова, В.В.Сергієнко)

Підручник спрямований на формування і розвиток в учнів комплексу ключових, предметних (музичних) і міжпредметних компетентностей у процесі набуття власного естетич-

ного досвіду під час сприймання та аналізу-інтерпретації музики й практичної діяльності. Головною метою підручника є створення такого інформаційно-освітнього середовища, яке забезпечує включення кожної дитини в самостійну навчальну діяльність.

Структура підручника, прийоми введення до тексту нових понять, використання засобів наочності спрямовані на те, щоб не тільки передати учням певну інформацію, а й передусім навчити їх самостійно користуватися книгою, викликати інтерес до музичного мистецтва. Навчально-методичний апарат підручника складає дидактично доцільна система запитань і завдань, вправ та дидактичних ігор, завдяки яким утілюються як традиційні, так й інноваційні методи і прийоми навчання.

У третьому класі, «мандруючи» королівствами Співучих Мелодій та Танцювальних Ритмів, окрім уже відомих героїв — королеви Мелодії та короля Ритма, пана Темпа, феї Динаміки та братів Ладів (Мінора і Мажора), маленькі школярі зустрічатимуться з новими персонажами: феями Інтонією, Імпровізацією та Музичною Формою.

Чільне місце у підручнику посідають завдання, які, з одного боку, виступають носіями інформації, а з іншого — становлять самостійний компонент підручника, апарат організації засвоєння знань. Вони розподілені на групи, які спрямовані на: 1) засвоєння знань (Пригадай послуханий твір «Цар Горох». Досліди, у якій із композицій, поданих нижче, переважає пісенність, а в якій — танцювальність; маршовість. с. 12); 2) формування умінь і навичок (Який характер танцю? Добери відповідні слова; Розкажи про характер мелодії, темп музики. Скористайся підказкою Тріольчика. с.21; 23); 3) набуття досвіду творчої діяльності (Придумай назву до кожної прелюдії.; Спробуй створювати голосом різні музичні інтонації, які будуть виражальними й зображувальними водночас. с. 32; 50); 4) формування емоційно-ціннісного ставлення до світу та мистецтва (Роздивись художню роботу Ольги Песчаної. Які враження і почуття вони викликають? Який із краєвидів художниці краще озвучити мажорною музикою, а який — мінорною? Поясни свою думку. с. 65); сприяють розширенню словникового запасу (Обери слова, що характеризують музичну мову. с.79).

Наприкінці кожного семестру пропонується підсумковий блок — «Перевір свої досягнення», до якого входять 5 завдань. Запропоновані завдання класифіковані за

характером пізнавальної діяльності: репродуктивні — до них належать завдання на відтворення навчального матеріалу, на його застосування у знайомих умовах, дії за зразком, тренувальні вправи (Скориставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх. с. 57), та продуктивні — передбачають застосування знань у нових умовах, елементи пошуково-дослідницької діяльності, творчості (Поясни, як ти розумієш ці музичні жанри. Який із них завжди виконує оркестр? с. 58).

«Мистецтво. 3 клас» (авт. Л.М.Масол, О.В.Гайдамака, Н.В.Очеретяна)

Оригінальність цього підручника полягає в тому, що його зміст побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, яка передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній — музичного та образотворчого мистецтва, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, що входять до мистецько-синтетичної лінії. Макет видання сформовано за домінуючими лініями курсу — матеріал із музичного і образотворчого мистецтва подається ритмічно — розворотами, які об'єднані єдиною темою.

Інформаційна функція забезпечується завдяки ретельному відбору художньо-дидактичного матеріалу з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, приклади творчості народних майстрів. Ураховуючи вік учнів, інформація у підручнику подається у двох формах:

текстова інформація, кількість якої мінімізовано відповідно до віку учнів;

візуальна інформація: зображення поетапного виконання практичного завдання з образотворчого мистецтва, нотний текст пісень, що вивчаються, схеми-завдання тощо.

Розвивальна функція підручника досягається за рахунок спрямування його змісту на розвиток спеціальних художніх здібностей — музичного слуху та чуття ритму, композиційного бачення та відчуття виразності лінії та кольору. У підручнику передбачено обов'язкове здійснення учнями початкових класів на уроках мистецтва таких видів діяльності як сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва (музичного, візуального, театрального, кіномистецтва), а також практичної музичної та образотворчої діяльності — спів пісень, гра на дитячих інструментах, ритмічна і пластична імпровізація, створення композиції у графіці, живописі, скульптурі, декоративному мистецтві тощо).

методичні рекомендації

Виховна функція реалізується через введення у текст підручника тем про історичне минуле рідного краю («Козацькому роду нема переводу», «Кобзарі – співці слави України»), гуманістичні цінності й пріоритети, важливі моральні якості особистості – доброта, дружба, любов, повага до родини тощо («Дружба і братство – найкраще багатство», «Дорога до храму», «Образ мадонни в мистецтві», «Найдорожча у світі»).

Мотиваційна функція підручника актуалізується завдяки добору матеріалу, який цікавий і доступний учням молодшого шкільного віку. Для підвищення мотивації навчання у підручнику активізовано ігровий аспект (включення музично-ритмічних ігор, художньо-ігрових вправ і завдань: «створи мелодію, інструментальний та ритмічний супровід», «оживи картині», «створи звукові картини» «придумай і виконай ролі» і т. п.). Для мотивації творчості учнів у підручнику також розміщені вірші, загадки, лінії-мелодії тощо.

Невід'ємною складовою навчального комплексу «Мистецтво. 3 клас» є робочий зошит, у якому вміщено навчально-ігрові завдання, що допоможуть швидко і цікаво повторити та закріпити матеріал, поданий у підручнику, а також виконати практичне завдання з образотворчого мистецтва.

Вивчення навчальних предметів у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 навчальному році здійснюватиметься за підручниками та навчальними посібниками, зазначеними в основному та додатковому переліках навчальної літератури, рекомендованої для використання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 навчальному році, які розміщені на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки www.mon.gov.ua та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitzo.gov.ua.

Основна та старша школа

В основній школі навчання мистецьких дисциплін у 5-6-х класах здійснюватиметься за новою програмою «Мистецтво» (авт. Масол Л. та ін.), створеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392, та навчальними програмами «Мистецтво» (авт. Масол Л. та ін.), «Музичне мистецтво. 5-8 класи» (авт. Фільц Б. та ін.) та «Образотворче мистецтво. 5-7 класи» (авт. Белкіна Е. та ін.) (вид. «Перун», 2005 р.).

У 9 класі навчальним предметом художньо-естетичного циклу є художня культура, яка вивчається за програмою «Художня культура» (авт. Л. Масол, Н. Мировольська) (вид. «Перун», 2005 р.). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою подальшого вивчення художньої культури у старшій профільній школі.

Звертаємо увагу, що відповідно до рекомендацій Міністерства (лист МОН від 27.01.2009 № 1/9-55), зважаючи на мистецьке наповнення змісту предмета, місцевим керівним органам освіти рекомендовано під час комплектації педагогічних працівників передбачити годинне навантаження з художньої культури насамперед учителів музичного чи образотворчого мистецтва.

У 2014-2015 н.р. відповідно до наказу МОН молодського спорту від 03.04.2012 № 409 за новими навчальними планами та програмами починають навчатися учні 6-х класів.

Шестикласники ознайомляться з характерними ознаками жанрів камерно-вокальної та хорової музики (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія, меса, літургія та ін.) відповідно до їх призначення (I семестр) та жанрів камерно-інструментальної (прелюдія, скерцо, ноктюрн, етюд, варіації, рондо, соната, квартет та ін.) і симфонічної музики (увертюра, концерт, симфонія, симфонічна поема, сюїта та ін.) (II семестр); вчитимуться інтерпретувати образний зміст музичних творів та визначати їхню композиційну будову (форму). Одним із основних видів діяльності на уроках музичного мистецтва є формування та розвиток вокально-хорових навичок учнів, тому в 6 класі велику увагу слід приділити вокально-хоровій роботі: виконанню одноголосних та двоголосних творів, формуванню навичок співу в ансамблі, хорі.

З образотворчого мистецтва шестикласники познайомляться з характерними ознаками й різновидами жанрів цього виду мистецтва: анімалістичний, пейзаж, портрет (I семестр), історичний, міфологічний, релігійний, батальний, побутовий жанри, натюрморт (II семестр), удосконалюватимуть вміння щодо інтерпретації образного змісту творів різних жанрів. У процесі художньо-практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва учні, використовуючи різноманітні художні техніки і матеріали, опануватимуть закони лінійної і повітряної перспективи, композиції та кольорознавства; прийоми компонування елементів зображення у певному форматі; створюватимуть образи тварин, лю-

дей (площинні, об'ємні, у статиці та динаміці); вчитимуться передавати міміку, емоційні стани, жести людини; створюватимуть сюжетно-тематичні і декоративні композиції.

Зміст інтегрованого курсу «Мистецтво» побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, що передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичного та образотворчого мистецтва, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до культурологічної лінії державного освітнього стандарту. Таким чином зміст інтегрованого курсу реалізує усі змістові лінії освітньої галузі «Мистецтво» державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти. Жанрова палітра різних видів мистецтва у змісті інтегрованого курсу розкривається у контексті загальних світоглядних тем: «Образ людини у мистецьких жанрах» (I семестр), «Образи природи у мистецьких жанрах» (II семестр).

У I семестрі учні опануватимуть характерні ознаки камерно-вокальних і хорових жанрів (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія, літургія та ін.) та жанрів образотворчого мистецтва (портрет, побутовий, історичний, міфологічний, релігійний, батальний). У II семестрі шестикласники знайомитимуться з музичними жанрами камерно-інструментальної і симфонічної музики (прелюдія, ноктюрн, рондо, варіації, етюд-картина, соната, увертюра, концерт, симфонія, симфонічна поема, симфонічна сюїта тощо) та особливостями жанрів образотворчого мистецтва – пейзажем, натюрмортом, анімалістичним. На уроках мистецтва учні вчитимуться використовувати набуті знання про жанри мистецтва у процесі інтерпретації художніх творів; розвиватимуть вокально-хорові навички (на уроках музичного мистецтва) та вдосконалюватимуть практичні навички у галузі образотворчого мистецтва (згідно з програмою).

Впродовж навчання на уроках мистецьких дисциплін учні мають набувати досвід висловлювати оцінні судження щодо творів різних жанрів мистецтва, виявляти естетичне ставлення до мистецької діяльності, брати участь у дискусіях, порівнювати власну думку щодо творів мистецтва з думками інших і толерантно ставитися до них, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі; проявляти активність у процесі пізнання мистецтва, використовувати медіаресурси (радіо, телебачення тощо) у пошуковій діяльності.

Для реалізації нової навчальної програми для учнів 6 класів створено і рекомендовано МОН такі підручни-

методичні рекомендації

ки з мистецьких дисциплін:

«Мистецтво» авт. Масол Л., вид-во «Світоч»;

«Музичне мистецтво» авт. Аристова Л., Масол Л., вид-во «Сиция»;

«Музичне мистецтво» авт. Кондратова Л., вид-во «Навчальна книга – Богдан»;

«Образотворче мистецтво» авт. Калініченко О., Масол Л., вид-во «Сиция»;

«Образотворче мистецтво» авт. Железняк С., Ламонова О., вид-во «Генеза».

Відповідно до програми підручник «Мистецтво. 6 клас» (авт. Масол Л.) складається з двох частин «Образ людини у мистецьких жанрах» (I семестр) і «Образи природи в мистецьких жанрах» (II семестр). У ньому детально висвітлено основні жанри музичного мистецтва (камерно-вокальні, хорові, камерно-інструментальні, симфонічні, музично-театральні) і основні жанри образотворчого мистецтва: портрет, історичний жанр і його різновиди (міфологічний, релігійний, батальний), побутовий жанр, пейзаж і його різновиди (сільський, міський, ландшафтний, марина тощо), натюрморт. Усі теоретичні теми проілюстровано відповідними творами для сприймання і аналізу-інтерпретації. У блоці «Музичне мистецтво» представлено пісні для співу, а у блоці «Образотворче мистецтво» – художньо-практичні завдання, які супроводжуються методичними малюнками (поетапне виконання композицій, варіанти-зразки або схеми побудови композицій) і порадами. Основний текст доповнюють рубрики «Портрет митця», «Це цікаво: з історії жанру», «Секрети майстерності», «Мистецька скарбничка» (словник термінів, зокрема спільних для різних видів мистецтва понять). Система запитань і завдань для закріплення знань і вмінь передбачає розвиток ключових, предметних і міжпредметних компетентностей особистості, вона передбачає включення учнів у різні види діяльності: репродуктивно-узагальнюючу і художньо-творчу, ігрову і проектну, індивідуальну, групову і колективну. Частина завдань варіативні і передбачають особистісний вибір учнів (теми проектів, художньої техніки тощо), самостійну пошукову роботу, зокрема й з використанням можливостей інтернету.

У підручнику «Образотворче мистецтво. 6 клас» (авт. Калініченко О., Масол Л.) відповідно до програми висвітлено жанри образотворчого мистецтва та їх різновиди. Теоретичний матеріал широко доповнюється візуальним рядом: репродукціїми художніх творів сучасності й давнини,

шедеврів світового мистецтва вітчизняних і зарубіжних авторів, а також відповідними схемами до ілюстрацій. Для акцентування уваги, кращого закріплення навчального матеріалу, до кожної теми включено та виділено у тексті словник нових понять і термінів. Систематизованому сприйняттю змісту підручника допомагає його художнє оформлення.

За підручником «Образотворче мистецтво. 6 клас» (авт. Железняк С., Ламонова О.) учні продовжать знайомство з образотворчим мистецтвом і його жанрами; поглиблюватимуть знання про деякі художні техніки, секрети перспективи і колориту, про прийоми композиції, дізнаються про творчість славетних українських і світових митців.

Згідно з навчальною програмою, підручник «Музичне мистецтво. 6 клас» (авт. Масол Л., Аристова Л.) присвячений розкриттю особливостей музичних жанрів і складається з 4 розділів: «Жанри камерно-вокальної музики» і «Жанри хорової музики» у I семестрі та «Жанри камерно-інструментальної музики» і «Жанри симфонічної музики» у II семестрі. Зміст підручника передбачає розвиток ключових, предметних, міжпредметних компетентностей учнів. Теми уроків, розміщені в підручнику, мають єдину структуру, яка дає змогу вчителю організувати основні види діяльності учнів: «Я у світі музики: співаю, інтерпретую», «Я у світі музики: сприймаю, розумію», «Я у світі музики: досліджую, дію». Основний матеріал включає інформацію про певне музичне явище, нове поняття і нерідко супроводжується запитаннями і завданнями на повторення («Пригадайте...»), а також відповідними ілюстраціями й визначеннями понять. Додатковий матеріал, що створює загальний культурологічний контекст, сприяє розвитку пізнавальних інтересів, розширенню і поглибленню знань учнів (рубрики «Портрет композитора», «Музичний калейдоскоп», «Музична скринька казок і легенд»). Усі теоретичні теми супроводжуються музичними творами для сприймання і аналізу-інтерпретації (для керівництва сприйманням пропонуються запитання, які стимулюють учнів до висловлювання своїх вражень, суджень, оцінок). Відповідно до усталеної методики вокально-хорової роботи в школі пісні для співу, які подано з нотами, пропонуються вивчати протягом 2-х уроків (на першому - поетапне розуміння, на другому – повторення, вивчення всіх куплетів, за потребою – виконання з ігровими або театралізованими елементами. Для зручності вчителів усі теми згруповано по дві навчальні години. Наприкінці кожної

теми пропонуються узагальнюючі запитання і завдання для перевірки й самооцінки набутих знань і компетентностей, виконання самостійної пошукової роботи у позаурочний час, зокрема проектів, «завдань за бажанням» тощо.

Підручник «Музичне мистецтво. 6 клас» (авт. Кондратова Л.) побудований за діалогічним принципом: його основу складають спілкування головних персонажів та збереження характерних структурних компонентів і традиційних рубрик, започаткованих у підручнику для 5 класу. Зміст підручника для 6 класу охоплює широкий спектр вокальних та інструментальних жанрів музичного мистецтва: від історії їх становлення й розвитку, особливостей музичної мови та образів, характерних ознак і рис — до історії створення конкретного твору, поданого для музичного сприймання і порівняння його з творами композиторів-сучасників або музичними обробками, аранжуваннями, стилізаціями, реміксами цього твору тощо. Саме аналіз запропонованого музичного твору дає можливість учням відчувати й зрозуміти його жанрові особливості, а фрагменти додаткових творів сучасників або стилістичних обробок, поданих на вибір учителя, органічно доповнюють відомості про розвиток жанру і допоможуть шести-класникам набутти практичного досвіду порівняння, зіставлення минулого й сучасного. Пізнання жанрових особливостей творів на уроках поєднується з ознайомленням школярів із творчістю вітчизняних і зарубіжних композиторів. Репертуар творів, запропонованих для виконання, теж вирізняється різноманітністю: від пісень композиторів-класиків та народних пісень — до сучасних естрадних композицій. Важливими елементами змісту підручника для 6-го класу є творчі завдання та ігри. Звертаємо увагу на те, що виконання творчих проектів, хоча й не є обов'язковим, допоможе учням набутти конкретних дослідницьких навичок і вмінь, а саме: застосовувати музичні знання для самореалізації, створювати домашню фонотеку, складати програми шкільних і позашкільних концертів, інтерпретувати музичні твори різних жанрів, усвідомлюючи єдність змісту і форми, та багато іншого, що може впроваджуватися вчителем на уроках та у позаурочному виховному середовищі.

Учні 10-11 класів відповідно до обраного профілю навчання вивчатимуть художню культуру за програмами рівня стандарт, академічного та профільного рівня авт. Масол Л., Миропольська Н., що міститься в Збірнику програм з художньо-естетичного циклу для 5-11 класів (вид. «Перун», 2005 р.), Збірнику програм

методичні рекомендації

для профільного навчання (вид. «Оберіг», 2009 р.) та розміщена на сайті МОН (www.mon.gov.ua).

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, що друкується на початку кожного навчального року в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України» та розміщується на сайтах МОН (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Наголошуємо на тому, що навчальна діяльність учнів з предметів художньо-естетичного циклу в 1-8 класах може проводитись у різних формах, окрім письмових (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних робіт, написання рефератів), які спричиняють додаткове недоцільне навантаження учнів. Примусове ведення учнями зошитів, виконання письмових домашніх завдань є недоцільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.

Саме тому рекомендуємо педагогам перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями. Цьому сприятиме використання інноваційних форм роботи на уроці, художньо-педагогічних технологій – інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути), проектних (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання), переважно замінюючи монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну. Звертаємо увагу, що проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням вчителя стає зацікавити учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати.

Крім того, у старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього слід зокрема у профільних класах посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань з урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію «професійних випробувань» з метою реалізувати й перевірити здібності учнів.

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках, як уже

зазначалося, має бути сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до орієнтовних Вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (наказ МОН від 21.08.2013 № 1222).

Звертаємо увагу на те, що письмові тематичні перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» не проводяться. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програм з музичного мистецтва розраховані на вивчення впродовж семестру. У цих випадках з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень учнів. Тематичні оцінки з художньої культури у 10 – 11 класах виставляються після вивчення відповідного розділу програми. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета «Музичне мистецтво» мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування. З предмета «Образотворче мистецтво» домашніми завданнями можуть бути спостереження та замальовки ескізного характеру з природи, з пам'яті предметів, краєвидів тощо. Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проектів, створення композицій у різних мистецьких стилях тощо).

Реалізації змісту освітньої галузі «Мистецтво» в шкільному навчально-виховному процесі сприяють провідні фахові видання та інтернет-ресурси:

- науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» (Київ. «Педагогічна думка»). Виходить чотири рази на рік. Знайомить із новими

досягненнями в царині культури, мистецтва і мистецької педагогіки; друкує нові навчальні програми, інформаційні матеріали, методичні рекомендації та розробки, а також нотні додатки.

- науково-методичні журнали «Мистецтво в школі» (Харків. Видавнича група «Основа»). Журнал «Мистецтво в школі» (виходить раз на місяць) містить рекомендації науковців та психологів, конспекти уроків, нотний матеріал, статті з досвіду роботи, сценарії творчих заходів, повнокольорові вкладки з наочно-дидактичними матеріалами.

- Всеукраїнський освітньо-мистецький часопис-посібник «АРТ клас» (Видається з 2003 року на базі Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Львівської національної академії мистецтв, Львівської дитячої галереї). посібник для вчителів образотворчого мистецтва, художньої культури, керівників художніх студій.

Музейний простір України <http://prostir.museum/>

Національний художній музей України <http://namu.kiev.ua/>

Музей театрального, музичного і кіномистецтва http://www.tmf-museum.kiev.ua/ua/main_ie.htm

Український центр народної культури «Музей Івана Гончара» <http://honchar.org.ua/ukrainian.htm>

Національний музей українського народного декоративного мистецтва <http://www.mundm.kiev.ua/>

Національний центр народного мистецтва Гуцульщини і Покуття <http://hutsul.museum/>

Art of Ukraine – сучасне мистецтво українських художників <http://www.artofukraine.com/artists/>

Пам'ятки України: архітектура, мистецтво, історія <http://www.heritage.com.ua/PU/index.php>

Лувр (Париж, Франція) http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp

Метрополітен (Нью-Йорк, США) <http://www.metmuseum.org>

Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія) <http://www.hermitagemuseum.org/>

http://www.hermitagemuseum.org/html_Ru/index.html

Національний музей «Британська галерея Тейт» (Лондон) <http://www.tate.org.uk/>

Музей історії мистецтва (Відень) <http://www.khm.at/>

Музей сучасного мистецтва (Відень) <http://www.mumok.at/>

Класична музика <http://www.classic-music.ru/>

Українська автентична музика <http://www.folk.org.ua/>

**А.МАХМУТОВА,
методист художньо-естетичних дисциплін ХОІППО.**

Про вивчення предмета «Фізична культура» у 2014/2015 н.р.

Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в душі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої соціальної цінності, формування високого рівня здоров'я дітей та учнівської молоді.

Навчальний предмет «Фізична культура» у загальноосвітніх навчальних закладах спрямований на формування широкого комплексу життєво необхідних знань, рухових умінь та навичок, забезпечення різнобічного розвитку фізичних і безпосередньо пов'язаних з ними психічних якостей. Заняття фізичною культурою повинні стати звичкою школяра. Рух, змагання, самоствердження – природна суть фізичної культури і спорту.

Фізичне виховання сьогодення потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів та молоді на всіх етапах навчання з урахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює рухову активність особистості та її організацію відповідно віковій та психофізичній специфіці розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Навчально-виховний процес з фізичної культури у 2014/2015 н.р. здійснюється за робочими навчальними планами, що складаються на основі Типових навчальних планів ЗНЗ і затверджуються відповідним органом управління освітою.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 н.р. на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 1-4 класи – 3 години на тиждень;

- 5-9 класи – 3 години на тиждень (лист МОН України від 29.05.2014 р. №664 «Про внесення змін до наказу МОН України від 03.04.2012 р. № 409»);

- 10-11 класи – 2 години на тиждень;

- 10-11 класи спортивного та військово-спортивного профілів – 5 годин на тиждень.

Години з фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

При складанні розкладу занять на навчальний рік необхідно враховувати місцеві кліматичні умови, матеріальну базу навчального закладу, кадрове забезпечення вчителями фізичної культури тощо.

Вивчення навчального предмета «Фізична культура» у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за навчальними програмами,

які рекомендовані Міністерством:

- 1-3 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2011р.);

- 4 клас – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. М.Д. Зубалій, В.В.Дерев'янка, О.М.Лакіза, В.Ф. Шегімага, в-во «Ранок», 2006р.);

- 5-6 класи – «Фізична культура. 5– 9 класи» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2012);

- 7-11 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи» (за ред. С.М. Дятленка, 2011р.);

- «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 1-4 класи» (авт. В.І. Майєр, в-во «Ранок», 2006);

- «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 5-9 класи» (авт. В.І. Майєр, В.В. Дерев'янка);

- «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. Спортивний профіль. 10-11 класи» (авт. В.М. Єрмолова та ін.).

Предметом навчання у початковій школі фізичної культури є рухова активність із загальноосвітньою спрямованістю.

Початкова школа (1-3 класи) працює за новою програмою «Фізична культура» («Затверджена МОНмолодьспортом» від 12.09.2011 № 1050), яка розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462). Навчальний матеріал у програмі розподілений не за видами спорту, а за «школами», до яких увійшли вправи, об'єднані за способами рухової діяльності. Програма робить акцент на розвиток навичок мислення, міжособистісних відносин, творчої співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу і покликана сприяти системним реформам національної освіти, процесам її інтеграції до європейського та всесвітнього освітнього простору.

Оцінювання учнів початкової школи здійснюється вербально.

Програми з фізичної культури для 5-11 класів характеризуються спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до віково-статевих особливостей учнів, їхніх інтересів, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу (спортивний зал, спортивні пришкольні майданчики, стадіон, басейн тощо), кадрового забезпечення. Матеріал програм з фізичної культури спрямований на вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань на уроках фізичної культури.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» у 5-11 класах загальноосвітньої навчальної заклади формує самостійно з варіативних модулів. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної і загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу до кожного варіативного модуля.

На заняттях рекомендуємо здійснювати особистісно орієнтований підхід до навчан-

ня учнів за статевими та індивідуальними особливостями фізичного розвитку, а також з урахуванням їхніх потреб і нахилів. Необхідно навчити учнів аналізувати й оцінювати свій фізичний стан, добирати і використовувати різноманітні засоби свого фізичного вдосконалення. Учителям необхідно відійти від надто узагальнених, «розмитих» завдань навчання, забезпечити оволодіння учнями якомога ширшим набором рухових умінь і навичок.

Оцінювання і перевірка знань, рухових умінь і навичок, техніки виконання фізичних вправ, навчальних нормативів і вимог навчальної програми є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу. Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 13.04.2011 № 329 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.05.2011 за № 556/19304.

При оцінюванні вчитель фізичної культури має враховувати рівень досягнень учня, зважаючи на те, що основними функціями оцінювання є контролююча, навчальна, діагностична і виховна.

Під час оцінювання рекомендуємо:

- здійснювати індивідуальний підхід, тобто створювати для учня такі умови, які відповідають особливостям його розвитку, рівню фізичної підготовленості, стану здоров'я;

- конкретизувати завдання, визначені змістом даного уроку, за які учня буде оцінено;

- забезпечувати гласність та обґрунтованість оцінки (своєчасно інформувати учня про оцінку з коротким аналізом виконання техніки рухової дії);

- врахувати особисті досягнення учнів протягом навчального року в оволодінні знаннями, руховими вміннями і навичками; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 №518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи. Для учнів основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини. Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури. Заняття проводяться за загальною програмою фізичної культури, але з можливістю затримкою складання відповідних нормативів. Оцінювання учнів – за теоретико-методичні знання та техніку виконання вправ. Рекомендовані заняття у фізкультурно-оздоровчих групах загальної фізичної підготовки, прогулянки, ігри й спортивні розваги. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря. Учні, які за

методичні рекомендації

станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені, повинні обов'язково бути присутніми на уроках фізичної культури. Допустимі навантаження для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, визначає учитель фізичної культури.

Оцінювання учнів здійснюється відповідно до вимог, визначених навчальними програмами.

Залікові навчальні нормативи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я. Оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не можна допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

В розкладі навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Рішення про неможливість проведення занять з фізичної культури на відкритому повітрі у зв'язку з несприятливими погодними умовами виносять учителі фізичної культури (наказ МОН від 01.06.2010 №521).

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі, за умови, якщо температура повітря не нижче:

- 8°C для 1-2 класів;
- 8°C – 11°C для 3-4 класів;
- 12°C для 5-7 класів;
- 12°C – 15°C для 8-11 класів.

Спортивна форма повинна відповідати погодним умовам.

Учителям слід дотримуватися «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (Наказ МОН України від 01.06.2010 №521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 9 серпня 2010 № 651/17946).

Вивчення предмета в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладах

здійснюється окремо для дівчат і юнаків. Поділ класу на групи здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002р. №128 (додаток 2). При наявності можливостей уроки фізичної культури в 5-9 класах варто проводити для хлопців та дівчат окремо.

При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах треба систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю.

Для підготовки до державної підсумкової атестації в основній школі з фізичної культури рекомендуємо користуватися такими посібниками: «Збірник матеріалів для державної підсумкової атестації з фізичної культури. 11 клас» (авт. Тимошенко О.В. та інш.) – Київ: Центр навчально-методичної літератури, 2013 та «Збірник матеріалів для державної підсумкової атестації з фізичної культури. 11 клас» (авт. Тимошенко О.В. та інш.) – Київ: Центр навчально-методичної літератури, 2012, методичні рекомендації щодо використання комп'ютерної оболонки Assist 2 при підготовці до ДПА 2012-2013 (авт. А. Дубенчук).

Розпочинати підготовку до державної підсумкової атестації необхідно з початку навчального року. Потрібно передбачити у навчальних планах вивчення (повторення) тем з теоретико-методичних основ фізичної культури та практичних завдань інструктивно-оздоровчого спрямування, які були включені в ДПА попередніх років. Запланувати контрольні випробування з відповідних залікових вправ.

У вересні-жовтні 2014 р. скласти списки учнів, які бажають здавати ДПА з фізичної культури. Забезпечити їх матеріалами атестації за попередні роки. Допомогти скласти плани особистої підготовки.

Міністерство запровадило з 2013 року загальнодержавну акцію «Урок плавання» (лист МОНмолодьспорту від 22.03.2013 № 1/9-209). Проведення акції «Урок плавання» забезпечити підвищення рухової активності

учнів, стане ефективним лікувально-профілактичним засобом, спрямовуватиме на набуття життєво необхідних навичок збереження та зміцнення здоров'я наших дітей.

Рекомендуємо до заходів з навчання учнів ЗНЗ плаванню в регіонах залучати різноманітні місцеві ресурси: басейни дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, відвідування яких організовується для учнів і сусідніх шкіл; басейни дитячо-юнацьких спортивних шкіл, баз відпочинку, культурно-розважальних центрів; облаштування та використання громадських пляжів; використання, за сприятливих погодних умов, можливостей літніх пришкольних та оздоровчих таборів тощо.

Для навчання учнів плаванню розроблені відповідні навчальні програми, які мають гриф Міністерства, а саме:

- «Плавання» для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (авт. В.В. Дерев'яно, В.О. Сілкова);

- «Плавання» для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи (авт. В.В. Дерев'яно, В.О. Сілкова);

- «Початкове навчання плаванню учнів загальноосвітніх навчальних закладах» (авт. В.В. Дерев'яно, В.О. Сілкова).

Варто наголосити, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 02.08.2012 № 882 «Про використання навчальної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», у загальноосвітніх навчальних закладах дозволено використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які мають гриф Міністерства або схвалені відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти. Зокрема, для проведення гурткової роботи рекомендуємо «Збірник програм факультативної, гурткової та секційної роботи фізкультурно-спортивного і фізкультурно-оздоровчого напрямку. Методичний посібник. Т.1-2. – Донецьк: Вітоки, 2012.» (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Міністерством освіти і науки, молоді та спорту. Лист № 14/18 Г-827 від 06.12.10, лист № 14/18 Г-844 від 28.12.10 та лист № 14/18 Г-461 від 25.06.11).

О.ШНИРА,
методист з фізичної культури
ХОІППО.

Про викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2014/2015 н.р.

Метою предмета «Захист Вітчизни» є не тільки необхідність теоретичної, практичної, фізичної і психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни і проходження військової служби у Збройних Силах України чи інших військових формуваннях України, а й створення умов для формування та удосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок, високої патріотичної свідомості.

Мета предмета досягається гли-

боким та осмисленим вивченням матеріалу за кількома напрямками, що розподілені на розділи, кожний з яких має свої завдання.

Відповідно до мети сформовано завдання предмета:

- підготовка молоді до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;

- підготовка молоді до служби у Збройних Силах України, інших

військових формуваннях, виконання військового обов'язку в запасі.

Відповідно до Державного стандарту предмет вивчається за трьома змістовими лініями:

- основи військової справи та військово-патріотичне виховання;

- основи попередження і захисту у надзвичайних ситуаціях;

- основи медичних знань, надання першої допомоги.

У 2014-2015 н.р. у навчальних закладах системи загальної середньої

методичні рекомендації

освіти учні 10-11 класів вивчатимуть предмет «Захист Вітчизни» за навчальною програмою Мелецького В.М. та ін.

Відповідно до Типових навчальних планів для ЗНЗ, вивчення предмета у 2014/2015 н.р. здійснюється за півторагодинним варіантом навчальної програми. Для класів військово-спортивного профілю передбачено 5 год.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану, що, своєю чергою, надає можливість поширення і поглиблення змісту тем, що вивчаються.

Вивчення предмета «Захист Вітчизни» проводиться окремо для юнаків та дівчат (відповідно до листароз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Поділ класу на групи здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» від 20.02.2002 № 128 (додаток 2). Навчальний предмет при цьому в обох випадках носить назву «Захист Вітчизни».

Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи, вивчають предмет за програмою для дівчат. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) можуть навчатися за програмою та підручниками для юнаків.

Предмет викладається протягом трьох періодів – у 10 і 11 класах під час навчального року та під час навчально-польових зборів (занять у лікувально-оздоровчому закладі). Навчально-польові заняття (збори) проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів наприкінці навчального року з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-оздоровчих таборів, базових навчальних закладів, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог.

Рекомендуємо визначити для більш ефективної організації на-

вчально-польових зборів загальноосвітні навчальні заклади, на базі яких проводити заняття, залучивши до них учнів з інших ЗНЗ та об'єднавши їх у навчальні взводи та відділення.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в загальноосвітніх навчальних закладах.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 13.04.2011 № 329 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.05.2011 за № 556/19304.

При оцінюванні навчальних досягнень з предмета «Захист Вітчизни» вчителем оцінюється: якість знань, умінь та навичок учнів; нормативні показники, контрольні вправи (нормативні показники та вправи подано у навчальній програмі). Якість виконання нормативів визначає рівень індивідуальної підготовки учнів. Протягом навчального року відпрацьовуються всі індивідуальні нормативи.

Під час складання контрольних вправ з прикладної фізичної підготовки необхідно врахувати деякі особливості, спрямовані на забезпечення учнів від нещасних випадків:

1. Контрольні вправи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

2. Перевірка безпечності місць занять та справності інвентарю.

3. Проведення розминки.

При здачі заліків та нормативів також мають ураховуватися фізіологічні особливості та релігійні погляди учнів.

На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок взаємодіючих між військовослужбовцями Збройних Сил України. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Для активізації військово-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах рекомендується вести гурткову роботу відповідного напрямку, керуючись Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою «Захист Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним управлінням освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Для гурткової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах рекомендуємо користуватися програмою, яка має відповідний гриф Міністерства «Програма гуртка військово-патріотичного напрямку «Школа безпеки» (авт. Олексюк В.Л., Горчинська Л.В., Єпіфанцев І.В.).

Програма гуртка військово-патріотичного напрямку «Школа безпеки» модульного типу передбачає закріплення знань зі шкільного курсу предметів із: захисту Вітчизни, фізичного виховання, основ здоров'я, географії, біології; здобуття практичних навичок для використання в повсякденному житті та в екстремальних умовах.

Відповідно до Указу Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» підготовлено спільний наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства оборони України від 16.12.2011 № 1443/779 «Про затвердження Положення про Всеукраїнську військово-патріотичну гру «Зірниця» (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2011 р. за № 1567/20305). З метою підготовки учнів (вихованців) до участі у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Зірниця» розроблено навчальну програму гуртка «Зірниця» (авт. Коломоєць Г.А.). Метою навчальної програми є: формування в учнів (вихованців) почуття патріотизму; мотивація до збереження свого здоров'я та фізичного розвитку; свідоме ставлення до особистості та громадянської безпеки, розвиток рухових здібностей та морально-вольових якостей.

Вивчення матеріалу передбачається учнями 5-9 класів.

Програма розміщена на веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Для оформлення кабінетів рекомендується використовувати серію плакатів: «Захист Вітчизни», «Основи медичних знань», «Інформаційно-довідниковий куток цивільного захисту» (авт. Міненко М.І.), «Міжнародне гуманітарне право» (авт. Міненко М.І., Кривонос Ю.Д.).

Варто наголосити, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 01.09.2009 № 806 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», в загальноосвітніх навчальних закладах дозволено використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які мають гриф Міністерства або схвалені відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти.

**О.ШНИРА,
методист ХОІППО.**

Особливості викладання трудового навчання, технологій та креслення у 2014/2015 н.р.

Предмет «Трудове навчання» тісно пов'язаний із розвитком творчої активності учнів. Тому при його вивченні необхідно змістити акценти від фактично ремісничого навчання до формування та розвитку творчої ініціативи, пошуку нових ідей, інтелектуального навчання, створення реальних умов для реалізації індивідуальних можливостей особистості кожного учня.

У 2014-2015 н.р. трудове навчання вивчатиметься:

- у 5-6-х класах – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОН молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 664;

- в 7-9-х класах – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

- в 10-11-х класах – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657.

На вивчення трудового навчання у 2014-2015 н.р. передбачено:

- у 5-8 класах – 2 год. на тиждень;
- у 9 класах – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах (незалежно від профілю) – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах технологічного профілю – 6 год. на тиждень.

Окрім цього, кількість годин у всіх класах може збільшуватись за рахунок часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

Реалізація змісту трудового навчання у 5-6 класах забезпечується навчальними програмами «Трудове навчання. 5-9 класи» за загальною редакцією В. К. Сидоренка, яка має гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України» (наказ № 644 від 06.06.2012р.); в 7-9 класах – «Трудове навчання. 5-9 класи» (нова редакція) за загальною редакцією В. М. Мадзігона, гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки» (від

27.08.2010 № 1/11-8205) та забезпечена підручниками, які мають відповідний гриф Міністерства науки і освіти України. Програма з варіативними модулями розміщена на офіційному сайті Міністерства www.mon.gov.ua.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання має відбуватися окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 – для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

Трудове навчання у 5 – 6 класах базується на практичній діяльності учнів. На кожному уроці має бути практична робота. Її зміст визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, програма дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, з урахуванням гендерної політики, вікових особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Обов'язкова для вивчення складову обирається школою із запропонованих блоків залежно від умов поділу на групи хлопців і дівчат, кадрового забезпечення та інтересів учнів. Для 5-6 класів пропонується по два блоки на вибір:

5 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год.)	
1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП (26 год.)	2. Технологія виготовлення виробів з апликацією (26 год.)
Варіативна складова. Два модулі (40 год.)	
Варіативний модуль 2 (20 год.)	
Резерв часу (4 год.)	
6 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год.)	
1. Технологія виготовлення виробів із тонколистового металу та дроту (26 год.)	2. Технологія виготовлення вишитих виробів (26 год.)
Варіативна складова. Два модулі (40 год.)	
Варіативний модуль 1 (20 год.)	
Варіативний модуль 2 (20 год.)	
Резерв часу (4 год.)	

Блоки містять по чотири розділи:

- Основи матеріалознавства.
- Технологія виготовлення виробів.
- Основи техніки, технологій і проектування.

Технологія побутової діяльності.
Під час вивчення розділу «Основи матеріалознавства» учні знайомляться з тими матеріалами та їх властивостями, які будуть використовувати в роботі під час освоєння обраного блоку.

Розділ «Технологія виготовлення виробів» є основним у кожному блоці. Під час його вивчення учні ознайомлюються з послідовністю виготовлення виробу, операціями, інструментами, пристосуваннями, які при цьому застосовуються.

Розділ «Основи техніки, технологій і проектування» ознайомлює учнів із технікою, механізмами, машинами, сучасними технологіями та процесами. У цьому розділі також передбачено вивчення основ проектної діяльності, яка буде впроваджуватися при вивченні варіативних модулів. Опанування теми «Основи проектної діяльності» можливе за двома варіантами:

1) останньою темою обов'язкової для вивчення складової, після якої відразу планується вивчення варіативних модулів;

2) під час освоєння варіативних модулів.

методичні рекомендації

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності». Особливість цього розділу полягає в тому, що кожна його тема може вивчатися в будь-який час, не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення розділу, блоку чи модуля; перед закінченням чи на початку чверті, семестру, навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, невідготовлені до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу.

Порядок вивчення розділів і тем обов'язкової для вивчення складової визначено навчальною програмою.

Навчальна програма містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову. Освоєння варіативних модулів здійснюється на основі проектно-технологічної діяльності. Варіативні модулі обираються залежно від матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій. Варіативні модулі, які пропонуються для вивчення у 5-6 класах:

- Технологія виготовлення народної ляльки.
- Технологія виготовлення м'якої іграшки.
- Технологія виготовлення виробів, оздоблених об'ємною аплікацією.
- Технологія виготовлення вишитих виробів.
- Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
- Технологія приготування страв.
- Технологія плетіння з бісеру.
- Технологія виготовлення виробів із бісеру на дротяній основі.
- Технологія писанкарства.
- Технологія виконання електротехнічних робіт.
- Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням.
- Технологія виготовлення виробів із тонкого листового металу.
- Технологія виготовлення виробів із дроту
- Технологія виконання аплікації із природних матеріалів.
- Технологія виготовлення дерев'яної іграшки.
- Технологія виготовлення виробів із деревини та деревних матеріалів (способом ажурного випилювання).
- Технологія виготовлення сувенірів із деревних матеріалів.
- Технологія виготовлення виробів способом металопластики.
- Технологія виготовлення макетів споруд із деревини та деревних матеріалів.
- Технологія вирощування рослин (квітів) та догляд за ними.
- Технологія догляду за тваринами.
- Технологія оздоблення виробу елементами геометричного різьблення

З цього переліку для кожного 5 та 6 класу слід обрати по 2 варіативні модулі, на освоєння яких відводиться по 20 годин навчального часу. Освоєння варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами до них.

Вся проектна документація (зображення виробу, розрахунок матеріалів, послідовність виготовлення тощо) учнями 5-6 класів виконується в робочих зошитах.

Навчальна програма з трудового навчання для учнів 6-9 класів побудована за модульною системою. Вона складається з інваріантних (обов'язкових), варіативних (на вибір) та базового (для класів, що не

поділяються на групи хлопців і дівчат) модулів. Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блоку обов'язкової для вивчення складової програми модуля має бути вибір, а будь-якого варіативного модуля – проект. Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

Навчальна програма з трудового навчання для учнів 7-9 класів побудована за модульною системою. Вона складається з таких модулів:

- інваріантні (обов'язкові);
- варіативні (на вибір);
- базовий (для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат).

Інваріантний зміст трудового навчання розрахований на засвоєння окремими групами хлопців і дівчат. Він займає приблизно половину навчального часу. Інваріантний модуль вивчається у 7-8 класах у першому півріччі.

Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій наповненості класів та бажання учнів. Розроблено перелік варіативних модулів для 7-9 класів. Варіативні модулі розраховані на 16 годин кожен. Їх вивчення відбувається за окремо розробленими програмами.

Зміст трудового навчання для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат, складається лише з варіативних модулів. При цьому, учні мають освоїти базовий модуль. Наскрізними лініями, що закладені у зміст базового модуля є:

- проекткування виробів;
- конструкційні матеріали;
- основи техніки і технологій.

На освоєння навчального матеріалу, передбаченого базовим модулем не відводиться окремих годин. Він вивчається інтегровано з вивченням варіативних модулів. Учителів слід спланувати перелік та послідовність вивчення варіативних модулів, а також розподілити навчальний матеріал, передбачений базовим модулем.

Трудове навчання у 6-9 класах базується на практичній діяльності учнів. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких вчитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки у навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Акцент у роботі з учнями 6 - 9 класів переноситься на розвиток творчого і конструктивного мислення, уміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проектно-технологічної документації; формування в учнів навичок проектно-діяльності, уміння здійснювати аналіз та оцінку технологічних об'єктів, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси, трудові прийоми і технічні засоби. Таким чином, знання, уміння та навички, якими повинні оволодіти учні, є передумовою для успішного вирішення ними задач про-

ектно-технологічної діяльності.

Під час роботи у навчальній майстерні на кожному уроці треба звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії та особистої гігієни, навчати їх безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

З метою свідомого вибору учнями профілю навчання з 8 класу запроваджується допрофільне навчання. У 8-9 кл. учні повинні глибше познайомитися з різними профілями та напрямками навчання. Таке ознайомлення може здійснюватися за рахунок упровадження курсів за вибором та профорієнтаційних курсів. Курси за вибором дають змогу учням не тільки оволодіти технологією вибору, а й апробувати різний зміст з метою самовизначення.

Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси. Міністерством освіти і науки України надано гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8-9 класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11 класів. Зазначені курси за вибором можуть бути розраховані на 9, 18, 35 і навіть 70 год. Програми курсів надруковано у фаховому журналі «Трудова підготовка в закладах освіти» та газеті «Трудове навчання».

Головна мета курсу «Людина і світ професій» — підготовка учнів 8-9 класів до вибору профілю навчання у старшій школі. Мета курсу реалізується у процесі виконання комплексу навчальних і виховних завдань.

Учні 10-11-х класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного), освоюють навчальний предмет технології (трудове навчання) за навчальною програмою «Технології. 10-11 класи» (авт.: А.І.Терещук та інші).

Програма має модульну структуру і складається з двох частин – інваріантної та варіативної. Основою інваріантної складової є базовий модуль «Проектні технології у перетворюючій діяльності людини». На вивчення базового модуля у 10-11 класах відводиться по 12 годин. Вивчення другої частини програми передбачається в обсязі 20 годин (один варіативний модуль). Модулі слід обирати з урахуванням побажань учнів, матеріально-технічної бази навчальних шкільних майстерень, фахової підготовленості вчителя. Це дасть можливість учням, незалежно від профілю навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість.

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект.

Наразі дозвіл на використання у загальноосвітніх навчальних закладах мають такі варіативні модулі до навчальної програми «Технології. 10-11 класи»:

- Технологія бісерного плетіння на дротяній основі.
- Технологія художнього різьблення по дереву.
- Технологія геометричного гострокутного гуцульського різьблення.
- Основи лісового господарства.
- Технологія виготовлення малих архітектурних форм.
- Технологія вишивання технікою мережки.

методичні рекомендації

Технологія художнього набивання на тканині.
 Технологія плетіння спицями
 Технологія рельєфного різьблення.
 Технологія розпису на склі.
 Технологія соломоплетіння.
 Технологія інкрустації виробів з деревини.
 Технологія токарної обробки деревини.
 Технологія вишивання стрічками.
 Технологія виготовлення м'якої іграшки.
 Технологія вишивання шовковими стрічками.
 Технологія писанкарства.
 Технологія клаптикового шиття (печворк).
 Технологія хлібопекарського та кондитерського виробництва.
 Технологія об'ємної вишивки.
 Технологія виготовлення листівок.
 Технологія ниткової графіки.
 Технологія художньої обробки деревини вишиванням.
 Технологія в'язання гачком.
 Технологія дизайну інтер'єру.
 Технологія пірографії (випалювання на деревині).
 Технологія дизайну шкільних та офісних меблів.
 Технологія ручного розпису тканини.
 Технологія виготовлення штучних квітів.
 Технологія ліплення.
 Технологія ручного ткацтва.
 Технологія виготовлення подарункових упаковок.
 Технологія виготовлення дитячого одягу.
 Технологія дизайну предметів інтер'єру.
 Об'ємне комп'ютерне моделювання.
 Технологія виготовлення виробів із сучасних деревних матеріалів.
 Технологія апікації з текстильних матеріалів та фурнітури.
 Технологія виготовлення народної ляльки-оберега.
 Технологія матчворку (конструювання із сирників).
 Програми зазначених варіативних модулів друкуються у видавництвах «Літера ЛТД» та «Абетка нова».

У межах вивчення трудового навчання в 10-11 класах може впроваджуватись технологічний профіль. Особливістю технологічного профілю є широкий перелік спеціалізацій, за якими може здійснюватись навчання:

Деревообробка.
 Кулінарія.
 Основи дизайну.
 Агровиробництво.
 Будівництво. Опоряджувальні роботи.
 Енергетика.
 Конструювання та моделювання одягу.
 Легка промисловість.
 Матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів.
 Металообробка.
 Основи бджільництва.
 Технічне проектування.
 Українська народна вишивка.
 Художня обробка матеріалів.
 Швейна справа.
 Технології сільськогосподарського виробництва.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій.

У межах технологічного профілю також можлива професійна підготовка старшокласників. Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 р.

затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначені плани та програми розроблено з метою узгодження Державних стандартів професійно-технічної освіти та навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм, розділено за трьома групами у залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи відносяться:
 «Продавець (з лотка, на ринку»);
 «Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;
 «Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;
 «Манікюрниця»;
 «Штукатур».

На опанування цих професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю (наказ МОН від 27.08.2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До другої групи відносяться:
 «Вишивальниця»;
 «Агент з організації туризму»;
 «Оператор комп'ютерного набору»;
 «Різьбяр по дереву та бересту»;
 Інтергована професія – «Швачка, Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики – у 10 класі.

До третьої групи відносяться:
 «Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;
 «Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;
 «Перукар (перукар-модельєр)»;
 «Молодша медична сестра з догляду за хворими»;
 «Офіціант»;
 «Секретар-друкарка»;
 «Слюсар з ремонту автомобілів»;
 «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики – у 10 класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається тільки для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин з варіативної складової навчальних планів.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в загальноосвітніх навчальних

зкладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є їхні знання з основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 кл. технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень.

У 8-11 кл. креслення може вивчатись як курс за вибором. Міністерством освіти і науки України рекомендовано програму «Креслення. 8-11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками «Креслення» для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004).

У навчальному процесі слід користуватись підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства.

Під час роботи у навчальній майстерні особливу увагу слід звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Відповідно до положення про державну підсумкову атестацію, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.02.2008 № 94 (зі змінами), учні 11 класу складають державну підсумкову атестацію з предметів освітньої галузі «Технологія». Зокрема, всі учні, які навчаються за технологічним профілем, складають державну підсумкову атестацію з технологій (профільний рівень).

Учні складають державну підсумкову атестацію з технологій в навчальних закладах, на базі яких вони вивчали профільні предмети. Це можуть бути міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади, опорні загальноосвітні школи та ін. Склад комісії та порядок оформлення документації заздалегідь визначаються спільно місцевими органами управління освітою, адміністраціями закладів освіти, на базі яких здійснювалось навчання, та адміністраціями загальноосвітніх навчальних закладів за основним місцем навчання учнів.

Державна підсумкова атестація проводиться окремо від кваліфікаційних іспитів з присвоєння робітничої професії.

Вчителі трудового навчання можуть скористатися матеріалами, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з трудового навчання, технологій та креслення, розміщеними на сторінках періодичних видань та спеціалізованих сайтів:

Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ».

Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса».

Науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі». Видавнича група «Основа».

Сайт www.trudove.org.ua.

Сайт www.hoiippo.km.ua.

**Н.ПАВИЧ,
методист ХОІППО.**

Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2014/2015 н.р.

Вагомою складовою державної освітньої політики в Україні є прогресивні зміни в стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти.

Дошкільна освіта, як перша обов'язкова складова освіти, покликана гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, забезпечувати своєчасне становлення та повноцінний розвиток життєвокомпетентної творчої особистості з раннього дитинства, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватись на загальнолюдські та національні цінності.

Сьогодні ключовим завданням дошкільної освіти є забезпечення її якості, що розглядається як сукупність характеристик освітніх послуг щодо їх здатності задовольняти потреби сім'ї, дитини та інтегрує такі складові:

- нормативно-правові, інструктивно-методичні засади;
- програмно-методичний супровід освітньої роботи;
- комплекс дієвих засобів освітнього впливу на формування життєвих компетенцій дітей.

Діяльність педагогічних працівників дошкільної галузі в новому навчальному році слід спрямувати на виконання вимог Законів України:

«Про освіту», від 23.05.1991 №1060-XII;

«Про дошкільну освіту», від 01.07.2001 №2628-III;

«Про охорону дитинства», від 26.04.2001 № 2402-III.

Освітній процес у дошкільних навчальних закладах регламентується рядом нормативних документів, рекомендацій:

– Наказ МОН України від 01.10.2012 № 1059 «Про затвердження Інструкції про ділову документацію в дошкільних закладах».

– Інструктивно-методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України:

- Лист Міністерства № 1/9-891 від 19.12.13 «Щодо атестації педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів, які працюють не за фахом»;

- Лист Міністерства № 1/9-860 від 04.12.13 «Щодо застосування орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності дошкільних навчальних закладів»;

- Лист Міністерства № 1/9-813 від 15.11.13 «Про організацію додаткових освітніх послуг у дошкільних навчальних закладах»;

- Лист Міністерства № 1/9-803 від 12.11.13 «Про дотримання чинного законодавства України при наданні додаткових освітніх послуг у дошкільних

навчальних закладах»;

- Лист Міністерства від 15.05.2012 № 1/9-363 «Щодо проведення державної атестації дошкільних навчальних закладів»;

- Лист Міністерства від 23.05.2012 № 1/9-413 «Про організацію фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільних навчальних закладах у літній період».

Задля підвищення якості дошкільної освіти та на реалізацію вимог Базового компонента (2012), знакового документа, що декларує вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини перед вступом до школи, відбувається осучаснення програмно-методичного забезпечення дошкільної галузі.

Демократизація управління освітою передбачає варіативність програм, а отже, можливість їх вибору педагогами. Зміст дошкільної освіти реалізується за двома категоріями програм – програмами комплексними та парціальними.

У 2014 – 2015 навчальному році будуть діяти такі комплексні програми:

- «Оберіг», програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років (наук. кер. Богуш А.М.), 2014;

- «Впевнений старт», програма розвитку дітей старшого дошкільного віку (авт. кол. Андрієтти О.О., Голубович О.П. та ін.), 2012;

- «Дитина», програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років (наук. кер. Проскура О.В., Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В.), 2010;

- «Дитина в дошкільні роки», освітня програма (науковий керівник Крутії К.Л.), 2010;

- «Українське дошкілля», програма розвитку дитини дошкільного віку (авт. кол. Білан О.І, Возна Л.М., Максименко О.Л. та ін.), 2012;

- «Соняшник», комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку (авт. Калуська Л.В.), 2014;

- «Я у Світі» (нова редакція), програма розвитку дитини дошкільного віку (наук. кер. Кононко О.Л.), 2014;

- «Стежина», програма для дошкільних навчальних закладів, які працюють за вальдорфською педагогікою (авт. Гончаренко А. М., Дятленко Н.М.), 2014.

Названі програми забезпечують реалізацію інваріантної складової Базового компонента.

Рекомендуємо парціальні освітні програми:

- «Про себе треба знати, про себе треба дбати», програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей віком від 3 до 6 років (авт. Лох-

вицька Л. В.), 2014;

- «Граїлик», програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі (авт. Березіна О.М., Гніровська О.З., Линник Т.А.), 2014;

- «Радість творчості», програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку (авт. Борщ Р.М., Самойлик Д.В.), 2013;

- «Граючись вчимося. Англійська мова», програма для дітей старшого дошкільного віку, методичні рекомендації (авт. Гулько С., Гусак Л., Лещенко З.), 2013.

Парціальні програми використовуються для організації роботи установ освіти або окремих підрозділів (груп, студій, гуртків, секцій тощо) за пріоритетними напрямками (фізкультурно-оздоровчий, пізнавальний, комунікативно-мовленнєвий, художньо-естетичний та ін.).

Ці програми розширюють змістовий спектр чинних комплексних програм, є додатковими до них, а також можуть самостійно визначати завдання і зміст роботи щодо варіативної складової Державного стандарту.

Важливу роль у модернізації змісту дошкільної освіти має якісна сучасна навчальна література, яка розробляється на реалізацію вимог Базового компонента, діючих програм розвитку, виховання і навчання дітей раннього та дошкільного віку.

Звертаємо увагу фахівців на пріоритетність придбання та використання навчальної літератури, що має відповідні грифи Міністерства освіти і науки України.

Чинним Порядком надання навчальної літератури, засобом навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України (Наказ МОН України від 17.06.2008 № 537) встановлено два види грифів:

- «Затверджено Міністерством освіти і науки України»;

- «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

На звороті титульного аркуша (у вихідних даних видання) вказуються номер і дата листа або наказу Міністерства, яким надано відповідний гриф.

Навчально-методичній літературі (хрестоматіям, методичним розробкам, навчально-методичним посібникам, робочим зошитами, дидактичним матеріалами тощо) за рішенням комісії з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України може надаватися схвалення до використання у дошкільних навчальних закладах. Позначка «Схвалено для використання у дошкільних навчальних закладах» вмі-

методичні рекомендації

щується на звороті титульного аркуша навчального видання із зазначенням номера і дати листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України.

До початку нового навчального року готується Перелік навчальних видань, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в дошкільних навчальних закладах у 2014-2015 н.р. У зазначеному Переліку подаються посібники, що мають відповідні грифи або схвалені комісією з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти МОН України.

З даним Переліком можна ознайомитися на сайтах Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

При визначенні пріоритетів діяльності та змісту роботи освітніх установ дошкільної галузі у новому навчальному році необхідно взяти за основу інструктивно-методичні рекомендації «Організація освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2014-2015 навчальному році» (лист МОН України), рекомендації Всеукраїнських, обласних конференцій, семінарів, вебінарів.

Педагогічний загал дошкільних працівників області, розв'язуючи ключове завдання – забезпечення якості освіти, має сприяти реалізації таких пріоритетних напрямів:

- здійснення оздоровчої функції дошкільного навчального закладу шляхом формування здоров'язберігаючого середовища та валеологічної культури учасників освітнього процесу;
- розвиток духовного потенціалу особистості на засадах патріотизму, формування соціально-комунікаційних компетенцій дітей різних вікових категорій;
- трудове виховання дошкільників в організованій та самостійній предметно-практичній діяльності;
- реалізація принципів неперервності освіти та комфортності розвитку особистості дошкільника в умовах дошкільного навчального закладу;
- використання нових підходів до оцінювання ефективності процесу формування освітніх компетенцій дошкільників.

З метою створення сприятливих умов для збереження фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей, забезпечення їх своєчасного та повноцінного гармонійного розвитку з перших років життя необхідно координувати зусилля різних інституцій: управлінських, методичних та медичних служб, педагогічних колективів, батьківської громади. Ключовими завданнями у цьому напрямі є використання новітніх методик профілактики та лікування дитячих захворювань; обладнання медично-фізіотерапевтичних кабінетів, фізкультурних, ігрових майданчиків, залів, спортивних комплексів.

Упродовж 2013-2014 рр. активізува-

лась робота щодо пошуку, апробації та впровадження здоров'язбережувальних та здоров'яформувальних технологій. Цінним у цьому напрямі є досвід педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів міст Кам'янець-Подільського, Славуті, Старокостянтинова, Білогірського, Городоцького, Летичівського, Чемеровецького, Шепетівського та Ярмолинецького районів.

Переможцем Всеукраїнського огляду-конкурсу за темою «Здоров'язбережувальні технології у дошкільних навчальних закладах» став дошкільний навчальний заклад №23, м. Кам'янець-Подільський (завідувач Вершигрук Людмила Семенівна) та лауреатом конкурсу (третє місце) - дошкільний навчальний заклад №6, м. Славута (завідувач Остапчук Міра Юнівна). Розроблені авторські технології, які відображають комплексний підхід до вирішення проблем оздоровлення дітей.

З метою популяризації кращого досвіду пропонуємо використовувати «Методичні рекомендації та аналітичні матеріали щодо здоров'язбережувальних технологій у ДНЗ, 2013 -2014 н.р.» (блог «Дошкільний світ Хмельниччини», ХОІППО). Відеосюжети перспективного досвіду переможця та лауреатів Всеукраїнського конкурсу розміщені на YOUTUBE каналі «Дошкілля Хмельниччини».

Сьогодні особливою гостроти набула проблема доступності здобуття дошкільної освіти для дітей з особливими потребами. Дітям, які потребують корекції фізичного і розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, гарантовано право на здобуття освіти в умовах інклюзії, включення у загальноосвітній простір дошкільних закладів і груп. В 11 дошкільних навчальних закладах області (Вінковоцький, Старокостянтинівський, Шепетівський райони, міста Нетішин, Славута, Кам'янець-Подільський) запроваджено інклюзивне навчання, де у 41 групі виховується 148 дітей з особливими освітніми потребами.

Важливо пам'ятати, що метою введення інклюзивної освіти є формування нової філософії ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Це вимагає організації широкої просвітницько-навчальної роботи в педагогічних та батьківських колективах.

Працівники освітніх установ забезпечені програмно-методичним супроводом щодо організації роботи з дітьми дошкільного віку, що мають особливості психофізичного розвитку. У 2012 -2013 роках Міністерством освіти і науки схвалено 4 корекційні програми для роботи з дітьми з різними нозологіями, що впроваджуються в практику роботи ДНЗ.

Прийдешній навчальний рік потребує суттєвих змін щодо проблеми розвитку духовного потенціалу особистості на засадах патріотизму, формування соціально-комунікаційних компетенцій дітей.

Духовний потенціал особистості виявляється через духовні потреби і цінності, моральні та естетичні ідеали,

світогляд, емоційну культуру. Його формування у дошкільному дитинстві тісно пов'язане із соціально-моральним, емоційно-ціннісним, пізнавальним, художньо-естетичним і креативним розвитком дитини.

Педагогів слід орієнтувати на детальне відпрацювання теоретичних, практичних аспектів проблеми, використання інновацій, перспективного досвіду.

Науково-методичним центром дошкільної, початкової, спеціальної та інклюзивної освіти ХОІППО впродовж 2013-2014 років було вивчено та узагальнено досвід роботи творчої групи педагогів ДНЗ№5 м.Нетішина (керівник Кулеша Ю.Д.) за темою «Формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку засобами музейної педагогіки через реалізацію освітньо-виховних проєктів». У матеріалах досвіду подається програма «Музей для дошкільника», методичне та дидактичне забезпечення до програми.

Текстовий варіант досвіду знаходиться в науково-методичному центрі ХОІППО (ауд.№107), електронна версія - на блозі «Дошкільний світ Хмельниччини».

У 2014-2015 н.р. актуалізується проблема трудового виховання в організованих та самостійній предметно-практичній діяльності дошкільника. Особливу увагу необхідно приділити мотивації предметно-практичної діяльності дітей, поступово до старшого дошкільного віку формуючи мотиви соціально-морального, ціннісного, пізнавального, естетичного характеру (допомогти оточуючим, заслужити довіру авторитетної людини, принести користь, радість іншим, турбуватися про когось тощо).

У контексті ознайомлення дітей із працею дорослих, виховання інтересу і поваги до професій залишаються актуальними такі форми і методи освітньої роботи, як спостереження, цільові прогулянки та екскурсії, бесіди і обговорення, розглядання картин, фотоальбомів, перегляд презентацій, відеосюжетів, читання художньої літератури, сюжетно-рольові, дидактичні ігри, проблемно-пошукові ситуації пізнавального і морального спрямування та ін.

Педагогам стануть у нагоді авторські програми та плани гурткової роботи за різними напрямками, що демонструються на постійно діючій обласній виставці передового педагогічного досвіду (ХОІППО, ауд.№114).

Унікальність та самобутність дошкільного дитинства зберігається за умови реалізації гуманістичної парадигми навчання і виховання, центрованої на світі дитинства.

Вважаємо за необхідне наголосити, що серед означених сучасною педагогічною наукою принципів важливим є принцип неперервності освіти та принцип комфортності розвитку дитячої особистості.

Щодо принципу неперервності освіти, то він реалізується, як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти

методичні рекомендації

в Україні до 2021 року, шляхом забезпечення наступності, перспективності змісту та координації навчально-виховної діяльності на етапі дошкільної і початкової ланок освіти. Гарантують здобуття освіти належного рівня дітям дошкільного та молодшого шкільного віку Державні стандарти початкової та дошкільної освіти, що визначають ключовими:

- компетентнісний та особистісно орієнтований підходи до розвитку, навчання і виховання дитини;

- варіативність програм та методик навчання;

- систему взаємин «педагог-дитина», «дитина-педагог»;

- діяльнісний та комунікативний аспекти життя дитини на його дошкільному та початковому шкільному етапах.

У цьому зв'язку актуальними в роботі методичних служб у 2014 – 2015 н.р. є:

- інформування педагогічних колективів про мету, зміст, структуру Державних стандартів дошкільної та початкової освіти, роз'яснення основних позицій цих документів;

- неперервне вдосконалення теоретичної та практичної підготовки педагогів до роботи за оновленими стандартами через різноманітні форми методичного навчання, що сприятиме зростанню їх фахової майстерності;

- здійснення науково-методичного супроводу освітньої роботи з дітьми в контексті Державних стандартів освіти.

Фахівцям методичних служб слід використовувати різноманітні форми та методи роботи для підвищення результативності співпраці між дошкільними навчальними закладами та початковою школою. Високоєфективними, за визначенням педагогів, які брали участь у Всеукраїнському моніторинговому дослідженні якості дошкільної освіти (2010-2013рр.), залишаються наступні види взаємодії: укладання офіційної угоди про співпрацю між освітніми закладами, спільні плани діяльності, заходи за участю адміністрації, методичних служб, батьківської громади та дітей.

Щодо форм та методів роботи в контексті співпраці двох освітніх ланок перевагу варто надати:

- взаємовідвідуванню різних форм організованого навчання у ДНЗ та уроків, заходів у початковій школі;

- проведенню Днів відкритих дверей в ДНЗ та ЗНЗ для батьків, вихователів та вчителів;

- участі у спільних педрадах, методичних об'єднаннях, «круглих столах», «педагогічних мостах», «творчих лабораторіях», «авторських школах», співпраці в дослідно-експериментальній, пошуковій діяльності педагогів тощо.

Слід наголосити, що поєднання трьох чинників спільної діяльності освітніх ланок – інформаційно-просвітницького, методичного та практичного, забезпечуватимуть реалізацію принципу неперервності освіти.

Впровадження принципу комфортності розвитку особистості дошкільника забезпечується двома важливими складниками позитивно-емоційного забарвлення життєдіяльності дитини, а саме:

- розвивально-предметне середовище;

- особистість педагога, що забезпечує гуманістичні взаємини в системі «дитина - педагог», «педагог - дитина».

Організація дієвого життєвого середовища – актуальне завдання дошкільця, фактор творчого саморозвитку особистості. У цьому зв'язку підготовка до нового навчального року має передбачати створення в установах освіти сучасного середовища, що відповідає критеріальним показникам комфортності дитини, ергономіки дитячої діяльності, що не тільки забезпечує її ефективний розвиток, а й окреслює перспективи подальшого становлення в новому соціальному статусі школяра.

У цьому контексті настільною книгою педагогів, методистів, керівників установ є навчально-методичний посібник «Сучасний дошкільний заклад: середовище для розвитку»/ Авт. – упоряд.: М.І.Каратаєва, О.А. Денисова, Л.А.Грицюк./, 2012. У виданні пропонуються теоретичні, методичні аспекти проблеми. Використання кращого досвіду організації дієвого, такого, що відповідає вимогам чинних програм, життєвого простору – природного, предметного, соціального, простору власного «Я», допоможе педагогам у створенні умов для особистісного зростання дошкільника.

Проблему організації розвивального життєвого простору необхідно актуалізувати та зробити предметом обговорення у процесі методичного навчання.

Друга складова – нова генерація висококваліфікованих педагогічних кадрів. Цей чинник покликаний сприяти забезпеченню позитивних взаємин у системі «дитина – дорослий», «дорослий – дитина».

Становлення дошкільника – процес багатфакторний. На формування особистості має вплив низка соціальних інституцій, формальні та неформальні контакти, засоби масової інформації, однак це жодним чином не применшує ролі педагога – професіонала. Саме він, як зазначає доктор педагогічних наук Ганна Беленька, «... виступає своєрідним координатором, коментатором, опонентом, фільтратором усіх виховних впливів на дитину. Вихователю... – особистість, яка опосередковує вплив суспільства на дитину... і виступає її свідомим провідником в оточуючому світі».

Удосконалюючи професійний рівень педагогів, слід наголосувати, що вихователю має виступати, з одного боку, носієм енциклопедичної інформації для дітей, а з другого – співучасником її обробки, трансформації та інтеріоризації. Іншими словами, сучасний вихователю – партнер дитини, що вимагає відповідного рівня сформованості у нього комунікативних умінь, навичок організації змістовного спілкування, володіння мультимедійними технологіями тощо.

Однак слід пам'ятати: ключовим у професійному становленні, «зростанні» педагога є усвідомлення ним того, що основні соціальні потреби дитини дошкільного віку – любов, доброта, увага дорослих – повинні забезпечуватись у спільній з дорослими та однолітками діяльності.

Навчання педагогів має вирізняти творчий, нестандартний підхід до

організації, актуального наповнення, що опосередковано впливає на якість освіти.

З огляду на це, зростає роль методичних служб усіх рівнів. Важливою структурною одиницею системи методичної служби є, насамперед, методичний кабінет дошкільного закладу, діяльність якого регламентується «Типовим положенням про методичний кабінет дошкільного навчального закладу»(наказ МОН України від 09.11.2010р. №1070).

Методисти районних (міських) науково-методичних центрів, кабінетів покликани здійснювати організаційну, науково-методичну роботу щодо реалізації державної політики в галузі дошкільної освіти.

Особливої уваги у роботі методичних служб потребує розв'язання таких питань, як:

- створення сучасного методичного супроводу освітньої роботи за пріоритетними напрямками дошкільної галузі;

- надання педагогам широких можливостей для оновлення, поглиблення, удосконалення їх професійної компетентності через методичну та інформаційно-ресурсну підтримку;

- приведення системи дошкільної освіти у режим інноваційного розвитку;

- підготовка педагогічних кадрів до здійснення вибору технологій, методів і засобів навчально-виховної діяльності, спрямованих на формування у дошкільників освітніх компетенцій;

- науково-методичне забезпечення формування інформаційного освітнього середовища дошкільної галузі та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес дошкільного навчального закладу;

- забезпечення проведення науково обгрунтованого моніторингу освітньої діяльності, використання його результатів задля вдосконалення якості освітніх послуг.

Методичним службам рекомендуємо для опрацювання та використання в освітнянській практиці нову серію навчально-методичних посібників для вихователів ДНЗ за освітніми лініями Базового компонента дошкільної освіти «Настільна книга вихователя». Посібники подаються в комплектах з дидактичними матеріалами, альбомами, робочими зошитами (ТОВ «Центр навчально-методичної літератури»; e-mail: sales@cnml.com.ua, Інтернет-магазин: www.cnml.com.ua).

У січні 2014 року вийшло друком нове професійне видання «Країна дошкільця» (вид-во «Педагогічна преса», головний редактор - Т.Вороніна). Щомісячний фаховий журнал для педагогів-дошкільників пропонує інформацію щодо тенденцій розвитку дошкільної освіти, діяльності таких інституцій, як Міністерство освіти і науки, всеукраїнська методична служба, наукові установи НАПН, забезпечення професійних контактів, сприяння обміну педагогічним досвідом.

Рекомендуємо для використання комплект «Дошкільний»(86168) – передплата Каталогу видань України на 2014 рік, до якого входять:

- журнал «Країна дошкільця»(86166);

методичні рекомендації

– газета «Освіта України»(40123);
– «Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України» (68832).

Одним із ключових завдань дошкільної галузі є приведення системи дошкільної освіти в режим інноваційного розвитку, трансформування наукових ідей, сучасних експериментально апробованих освітніх технологій в практику, що забезпечуватиме якість та доступність надання освітніх послуг.

У 2014 -2015 н.р. установам області рекомендуємо впровадження сучасних експериментально-апробованих технологій, а саме:

- «Психолого-педагогічне проектування взаємодії дорослого і дитини» автор – доктор псих. наук, професор Піроженко Т.О.;

- «Інтегрована особистісно орієнтована освітня технологія у дошкільному навчальному закладі та загальноосвітньому навчальному закладі I ступеня», автор – доктор пед. наук, професор Якименко С.І.;

- «Поступально-висхідне формування особистості від дошкільного віку до випускних класів школи», автор – доктор пед. наук, академік Богуш А.М.

Інформацію про тематику, мету, короткий зміст та літературні джерела щодо впровадження інноваційних технологій (картотека інноваційних технологій) розміщено на сторінці «Дошкільна освіта» сайту ХОІППО, 2014.

Зростанню особистісного професійного потенціалу педагога, методиста, управлінця, їх загальної культури, компетентності допоможе видання «Діяльність дошкільних навчальних закладів у режимі інноваційного розвитку. Навчально-методичний посібник»/Авт.-Зайцева Т.Ю., Юрчик Н.Л. – Тернопіль: Мандрівець, 2014.

Важливою складовою реалізації актуальних завдань дошкільної галузі є творчість, експериментування, моделювання та структурування авторського досвіду.

Пропонуємо для використання в освітнянській практиці досвід:

- переможця Всеукраїнського методичного турніру «Моє покликання - методист» у номінації «Дошкільна освіта» Бурак В.О., методиста міського методичного кабінету м.Славути за темою «Сучасні підходи до змісту методичної роботи»;

- переможця Всеукраїнського Інтернет-конкурсу «Фестиваль театрального мистецтва» - педагогічний колектив ДНЗ№21 м. Кам'янця – Подільського (завідувач Кирик Л.В.);

- переможця обласного конкурсу на кращу методичну розробку, присвячену 200- річчю з дня народження Т.Г.Шевченка, Оришук Л.М., музичного керівника ДНЗ№23 м.Хмельницького.

Задля популяризації зразків перспективного педагогічного досвіду у 2014 році ХОІППО організовано методичне навчання різних категорій дошкільних працівників. Зокрема, методисти дошкільної освіти районних (міських) методичних кабінетів долучились до роботи обласної школи молодого методиста з проблеми «Сучасні підходи до змісту методичної роботи» (на базі досвіду роботи Бурак В.О., методиста міського методичного кабінету м.Славути).

Завідувачі, методисти ДНЗ беруть участь в роботі обласної творчої майстерні з проблеми «Впровадження здоров'язбережувальних та здоров'яформувальних технологій» (на базі перспективного досвіду педагогічного колективу ДНЗ№6 м.Старокостянтинова).

Вважаємо за необхідне спрямувати слухачів обласних заходів – послідовників досвіду, на організацію методичного навчання за даними темами в районах та містах області.

З метою широкого доступу до науково-методичних матеріалів, перспективного досвіду педагогів області, результатів інноваційної діяльності,обласних конкурсів, фестивалів відкрито YOU TUBE канал «Дошкільня Хмельниччини» та створено блог «Дошкільний світ Хмельниччини», що допоможуть виявляти здобутки, акумулювати, вдосконалювати, апробувати, поширювати та обмінюватися інформацією.

Досвід освітян Хмельниччини, що здобув визнання на обласному та Всеукраїнському рівнях, занесений до картотеки передового досвіду (сторінка «Дошкільна освіта», сайт ХОІППО). Методичним службам слід організувати формування педагогічного загалу, ознайомлення з надбаннями колег та впровадження перспективного досвіду в практику.

Нова редакція Базового компонента дошкільної освіти актуалізувала проблему педагогічного моніторингу. Державний стандарт наголошує на необхідності використання сучасних підходів до оцінювання ефективності процесу формування компетентної дитини та вивчення сформованості основних компетенцій.

Моніторинг слід розглядати як комплекс процедур зі спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта(дитини дошкільного віку, школяра) і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів їх розвитку. В сучасних умовах він є одним із найоптимальніших методів вивчення й аналізу інформації про перебіг освітніх процесів, про практичні результати заходів стимулювання і регулювання розвивальної діяльності. Цей метод дозволяє, по-перше, оптимізувати процес індивідуального розвитку дошкільника; по-друге, забезпечити реальне визначення результатів розвитку та навчання; по-третє, звести до мінімуму помилки в оцінюванні сформованості основних компетенцій дитини.

Головна мета моніторингу – отримати не стільки якісно нові результати, скільки оперативну інформацію про реальний стан і тенденції змін об'єкта діагностування для корекції педагогічного процесу.

Особливу увагу в цьому зв'язку методичним службам різних рівнів слід звернути на :

- актуалізацію науково-теоретичних засад проблеми формування професійної компетентності педагога як важливої умови особистісного становлення дошкільника;

- надання дієвої допомоги та мотивування педагогів до практичного застосування технологій вивчення рівня сформованості основних компетенцій

дітей старшого дошкільного віку;

- забезпечення науково-методичного супроводу проблеми вивчення освітніх досягнень майбутніх першокласників відповідно Базового компонента та чинних програм.

Пропонуємо для використання в практиці дошкільних навчальних закладів при вивченні результативності дошкільної освіти (сформованості життєвих компетенцій, дошкільної зрілості) навчально-методичні посібники:

- Основні компетенції дітей дошкільного віку: вивчення рівня сформованості/ Упоряд.: Каратаєва М.І., Харченко А.А., Дарченко Л.Г. – Кам'янець- Подільський, 2014 – 108с.

- Моніторинг основних компетенцій дітей старшого дошкільного віку. Діагностичний журнал – посібник/ Авторі:укладачі: КривонісМ.Л., ДроботійО.Л. – Х.: Ранок,2012 – 96с.

- Упровадження Базового компонента дошкільної освіти: збірник тренінгових занять/ Упоряд.: Бабій Н., Мінда Л. – Тернопіль: Мандрівець, 2014 – 136с.

Інформацію, яка висвітлює проблеми організації діяльності управлінських, методичних служб та установ дошкільної освіти, рекомендуємо отримувати зі сторінок періодичних видань та на спеціалізованих сайтах:

1. Педагогічний вісник / науково-методичний журнал ХОІППО.

2. <http://visnyk.hoippo.km.ua> - електронна газета «Вісник Хмельницького ОІППО».

3. <http://mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України.

4. <http://mon.gov.ua/ua/activity/education/6917/> - сайт МОН, сторінка «Дошкільна освіта дітей з особливими потребами».

5. <http://iitzo.gov.ua> – сайт Інституту інноваційних технологій та змісту освіти України.

6. <http://osvitakm.org> – сайт департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА.

7. <http://hoippo.km.ua> – сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

8. <http://metodportal.net> - сайт корисних методичних матеріалів для педагогів.

9. www.pedpresa.com – освітній портал України.

10. www.pedrada.com.ua/ - портал освітян України напряму «МЦФЕР: Освіта».

11. www.youtube.com/watch - YOU TUBE канал відеоматеріалів «Дошкільня Хмельниччини».

12. svitdoskillia.blogspot.com - блог методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини».

М.КАРАТАЄВА,
завідувач НМЦ дошкільної,
початкової, спеціальної
та інклюзивної освіти ХОІППО,
Л.ДАРЧЕНКО,
методист дошкільної освіти
НМЦ дошкільної, початкової,
спеціальної та інклюзивної освіти
ХОІППО.

Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах ЗНЗ у 2014/2015 н.р.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено, що ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє, перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян.

Зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких – оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації.

У початковій школі впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти та нових навчальних програм почалось у 2012/2013 н.р. з 1 класу.

Організація процесу навчання пов'язана з чітким визначенням мети (освітньої, виховної, розвиваючої) та усвідомленням її учнями. Освітня мета полягає в забезпеченні засвоєння, закріплення, застосування теорій, понять, законів тощо (вчитель продумує їх перелік); формуванні загальнонавчальних та спеціальних (з певного предмету) умінь і навичок. Виховна мета реалізується у формуванні виховних світоглядних ідей, моральних якостей школярів (етичних норм, гуманізму, колективізму, активної позиції щодо навчання і життя загалом), естетичних поглядів, уміння працювати й контролювати себе, гігієнічних та фізкультурних навичок. Розвиваюча мета охоплює розвиток мислення, уваги, пам'яті, волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей школярів.

Організація навчання у 1, 2 і 3-х класах у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за навчальними програмами, розробленими відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти та затвердженими наказом Міністерства від 12.09.2011 № 1050 «Про навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів», а саме: Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012;

Відповідно до наказу Міністерства від 22.04.2014 № 500 «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів»,

відкореговано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У 2014-2015 н.р. навчання і виховання учнів початкової школи регламентують такі нормативно-правові документи:

– Указ Президента від 25.06.2013 №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»;

– Положення про індивідуальну форму навчання;

– Положення про похвальний лист «За високі досягнення в навчанні»;

– Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 № 1121

– Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей до гімназій, ліцеїв, колегіумів;

– наказ Міністерства від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компусуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 6 березня 2002 р. за № 229/6517;

– наказ МОН України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності... ГПД...»;

– наказ МОН України від 07.04.2005 р. № 204 «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 29.11.2005 р. № 682 (Типові навчальні плани для 4 класів);

– наказ МОН України від 18.02.2008 р. № 94 «Про затвердження Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти»;

– наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 № 572 (Типові навчальні плани для 1-3 класів);

– наказ Міністерства № 460 від 16.04.2014 «Про внесення змін у додатки 1-7 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 10.06.2011

№ 572» (для 1-3 класів);

– наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2014 №460 «Про внесення змін у додатки 1-7 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 10.06.2011 №572

– лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 № 1/9-468 «Про обсяг та характер домашніх завдань для учнів початкової школи»;

– лист МОН від 11.09.2007 № 1/9-532 «Методичні рекомендації «Вимоги до ведення класного журналу в 1-4 класах ЗНЗ»;

– лист МОНмолодьспорту від 09.06.2011 р. № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/2012 році» додаток «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011/2012 році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 4-х класів);

– лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2011р. №1/9-634 «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку».

– лист МОНмолодьспорту від 01.06.2012 року № 1/9-426 «Щодо методичних рекомендацій з базових дисциплін» (для організації навчально-виховного процесу учнів 1-х класів);

– лист МОНмолодьспорту від 30.05.2013 № 1/9-383 «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 2-х класів);

– лист Міністерства освіти і науки України від 08.08.2013 № 1/9-539 «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»;

– лист Міністерства № 1/9-74 від 28.01.2014 «Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-72 від 28.01.2014 «Про недопущення переваження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань»;

– лист Міністерства № 1/9-209 від 18.04.2014 р. «Щодо використання робочих зошитів у початковій школі»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України Міністерства №1/9-303 від 11.06.2014 «Про навчаль-

методичні рекомендації

ні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2014/2015 навчального року»;

Безпека життєдіяльності:

– Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01;

– Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.008-98;

– Про використання Методичних рекомендацій "Вимоги безпеки для учнів під час канікул" лист ІТЗО від 27.05.2014 № 14.1/10-1650;

– лист МОН України від 06.02.2008 №1/9-61 «Методичні рекомендації щодо організації НВП під час проведення навчальних екскурсій»;

– лист Міністерства освіти і науки України від 26.04.2013 №1/9-305 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності у навчально-виховному процесі»;

– лист Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2013 року № 1/9-457 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань безпеки під час навчання з плавання в басейнах загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-503 від 18.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов організації навчально-виховного процесу в групі продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу».

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру навчального року встановлюють загальноосвітні навчальні заклади за погодженням із місцевими органами управління освітою.

Міністерство освіти і науки України рекомендує навчальні заняття організувати за семестровою системою (лист МОН від 11.06.2014 р. № 1/9-303):

– I семестр – з 1 вересня до 26 (27) для шкіл, які працюють за шестиденним робочим тижнем) грудня;

– II семестр – з 12 січня до 29 (30) травня.

Канікули рекомендуємо провести в такі терміни:

- осінні з 27 жовтня до 2 листопада;
- зимові з 29 грудня до 11 січня;
- весняні з 23 до 29 березня.

Навчальний рік закінчується проведенням державної підсумкової атестації випускників початкової школи (12-21 травня).

У 2014/2015 н.р. передбачається проведення державної підсумкової

атестації для учнів початкової школи у вигляді підсумкових контрольних робіт з трьох предметів: читання, української мови та математики.

Повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складових, які в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

Таблиці розподілу навчального часу розробляються для початкової школи на окремих аркушах.

Для закладів, що працюють в режимі повного дня, окремо додаються таблиці розподілу навчального часу, передбаченого на додаткове опрацювання навчальних дисциплін у другій половині дня. Кількість часу для додаткового опрацювання визначена для кожного класу ДСанПіН 5.5.2.008-01 і не повинна перевищувати показників, наведених у таблиці:

Клас	Кількість часу на день для додаткового опрацювання навчальних предметів у режимі школи повного дня
1	–
2	45 хв.
3	1 год. 10 хв.
4	1 год. 30 хв.

З метою виконання вимог Державних стандартів робочі навчальні плани повинні містити усі навчальні предмети інваріантної складової, передбачені обраним варіантом Типових навчальних планів.

Варіативна складова Типових планів використовується на:

– збільшення кількості годин на вивчення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми, передбаченої навчальною програмою, здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, що погоджується керівником навчального закладу чи його заступником. Учителем записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета;

– запровадження курсів за вибором («Християнська етика в українській культурі», «Риторика», «Логіка», «Рідний край», «Хореографія», «Азбука споживача», тощо). Програми курсів за вибором для початкових класів. Варіативна складова Типових навчальних планів. Книга 1, 2, 3/ Упор.: Л.Ф. Щербакова, Г.Ф. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

– індивідуальні заняття та консультації.

Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантної складової, то в робочих навчальних планах у колонці «Інваріантна складова» напроти відповідного предмета ставиться напис Х+У, де Х – кількість годин, що передбачена типовими

планами на вивчення предмета, а У – кількість годин варіативної складової, додатково відведених на вивчення цього предмета.

Якщо години варіативної складової відводяться на курси за вибором, то у колонці «Варіативна складова» зазначаються ці курси та вказується кількість годин на їх вивчення.

Облік занять з курсів за вибором здійснюється на сторінках класного журналу.

У початковій школі з першого року навчання може здійснюватися поділ класів на групи при вивченні української чи іншої мови навчання (мови і читання), української мови (мови і читання) у школах з навчання мовами національних меншин, іноземної мови відповідно до чинних нормативів (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. №128).

Термін проведення канікул для 1 класу визначається відповідно до режиму роботи загальноосвітнього навчального закладу. Їх тривалість протягом навчального року не повинна бути меншою 30 календарних днів.

З урахуванням особливостей регіону, специфіки роботи загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з місцевими органами управління освітою допускається зміна графіка учнівських канікул, зокрема впровадження для учнів 1 класу додаткових весняних тижневих канікул.

Для учнів 1 класу особлива увага має приділятися:

- організації гарячого харчування;
- облаштуванню кімнат для відпочинку (сну);
- приміщень для організації рухливих ігор;
- обладнанню відокремлених туалетів (вбиральень);
- обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу тощо.

Законом України «Про загальну середню освіту» визначено тривалість уроків для учнів 1 класу. Вона становить 35 хвилин. Тривалість перерв між уроками має бути не меншою 15-ти хвилин, великої перерви після другого уроку – не менше 30-ти хвилин, або двох малих перерв по 20 хвилин після другого і третього уроків. На великих перервах організовується харчування, активний відпочинок учнів.

У навчально-виховному процесі з предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану використовуються навчальні програми, підручники та навчально-наочні посібники, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

Домашні завдання учням першого класу не задаються.

Навчальні досягнення учнів 1 класу оцінюються вербально. Для розвитку самооцінювальної діяльності можна використовувати портфоліо учнівських досягнень, в якому протягом певного часу накопичуються результати виконання різних завдань, що переконливо

методичні рекомендації

ілюструють індивідуальне зростання в розвитку дитини.

У класному журналі та в зошитах оцінки в балах або в рівнях не виставляються. Недоцільним є використання будь-яких позначень для оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу, оскільки вони з часом асоціюються у дитини з відповідним балом за встановленими критеріями оцінювання. Не оцінюються темп роботи учня, його особистісні якості та індивідуальні психічні процеси, зокрема, пам'ять, увага, сприймання тощо.

Ведення учнівських щоденників у 1 класі не рекомендовано.

Усі учні 1 класу незалежно від річного оцінювання переводяться до наступного класу.

Учні початкової школи, які через поважні причини (хвороба, інші обставини) за результатами річного оцінювання отримали бали початкового рівня (1, 2, 3) або не засвоїли скориговану до індивідуальних здібностей програму, можуть бути, як виняток, залишені для повторного навчання у тому самому класі за рішенням педагогічної ради та за згодою батьків чи осіб, які їх замінюють. (п. 3.3 Інструкції).

Відповідальність за безпеку життєдіяльності кожного учня на уроках, під час перерв, на групах продовженого дня, дотримання вимог санітарних правил і норм несуть вчителі-класоводи, вчителі-предметники, вихователі груп продовженого дня, адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів.

У другому, як і у першому класі, мають продовжуватися лінії дошкільного розвитку: пріоритетність виховних завдань, цілісність впливу на дитину через взаємозв'язок навчальної та ігрової діяльності. Під час гри діти вільніше, ніж під час будь-якої іншої діяльності, ставлять цілі, реалізують їх, аналізують результати. Граючись, вони виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється вербально: у 2-4 класах з предметів інваріантної складової: «Сходинки до інформатики», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво», «Основи здоров'я», «Фізична культура».

При оцінюванні знань, вмінь і навичок учнів 2 класу (I семестр) за рішенням педагогічної ради замість балів використовуються словесні (вербальні) оцінки.

У процесі контрольної оцінювальної діяльності при безбальному оцінюванні використовуються як усні, так і письмові оцінні судження, які характеризують процес навчання і відображають кількісний і якісний результати процесу навчання: ступінь засвоєння знань і

вмінь з навчальних предметів та рівень розвитку учнів.

Недопустимою є заміна оцінок іншими зовнішніми атрибутами (зірочками, квіточками, прапорцями тощо), оскільки при цьому функцію оцінки бере на себе цей предметний малюнок і ставлення дитини до нього ідентичне ставленню до оцінки в балах.

Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я другокласників, тому навчальне навантаження в тижневому циклі слід розподіляти таким чином, щоб його найбільша інтенсивність припадала на вівторок і середу, в той час як четвер був дещо полегшим днем.

Вивчення нового матеріалу, контрольні роботи найкраще проводити на II-IV уроках дня посеред тижня.

Для профілактики стомлюваності, порушення статурі, зору учнів початкових класів на всіх уроках через кожні 15 хвилин обов'язково необхідно проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

Тривалість уроків у загальноосвітніх навчальних закладах у других класах становить 40 хвилин.

Починаючи з 2-го класу, учні виконують домашні завдання, тому слід у розкладі занять предмети, які вимагають значних затрат часу для виконання, не групувати в один день.

Успішне виконання другокласниками домашніх завдань в значній мірі залежить від співпраці учителя (вихователя групи продовженого дня) з їхніми батьками. Важливо переконати батьків у тому, що дотримання оптимального режиму виконання домашніх завдань, їх посильна допомога і контроль за виконанням сприятимуть розв'язанню основної мети навчальної домашньої роботи. Вчитель повинен знайомити батьків з основними програмовими вимогами до навчальних предметів, повідомляти про результати виконання домашніх завдань.

Обсяг навчального матеріалу для домашніх робіт орієнтовно повинен становити 1/4 обсягу, виконаного на уроці, витрати часу на їх виконання не може перевищувати 45 хв. На вихідні та у святкові дні домашні завдання другокласникам не рекомендується задавати.

З таких предметів, як основи здоров'я та фізична культура, трудове навчання, художня праця, мистецтво (музика, образотворче мистецтво), інформатика, домашні завдання задавати не бажано, окрім випадків, визначених у підручниках (обговоріть з батьками, тощо).

Контроль та відповідальність за перевантаження учнів домашніми завданнями покладається на заступника директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими,

пізнавальними і контрольними оцінками уміннями й навичками, особистому досвіду культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності. Освітніми результатами цього етапу школи є повноцінні читацькі, мовленнєві, обчислювальні уміння і навички, узагальнені знання про реальний світ у його зв'язках і залежностях, розвинені сенсорні уміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження, особистісно-ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати творчі завдання.

Звертаємо увагу, що відповідно до галузевої угоди між Міністерством та ЦК профспілки працівників освіти і науки України на 2011–2015 роки передавати уроки з окремих предметів у початкових класах іншим спеціалістам, наприклад, уроки іноземної мови, фізичної культури, образотворчого мистецтва, музики, основ здоров'я можна за наявності об'єктивних причин та обов'язкової письмової згоди учителів початкових класів, забезпечуючи при цьому оплату праці відповідно до положень Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти.

У 2014/2015 н.р. третьокласники розпочнуть вивчати новий навчальний предмет «Я у світі», який спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Серед головних завдань предмета – формування громадянської компетентності. Педагогам необхідно використовувати активні методи і форми навчання, що сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи, творчості, розвивають уміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, робити висновки, брати участь у громадському житті.

Найбільш ефективними для формування громадянської компетентності є колективні творчі справи: використання проектних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних технологій.

Навчальний предмет «Я у світі» розрахований на 35 годин у 3-му класі з розрахунку 1 година на тиждень.

Особливості роботи за новими підручниками для учнів 3 класів

**«Українська мова. 3 клас»
(авт. Вашуленко М.С.,
Мельничайко О.І.,
Васильківська Н.А.)**

Центральним у підручнику з української мови в 3 класі є розділ «Слово. Значення слова». Пропонуються принципово нові підходи до вивчення цього розділу порівняно із ще донедавна традиційним, формально-граматичним, коли слово переважно розглядали як частину мови. У результаті учні сприймали слово не як одиницю мовлення, призначену передусім для вираження думки, а як граматичну категорію, що,

методичні рекомендації

звичайно, не сприяло розвитку їхніх комунікативних умінь. Ставиться завдання подолати цей односторонній підхід до вивчення слова, розширивши коло лексико-граматичних і суто лексичних ознак, які допомагали б школярам сприймати слово у єдності його різних значень, у взаємозв'язках з іншими словами в словосполученні, реченні, тексті, усвідомлювати відмінність між предметами і явищами навколишньої дійсності і словами, що їх позначають. Тут учні ознайомлюються з явищами багатозначності слів, із прямим і переносним значенням слова, із синонімами й антонімами, виконують практичні завдання з найуживанішими омонімами (без уживання терміна). Засвоєні теоретичні відомості щодо аналізу лексичного значення слова закріплюються і поглиблюються в подальшій роботі, зокрема у підрозділах «Будова слова» і «Частини мови».

Звертаємо увагу вчителів на надзвичайно важливе загальнонавчальне вміння молодших школярів користуватися в навчальній мовленнєвій діяльності різними словниками – орфографічним, перекладним, тлумачним, словником синонімів, антонімів та ін. 3 клас є перехідним етапом у формуванні в учнів початкових класів навичок скоропису. Підручник пропонує зразки каліграфічних вправ практично до кожного уроку. Їх місце в структурі уроку визначає вчитель. У другому семестрі, крім вправ, спрямованих на опанування каліграфічного письма, доцільно також практикувати завдання на вироблення в учнів швидкості й ритмічності письма-навичок, надзвичайно важливих для поступової підготовки молодших школярів до переходу в основну школу.

«Українська мова. 3 клас» (авт. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І.)

Актуальним для підручника «Українська мова» для 3-го класу залишається текстоцентричний технології, в основу яких покладено текст. Розумінню прочитаного тексту сприяє відповідна словникова робота. Словникову роботу варто розглядати як сукупність систематичних вправ, спрямованих на засвоєння учнями лексичних, граматичних, вимовних і орфографічних норм літературної мови. З цієї метою на сторінках підручника подається лексичне тлумачення слова під логотипом «словник».

У підручнику введено у навчальний зміст уроки розвитку писемного мовлення, спрямування яких - формування умінь будувати письмові висловлювання. Зміст цих уроків підсилений текстами-зразками, предметними і сюжетними малюнками відповідно теми уроку.

Розділ «Частини мови» включає навчальний матеріал, що сприяє розширенню знань про іменник, прикметник, дієслово. Доцільно звернути увагу вчителів на оновлені підходи щодо вивчення окремих тем цього розділу.

У навчальний матеріал підрозділу «Іменник» включена тема «Поняття предметності». З метою якісного опрацювання та усвідомленого сприймання поняття предметності автори пропонують теоретичні відомості, практичні вправи, малюнки, відповідний методичний апарат. Звертаємо увагу вчителів на те, що тема «Практичне ознайомлення з відмінками іменника. Спостереження за змінюванням іменників за відмінками» у програмі не вказано на число іменника. Однак автори підручника подають цей матеріал у логічній послідовності: роль закінчення слова для зв'язку слів у реченні, зв'язок слів у реченні за допомогою питань, назви відмінків та питань, таблиці відмінювання іменників спочатку в однині, а потім у множині (с.118,120 подається для ознайомлення й не оцінюється).

Тема «Загальне поняття про дієслово (питання, роль у реченні)» вміщена у підручнику до підрозділу «Дієслово» (ст.141), подається для ознайомлення й тому не оцінюється.

«Українська мова. 3 клас» для ЗНЗ з навчанням російською мовою (авт. Хорошковська О.Н., Охота Г.І., Яновицька Н.І.)

Реалізація поставлених у програмі завдань та розуміння усіх взаємозалежностей у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів зумовили нові підходи до відбору змісту і його презентації у підручнику з української мови для 3 класу шкіл з російською мовою навчання. Це знайшло відображення у текстовому матеріалі, навчальних вправах та методичному апараті підручника, адресованому безпосередньо учневі.

Практичне спрямування у навчання української мови і мовлення зумовило нові підходи й до формування назв параграфів. Подано не назву мовного матеріалу, який мав опрацюватися, а види мовленнєвої діяльності, які повинні формуватися протягом уроку.

Відомості про мовний матеріал подано у вигляді розповідей професора лінгвіста або бесід Незнайка і Катрусі, які пропонуються як для слухання – розуміння (читає вчитель), так і для самостійного читання (суцільного чи вибіркового).

Знайшли своє місце в підручнику і завдання для самостійної роботи. Вони є достатньо цікавими і дають можливість учителю здійснювати диференційований підхід до навчання.

«Українська мова. 3 клас» для ЗНЗ з навчанням російською мовою (авт. Гавриш Н.В., Маркотенко Т.С.)

Завдання та вправи підручника дають можливість обрати зручну форму організації роботи дітей: індивідуальне виконання завдань, робота

в парах або колективна робота. Підказкою для вчителя виступає формулювання завдання, в якому дається вказівка на спосіб опрацювання навчального матеріалу (прочитай – прочитайте).

Підручник містить інформацію різного рівня: теоретичний матеріал з мови для обов'язкового засвоєння, інформаційні цікавинки для допитливих, фольклорні та літературні тексти (скоромовки, загадки, вірші, прислів'я, приказки тощо), ігрові матеріали (ребуси, кросворди тощо). Для зручності орієнтування в підручнику різна навчальна інформація, залежно від спрямованості, подається на певному кольоровому тлі. Також застосовано систему позначок, доступних для розуміння дітей. (Працюємо разом. Працюємо в парах. Поміркуй. Домашнє завдання).

У підручнику вміщено вправи, спрямовані на активізацію чи корекцію знань, засвоєних на уроках російської мови, та відповідних умінь щодо усвідомлення спільного в російській і українській мовах. Серед різних видів завдань особливу увагу приділено вправам на формування правильної звуковимови, для попередження інтерферуючого впливу російської мови.

Зауважимо на різний характер запропонованих вправ і завдань. Зокрема, вправи аналітико-конструктивного характеру: на списування зі вставленням літер, дописування або зміну закінчень; вправи на конструювання словосполучень і речень; підстановчі вправи – ті, що потребують підстановки окремих слів, словосполучень у запропоновану фразу тощо; трансформаційні вправи, що передбачають заміну слів чи словосполучень синонімами або антонімами. До підручника включено вправи на переклад тексту з російської мови на українську, завдання творчого характеру, що вимагають скласти оповідання, невеличку розповідь за малюнком або серією малюнків. З цієї метою до підручника вміщено сюжетні, предметні малюнки та репродукції картин відомих художників.

У підручнику подано словничок синонімів, антонімів, наголосів, що привчає учнів працювати з довідковою літературою. Також уміщено матеріал для повторення вивченого.

Зміст підручників «Літературне читання» спрямований на досягнення мети, розв'язання завдань, визначених у програмі; моделює систему навчання учнів читати і повноцінно сприймати художній твір як містечко слова, яке включає розвиток спостережливості, творчої уяви, чуття поетичного слова, здатності сприймати звукові, словесні образи, емоційно реагувати на художнє слово, співпереживати, творити, виховувати у молодших школярів почуття патріотизму, любові до рідної землі, шанобливе ставлення до родинних стосунків, дотримання морально-етичних норм.

методичні рекомендації

**«Літературне читання.
Українська мова. 3 клас»
(авт. Савченко О.Я.)**

У 3 класі вдосконалюються знання і досвід читацької діяльності, набуті у попередніх класах, відбувається підготовка учнів до систематичного вивчення курсу української літератури. Зміст і структура підручника мають забезпечити формування читацької компетентності, якою діти оволодівають, читаючи різні за жанром і обсягом твори, виконуючи цікаві розвивальні завдання. Рукопис охоплює 11 розділів: «Цікава книга природи», «Від слова до книги», «Із джерел народної творчості», «Літературні казки і п'єса-казка», «Зачарувала все весна», «Байки Леоніда Глібова», «Шевченкове слово», «Українські письменники про світ природи і дитинства», «Із скарбниці казкарів світу», «Про винаходи і винахідників», «Візьму перо і спробую».

Зміст підручника має зацікавити учнів, тому що відібрано твори, які пройшли випробування часом, а також із новітньої дитячої літератури знаних авторів. Діти читатимуть твори Т. Шевченка, Л. Глібова, Лесі Українки, Л. Костенко, В. Сухомлинського, О. Донченка, А. Коваль, В. Дацкевича, А. Лотоцького, О. Буцня, Н. Забіли.

У структуру підручника закладено певний ритм, який складається з таких компонентів:

- назва розділу;
- ілюстрована заставка у вигляді розгорнутої книги;
- звернення-настанова до учнів щодо опрацювання розділу;
- основні тексти;
- позатекстові компоненти;
- супровідний ілюстративний матеріал;
- блок самоконтролю «Перевір свої досягнення».

Передбачено реалізацію виховної і розвивальної функції дитячого читання. Тому вчитель повинен звернути увагу на те, що відібраний зміст виховує інтерес і повагу до рідної, української мови, привертаючи увагу дітей до її багатства, милозвучності, розкриває засобами художньо-пізнавального аналізу текстів глибинні образи української історії, культури, обрядовості. Наприклад, твори розділу «Сторінки історії», «Як не любить той край».

Важливо, щоб учитель, працюючи з методичним апаратом підручника, зумів реалізувати ідеї компетентнісного підходу. Наприклад, з метою формування в учнів уміння вчитися їм пропонуються завдання на порівняння текстів, учинків діючих осіб, постановку завдань до прочитаного, доведення, визначення головної думки.

Методичний апарат охоплює:

- запитання і завдання до читання, у процесі читання, після читання твору;
- різноманітні форми організацій-

ної співпраці: попрацюйте у парі; попрацюйте у групі; попрацюйте разом; поміркуйте разом; розіграйте сценку за прочитаним; будьте дослідниками; пофантазуйте;

- створення ситуацій діалогу з текстом, автором, укладачем підручника;
- завдання для розвитку ключових компетентностей: уміння вчитися, загальнокультурної, соціальної, комунікативної.

Рекомендуємо вчителю звернути увагу на те, що розділи завершуються сторінкою «Перевір свої досягнення». У ній за блоками (знаю, розумію, можу пояснити, вмію, виявляю ставлення) кожен учень самостійно виявляє стан своїх досягнень. Структура цієї перевірки є аналогом структури читацької компетентності, що стимулює дітей до активної участі у формуванні досвіду читацької діяльності.

Змістове наповнення підручника організоване таким чином, щоб учні успішно могли користуватися ним, опираючись на зорові образи (фото, репродукції, ілюстрації), уміщено ілюстрації з культурознавчим смислом у зв'язку із змістом прочитаного.

**«Літературне читання.
Українська мова. 3 клас»
(авт. Науменко В.О.)**

У підручнику більше уваги приділено формуванню самостійності учнів під час роботи з художніми творами, формуванню усвідомленості, швидкості читання мовчки. Читання вголос і читання мовчки визначається орієнтовно співвідношенням 50% і 50%.

Коло читання розширено жанрами: байкою, п'єсою, п'єсою-казкою, легендою.

У підручнику пропонуються сюжетні схеми для переказу змісту казок, доповнення їх початку чи розвитку подій. Цей прийом допомагає включити дітей у творче читання казок, поданих скорочено, зацікавлює до їх читання в повному обсязі. Схеми розміщено на форзацах.

Завдання до текстів орієнтують на роботу учнів як під керівництвом учителя, так і самостійно.

Ілюстративний матеріал підручника багатofункціональний:

1. Репродукції картин відомих художників, зміст і настрої яких співзвучний художнім творам, спрямовані на збагачення уявлення про створення та взаємодоповнення художнього образу засобами літератури й живопису, розвитку мовлення, уміння визначати настрої поета та художника, творів мистецтва загалом.

2. Серії малюнків – це малюнкові плани. Вони призначені для формування вміння ділити текст на частини, добирати заголовки, визначати особливості відображення змісту, образів у художньому творі та творі живопису, відтворювати зміст; порівнювати уявлені картини з картинами художника. Ілюстрації до зарубіжних казок

передають народний колорит: одяг, архітектура, побут і т. ін.. На це треба звертати увагу, щоб художні твори диференціювалися у сприйнятті дітей.

3. Малюнки, які предметно розкривають значення слів.

У підручнику – два розділи: «3 народного джерела» та «3 літературної скарбниці», зміст яких системно формує в третьокласників читацьку компетентність.

Для прикладу підрозділ «Світ поезії» складається з двох частин: «Поетична майстерня» і «Поетична збірка».

Починається вступною інформаційною статтею, основне завдання якої полягає в тому, щоб:

- викликати в дітей бажання читати поезію, розуміти її;
- уточнити розуміння учнями значення термінів: «лірика», «пейзаж», «пейзажна лірика»;
- повторити засоби творення художнього образу.

Поетична майстерня

Концептуально зміст «Поетичної майстерні» виконує завдання підготовки учнів до читання і розуміння поезії. У третьому класі стоїть завдання ширше: навчити учнів аналізувати поезію, а для цього треба знайти «ключ», який дає у творі поет для розуміння читачем його почуттів і думок. Для цього дібрана одна група творів, у яких змальований вечір (він особливий у кожного поета), над кожним твором записано слово-літературознавче поняття.

Друга група віршів представлена поезіями, над кожною описано почуття, передане в ній: «замилування красою природи», «тривога», «замилування переплітається зі смутком», «спокій», «захоплення».

**«Літературне читання.
Українська мова для ЗНЗ
з навчанням російською
мовою. 3 клас»
(авт. Хорошковська О.Н., Охота Г.І.)**

Зміст підручника, як і раніше, складають два основні розділи. Перший – «Усна народна творчість» та другий – «Твори українських письменників і народні твори», який побудовано за тематичним принципом.

Оскільки однією з вимог програми з літературного читання є ознайомлення учнів з жанрами народних та літературних творів, у підручнику із широким застосуванням подано твори різних жанрів і стилів та короткі визначення жанрів.

Значне місце займають різновиди усної народної творчості, починаючи з малих фольклорних форм – колискових, потішок, забавлянок, лічилок та загадок, прислів'їв і приказок, до більших – українських дитячих ігор, казок, віршів небилиць, жартівливих віршів тощо.

Ці види народної творчості супроводжуються короткими текстами, в яких розкривається сутність того чи іншого

методичні рекомендації

жанру, даються короткі визначення.

Новим у підручнику є невеличкі нариси про письменників, із творами яких найчастіше зустрічалися учні у попередніх чи в 3 класі.

Значне місце в підручнику відводиться роботі з розвитку мовлення на основі ілюстрацій та прочитаних текстів, образні вирази з яких учні мають учитися використовувати у власних творах.

Методичний апарат підручника націлено на проникнення у зміст авторського задуму, усвідомлення основної думки, аналізу й оцінювання краси художнього твору, вчинків і характерів героїв, формування любові до рідного краю, України.

**«Літературне читання.
Російська мова для ЗНЗ
з навчанням російською
мовою. 3 клас»**

(авт. І.М. Лапшина, Т.Д. Попова)

Підручник містить 13 тематичних розділів, матеріал яких дає уявлення про авторське, тематичне та жанрове різноманіття світу дитячої літератури.

Передбачено систематичні завдання на уточнення значення багатозначних слів, стимулювання образного використання слів і виразів, емоційно забарвленої лексики, репродуктивне й продуктивне відтворення прочитаних творів, художнє декламування та інсценування.

Текстова частина підручника «Літературное чтение» представляє комплекс російського фольклору і художніх творів авторів класичної російськомовної літератури, що дозволить сформувати в учнів уявлення про літературу XIX і XX століття, опанувати епізоди з біографій письменників, систематизувати уявлення про авторів творів (уміння виявляти ставлення автора до героя за прямими характеристиками, заданими в тексті).

Підручник розкриває перед школярами максимальні можливості для самостійної навчальної діяльності: від самостійного ознайомлення з новим твором – до творчих форм його інтерпретації (складання плану, переказування, інсценування, доповнення тексту, введення нових обставин чи дійових осіб).

Система завдань, поданих до кожного художнього тексту, є дидактично доцільною, оскільки сприяє різносторонній літературній освіті і художньо-творчому розвитку учнів. Використано завдання на адекватне відтворення змісту твору, його осмислення, залучення життєвого досвіду школярів в оцінюванні ідеї твору, його художньої цінності, завдання на стимулювання творчої діяльності дітей засобами літературного твору, завдання на формування комунікативних умінь учнів.

**«Літературне читання.
Російська мова для ЗНЗ
з навчанням російською
мовою. 3 клас»**
(авт. Гавриш Н.В., Маркотенко Т.С.)

В основу добору текстів підручника покладено сезонно-тематичний принцип. Оскільки учні мають ще недостатній словниковий запас, на вивчення кожної з 12 тем передбачено декілька уроків, що дає змогу істотно розширити та засвоїти слова тематичного лексичного поля.

Для читання пропонуються твори різних жанрів (оповідання, вірші, народні і літературні казки, прислів'я, загадки, скоромовки), а також окремі публіцистичні статті. Це дає змогу розширювати літературознавчі уявлення учнів, знайомити їх із широким колом дитячих письменників, формувати читацькі смаки. Добір творів здійснено з урахуванням гендерної рівності. Тексти мають не лише пізнавальний, а й виховний потенціал. Отже, читання текстів у підручнику спрямоване на розширення світогляду, формування естетичних смаків й уподобань. Безперечно, учитель спонукатиме учнів використовувати додаткові інформаційні джерела, що важливо для формування здатності орієнтуватися у складних інформаційних потоках. Зокрема, цьому сприяють завдання самостійно дібрати твори з журналів, дитячої літератури. Важливе значення надається націленню дітей на користування бібліотечним фондом школи. Для зручності забезпечення зв'язку між класним і домашнім читанням запропоновано книгу для додаткового читання «Читаем на уроке и дома».

Для роботи над текстами, крім завдань, що змушують думати, запропоновано вправи і завдання, які сприяють усвідомленню прочитаного: поділ тексту на логічно завершені частини, добір заголовків до них, вибіркоче читання або переказування, ілюстрування прочитаного уривка. Цікавими є завдання, які спонукують самих учнів ставити запитання до прочитаної частини.

Формуванню орфоепічно правильного мовлення сприяють вивчення скоромовок, хорове та індивідуальне декламування віршів. У підручнику передбачена словникова робота, спрямована на самостійне знаходження і з'ясування нових слів за словником, засвоєння граматичних категорій і правил.

**«Російська мова для ЗНЗ
з навчанням українською
мовою. 3 клас»**
(авт. Лапшина І.М., Зорька Н.М.)

Важливе місце у змісті уроків російської мови у 3 класі відводиться розширенню уявлень школярів про норми соціальних стосунків, що виявляються у мовленнєвій поведінці.

При поясненні явищ російської мови цілеспрямовано використову-

ється позитивне перенесення набутих знань і умінь з уроків української мови, зокрема прийом міжмовного зіставлення. З цією метою учням пропонуються завдання для сприймання на слух та аналізу пізнавальних висловлювань, для самостійного читання й осмислення матеріалу про мову і мовлення, обговорення фактів і формулювання власного висновку в ході парної чи групової дискусії. Цьому сприяє раціональний апарат організації засвоєння навчального матеріалу (актуалізація опорних знань, виконання вправи-ілюстрації, закріплення й повторення опанованого алгоритму розв'язання мовленнєвої або мовної задачі).

Підручник містить різноманітні можливості для організації учнями самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Школярам пропонують самостійно виокремити навчальну проблему, продумати спосіб її вирішення, дібрати тренувальні завдання для закріплення стереотипу виконання, продумати можливості для застосування в різних ситуаціях з власного життєвого досвіду, стимулює учнів визначитися з вибором партнера для розв'язання мовленнєвих або лінгвістичних питань (більш підготовлений для підтримки, менш підготовлений для утвердження власних можливостей), підготуватися до виконання завдань із різним рівнем допомоги вчителя чи підручника.

**«Російська мова для ЗНЗ
з навчанням українською
мовою. 3 клас»**
(авт. Самонова О.І.,
Статівка В.І., Полякова Т.М.)

При використанні цього підручника доцільно здійснювати інтеграцію мовного та мовленнєвого дидактичного матеріалу, а також матеріалу соціокультурної спрямованості. При цьому домінуючою буде реалізація однієї із змістових ліній. Наприклад, якщо на уроці необхідно дати знання в основному мовного характеру, значить, домінуючою є реалізація мовної лінії. Провідна мета уроку - розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів, отже, домінуюча лінія змісту навчання – мовленнєва. У разі, коли відомості мають яскраво виражену соціокультурну спрямованість, домінуючою є соціокультурна освітня лінія. Основою подачі мовного, мовленнєвого та соціокультурного матеріалу в їх взаємозв'язку є текст-опора – обов'язковий компонент кожного уроку. Як тексти-опори слід систематично використовувати культурологічні тексти.

Мовленнєва лінія передбачає цілеспрямований розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння (діалогічне і монологічне мовлення), читання (вголос і мовчки) і письма (виклад, твір).

Робота з аудіювання передбачає розвиток умінь слухати і розуміти зміст монологічних та діалогічних висловлювань, що відносяться до художнього,

методичні рекомендації

науково-художнього та науково-популярного стилів. Слід використовувати художні, науково-художні та науково-популярні твори (у тому числі культурологічного змісту), а також зв'язні висловлювання про мовні одиниці або явища (наприклад, із рубрики «Для чомучок»).

Навчання говорінню передбачає розширення словникового запасу школярів, оволодіння граматичною будовою мови, розвиток умінь будувати усні висловлювання. При цьому поглиблюються відомості про діалогічне і монологічне мовлення, вдосконалюються вміння відтворювати і складати діалоги і монолози.

Навчаючи літературному читанню, слід формувати вміння читати вголос із належною швидкістю, дотримуючись орфоепічних й інтонаційних норм, прищеплювати школярам інтерес до читання дитячої літератури, вчити оцінювати художні достоїнства прочитаних творів, запам'ятовувати прізвища їхніх авторів, жанр і назву.

При навчанні письма як виду мовної діяльності особливу увагу слід звернути на прояви інтерференції, з метою попередити орфографічні помилки при коментованому письмі, списуванні, письмі з пам'яті, різних видів диктантів з поступовим наростанням правописних труднощів.

Мовна лінія передбачає формування у молодших школярів елементарних відомостей про мову і мовних умінь, необхідних для практичного користування мовою. Насамперед, це стосується збагачення і активізації словникового запасу учнів; граматичної будови мови (утворення форм слів; побудови словосполучень, речень; використання засобів зв'язку речень у висловлюванні); формування орфоепічних, графічних, правописних норм мови. Мовну підготовку раціонально здійснювати, спираючись на знання, отримані в ході вивчення української мови.

«Російська мова для ЗНЗ з навчанням російською мовою. 3 клас» (авт. Сильнова Е.С., Канєвська Н.Г., Олійник В.)

У підручнику пропонуються завдання на фонетичне і граматичне моделювання та конструювання за поданими моделями (звуко-складові, морфемні моделі слів, схеми речень). Ці вправи допомагають представити конкретне мовне явище в узагальненому вигляді, сприяють розвитку аналітичного мислення, вдосконалення вміння співвідносити певне мовне явище з його моделлю, позитивно впливають на формування орфоепічних, орфографічних і граматичних умінь і навичок.

У роботі над дидактичним матеріалом при вивченні орфографічних і граматичних тем пропонуються завдання, які спонукають помічати, оцінювати точно, влучне й образне слово.

Значне місце в системі завдань

відповідно до програми відводиться різним видам читання (вголос і мовчки) залежно від мети, яка диктується особливостями розв'язуваної навчальної задачі. Також обов'язковою є робота над виразним читанням, без якого неможливо досягти глибокого і точного розуміння змісту.

Матеріал для словникової роботи передбачає комплексне засвоєння слова: виявлення або уточнення його лексичного значення, особливостей вимови, написання, сполучуваності з іншими словами в мові. Уживання вивченого слова в різних граматичних формах закріплюється у ряді вправ. Пропонуються завдання, які привчають школяра до роботи з орфографічним і тлумачним словниками

Наочний матеріал підручника виконує двояку функцію. Таблиці, схеми, предметні малюнки дозволяють організувати аналітико-синтетичну діяльність учнів. Репродукції картин, фотографії, сюжетні малюнки сприяють розвитку образного мислення і образної мови, забезпечують універсальний механізм розвитку творчого потенціалу дитини, відтворюють у його свідомості цілісність і гармонію навколишнього світу, роблять досліджуваній мовний матеріал цікавим, відкривають більше можливостей для його застосування. Ігри зі словами привертають увагу до слова, стійких словосполучень, особливостей вимови, написання.

У підручнику передбачаються різні форми організації навчальної діяльності на уроці (робота в парі, групова та індивідуальна); вказані вправи та завдання підвищеної складності, які учень може виконувати за вибором.

«Російська мова для ЗНЗ з навчанням російською мовою. 3 клас» (авт. Рудяков О.М., Челишева І.Л.)

Для впровадження обов'язкових змістових ліній мовного компонента (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної) у підручнику передбачена робота учнів із різними текстами, наприклад, із текстами-правилами, текстами-таблицями, текстами-схемами.

У середині параграфів витримана єдина структура подачі матеріалу:

- мотиваційні вправи, матеріал для спостереження (згадати, подумати, перетворити);
- теоретичний матеріал;
- вправи на закріплення;
- домашні завдання;
- комплекс перевірних матеріалів.

Тексти правил відрізняються чіткістю формулювань, доступністю і лаконічністю.

Тексти вправ виховують повагу до рідної землі, до сім'ї і сімейних цінностей. Учням пропонуються уривки з творів не тільки класиків, але й сучасних дитячих авторів, які допомагають дітям зрозуміти навколишню дійсність.

Новизна підручника полягає в тому, що він включає сучасні методики і при-

йоми подачі матеріалу, враховує компетентнісний та особистісно орієнтований підходи у навчанні.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти та програмою навчального предмета «Природознавство», метою вивчення є формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

«Природознавство. 3 клас» (авт. Груциньська І.В.)

Головне завдання підручника – не лише подати дітям певну суму знань про природу, а й навчити жити у гармонії з навколишнім світом, відчувати відповідальність за майбутнє нашого спільного дому — планети Земля. Цьому сприяє і виконання різноманітних ланок проекту «Облаштуємо нашу планету», що є наскрізним у підручнику для 3 класу.

У підручнику для 3 класу певний алгоритм подання матеріалу, що був розроблений у попередніх класах, удосконалено відповідно до вікових особливостей третьокласників: назви параграфів (теми уроків), що традиційно називаються зустрічами, сформульовані у вигляді запитань. Це підкреслює діалогічність подання матеріалу і сприяє особистісно зорієнтованому підходу цієї навчальної книжки. До конструювання змісту кожної зустрічі-уроку застосована однакова схема: спочатку розміщується рубрика-мотивація «Ти дізнаєшся...», де учні дізнаються про що йтиметься на уроці. Потім рубрика актуалізації знань – «Пригадай!». А закінчується кожний урок підсумками. Це нові рубрики «Сторінками Книги важливих знань про природу», у якій тезисно сформульовано основні думки, що їх має засвоїти учень при вивченні теми уроку, та «Запитання і завдання від Матінки Природи», у якій розроблено чітку систему з 5 диференційованих завдань репродуктивного й творчого характеру.

У кінці кожного розділу відводиться година для узагальнення і систематизації знань, тобто приведення їх у цілісну природничо-наукову систему та встановлення взаємозв'язків у природі. Ці зустрічі мають назви «Перевір, як ти вмієш застосовувати свої знання про ...» (відповідно до теми, що вивчається), всі завдання в них спрямовано на реалізацію діяльнісної лінії курсу природознавства.

«Природознавство. 3 клас» (авт. Гільберг Т.Г., Сак Т.В.)

Програма продовжує знайомити учнів з компонентами неживої і живої природи, спрямована на поглиблення знань про властивості води, повітря, гірських порід, ґрунту. Учні знайом-

методичні рекомендації

ляться з різними видами енергії, їх особливостями (перевагами і недоліками), значенням для життя і господарської діяльності людей.

Вивчаючи живу природу, третьокласники розширяють та поглиблюють свої знання про царства рослин і тварин, ознайомляться з різноманітністю їх груп та середовищами існування, поглиблюють та розширяють уявлення про зв'язки між організмами і неживою природою.

Новою для третьокласників є тема «Людина та її організм». Вивчаючи її, учні ознайомляться з системами органів та їх значенням в житті людини, з'ясують важливість збереження органів тіла людини, як запобігти їх захворюванню, усвідомлять сутність здорового способу життя та познайомляться з його основними правилами.

Оскільки для розуміння предмета «Природознавство» особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, проведення нескладних дослідів, вимірювань, то у програмі виділено рубрики «Практичні завдання», «Практичні роботи», «Міні-проекти», «Експеримент», «Дослідницький практикум».

Програмою передбачено продовжувати розвивати навички організації і проведення дослідницької діяльності, розпочатої в попередніх класах, що конкретизується у змісті окреслених рубрик.

Тематика «Дослідницького практикуму» у 3 класі має виразну компетентнісну спрямованість і передбачає розв'язання таких завдань: «Як опріснити воду?», «Як змусити вітер працювати?», «Які корисні копалини є у моему краї?», «Як зменшити втрати тепла у будинку?», «Як тварини дбають про своє потомство?», «Раціон здорового харчування», «Як визначити гостроту свого зору». Знаходження шляхів розв'язання окреслених завдань знадобляться школяру у повсякденному житті, допоможуть сформувати раціональну поведінку, здоровий спосіб життя.

Практичну частину програми також становлять практичні завдання і практичні роботи, що є важливою й обов'язковою складовою уроку природознавства. Після теоретичних питань розглядаються прикладні відомості, структуровані навколо важливих проблем. Практичні роботи та завдання передбачають вивчення властивостей тіл природи, їх будови, проведення спостережень, дослідів, розв'язання природничих та екологічних задач, здійснення порівняльного аналізу, складання схем, проведення міні-досліджень, дискусій, робота з колекціями корисних копалин, зразками гербаріїв, Інтернет ресурсами, різними джерелами інформації. Мета проведення цих робіт може бути різною: мотиваційна, навчальна, контролююча тощо.

Загальновідомо, що за провідною освітньою метою практичні роботи

поділяються на навчальні, підсумкові (перевірочні) та творчі. Навчальні (тренувальні) роботи націлені на відпрацювання і вдосконалення наявних знань і умінь, а також на формування нових знань і умінь з природознавства. Кількість навчальних (тренувальних) практичних робіт визначається вчителем, виходячи з конкретних умов навчання: програми і підручника, рівня підготовки учнів класу з урахуванням рівнів підготовки окремих учнів, фактичного часу на навчання. Наприклад, до навчальних практичних робіт доцільно віднести такі: «Перевірка власної постави», «Вимірювання частоти пульсу», «Робота зі зразками гербаріїв квіткових рослин», «Ознайомлення з колекцією корисних копалин», «Позначення на контурній карті частин Світового океану». Оцінки, у тому числі у журнал, за навчальні практичні роботи ставляться на розсуд вчителя.

Кількість, зміст, способи проведення та форми представлення результатів творчих практичних робіт не слід регламентувати. Потреба в таких роботах визначається вчителем і залежить від конкретних умов навчання, зокрема рівня підготовки і пізнавальних інтересів учнів, традицій даного навчального закладу, забезпеченості навчальним обладнанням та сучасними засобами навчання. До творчих практичних робіт можна віднести «Дослідження розчинності речовин, що використовуються у побуті».

Практичні роботи можуть використовуватися як підсумкові (перевірочні) роботи для здійснення контролю засвоєння знань, умінь і навичок з предмета. Таку роль можуть відігравати практичні роботи: «Складання ланцюгів живлення», «Умови розвитку рослин», «Розмноження кімнатних рослин».

Таким чином, усі практичні роботи за програмою відображаються у тематичному і поурочному плануванні із зазначенням їх виду: підсумкові, навчальні, творчі (самостійні).

У третьому класі програмою визначено проведення однієї обов'язкової експериментальної роботи під час вивчення теми «Рослини, тварини і середовища їх існування». Але уроків-експерименту доречно проводити значно більше, вивчаючи природні компоненти живої і неживої природи. У залежності від того, що є предметом їх вивчення, експерименту поділяють на предметні і комплексні. Запланована експериментальна робота з розмаїттям рослинного і тваринного світу рідного краю є предметною, оскільки вона передбачає вивчення тільки рослинного і тваринного світу своєї місцевості. Дану експериментальну роботу можна вважати і екологічною, оскільки не тільки даються визначення рослинам і тваринам, за якими ведуться спостереження, а й виявляються зв'язки і та єдність (угруповань), до яких вони належать. Під час експерименту учнів доцільно ознайомити з правилами поведінки у природі, деякими прийомами їх використання. За місцем у системі інших

шкільних занять експерименту діляться на вступні, поточні, підсумкові. Запропоновану експериментальну роботу можна провести як вступну, на першому уроці вивчення теми. Її мета – отримати безпосереднє уявлення про рослинний і тваринний світ рідного краю з метою подальшого поглиблення отриманої інформації в умовах класних занять, при цьому втримується принцип «від живого споглядання до абстрактного мислення». Під час такої експериментальної роботи можна зібрати матеріали (рослини, насіння, плоди, фотографії, малюнки) з метою їх подальшого використання на класних заняттях у ході вивчення відповідної теми. Такі експериментальні роботи мають високу мотивацію, викликають інтерес до вивчення живої природи.

Можуть бути й інші варіанти проведення цієї експериментальної роботи – поточний, під час вивчення теми, або підсумковий, який проводиться у кінці вивчення теми. Головна дидактична мета підсумкової експериментальної роботи – навчити дітей співвідносити отримані на уроках знання з процесами і явищами, які відбуваються в природі. На такій експериментальній роботі більше уваги приділяти вивченню природних зв'язків, навчити дітей формулювати із побаченого наслідки природоохоронного характеру. Підсумкові експериментальні роботи мають мати чітко виражену природоохоронну спрямованість.

Значна увага приділяється проектній технології, впровадження якої спрямоване на стимулювання інтересу учнів до нових знань, розвиток дитини шляхом вирішення проблем і застосування здобутих знань у конкретній практичній діяльності. Запропоновані проекти мають, як правило, короткотерміновий характер та інтегрований зміст.

У третьому класі пропонується реалізувати учням два проекти: дослідницький і творчий. Дослідницький проект підпорядковується логіці наукового дослідження: вибирається тема дослідження, визначається проблема дослідження, об'єкт і предмет, висувається гіпотеза, яка перевіряється дослідницьким шляхом; обговорюються результати і формулюються висновки. Перед роботою над дослідницьким проектом «Виявлення пилу в повітрі та встановлення джерел його забруднення» учням доцільно повідомити, що існує багато способів визначення пилу в повітрі. Пригадати відомі з попередніх класів способи визначення чистоти повітря і ознайомити ще з одним та спробувати самостійно провести дослідження повітря на пришкольному чи власному подвір'ї. У робочому зошиті (автори Гільберг Т., Сак Т.) пропонується здійснити таке дослідження за допомогою лишайників, де розміщена детальна інструкція щодо реалізації даного проекту.

Другий проект, який передбачений програмою 3 класу, – творчий «Захисти природу». Творчий проект не має чіткої структури спільної діяльності учнів і реалізується в залежності з характе-

методичні рекомендації

ром кінцевого результату та інтересів дітей. Тут необхідно наперед спланувати конкретний матеріал і форму його представлення (малюнки та плакати, що пропагують енергозбереження, стінгазету, журнал, відеоролик, свято тощо).

Остання тема програми 3 класу «Запитання до природи» включає чотири проблеми життєвого характеру, які допоможуть узагальнити і глибше зрозуміти вивчений матеріал упродовж року. Розгляд цих питань можна провести у вигляді діалогу, дискусії, звіту тощо. Можна опрацювати матеріал, поданий у підручнику, або провести у формі інформаційних (творчих) проєктів, під час виконання яких учні підготують відповіді на визначені запитання, створять малюнки, плакати, постери тощо, захистять свої доробки перед однокласниками.

Тематику міні-проєктів та запитань учителя може змінювати відповідно до матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, інтересів дітей, регіональних особливостей природи рідного краю тощо.

Реалізація всіх зазначених вище способів діяльності з природознавства буде забезпечувати діяльнісний характер предмета і слугувати основою для перетворення навчальної інформації в практичні особистісно значущі уміння, застосовувані в повсякденному житті.

Після завершення вивчення кожної теми доцільно проводити підсумковий контроль (тематичне оцінювання). Для цього використовуються завдання різних типів та рівня складності, які оцінюються відповідною кількістю балів. Такі роботи завершуються оцінкою, що виставляється кожному учню. Кількість підсумкових робіт може регламентуватися, але не має перевищувати кількість тем, що виділяється у програмі.

Для реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти розроблено та видруковано нові підручники для 3-го класу з усіх предметів інваріантної складової.

Наголошуємо, що вчителі, які працюватимуть з учнями 3-го класу за новими підручниками, обов'язково мають бути ознайомлені з навчально-методичною літературою для 3 класу до початку навчального року.

«Я у світі. 3 клас» (авт. Бібік Н.М.)

У цьому році вперше у 3-му класі буде реалізовуватись навчальна програма предмета «Я у світі».

Змістове наповнення предмета – суспільствознавче і зосередить третьокласників на усвідомленні цінності життя людини, морально-правових норм поведінки в суспільстві.

Навчальний предмет «Я у світі» враховує зрілі інтелектуальні можливості учнів третіх класів у засвоєнні і перетворенні інформації соціального

спрямування, набутий досвід в оцінці фактів, подій, явищ навколишнього життя, стан вольової регуляції поведінки як основи привласнення морально-правових норм.

У змісті, методиці, мотиваційному забезпеченні предмета необхідно враховувати особливі аспекти реалізації, які передбачають компетентнісно орієнтовані вимоги до кінцевих результатів навчання, тобто знання мають бути виражені «в дії», такі, що активно застосовуються на практиці. Це стає можливим за умови методичної реалізації змісту на основі організації життєвого досвіду дітей, якщо вони на уроках мають змогу пропустити через себе норми, приписки, правила, які прийняті в суспільстві. Тому важливо практикувати розгляд світу і подій із різних точок зору, з різних рольових позицій: свідка подій; учасника; того, хто сумнівається; того, хто не сумнівається; учня; вчителя, директора, батьків тощо.

Постійна заміна ролей зумовить широту поглядів учнів на світ людей, вчинків, дозволить їх розглядати як взаємозумовлені, залежні одне від одного, спонукати до використання життєвого досвіду, до проб, подолання труднощів, творення нового знання, необхідного для життя.

Помічено: у молодшому шкільному віці важко передбачити можливі наслідки вчинків, тому важливо послідовно вводити прогностичні задачі типу: що буде, якщо...; проєктні завдання, які потребують планування спільних дій, розподілу ролей і досягнення бажаного результату.

«Я у світі. 3 клас» (авт. Тагліна О.В., Іванова Г.Ж.)

Навчальний предмет «Я у світі» спрямований на виховання гуманної, соціально активної особистості, яка розуміє і поділяє цінності демократичного суспільства.

Майбутня Україна буде сильною і привабливою для світу завдяки її новим громадянам, у тому числі й тим, хто цього року прийдуть у третій клас і відкриють 1 вересня підручник «Я у світі». Підручник, який допоможе учням навчитися самостійно працювати з інформацією, практично і творчо застосовувати набуті знання, поважати свій народ, любити свою Батьківщину. Він є засобом виховного впливу на особистість дитини і органічно пов'язаний із системою знань, які передбачені іншими предметами.

Підручник складається з двох компонентів: текстового (основний текст, додатковий, пояснювальний) та позатекстових компонентів (апарат орієнтування, запитання і завдання, апарат організації засвоєння навчального матеріалу, ілюстративний матеріал, підписи-пояснення до ілюстрованого матеріалу тощо).

Тексти підручника спонукують до власних суджень, висновків, міркувань, поєднують ознаки наукового і

науково-популярного стилів, містять інформаційний та емоційно-ціннісний компоненти.

Завдання у підручнику є різними за формою, вони спираються на досвід дитини й орієнтують учнів на різні способи отримання інформації, навчають працювати з різними джерелами (ілюстраціями та текстами підручника, схемами, таблицями, діаграмами).

Особливість предмета «Я у світі» полягає в тому, що його зміст багатоплановий: це і розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві завдяки активному спілкуванню з соціальним оточенням; і формування основ споживчої культури, уміння самостійно прийняти рішення щодо власної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях; і оволодіння моделями поведінки, які відповідають чинному законодавству України, загальноприйнятими нормам моралі та права.

Основною метою предмета «Я у світі» є розвиток учня, формування в нього самосвідомості, самовизначення, прагнення до самовдосконалення, намагання створити простір для саморозвитку і самостійної творчої діяльності учнів.

Крім того, предмет передбачає активне використання педагогічної етики у стосунках між учителем та учнями, визначальною рисою якої є співробітництво, взаєморозуміння, взаємодопомога, обмін думками, моделювання життєвих ситуацій, авансування успіху учнів, що спонукає їх до того ж «само» – самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Поширеним стає підхід, у якому громадянська освіта розуміється як освітньо-виховна програма, спрямована на формування майбутніх громадян. Це інтегральний освітній підхід. Саме він є найбільш перспективним. Громадянська освіта має здійснюватися в уявленнях і проблемах, що проходять через різні дисципліни, і бути пов'язаною з різними аспектами шкільного життя. Треба шукати оптимальний баланс між «громадянським проживанням» і прямим навчанням.

Підручники з математики забезпечують реалізацію мети і завдань, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти та навчальною програмою з математики, формування у школярів ключових математичних компетенцій (обчислювальних, інформаційно-графічних, просторово-орієнтаційних, алгебраїчних, геометричних, логічних). Результатом засвоєння математичних компетенцій є математична компетентність учнів. Автори підручників дотримуються концентричного принципу побудови програми.

«Математика. 3 клас» (авт. Богданович М.В., Лищенко Г.П.)

Зміст підручника відповідає віковим особливостям учнів та містить доцільну систему завдань з поступовим наростанням складності. Матеріал під-

методичні рекомендації

ручника забезпечує наочність викладу програмових тем, дозволяє диференціювати навчання, цьому сприяють і додаткові завдання зі «сніжинками» та «зірочками».

У підручнику наявні узагальнюючі тексти і таблиці, які допоможуть учням усвідомити змістовно-логічні зв'язки навчального матеріалу. Правила подані не для заучування учнями, а для узагальнення та використання у роботі. Зразки виконання завдань спонукають учнів до самоконтролю.

Завдання з таблицями, з діаграмами, використання блок-схем та пропедевтичне ознайомлення з координатами сприяють засвоєнню нової змістовної лінії програми «Робота з даними».

Навчальний матеріал підручника розміщено поурочно. Матеріали уроків містять завдання на ознайомлення та первинне закріплення нового матеріалу, а також завдання для закріплення раніше вивченого матеріалу. Це сприяє побудові системи уроків з урахуванням взаємозв'язків та наступності.

Для кожного уроку подано завдання з логічним навантаженням, після кожної теми – «Додаткові завдання», які вчитель має переглянути перед вивченням відповідної теми і використовувати за своїм баченням їх місця у навчальному процесі.

Зміст і художнє оформлення підручника дозволяє не лише збагатити учнів знаннями, а й виконує виховну функцію.

Увагу вчителів хочемо зосередити на деяких особливостях підручника. Це – наскрізний однаковий підхід до повторення та ознайомлення з новим матеріалом. Наприклад, ознайомлення із законами множення: спочатку розглядається як властивості дій методом доцільних задач, а потім повідомляється формулювання закону.

«Математика. 3 клас» (авт. Рівкінд Ф.М., Оляницька Л.В.)

Підручник складається з п'яти розділів, які, своєю чергою, поділяються на уроки, що мають єдину структуру.

При вивченні письмового додавання і віднімання у підручнику пропонується узагальнений алгоритм виконання дії. Система вправ для формування обчислювальних навичок подана за принципом «від простого до складного». Має місце різна форма цих завдань: числові вирази, ланцюжки обчислень, завдання, подані в таблицях, буквені вирази.

Новою для учнів є задача на знаходження довжини сторони прямокутника за відомим периметром та іншою його стороною, пропонуються різні способи її розв'язання. У рамках вивчення геометричного матеріалу вводиться нова рубрика «Практична робота».

Особливістю підручника є те, що вивчені способи обчислень відпрацьовуються не лише у завданнях для формування обчислювальних навичок,

а й у завданнях інших змістових ліній (рівняннях, текстових задачах).

Наявність у підручнику завдань для роботи в парах і для колективної роботи сприяє впровадженню на уроках математики інтерактивних способів навчання. Колективна робота передбачена також при вивченні нового матеріалу, що визначає позначка «Працюємо разом».

Особливістю навчальної програми вивчення курсу «Інформатика» у 3 класі є наявність у ній розділу «Створення проектів». Основним завданням вивчення цього розділу в 3 класі є ознайомлення учнів з основними принципами проектної діяльності та навчання учнів реалізації етапів роботи над проектом: від етапу постановки завдання до етапу захисту проекту на прикладах роботи над конкретними проектами.

Кожний урок при вивченні «Інформатики» проводиться із використанням комп'ютерів, тому клас ділиться на групи так, щоб кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп'ютером, але не менше 8 учнів у групі, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 № 128.

При використанні комп'ютерної техніки на уроках безперервна тривалість занять повинна відповідати вимогам ДСанПіН 5.5.6.008-98 «Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах».

Час роботи молодших школярів за комп'ютером на уроці не повинен сумарно перевищувати 15 хвилин. Увесь інший час уроку вчитель знайомить учнів з теоретичним навчальним матеріалом. Теоретична частина уроку може проводитись у формі бесіди, гри, обговорення ситуацій або повторення і закріплення вивченого матеріалу.

Після роботи за комп'ютером необхідно проводити гімнастику для очей, яка виконується учнями на робочому місці.

«Сходінки до інформатики. 3 клас» (авт. Ломаковська Г.В., Проценко Г.О., Рівкінд Ф.М., Ривкінд Й.Я.)

Викладення нового матеріалу у підручнику для учнів 3 класу базується на основі об'єктного і алгоритмічного підходу. Передбачено вивчення матеріалу одного пункту протягом одного уроку.

Вивчення розділу «Створення проектів» пропонується здійснити шляхом роботи над колективним навчальним проектом «Клумба моєї мрії». Під час роботи над цим проектом учні знайомляться з визначенням програмою курсу теоретичним матеріалом з цієї теми, а також з основними етапами роботи над проектом. Метою вивчення цього розділу є не тільки створення і захист проекту, а й розуміння основних принципів роботи над проектами. Саме це повинно допомогти учням працювати над навчальними проектами при вивченні інших предметів.

«Сходінки до інформатики. 3 клас»

У підручнику збільшився обсяг завдань та запитань, що дає більше можливостей для реалізації особистісно орієнтованої моделі навчання. Складність завдань та їх призначення має умовні позначки: початковий та середній рівні (*), достатній рівень (**), високий рівень (***) завдання для групової роботи (П), для розвитку логічного та творчого мислення.

Підручник для учнів третього класу, як і для учнів другого класу, має комп'ютерну підтримку, яку можна безкоштовно звантажити із сайту <http://www.osvita-dim.com.ua> (у розділі методична підтримка, «Інформатика. 2 рік навчання»).

«Сходінки до інформатики. 3 клас» (авт. Зарецька І.Т., Корнієнко М.М., Крамаровська С.М.)

Кожний урок містить запитання для контролю і самоконтролю знань, творче завдання та логічну задачу, які можуть бути використані на різних етапах уроку.

До кожного уроку включено рубрику «Цікавинки» з пізнавальною інформацією, пов'язаною з темою уроку, та рубрику «Комп'ютерний словничок», яка містить поняття, з якими учень ознайомився на уроці, що сприятиме кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу, допоможе проведенню рефлексії наприкінці уроку.

У кінці підручника подано «Словничок», у якому наведено тлумачення основних понять, вірші-правила для проведення фізкультхвилинок, уміщено основні правила роботи з комп'ютером.

«Основи здоров'я. 3 клас» (авт. Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В.)

Підручник орієнтовано на розвиток сприятливих для здоров'я і безпеки дитини життєвих і спеціальних навичок. Надзвичайно важливим для особистісного розвитку є матеріал, присвячений соціальному і психологічному благополуччю дитини: вихованню толерантності, умінню спілкуватися, налагоджувати стосунки і розв'язувати конфлікти, формуванню самооцінки, уміння вчитися.

Велику увагу приділено відпрацюванню навичок безпечної поведінки вдома, надворі, на дорогах, на природі, під час грози тощо.

Підручник орієнтовано на використання сучасних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних методів, які передбачають взаємодію учнів між собою та з учителем. Це — обговорення в групах, інценування, творчі завдання, руханки тощо.

методичні рекомендації

«Основи здоров'я. 3 клас» (авт. Гнатюк О.В.)

У 3 класі введено нові рубрики «Для допитливих» і «Додатковий матеріал», у яких міститься пізнавальна цікава і корисна інформація.

У підручнику наведено алгоритми виконання певних дій у різних життєвих ситуаціях. Запропоновано завдання і ситуації для обговорення з батьками, для роботи в групах, парах. Для залучення школярів до творчого пошуку, мотивації навчання подана низка завдань проблемного і творчого характеру, що спонукають до власних суджень, висновків, міркувань.

Практичні завдання, передбачені програмою, спрямовані на активну діяльність учнів: моделювання і розігрування ситуацій, відпрацювання моделей поведінки (під час епідемії грипу, ситуації дорожнього руху, мирного розв'язання конфліктів), розучування рухливих ігор, фізичних вправ. Практичні роботи виконуються як на уроках, так і вдома з батьками. У кінці підручника представлено рубрику «Перевір себе» для контролю підсумкових знань учнів.

Одним із важливих чинників виховання особистості є трудова діяльність. Включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює думку про себе і навколишній світ. Радикально змінюється її самооцінка під впливом успіхів у трудовій діяльності, що, своєю чергою, зміцнює авторитет школяра в класі.

«Трудове навчання. 3 клас» (авт. Сидоренко В.К., Котелянець Н.В., Агєєва О.В.)

Основна тема підручника «Трудове навчання» для 3 класу – «Форми і образи природи – зразок для майстра».

У підручнику зменшена кількість інструкцій щодо виготовлення виробу, а значна увага приділяється основним підходам до технології, за якою виготовляється цей виріб. До багатьох тем у підручнику збільшена кількість зразків-аналогів, які демонструють, як такі завдання хтось виконав раніше. Це дає уявлення про можливі шляхи і способи роботи і допомагає дитині знайти власне рішення. Зразків-аналогів до одного завдання дається декілька, і вони не призначені для прямого копіювання, а тільки для роз'яснення практичного завдання.

Особливістю підручника 3 класу є включення в його зміст творчих проєктів, присвячених святкам: «Майстерня Діда Мороза», «Подарунки до весняних свят». Вони допоможуть учителю та учням правильно зорієнтуватися в сутності того, що називається проєктом. Найсуттєвішою рисою проєктної діяльності є формування ідеального задуму у відповідності з поставленою метою і висування проєктної гіпотези. Створення задуму передуює роботі з його матеріалізації, тобто наступна практична робота дозволяє перевірити, наскільки вдалими

і повноцінним є цей задум. Саме така діяльність програмується проєктними завданнями, представленими в підручнику та робочому зошиті.

На форзацах підручника наведено виробу, які будуть виготовляти учні 3 класу, та правила безпечної роботи з ножицями, голкою. Чи потрібно проводити за цими сторінками спеціальну роботу? Як і коли це краще зробити? Це вирішує вчитель самостійно.

«Трудове навчання. 3 клас» (авт. Веремійчик І.М., Тименко В.П.)

Особливістю підручника з трудового навчання для третьокласників є профорієнтаційний і проєктувальний підходи до реалізації його змісту. На основі взаємодоповнення зазначених підходів формується проєктно-технологічна компетентність учнів. Учитель надає можливість для ознайомлення учнів зі світом професій типу «людина і природа», «людина й інші люди», «людина і художні образи», «людина і техніка», «людина і знаки інформації». Увага третьокласників звертається на рубрику «Пізнай себе» у кінці кожного розділу. Там подано пари запитань з ілюстраціями відповідних видів діяльності людини. Ставлення учнів до тих чи інших професій з'ясується наприкінці навчального року за таблицею у Додатку (с. 101 підручника).

У процесі виховання почуттів і творчого розвитку особистості урок образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі відіграє незамінну роль. Він здатний увести учня у світ творчості, прилучити його до скарбів художньої культури, відчути радість від власної творчості.

«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. Калініченко О.В., Сергієнко В.В.)

У підручнику для 3-го класу школярі знайомляться з образотворчим мистецтвом разом з героєм-комунікатором – чарівницею Гармонією та її друзями – знавцями мистецтва. Оригінальність подання навчального матеріалу полягає у тому, що для оптимального художньо-естетичного розвитку молодших школярів зміст підручника побудовано за наскрізним тематичним принципом та з урахуванням варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів, що дозволяє втілити особистісно розвиваючу парадигму освіти.

У підручнику передбачено поурочне, щосеместрове повторення та узагальнення навчального матеріалу. Для підвищення зацікавлення учнів образотворчим мистецтвом, створення можливостей для їхнього саморозвитку та врахування індивідуальних здібностей запропоновано виконання самостійної пошукової роботи. Окремі завдання пропонуються виконувати у групі або колективно.

«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. Резніченко М.І., Трач С.К.)

Підручник побудований з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою. Інформаційно-ілюстративний матеріал є наочним джерелом формування художньої та духовної культури особистості. Він розкриває жанрові особливості та специфіку зображальних і виражальних засобів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури та дизайну, а також ознайомлює з багатогранністю творчості театрального художника.

У підручнику широко представлено ілюстративний матеріал: репродукції творів майстрів живопису, графіки, дизайну, світліни архітектурних споруд та скульптур, творів народного мистецтва, прикладів дитячих робіт, на які учень може орієнтуватися під час сприймання творів мистецтва та практичного виконання творчих завдань. Наприкінці окремих тем запропоновано завдання «У вільну хвилину». Це зроблено з метою розширення кількості завдань різного ступеня складності для організації диференційованої роботи учнів.

Тематика поурочних матеріалів відокремлена одна від одної спеціальною ілюстративною вставкою. У кожній темі спеціальні (художні) терміни, які є обов'язковими для засвоєння та розуміння учнями, виділені кеглем і кольором. Тлумачення окремих образотворчих понять наведено наприкінці підручника у спеціальному словнику.

Вивчення молодшими школярами курсу «Музика», який є складовою освітньої галузі «Мистецтво», дає можливість учням цілісно осягати духовно-моральні цінності людства як невід'ємну частину світової музичної культури, опанувати специфіку художньо-образної мови.

«Музичне мистецтво. 3 клас» (авт. Лобова О.В.)

Навчальний зміст підручника для 3 класу, побудований у формі подорожі до країн пісні, танцю та маршу, розкриває учням сутність, особливості і різновиди цих провідних музичних жанрів. Відповідні змістові лінії реалізуються за допомогою взаємопов'язаних навчальних тем, кожна з яких відповідає одному уроку. До тематичного контролю подані чотири комплекси «10 завдань для перевірки знань», а узагальнення з вокальної роботи відбувається на семестрових уроках-концертах.

В основу навчально-методичного апарату підручника покладено систему дидактичних завдань, які пропонують конкретні методи і прийоми музичного навчання. Комплексне використання завдань різних типів створює передумови для забезпечення систематичності, різноманітності й ефективності формування музичної культури школярів

методичні рекомендації

на всіх етапах уроку. Разом із тим, дидактична насиченість підручника надає вчителю можливість педагогічно доцільного добору форм і методів роботи, а також інформаційного, музичного та іншого навчального матеріалу відповідно до рівнів підготовленості учнів.

«Музичне мистецтво. 3 клас» (авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В.)

Структура підручника, прийоми введення до тексту нових понять, використання засобів наочності спрямовані на те, щоб не тільки передати учням певну інформацію, а й передусім навчити їх самостійно користуватися книгою, викликати інтерес до музичного мистецтва.

У третьому класі, «мандруючи» королівствами Співаючих Мелодій та Танцювальних Ритмів, окрім уже відомих героїв – королеви Мелодії та короля Ритма, пана Темпа, феї Динаміки та братів Ладів (Мінора і Мажора), маленькі школярі зустрічатимуться з новими персонажами: феями Інтонцією, Імпровізацією та Музичною Формою.

Чільне місце у підручнику посідають завдання, які, з одного боку, виступають носіями інформації, а з іншого – становлять самостійний компонент підручника, апарат організації засвоєння знань. Вони розподілені на групи, які спрямовані на: 1) засвоєння знань (Пригадай прослуханий твір «Цар Горох». Досліди, у якій із композицій, поданих нижче, переважає пісенність, а в якій – танцювальність; маршовість. с. 12); 2) формування умінь і навичок (Який характер танцю? Добери відповідні слова; Розкажи про характер мелодії, темп музики. Скористайся підказкою Тріольчика. с.21; 23); 3) набуття досвіду творчої діяльності (Придумай назву до кожної прелюдії.; Спробуй створювати голосом різні музичні інтонації, які будуть виражальними й зображувальними водночас. с. 32; 50); 4) формування емоційно-ціннісного ставлення до світу та мистецтва (Роздивись художню роботу Ольги Песчаной. Які враження і почуття вони викликають? Який із краєвидів художники краще озвучили мажорною музикою, а який – міжорною? Поясни свою думку. с. 65); сприяють розширенню словникового запасу (Обери слова, що характеризують музичну мову. с.79).

Наприкінці кожного семестру пропонується підсумковий блок – «Перевір свої досягнення», до якого входять 5 завдань. Запропоновані завдання класифіковані за характером пізнавальної діяльності: репродуктивні – до них належать завдання на відтворення навчального матеріалу, на його застосування у знайомих умовах, дії за зразком, тренувальні вправи (Скориставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх. с. 57), та продуктивні – передбачають застосування знань у нових умовах, елементи пошуково-дослідницької діяльності, творчості (Поясни, як ти розумієш ці музичні жанри. Який із них завжди виконує оркестр? с. 58).

«Мистецтво. 3 клас» (авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В.)

Оригінальність цього підручника полягає в тому, що його зміст побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, яка передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичного та образотворчого мистецтва, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до мистецько-синтетичної лінії.

Інформаційна функція забезпечується завдяки ретельному відбору художньо-дидактичного матеріалу з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, приклади творчості народних майстрів. Ураховуючи вік учнів, інформація у підручнику подається у двох формах:

- текстова інформація, кількість якої мінімізовано відповідно до віку учнів,
- візуальна інформація: зображення поетапного виконання практичного завдання з образотворчого мистецтва, нотний текст пісень, що вивчаються, схеми-завдання тощо.

Розвивальна функція підручника досягається за рахунок спрямування його змісту на розвиток спеціальних художніх здібностей – музичного слуху та чуття ритму, композиційного бачення та відчуття виразності лінії та кольору. У підручнику передбачено обов'язкове здійснення учнями початкових класів на уроках мистецтва таких видів діяльності, як сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва (музичного, візуального, театрального, кіномистецтва), а також практичної музичної та образотворчої діяльності – спів пісень, гра на дитячих інструментах, ритмічна і пластична імпровізація, створення композицій у графіці, живопису, скульптурі, декоративному мистецтві тощо).

Виховна функція реалізується через уведення у текст підручника тем про історичне минуле рідного краю, («Козацькому роду нема переводу», «Кобзарі – співці слави України»), гуманістичні цінності й пріоритети, важливі моральні якості особистості – доброта, дружба, любов, повага до родини тощо («Дружба і братство – найкраще багатство», «Дорога до храму», «Образ мадонни в мистецтві», «Найдорожча у світі»).

Мотиваційна функція підручника актуалізується завдяки добору матеріалу, який цікавий і доступний учням молодшого шкільного віку. Для підвищення мотивації навчання у підручнику активізовано ігровий аспект (включення музично-ритмічних ігор і художньо-ігрових вправ і завдань, елементів гумору – створи мелодію, інструментальний та ритмічний супровід, «оживи картину», «створи звуковий образ картини» «придумай і виконай ролі» і т. п.). Для мотивації творчості учнів у підручнику також розміщені вірші, загадки, лінійно-мелодійні тощо.

У 2013/2014 н.р. контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів 1-3 класів загальноосвітніх навчальних за-

кладів здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 4 класів у 2014/2015 н.р. здійснюється відповідно до наказу МОНмодльспорту України від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану» (додатки 1-12).

Вивчення навчальних предметів у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за підручниками та навчальними посібниками, зазначеними у Переліку навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих для використання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 навчальному році, які розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitso.gov.ua).

Звертаємо увагу вчителів, батьків та учнів на те, що відповідно до Порядку надання навчальної літератури, засобом навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом від 17.06.2008 року № 537 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 липня 2008 року № 628/15319, встановлено такі види грифів: «Затверджено Міністерством освіти і науки України»; «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»; «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

На звороті титульного аркуша навчального видання вказується номер і дата листа або наказу Міністерства освіти і науки України, яким надано гриф або номер і дата листа – підтвердження Інституту інноваційних технологій і змісту освіти про схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Для організації методичної роботи з педагогічними кадрами області створено віртуальні мережеві співтовариства педагогів, здійснюється спільна робота в Google документах хмарних технологій, наповнення вікі-простору).

Таким чином, створений нами сервіс має властивості, що дозволяють ефективно використовувати їх практично на всіх рівнях. Великою перевагою його є доступність, дружність і безкоштовність.

На блізі «Вчителю початкової освіти Хмельниччини» у рубриці «Методичний консалтинг вчителя початкових класів» педагоги області можуть ознайомитися з поданим матеріалом.

**А.ГАЛАС,
О.КУЛИК,
методисти початкових класів
ХОІППО.**

Про навчання дітей з особливими освітніми потребами у 2014/2015 н.р.

Упродовж останніх років, у процесі формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей з порушенням психофізичного розвитку та інвалідністю, проведено значну роботу з удосконалення їх освіти з урахуванням переходу загальноосвітньої школи на новий зміст і структуру. З метою створення оптимальних умов для розвитку й реалізації освітніх потреб дітей даної категорії, з урахуванням індивідуальних можливостей конкретної особистості, розроблено нові державні нормативи їхньої освіченості, незалежно від типу і підпорядкованості навчального закладу.

З 1 вересня 2014-2015 н. р. у спеціальних, загальноосвітніх навчальних закладах із інклюзивним, індивідуальним навчанням впроваджується новий Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. №607), розроблений на основі Державного стандарту початкової загальної освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011р. №462). Документ визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою, з урахуванням Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 144, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за №410/22942.

В основу Державного стандарту покладено інноваційний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами, відповідно до можливостей дітей даної категорії молодшого шкільного віку, оскільки основна спеціалізація їх навчання і виховання припадає саме на цей період. У середніх і старших класах більшість спеціальних та загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним, індивідуальним навчанням, даючи базову і повну середню освіту, працюють за програмами (адаптованими програма-

ми) загальноосвітніх шкіл, зберігаючи корекційний блок). За цим Державним стандартом учні з особливими освітніми потребами можуть навчатися у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах, навчально-реабілітаційних центрах, у спеціальних та інклюзивних класах ЗНЗ.

Державним стандартом передбачено створення умов для здобуття початкової освіти дітьми з особливими освітніми потребами шляхом адаптації змісту і методів навчання до пізнавальних можливостей учнів; здійснення під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування учнями навчального матеріалу. З цієї метою особливу увагу приділено корекційному блоку: корекційно-розвивальним заняттям та корекційним змістовим лініям, що наскрізно пронизують усі освітні галузі.

Базовий навчальний план, згідно з додатком, визначає зміст і структуру початкової загальної освіти дітей з особливими освітніми потребами за допомогою інваріантної і варіативної складових, якими встановлюється погодинне співвідношення між освітніми галузями; гранично допустиме тижневе навантаження на учнів; загальнотижнева кількість годин за освітніми галузями та загальнотижнева кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи. Під час планування навчального процесу слід враховувати специфіку захворювання і рівень розвитку кожної дитини, тому що це – різна структура, різний термін, різний рівень освіти тощо.

Змістове наповнення освітніх галузей інваріантної складової визначається Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 20 квітня 2011р. №462.

На виконання Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», постанов Кабінету Міністрів України: від 23.11.2011 N 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», від 23.04.2003 N 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку», наказу Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 N 144, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за N 410/22942 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил

«Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», з метою впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, у Міністерстві освіти і науки України розроблено нові Типові навчальні плани спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами для початкової і середньої школи (наказ № 80 від 28 січня 2014 року «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)», наказ від 22 квітня 2014 року N 504 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»).

Перехід на навчання за новими Типовими навчальними планами початкових класів та загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей сліпих, зі зниженим зором, глухих, зі зниженим слухом, тяжкими порушеннями мовлення, із порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, із складними вадами розвитку вводиться в дію поетапно з 2014-2015 н.р.:

- у початкових класах - починаючи з підготовчих, 1-2-х класів – з 2014-2015 навчального року; у 3-х класах – з 2015-2016 навчального року; у 4-х класах – з 2016-2017 навчального року;

- у навчальних закладах II ступеня – починаючи з 5-х класів - з 2014-2015 навчального року; у 6-х класах - з 2015-2016 навчального року; у 7-х класах - з 2016-2017 навчального року; у 8-х класах - з 2017-2018 навчального року; у 9-х класах - з 2018-2019 навчального року; у 10-х класах - з 2019-2020 навчального року.

Типові навчальні плани орієнтовані на роботу початкової школи за 5-денним навчальним тижнем та протягом 5 років навчання.

Інваріантна складова Типових навчальних планів формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх ЗНЗ незалежно від їх підпо-

методичні рекомендації

рядкування, типу і форми власності. Кожна освітня галузь передбачає обов'язкову корекційно-розвиткову роботу, зміст, мета, завдання та напрями якої визначаються з урахуванням можливостей і здібностей дітей із проблемами здоров'я.

Варіативна складова формується навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, типу закладу, в якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової. За наявності відповідного методичного забезпечення та належної підготовки педагогічних працівників за рахунок годин варіативної складової можуть вивчатися додаткові курси за вибором, зокрема: «Сходинки до інформатики», «Предметно-практичне навчання», «Абетка театрального мистецтва», «Цікава економіка» та ін. Разом з тим, години варіативної складової можуть бути використані на предмети інваріантної складової, на проведення індивідуальних та групових занять.

Відповідно до пункту 9.8. Державних санітарних норм і правил, у спеціальних навчальних закладах та навчально-реабілітаційних центрах кількість навчальних годин (сумарно інваріантна частина, варіативна, фізична культура) повинна становити на тиждень не більше: у підготовчому, 1 класі - 20 годин, у 2 класі - 21 годину, у 3-4 класах - 22 години, у 5 класі - 25 годин, у 6 класі - 28 годин, у 7 класі - 30 годин, 8-12 класах - 32 години.

Відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей та мов навчання передбачено окремі варіанти Типових навчальних планів початкової школи для дітей сліпих та із зниженим зором (додатки 1, 2, 3), глухих дітей та із зниженим слухом (додатки 4, 5, 6, 7), з тяжкими порушеннями мовлення (додатки 8, 9), дітей із затримкою психічного розвитку (додатки 10, 11), дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (додатки 12, 13), розумово відсталих дітей (додатки 14, 15), дітей із складними вадами розвитку (додатки 16, 17).

Звертаємо увагу на внесення змін до додатку 5 (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.02.2014 р. №80), відповідно до яких у додатку №5 передбачено Типовий навчальний план для глухих дітей з навчанням російською мовою.

Типові навчальні плани для дітей глухих та із зниженим слухом розробляються з урахуванням пріоритетів білінгвального (двомовного) навчання (словесна мова як мова навчання з українською жестовою мовою як мовою опанування та українська жестова мова як мова навчання з словесною мовою як мовою опанування).

Навчальні плани для учнів з по-мірно розумово відсталістю скла-

даються на основі Типових навчальних планів початкової школи для розумово відсталих дітей з навчанням українською чи російською мовою (додатки 14, 15) з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку та можливостей таких учнів, навчання проводиться за спеціальними навчальними програмами та (або) за індивідуальною (адаптованою) програмою. Адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів допускається в зменшенні обсягу матеріалу, його спрощенні за характером і структурою.

В основу систематизації матеріалів нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами покладено 7 освітніх галузей: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Технології», «Основи здоров'я і фізична культура».

Освітня галузь «Мови і літератури» з урахуванням вікових особливостей учнів у Типових навчальних планах реалізується через навчальні предмети «Українська мова (мова і читання)», «Російська, інша мова національної меншини (мова і читання)», «Іноземна мова. З 5-го класу запроваджується обов'язкове вивчення другої іноземної мови. Нею може бути будь-яка іноземна мова або російська чи інша мова національних меншин. Вивчення другої іноземної мови у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання для дітей із затримкою психічного розвитку здійснюється за рахунок додаткових годин на навчальні предмети.

Звертаємо увагу на внесення змін до Типових навчальних планів спеціальних навчальних закладів II ступеня у додатках: I - для дітей із зниженим зором з російською мовою навчання; 3 - для дітей із зниженим зором з українською мовою навчання; II - для дітей із тяжким порушенням мовлення з українською мовою навчання; 13 - для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату з українською мовою навчання (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2014 р. №701), відповідно до яких позицію «Друга іноземна мова» виключити; позицію «Українська мова» викласти у такій редакції: українська мова - 4-4-4-3-3-3; позицію «Перша іноземна мова» викласти у такій редакції: 3-3-3-3-3-3.

Всі освітні галузі реалізуються через навчальні предмети, відповідно до додатків, зображених у Типових навчальних планах для дітей з особливими освітніми потребами.

Інваріантна складова Типових навчальних планів для спеціальних

загальноосвітніх навчальних закладів обов'язково включає години корекційно-розвиткових занять, спрямованих на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів. Для створення оптимальних умов оволодіння навчальним матеріалом з учнями, які потребують фізичного та (або) розумового розвитку, проводяться індивідуальні та групові заняття з корекції вад розвитку.

Корекційно-розвиткові заняття проводять лише спеціалісти навчального закладу: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, вчитель фізкультури (інструктор з фізкультури), вчитель ритміки тощо.

На основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів на кожен навчальний рік складають робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, враховуючи особливості регіону та індивідуальні освітні потреби учнів. Дозволяється перерозподіляти між освітніми галузями до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типових навчальних планів за погодженням із управлінням освіти, у підпорядкуванні якого знаходиться навчальний заклад. Перерозподіл годин між галузями здійснюється за погодженням з Міністерством освіти і науки України.

Робочі навчальні плани на 2014/2015 н.р. для загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, складаються:

для підготовчого, 1-2 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа), затвердженими наказом МОН України від 28.01.2014 № 80 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.02.2014 р. № 133);

для 3-4 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 03.11.2004 р. № 849 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.09.2009 р. № 852);

для 5 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.06.2014 р. № 701);

- для 6-10 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів

методичні рекомендації

II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 26.08.2008 р. № 778 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 11.09.2009 № 852);

- для 11-12 класів – за Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 02.11.2004 р. № 842, з урахуванням змін, затверджених наказом МОН України від 22.08.2005 р. № 489.

З 1 вересня навчальний процес у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах буде здійснюватися за новими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750 «Про надання навчальній літературі грифів Міністерства освіти і науки України».

Програми розміщено на офіційних сайтах Міністерства (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Вимоги до структури навчального року та розроблення робочих навчальних планів, подані у листі МОН України від 11.06.2014 № 1/9-303 «Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2014/2015 навчального року», поширюються на спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, навчально-реабілітаційні центри, санаторні школи та школи-інтернати.

При визначенні гранично допус-

тимого навантаження учнів враховані санітарно-гігієнічні норми та нормативна тривалість уроків: у підготовчому-1 класах - 35 хвилин, у 2-4 класах - 40 хвилин, які визначено Державними санітарними нормами та правилами «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 114, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942.

Нормативи наповнюваності класів, виховних груп та поділу класів на групи під час вивчення окремих предметів у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей сліпих та зі зниженим зором встановлюються відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128. Згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів. У складі спеціальної школи можуть відкриватися класи для дітей із складними вадами розвитку. Наповнюваність таких класів становить не більше 6 осіб.

У зв'язку з тим, що переважна більшість вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, які працюють

в умовах інклюзії, індивідуального навчання, не мають спеціальної корекційної освіти, а отже не можуть забезпечити дітей з порушеннями психофізичного розвитку необхідною корекційною допомогою, що значно ускладнює їхню соціальну адаптацію, рекомендуємо:

- повторно опрацювати зміст нормативно-законодавчої бази з питань спеціальної, інклюзивної освіти;

- обговорити з педагогічними працівниками, які працюють з дітьми з особливими потребами, такі питання:

- основні принципи, мета та завдання інклюзивної освіти;

- про організацію інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах;

- психолого-педагогічний супровід учнів з порушеннями психофізичного розвитку;

- основні вимоги до розробки індивідуального навчального плану роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

- проведення комплексної роботи з профілактики та корекції психофізичних порушень школярів, створення умов для повноцінного розвитку їх як особистостей;

- створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвитку їх самостійності та життєво важливих компетенцій.

Н.ГРИЦЮК
методист ХОІППО.

Робота шкільної бібліотеки у 2014/2015 н.р.

У системі реформування змісту загальної середньої освіти вагоме місце відводиться шкільній бібліотеці, яка покликана сприяти школі в забезпеченні базового рівня освіти, вихованню національної свідомості, відкритої до інтелектуального, духовного і творчого розвитку особистості. Одним із основних завдань шкільних бібліотек є розширення бібліотечно-інформаційних послуг на основі удосконалення традиційних і освоєння нових форм, методів роботи.

Діяльність бібліотечних працівників ЗНЗ має організовуватись у відповідності до вимог нормативно-правових документів. Одним із основних таких документів є «Положення про бібліотеку загально-

освітнього навчального закладу» (Наказ МОН №139 від 14.05.1999 року). Окрім цього, діяльність шкільних бібліотекарів регламентована Законом України «Про бібліотеку та бібліотечну справу» від 27.01.1995 року, №32/95-ВР (зі змінами та доповненнями), Законом України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 року № 4312-VI, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013р. №368-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», Кодексом етики Української бібліотечної асоціації від 11 березня 2014 р.

Згідно з «Положенням про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу», затвердженим наказом

Міністерства освіти і науки України від 14 травня 1999р. №139 (далі – Положення №139), бібліотека є обов'язковим структурним підрозділом ЗНЗ, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу як в урочний, так і в позаурочний час, виконуючи освітню, соціальну, інтелектуальну, інформаційну, самоосвітню, виховну, культурологічну функції.

Діяльність шкільних бібліотекарів будується з урахуванням фінансових можливостей, особливостей шкільної програми, навчальних методик, що існують у даній конкретній школі, і здійснюється в рамках державної правової та фінансової систем. Незважаючи на різноманіття роз-

методичні рекомендації

ходжень в умовах роботи шкільних бібліотек, існує набір необхідних знань, якими повинен володіти кожний бібліотекар, щоб ефективно розвивати бібліотечні служби – це знання інформаційних ресурсів, бібліотечної справи, інформаційної політики й методики інформаційної освіти.

Ключовим напрямом роботи шкільної бібліотеки як структурного підрозділу загальноосвітнього навчального закладу є виховання інформаційної та бібліотечно-бібліографічної культури учнів. Повноцінна реалізація даного напрямку можлива лише у тісній співпраці бібліотекаря із педагогічним колективом закладу.

Так, відповідальність за формування інформаційної та бібліотечно-бібліографічної культури учнів початкової школи покладена в основному на вчителя початкових класів, тому бібліотекар повинен тісно співпрацювати з учителями початкової школи, знати вимоги навчальних програм, свою діяльність спрямовувати на розширення бібліотечно-бібліографічних знань учнів.

У навчальних програмах для ЗНЗ із навчанням українською мовою для 1-4 класів (наказ МОНмолодьспорту України від 12.09.2011 №1050) з літературного читання основними завданнями уроків роботи з дитячою книжкою у 2-4 класах визначено розширення кола дитячого читання, формування читацької самостійності учнів, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів. Окреслений зміст роботи реалізується вчителем та бібліотекарем на спеціально відведених уроках, бібліотечних заняттях (проводяться 1 раз на 2 тижні).

Складніше організувати роботу з учнями основної і старшої школи. Адже в базовому навчальному плані відсутня спеціальна дисципліна, яка б безпосередньо формувала інформаційну культуру учнів. Є кілька варіантів вирішення даної проблеми:

1. Детально опрацювавши вимоги державних освітніх стандартів та навчальних програм базової та старшої школи в частині формування інформаційних компетентностей, розробити орієнтовну тематику таких занять, їх кількість для кожного класу, умови проведення та вимоги до рівня сформованості інформаційних компетентностей. Час і місце проведення узгоджувати з класним керівником.

2. Заняття можна проводити в рамках спеціального курсу, курсу за вибором, факультативу, чи гуртка за навчальною програмою, затвердженою в установленому порядку.

У такому разі бібліотекар отримає педагогічне навантаження з відповідною оплатою.

Згідно з п.4.7. Положення № 139 «<...>, за наявності необхідної освіти, відповідно до чинного законодавства, бібліотечний працівник має право на педагогічне навантаження у школі: викладання окремих предметів, ведення гуртків і факультативів <...>».

У результаті впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційні процеси видозмінюються послуги, які надає бібліотека, розширюються можливості інформаційного супроводу підготовки уроків, групових та індивідуальних занять, надається можливість користуватися комп'ютерами тощо.

3-поміж інноваційних освітніх технологій, запозичених зі шкільної практики – є метод навчальних проєктів, як один із найефективніших засобів формування медіа- та інформаційної грамотності сучасних дітей.

Метод проєктів спрямований на самостійну індивідуальну, парну або групову діяльність учнів; він завжди припускає вирішення певної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей. Проєкти, розроблені й успішно реалізовані бібліотечними працівниками, охоплюють різні напрями бібліотечної діяльності: від управління до окремих аспектів бібліотечного обслуговування. Для налагодження партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу шкільні бібліотекарі реалізують у своїй роботі соціальні, виховні і навчальні проєкти.

Однією з найбільш ефективних на сучасному етапі є технологія веб-квесту, яка сприяє розвитку самостійного критичного та творчого мислення у дітей. Веб-квест – це проблемне завдання, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси інтернету. Веб-квест спрямований на розвиток в учнів навичок аналітичного та творчого мислення. Виконуючи завдання квесту, учасники не лише отримують інформацію, а й удосконалюють навички володіння ІКТ, вчать творчо переробляти (аналізувати, узагальнювати) інформацію з різних джерел, формувати власну точку зору з певного питання.

Згідно з «Положенням про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу», однією з основних функцій шкільної бібліотеки є популяризація літератури за допомогою культурно-просвітницьких заходів. Вони базу-

ються на широкій демонстрації нових надходжень та тематичному показі літератури за актуальними для школи темами. Використовуються наочні (книжкові виставки, плакати, альбоми тощо) та рекомендаційні (огляди, обговорення, конференції, дискусії, усні журнали) форми роботи.

Однією з найпопулярніших форм роботи бібліотеки з дітьми молодшого шкільного віку є голосне читання. Використовуючи аудіовізуальні матеріали, можна організувати прослуховування літературного твору у виконанні кращих професійних читців або запросити акторів до бібліотеки для виступу перед учнівською аудиторією.

Традиційною формою роботи бібліотеки з популяризації читання є проведення бібліографічних оглядів літератури. Технологія проведення бібліографічних оглядів є такою: вступ (тематика, читацька адреса, період, за який відібрана література), характеристика книжок, що увійшли до огляду, та резюме бібліотекаря, в якому він ділиться власною думкою щодо представлених видань, розвиваючи в читачів інтерес до теми, відсилаючи їх до періодичних видань, розділів тематичного каталогу, Інтернет-ресурсів.

Шкільні бібліотекарі у 2014-2015 н.р. продовжують приділяти увагу пошуку цілеспрямованих новітніх технологій щодо популяризації художньої літератури, використовуючи традиційні та інноваційні форми роботи. Враховуючи вікові особливості учнів, використовуються такі форми: акція, бенефіс читача, проєкт, виставка-конкурс, інтелектуальна гра, презентація-захист.

Продовжує набувати актуальності така форма популяризації читання, як буктрейлери – короткий рекламний відеоролик, що в довільній формі розповідає про книжку. Мета його: популяризація книги та читання серед молоді як сучасного інноваційного способу просування книги через розвиток телекомунікаційних навичок і творчих здібностей бібліотекарів.

Вебінар – спосіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернету.

Лібмоб – рекламна акція, під час якої бібліотекарі виходять на вулицю з рекламними буклетами та проспектами, роздають перехожим, запрошують до бібліотеки та проводять блиц-опитування.

Флешмоб – заздалегідь спланована масова акція, в якій велика група людей з'являється в громадському місці, виконує заздалегідь

методичні рекомендації

обговорені дії, а потім розходиться.

В сучасних умовах розвитку шкільних бібліотек здійснюється модернізація інформаційних послуг засобами інформаційно-комунікаційних технологій. На сьогодні у мережі Інтернет існують різноманітні електронні бібліотечні ресурси. Такі ресурси сприяють забезпеченню як інформаційного попиту читачів, так і обміну досвідом та підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників.

Веб (Web (інтернет) ресурс – це сукупність інтегрованих програмно-апаратних і технологічних засобів, а також інформації, призначеної для опублікування в мережі Інтернет у певній текстовій, графічній або звуковій формі. Веб-ресурс будується на певних інтернет-технологіях, призначений для публікації медіа інформацій, має певну структуру та доступний користувачам за конкретною інтернет-адресою.

Створення веб-ресурсу бібліотек в освітній галузі сприяє реформуванню бібліотечної справи в цілому. Як наслідок, маємо чітке твердження, що шкільні бібліотеки – це не тільки сховища паперових документів, а й власники змішаних – традиційних і нових електронних ресурсів.

На регіональному рівні функціонує 146 веб-ресурсів бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, бібліотечних і методичних працівників області. З них 122 веб-ресурси бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, 10 веб-ресурсів бібліотечних працівників, 14 веб-ресурсів методистів, які координують діяльність шкільних бібліотек.

Позитивним є те, що до цієї діяльності залучається значне коло бібліотечних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, учителів-інформатиків, керівників галузі освіти всіх рівнів. Активними учасниками інноваційних процесів є самі шкільні бібліотекарі.

Одним із завдань шкільної бібліотеки є формування основного бібліотечного фонду. Важливою складовою збереження бібліотечного фонду є його облік — комплекс операцій, що забезпечують одержання точних відомостей про обсяг, склад і рух бібліотечного фонду, сприяють його оптимальному формуванню і використанню. Облік є основою для державної статистичної звітності та планування. Базовим документом, який визначає порядок формування, обліку та використання бібліотечних фондів шкільних підручників, є «Інструкція про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах

загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації» (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 02 грудня 2013 р. № 1686). Відповідно до Інструкції безпосередню роботу з комплектування та обліку підручників і навчальних посібників здійснює особа, на яку, згідно з функціональними обов'язками, покладено відповідальність за роботу з підручниками та навчальними посібниками.

Стан книжкового фонду є важливим показником рівня виховної роботи в школі, своєрідною візитівкою школи.

Сьогодні потрібна систематична робота як бібліотекаря, так і директора школи, класних керівників, учителів щодо збереження й розширення книжкового фонду, формування його ядра. Треба перекреслити стереотипні підходи до комплектування фонду: шукати шляхи розширення книжкового фонду, у тому числі шляхом проведення акцій «Подаруй книгу», «Підтримай бібліотеку», «Родина – бібліотеці», «Живи, книго!» тощо.

Питання збереження книжок, книжкових фондів шкільних бібліотек в останні роки дедалі більше турбує не тільки бібліотечних працівників, керівників шкіл, учителів, а й широку громадськість. Проте фонди бідніють не лише тоді, коли не надходить нова література, а й тоді, коли книжка втрачена, коли вона пошматована, вирвані сторінки, ілюстрації. Продовжити життя книги насамперед – запобігти її швидкому старінню. Тільки ефективна продумана система роботи з дітьми сприятиме вихованню в них читацьких навичок та навичок умілого користування книжкою (бесіди: «Як створюється підручник, книжка», «Звідки книга прийшла», «Моя книга – моє обличчя», «Продовжити життя книги може кожен»; акції: «Тиждень дитячої та юнацької книги», «Тиждень знань», «День бібліографії»).

Зосереджуючи зусилля на забезпеченні умов для якісної навчально-пізнавальної діяльності учнів і результативної праці педагогів, бібліотека шукає нові, більш ефективні засоби виконання своїх завдань. Саме тому у 2014/2015 навчальному році пріоритетними напрямками діяльності визначено такі:

- формування та підтримка в активному стані фонду інформаційних ресурсів, спрямованих на реалізацію державних освітніх стандартів, основних аспектів освітнього процесу навчального закладу;

- упровадження нових форм довідково-бібліографічного й інформаційного обслуговування користувачів задля повноцінного забезпечення інформаційних потреб суб'єктів навчально-виховного процесу та надання їм вільного доступу до вітчизняного й світового інформаційного простору з використанням комп'ютерної техніки та ресурсів мережі Інтернет;

- партнерська співпраця з педагогічним колективом у виробленні системного підходу до роботи з інформацією, формування медіа- та інформаційної грамотності школярів;

- сприяння всіма засобами бібліотечної роботи вдосконаленню навчально-виховної діяльності педагогічного колективу, інформаційно-бібліотечної супровід навчальних занять, позанавчальних і виховних заходів із застосуванням різних носіїв інформації та сучасних інформаційних технологій;

- моніторинг інформаційних потреб користувачів, вивчення рівня їх задоволення, створення власних продуктів;

- надання інформаційно-методичної та консультативної допомоги користувачам у пошуку друкованої та електронної інформації, формування навичок її ефективного використання; створення позитивного іміджу бібліотеки через пошук сучасних, найбільш привабливих для читача форм популяризації книжки, реклами бібліотеки та її послуг.

У зв'язку із зростання соціальних вимог до інформаційного супроводу навчально-виховного процесу, у 2014/2015 н.р. діяльність методичних служб бібліотечних фондів пропонуємо спрямувати на вирішення таких завдань:

- організація неперервного підвищення фахового рівня бібліотекарів шляхом залучення до різних форм методичної роботи на діагностичній основі, створення умов для самоосвітньої діяльності;

- вивчення інформаційних потреб шкільних бібліотекарів, забезпечення постійного засвоєння сучасної бібліотечної теорії та практики;

- виявлення та вивчення досвіду інноваційних методів і прийомів у роботі бібліотекарів, спонукання бібліотечних працівників до здійснення інноваційної, науково-дослідної діяльності, впровадження передового педагогічного досвіду.

В. ФАРВАРЩУК,
методист НМЦ координації
дослідно-експериментальної
та інноваційної роботи ХОІППО.

Про реалізацію завдань виховної роботи в навчальних закладах у 2014/2015 н.р.

У демократичному громадянському суспільстві виховання особистості стає основним стратегічним ресурсом, який забезпечує потужний соціально-економічний і демократичний розвиток держави, її національну ідентифікацію у світовій спільноті, об'єднання етносів, народностей і регіонів країни і сприяє цілісності України. Сьогодні, як ніколи, ми маємо зосередитись на розвитку вискоелективної системи національного виховання, створенні оптимальних умов для громадянського, патріотичного становлення особистості кожного учня.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року важливим завданням щодо підвищення рівня якості освіти та виховання є модернізація науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

Основними напрямками модернізації організаційно-структурного, логічно-змістового аспектів науково-методичного супроводу виховної діяльності є: впровадження технології безперервної педагогічної взаємодії, динамічне використання синергетичного, модульного принципів, забезпечення розвитку методологічних компетентностей, креативності класних керівників, педагогів-організаторів, керівників гуртків та створення випереджувальної системи ефективних сервісних послуг. Тому у 2014-2015 н.р. районні, міські методичні кабінети, науково-методичні центри мають здійснювати методологічну орієнтацію діяльності педагогічних колективів щодо розвитку особистісно орієнтованих систем виховання, забезпечення компетентнісного підходу, ефективної організації управлінського та психологічного супроводу виховної роботи. Як свідчить аналіз, сьогодні потребує диференційованого методичного забезпечення робота класних керівників щодо розвитку нормативно-ціннісного простору для формування в учнів світоглядних орієнтацій, почуття патріотизму, громадянської позиції. Тому доцільно було б створити програмно-дидактичні комплекси психолого-педагогічної підтримки розвитку особистості школяра, його соціальної інтеграції та вихованості; розробити проекти педагогічної фасилітації саморозвитку, самовиховання, самоактуалізації учня.

Відповідно до науково-теоретичних засад та нормативно-правових документів провідними завданнями навчальних закладів є забезпечення всебічного розвитку дитини як особистості, як найвищої цінності суспільства, виховання високих моральних, патріотичних якостей майбутніх громадян, збагачення її інтелектуального та культурного потенціалу, що ґрунтується на культурно-історичних та моральних цінностях української нації,

її традицій і духовності; оволодіння цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями, розвиток її фізичного і психічного здоров'я, підготовка до життя у цивілізованому та культурному просторі.

Враховуючи актуальність зазначеної проблеми, важливість створення оптимальних умов для особистісного розвитку дитини, об'єктивного осмислення теоретичних, методологічних засад особистісно-орієнтованого, системного підходу до виховання учнів, методистами НМЦ виховної роботи ОІППО розроблено проект «Науково-методичний супровід модернізації системи патріотичного виховання навчального закладу, орієнтованої на забезпечення педагогічної фасилітації у самоактуалізації, саморозвитку учня», співучасниками якого будуть методисти з виховної роботи, педагогічні колективи шкіл та позашкільних навчальних закладів. З метою успішної реалізації програмних завдань виховання, у 2014-2015 н.р. управлінську та науково-методичну діяльність необхідно спрямувати на підвищення ефективності системи виховної роботи, створення оптимальних умов для виховання дітей та учнівської молоді. З цієї метою забезпечити:

- послідовну демократизацію і гуманізацію виховного процесу, орієнтацію класних керівників, педагогів-організаторів, керівників гуртків на європейські гуманістичні цінності й виміри;
- відповідність змісту і якості виховання актуальним та перспективним проблемам особистості, суспільства, держави;
- здійснення компетентнісного підходу до процесу виховання дітей та молоді, формування світоглядних позицій старшокласників.
- взаємодію сім'ї, навчальних закладів, дитячих і молодіжних громадських організацій у вихованні і соціалізації дітей і молоді;
- розробку районної (міської, шкільної) програми превентивного виховання дітей і молоді;
- формування ефективної та дієвої системи профілактики правопорушень, дитячої бездоглядності та безпритульності;
- формування здорового способу життя як складової виховання;
- посилення взаємодії навчальних закладів із засобами масової інформації, залучення їх до процесу виховання;
- розвиток мережі закладів позашкільної освіти за місцем проживання, у тому числі в сільській місцевості;
- розробку критеріїв оцінювання якості і результативності виховної діяльності закладів освіти;
- розробку та затвердження обласної (районних, міських, шкільних) програм патріотичного виховання, формування

екологічної та економічної культури дітей та молоді на 2014-2017 роки;

- інтегрування принципів толерантності в систему виховної роботи загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів;
- проведення у навчальних закладах моніторингу стану національного виховання в умовах полікультурності;
- підготовку та видання науково-методичних рекомендацій щодо організації роботи педагогічних колективів з правового захисту дітей національних меншин;
- створення та організацію роботи на базі позашкільних навчальних закладів творчо-пошукових груп, авторських майстерень, майстер-класів, тренінг-курсів з питань національного та полікультурного виховання;
- проведення обласного, районних, міських форумів лідерів учнівського самоврядування «Україна – моя єдина країна»;
- створення на сайтах ОІППО, РМК/ММК, навчальних закладів веб-сторінок з питань патріотичного виховання та збереження національної ідентичності особистості в умовах полікультурного середовища сучасної України;
- створення програмно-дидактичних комплексів реалізації завдань національно-патріотичного виховання, правового захисту дитини, підготовки старшокласників до подружнього життя;
- системну реалізацію програм юридичного, правового всеобучу батьків у частині правового захисту дитини від будь-яких форм насилля;
- презентацію кращого досвіду роботи класних керівників, керівників гуртків з питань створення та розвитку виховної системи класу, групи;
- розвиток та реальну дієвість учнівського самоврядування;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі науково-методичного забезпечення виховної роботи;
- На засіданнях колегій, нарадах керівників шкіл, позашкільних закладів, методичних об'єднань керівників гуртків, класних керівників, педагогічних радах навчальних закладів пропонуємо розглянути питання організації виховної роботи на культурно-історичних засадах, на прикладах героїзму українського народу, становлення учня як громадянина-патріота України, готового успішно самореалізуватися в соціумі, носія української національної та етнічної культури.

В.ЮВА,
в. о. завідувача науково-методичного центру виховної роботи та захисту прав дітей ХОІППО.

Психологічна служба системи освіти області: підсумки роботи і завдання на 2014/2015 н.р.

В умовах впровадження нових Державних стандартів освіти підвищуються вимоги до діяльності психологічної служби, на яку покладаються важливі завдання, пов'язані з психологічним забезпеченням якості освітніх послуг.

Зважаючи на посилення уваги щодо ролі психологічної служби у забезпеченні процесів реформування освіти, обласний центр ППСР проводить щорічний аналіз діяльності районних, міських психологічних служб з метою отримання інформації про стан системи, динаміку, яка спостерігається у розвитку регіональних психологічних служб, наявні проблеми та нереалізовані можливості і на основі цього визначаються пріоритети, актуальні завдання подальшої діяльності.

Протягом року в розвитку психологічної служби спостерігались позитивні тенденції, які проявились у зростанні кількісних та якісних показників. Зокрема, зросла чисельність кадрового складу служби у порівнянні з минулим роком на 52 фахівці. Станом на 01.06.2014 р. в закладах освіти області працювало 866 фахівців, з них: 593 практичних психологів, 241 соціальний педагог, 32 методисти-психологи.

У структурі служби функціонувало 3 районних центри практичної психології та соціальної роботи: Ізяславський, Красилівський, Новоушицький.

Заслужує на схвалення діяльність органів управління освітою щодо збільшення кількісного складу фахівців психологічної служби Білогірського, Волочеського, Полонського, Шепетівського районів та м. Кам'янець-Подільського. Водночас низькі темпи розвитку психологічної служби у минулому навчальному році спостерігались у Кам'янець-Подільському, Старосинявському, Теофіпольському районах. А у Красилівському районі допущено навіть зменшення кількості практичних психологів.

У новому навчальному році необхідно буде розв'язувати проблеми психологічної служби, які пов'язані передусім з розвитком мережі:

- станом на 01.06.2014 р. не обслуговувались практичними психологами 36 міських ДНЗ (22% від нормативної потреби), 520 ДНЗ у сільській місцевості, що становить 83%;
- позаاشкільні навчальні заклади забезпеченні посадами практичних психологів на 31%;
- на 57% забезпеченні посадами практичних психологів вечірні (змінні)

школи;

- МНВК забезпеченні посадами практичних психологів на 63%;
- міські ЗНЗ забезпеченні посадами соціальних педагогів на 72%; при цьому, в 9 районах (Білогірському, Ізяславському, Кам'янець-Подільському, Красилівському, Новоушицькому, Старокостянтинівському, Старосинявському, Теофіпольському, Червоноградському) та м. Старокостянтинів в закладах освіти не введено жодної посади соціального педагога.

Слід зауважити, що розвиток мережі пов'язаний із суб'єктивними факторами. Зокрема, з низьким рівнем розуміння значущості психологічної служби та тієї ролі, яку вона має відігравати у навчально-виховному процесі сучасного закладу.

З метою підвищення рівня поінформованості керівників закладів освіти та на виконання наказу МОН України № 1106 від 06.08.2013 р. «Про затвердження Плану заходів МОН України щодо розвитку психологічної служби на період до 2017 року», наказу департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА № 2083-но від 27.09.2013 р. «Про затвердження Плану заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти Хмельницької області на період до 2017 року», листа ХОІППО № 1111 від 23.12.2013 р. «Про забезпечення виконання Плану заходів МОН України щодо розвитку психологічної служби на період до 2017 року» необхідно забезпечити організацію і проведення у 2014-2015 н. р. семінарів для завідувачів ДНЗ та директорів ЗНЗ з питань:

- «Роль, місце та основні функції практичного психолога, соціального педагога в організації навчально-виховного процесу в ДНЗ»;

- «Роль, місце та основні функції практичного психолога, соціального педагога в організації навчально-виховного процесу в ЗНЗ».

Ефективність роботи психологічної служби значною мірою залежить від якості методичного супроводу роботи практичних психологів, соціальних педагогів.

Важливо, що протягом останнього періоду активізувалась методична робота керівників психологічних служб районів, міст. Методистами з психологічної служби протягом 2013-2014 н. р. було забезпечено проведення для практичних психологів та соціальних педагогів 148 семінарів, 68 методоб'єднань, 59 інструктивно-методичних нарад. Більш ширше методис-

ти-психологи почали використовувати інші форми навчально-методичного забезпечення: інтернет-семінари (вебінари), інтерв'їзні, суперв'їзні, творчі, динамічні групи; засідання дискусійних клубів, майстер-класи тощо. У всіх районах (містах) протягом року було організовано роботу «Шкіл молодого психолога та соціального педагога». Проводились індивідуальні та групові консультації для фахівців служби. Організовувалось проведення спільних семінарів-нарад із співробітниками відділів охорони здоров'я, ЦССДМ, ССД; засідань круглих столів з обміну досвідом роботи. Добре зарекомендували себе такі форми методичної роботи, як організація і проведення Днів практичної психології у ДНЗ, ЗНЗ; Тижнів психології; Творчих звітів практичних психологів, соціальних педагогів, які атестуються.

Активізація методичного супроводу роботи практичних психологів, соціальних педагогів позитивно позначилась на зростанні обсягу та якості надання соціально-психологічної підтримки дітям, учням, педагогам та батькам. Зокрема, діагностичною роботою було охоплено понад 168 тис. дітей та учнів, більше 65 тис. батьків та близько 24 тис. педагогів; консультативну допомогу надано понад 148 тис. учнів, більше 28 тис. педагогів, близько 100 тис. батьків. Понад 51 тис. дітей, учнів було залучено до індивідуальної, групової корекційно-розвивальної роботи. Психологічною просвітою охоплено понад 49 тис. батьків, більше 21 тис. педагогів та близько 175 тис. учнів.

Протягом року ОЦПКСР було організовано проведення обласного дослідження з питань вивчення особистісних чинників ефективності фахової діяльності практичних психологів закладів освіти.

В районах і містах області проводились соціально-психологічні дослідження за такою проблематикою:

- діагностика рівня готовності дітей до навчання в школі;
- вивчення рівня адаптації учнів 1-х, 5-х класів ЗНЗ до умов навчання;
- запобігання шкільному та сімейному насильству;
- виявлення учнів «групи ризику», дітей та учнів з девіантною та адиктивною поведінкою;
- дослідження соціальної адаптації випускників шкіл та підготовки до ЗНО;
- пошук, диференціація та надання підтримки обдарованим учням;

методичні рекомендації

- професійне самовизначення учнів та вибір профілю навчання;
- дослідження мотивації навчальної діяльності;
- психологічна готовність керівників до управлінської діяльності;
- рівень психологічної компетентності педагогів.

Результати досліджень узагальнювались в аналітичних звітах, доводились до відома управлінців, керівників закладів, педагогів; за результатами досліджень були розроблені рекомендації, організувалась консультативно-корекційна робота.

Проблематика зазначених вище досліджень є актуальною і потребує включення в плани роботи фахівців психологічної служби у 2014-2015 н.р.

Психологічна служба протягом року брала активну участь у виконанні Державних, галузевих та регіональних програм, наказів МОН України. Це розглядалось на курсах підвищення кваліфікації практичних психологів, соціальних педагогів, семінарах, методоб'єднаннях, засіданнях круглих столів тощо. Необхідно продовжити роботу фахівців психологічної служби у цьому напрямку.

На жаль, діяльність психологічної служби була пов'язана з низкою проблем, які необхідно буде розв'язувати у новому навчальному році. Особливо гостро стоїть проблема забезпечення необхідних соціально-психологічних послуг адміністрації, педагогам, учням, батькам у сільських школах з малою наповнюваністю.

Потребує вирішення проблема забезпечення фахівців робочими кабінетами (39% практичних психологів та 67% соціальних педагогів працюють у непристосованих для фахової діяльності приміщеннях).

Необхідно продовжити роботу щодо поглиблення, розширення та активізації співпраці практичних психологів, соціальних педагогів з державними центрами, службами та іншими структурами, які опікуються проблемами дітей, з метою скоординованого зусиль щодо попередження поширення негативних явищ насильства, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо.

Потребує посиленої уваги проблематика системності та результативності роботи фахівців служби з дітьми «групи ризику».

Недостатньо забезпечується співпраця практичних психологів ДНЗ, позашкільних навчальних закладів зі шкільними психологами.

Ми стурбовані тим, що не у всіх районах було забезпечено організацію і проведення регіональних соціально-психологічних досліджень. Недостатньо на місцевому рівні здійснюється вивчення психологічних аспектів проблематики професійної діяльності педагогів.

Подаємо актуальні теми для роботи фахівців психологічної служби з педагогами:

- Психологічне забезпечення розвитку професійної компетентності педагогів в умовах впровадження нових Державних стандартів освіти.

- Підвищення психологічної компетентності педагогів у роботі з обдарованими учнями.

- Психолого-педагогічний супровід професійного становлення молодих педагогів.

- Психологічне забезпечення формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності в умовах реформування сучасної освіти.

- Психологічна підтримка педагогів в умовах упровадження інклюзивної освіти.

- Психологічне забезпечення збереження та зміцнення психічного й фізичного здоров'я педагогів.

Особливої уваги потребує проблематика надання фахівцями психологічної служби допомоги педагогам у роботі з обдарованими дітьми (виявлення обдарованих дітей, розробка індивідуальних програм розвитку, психологічна підготовка до участі в предметних олімпіадах та інших конкурсах, розробка рекомендацій педагогам, батькам, учням тощо). Тому при плануванні роботи на 2014-2015 н. р. відділам (управлінням) освіти, методичним кабінетам, методистам з психологічної служби необхідно врахувати ці зауваження.

Отже, в наступному навчальному році необхідно сприяти забезпеченню виконання регіональних (обласних), районних, міських програм (Планів заходів) щодо розвитку психологічних служб; вирішенню проблем кадрового забезпечення психологічної служби; спрямувати діяльність практичних психологів, соціальних педагогів на допомогу у розв'язанні навчально-виховних проблем закладів освіти.

Нагальними завданнями керівників районних, міських психологічних служб, над розв'язанням яких необхідно працювати у 2014-2015 н. р. (вони мають бути відображені у річному плануванні роботи), є:

1. Розвиток мережі психологічної служби, розв'язання проблем кадрового забезпечення.

2. Організація надання психологічних послуг адміністрації, педагогам, батькам, учням у сільських школах з малою наповнюваністю.

3. Подальший пошук ефективних форм та методів методичного супроводу професійного становлення та кваліфікаційного зростання практичних психологів, соціальних педагогів.

4. Здійснення координаційної, організаційної та експертної роботи щодо забезпечення ефективності діяльності фахівців служби й управління якістю надання соціально-психологічних послуг; здійснення контролю за дотриманням фахівцями служби вимог нормативно-правових документів.

5. Підвищення психологічної компетентності керівників закладів та установ освіти.

6. Поглиблення співпраці між структурними підрозділами психологічної служби та державними установами, центрами, службами, громадськими організаціями щодо скоординованого зусиль у наданні допомоги дітям, учням; профілактиці поширення негативних явищ в учнівському середовищі: насильства, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо.

7. Спрямування діяльності служби на психологічний супровід впровадження нових Державних стандартів та інших процесів реформування освіти.

Психологічна служба системи освіти є важливою складовою державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України і діє з метою виявлення та створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості. Особливо ця функція служби важлива в умовах складної соціально-політичної ситуації в країні. Працівникам психологічної служби системи освіти необхідно організувати свою роботу згідно з чинною нормативно-правовою базою, що регламентує їх діяльність. При цьому слід акцентувати увагу на забезпеченні виконання таких документів:

- лист Міністерства освіти і науки України від 11.03.2014 № 1/9-135 «Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу»;

- лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2014 № 1/9-186 «Щодо навчання дітей військовослужбовців, які переїхали з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя на постійне місце проживання до інших населених пунктів України»;

- лист Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи від 24.02.2014 № 26 «Про посилення психологічної допомоги населенню»;

- наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23.07.2009 за № 687/16703 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України»;

- наказ Міністерства молоді спорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС та Держдепартаменту з питань виконання покарань від 14.06.2006 № 1983/388/452/221/556/596/106 «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» тощо.

Окрім того, необхідно звернути увагу на необхідність:

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі та оптимізацію змісту і форм психологічної просвіти педагогічних працівників і батьків;

- недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травми учасників навчально-виховного процесу та, у разі потреби, перенаправляти дітей, батьків і педагогів до інших спеціалістів (психотерапевта, невролога тощо);

методичні рекомендації

- застосування міжсекторальної взаємодії і мультидисциплінарного підходу до вирішення проблем, які виникають (за потреби звернутися до закладів і установ охорони здоров'я, підрозділів служби з надзвичайних ситуацій тощо з пропозицією співробітництва та координації у справі надання психологічної допомоги тим, хто її потребує);

- залучення до надання психологічної допомоги висококваліфікованих фахівців, практичних психологів, соціальних педагогів, психотерапевтів, консультантів ПМПК;

- організації для тих, хто безпосередньо працює з постраждалими:

- а) психологічної та професійної супервізії;

- б) методичної підтримки у вигляді буклетів, методичних розробок, проведення навчальних семінарів і семінарів з обміну досвідом;

- внесення коректив у плани роботи всіх працівників психологічної служби, які задіяні в наданні допомоги постраждалим.

У процесі роботи треба суворо дотримуватися вимог методик та Етичного кодексу психолога.

Звертаємо увагу керівників психологічних служб, практичних психологів, соціальних педагогів, що рекомендації щодо здійснення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми, учнями в період переживання соціально-політичних конфліктних та постконфліктних ситуацій можуть отримати з посібника «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період»: метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с. У книзі окрему увагу також приділено роботі з педагогічними працівниками та батьками.

Відповіді на питання, що стосуються основних функцій та завдань фахівців психологічної служби, посадових інструкцій, нормативно-правового забезпечення окремих аспектів діяльності, планування й змістовного наповнення основних напрямів роботи практичних психологів, соціальних педагогів, оформлення обов'язкової документації та звітності, можна отримати з інформаційно-методичних посібників: Панок В.Г. «Психологічна служба». – Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня Рута, 2012; «Науково-методичні аспекти та нормативно-правові засади організації роботи практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти» /укладачі Л.Пастух, Ж.Страшнюк, - Хмельницький, 2014.

Аналіз правопорушень, скоєних неповнолітніми, свідчить, що основними причинами протиправних дій є недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, не завжди позитивний вплив на дітей оточуючого середовища, намагання звільнитися

від опіки з боку батьків, віра в безкарність, недостатній рівень критичного ставлення до власних вчинків, хибна оцінка складних життєвих ситуацій тощо.

Враховуючи це, МОН України рекомендує впроваджувати в загальноосвітніх навчальних закладах (лист МОН України № 1/9-413 від 06.06.2013 р. «Про впровадження факультативних курсів працівниками психологічної служби системи освіти») факультативні курси, які орієнтовані на підсилення психологічної складової у вихованні дітей та учнівської молоді.

Методистам з психологічної служби РМК (ММК), завідувачам РЦППСР необхідно забезпечити проведення роз'яснювальної роботи серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо надання фахівцям психологічної служби у 2014-2015 н.р. годин факультативних курсів, рекомендованих МОН.

На допомогу фахівцям психологічної служби закладів освіти подаємо перелік орієнтованих актуальних тем психолого-педагогічних семінарів у 2014-2015 н.р. для включення в річні плани роботи:

1. Психолого-педагогічне забезпечення впровадження нових Державних стандартів освіти.

2. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах запровадження інклюзивної освіти.

3. Психологічні чинники формування позитивної навчальної мотивації. Вікові особливості мотивації навчальної діяльності.

4. Психологічна культура педагога як важливий чинник забезпечення психологізації навчально-виховного процесу.

5. Психологічні аспекти попередження та подолання конфліктів у системі «вчитель-учень».

6. Психолого-педагогічні передумови формування навичок здорового способу життя та профілактики поширення алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції, СНІДу в молодіжному середовищі.

7. Феноменологія навчальних труднощів та психологічні засади підвищення результативності навчальних досягнень учнів школи I, II, III ступенів.

8. Місце та роль педагога у забезпеченні збереження й зміцнення психічного та фізичного здоров'я учнів.

9. Співпраця практичних психологів, соціальних педагогів з класними керівниками як важливий чинник соціальної адаптації учнів.

10. Соціально-психологічна й педагогічна підтримка дітей та учнів, схильних до девіантної і делінквентної поведінки.

11. Теоретико-практичні аспекти психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей.

12. Психолого-педагогічний супровід профільного навчання та професій-

ного самовизначення учнів.

13. Психологічні аспекти попередження та подолання агресивних проявів і різних форм насильства в учнівському середовищі..

14. Психологічні чинники збереження здоров'я педагогів та профілактика професійного вигорання.

15. Психолого-педагогічний супровід підготовки до проходження учнями ДПА і ЗНО.

16. Теоретико-практичні аспекти попередження конфліктів в учнівських колективах та виховання толерантності.

17. Психолого-педагогічна підтримка дітей з сімей, які потрапили в скрутні життєві обставини.

18. Підвищення психолого-педагогічної культури батьків як один з пріоритетних напрямів у діяльності освітніх закладів.

Запропоновані теми можуть корегуватись і доповнюватись іншими, відповідно до регіональної специфіки, типу навчального закладу, запитів адміністрації, педагогів, батьків, результатів моніторингових досліджень тощо.

Акцентуємо увагу фахівців психологічної служби всіх типів освітніх закладів на тому, що актуальні теми мають бути включені до річних, місячних планів роботи, а також відображені у матеріалах іншої обов'язкової документації та звітності практичних психологів, соціальних педагогів.

Доцільно організувати за цими темами роботу творчих, динамічних груп, майстер-класів, засідань круглих столів з обміну досвідом роботи; проводити регіональні соціально-психологічні дослідження.

Важливо при плануванні та організації роботи фахівців психологічної служби враховувати специфіку закладу, виявлені за результатами досліджень проблеми, вирішення яких потребує психологічного забезпечення.

Соціально-психологічне забезпечення навчання і виховання дітей та учнів має бути системним, охоплювати всі суб'єкти навчально-виховного процесу – адміністрацію, педагогів, батьків, учнів; спланованим і скоординованим як на рівні навчального закладу, так і району, міста. Всю діяльність щодо психолого-педагогічної підтримки учнів доцільно зорієнтувати на наданні адресної допомоги конкретним дітям, учням, на основі вивчення їх запитів, звернень педагогів, батьків; результатів досліджень При цьому, зусилля працівників служби мають бути спрямовані на підвищення власної психологічної і професійної компетентності, безперервну освіту і самовдосконалення, опанування інноваційними методами і технологіями надання психологічних і соціальних послуг.

Л. ПАСТУХ,
завідувач **ХОЦППСР,**
Ж. СТРАШНЮК,
методист **ХОЦППСР.**

Про діяльність психолого-медико-педагогічних консультацій та завдання на 2014/2015 н.р.

У Хмельницькій області діє обласна, 20 районних та 6 міських ПМПК, що є підрозділами РМК(ММК) та відділів, управлінь освіти, які забезпечують виконання даних функцій в місцях, наближених до проживання дітей. Для забезпечення ефективної роботи ПМПК необхідні спеціальні фахівці. Це логопеди, дефектологи, сурдопедагоги, тифлопедагоги, психологи з питань інтелектуального розвитку та з проблем девіантної поведінки. У 2013-2014 н.р. введено ще 6 ставок завідувачів Р(М)ПМПК на постійно діючій основі (Ізяславський, Новоушицький, Дунаєвецький, Старосинявський, Летицький, Теофіпольський райони) та 8 ставок консультантів (Дунаєвецький, Ізяславський, Ярмолинецький райони, місто Хмельницький). Таким чином, Р(М)ПМПК діють в кожному місті, районі нашої області. Всього працює 208 фахівців: з них з оплатою праці – 59 (26 завідувачів та 33 консультанти); 149 працівників залучаються до роботи на громадських засадах. На виконання наказу департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА №1189-но від 19.08.2013 р. «Про забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі дітей-інвалідів» проводиться подальша робота щодо розвитку мережі Р(М)ПМПК.

Діяльність психолого-медико-педагогічних консультацій регулюється нормативно-правовими актами, що діють у сфері освіти. Це: закони України «Про загальну середню освіту» (стаття 18, п.6), «Про дошкільну освіту» (стаття 33, п.4), «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» (щодо впровадження інклюзивної освіти) (ст. 13-1, п.2), Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат), Положення про спеціальні класи, Порядок комплектування дошкільних закладів компенсуючого типу, Порядок організації інклюзивного навчання; власне Положення про централь-

ну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації;

накази Міністерства освіти і науки України:

- від 14.06. 2013 р. № 768 «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів»;

- від 23.07.2013 р. № 1034 «Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року»;

- від 4.06.2013 р. № 680 «Про організацію діяльності ПМПК»;

листи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України:

- від 08.08.2013 № 1/9-539 «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»;

наказ департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА від 19.08.2013 р. № 1189-но «Про забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі дітей-інвалідів»; лист департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА від 12.09.2013 р. № 618-4 «Про організацію індивідуального навчання»; спільний наказ департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА та департаменту охорони здоров'я Хмельницької ОДА від 8.02.2014 р. № 58/83-но.

Нині чинним є Положення у новій редакції «Про внесення змін до Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації», затвердженій наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Національної академії педагогічних наук України від 23.06.2011 № 623/61, зареєстрованим у Міністерстві юстиції

06.12.2011 за № 1407/20145).

Відповідно до пункту 1.1 чинного Положення, провідними функціями консультацій є: консультативна, методична, психолого-педагогічна, корекційно-розвиткова, аналітична, прогностична, профілактична, просвітницька. Всі вони взаємопов'язані між собою і реалізуються через різні напрямки і види роботи. Коротко розкриємо зміст названих функцій.

Консультативна. Передбачає надання фахівцями консультацій (ПМПК) різнопланових за змістом роз'яснень та порад, пов'язаних з розвитком, навчанням та вихованням дітей, які мають певні труднощі пізнавальної діяльності та поведінки або вади фізичного та (або) розумового розвитку. Консультації адресуються різним категоріям. Насамперед це батьки дітей (або особи, які їх замінюють), які мають труднощі або вади психофізичного розвитку; педагогічні працівники, вихованцями чи учнями котрих є названі діти; спеціалісти органів управління освітою, які відповідальні за реалізацію державної політики у сфері освіти дітей; працівники служб у справах дітей.

Методична. Консультанти Р(М) ПМПК мають професійні знання про різні види порушень психофізичного розвитку і зумовлені ними специфічні особливості пізнавальної діяльності у дітей, поведінки та формування соціального досвіду; володіють методами вивчення здатності до навчання; вміють враховувати індивідуальні труднощі дитини і використовувати належні методи і прийоми у навчально-виховному процесі. Названі професійні знання і уміння дозволяють методично правильно розробляти педагогічну стратегію, Індивідуальний навчальний план, Індивідуальну програму корекції, визначати навчальну програму, добирати і застосовувати адекватні технології (методи та прийоми) навчально-корекційної роботи. Методична допомога консультантів передбачає надання зразків занять для батьків, які хочуть навчати своїх

методичні рекомендації

дітей в родинному колі, і для педагогів, особливо індивідуальної форми та інклюзивного навчання; надання необхідної наукової літератури, методичних програм, посібників.

Психолого-педагогічна. Включає власне психолого-педагогічне вивчення (ППВ) дитини. Воно відбувається, головним чином, колегіально, на спеціальному засіданні, процедура якого строго регламентована. В окремих випадках здійснюється індивідуально, як попереднє вивчення у змісті пробних корекційно-розвиткових занять з наступним колегіальним узагальненням. За запитом батьків може здійснюватись в домашніх умовах. Останнім часом виникла нова форма вивчення – в навчальному закладі на запрошення команди супроводу дитини, яка навчається в інклюзивних умовах. Мета ППВ - з'ясування індивідуальних особливостей розвитку дитини і загальних здатностей до засвоєння знань. Відбувається в ігровій формі, з наданням негайної допомоги під час виконання різноманітних завдань з змістом і складністю завдань в залежності від віку дитини. У процесі вивчення звертається увага на здатність дитини до контакту, до взаємодії з дорослим, виконання елементарних практичних дій на основі сумісних дій, наслідування, наочних зразків, вербальних інструкцій, самостійного виконання завдань; адекватність поведінки, здатність до зосередження, саморегуляції, працездатність, стійкість і сформованість когнітивних процесів, зокрема стан мовленнєвого і розумового розвитку, знань, умінь і навичок згідно вікових норм. За результатами психолого-педагогічного вивчення формулюється зміст Витягу (психолого-педагогічного висновку і рекомендацій) із засідання.

Прогностична функція пов'язана із психолого-педагогічним вивченням дитини, тобто передбаченням потенціалу її розвитку, рівня когнітивного функціонування і визначенням освітніх цілей на віддалену перспективу та шляхів соціально-трудова реабілітації. Оцінка потенційних можливостей відбувається з урахуванням збережених функцій і сильних проявів розвитку, особливостей навчованості дитини, виявлених під час навчально-діагностичного обстеження.

Корекційно-розвиткова. В діяльності кожного консультанта передбачені індивідуальні корекційні занят-

тя з дітьми та членами сім'ї у разі потреби. Такі заняття не замінюють навчальний заклад і надаються переважно тим дітям, які виявляються поза освітніми послугами. Вони можуть проводитися з різною метою: для заповнення відповідних розділів «Картки стану здоров'я і розвитку дитини», подолання порушень розвитку, що не потребують тривалого часу (не тяжких мовленнєвих порушень), для поглибленого вивчення поведінкових та регулятивних функцій дітей з обмеженим контактом, для добору найбільш ефективних методів і прийомів корекційно-розвиткової роботи. Особливою темою таких занять є навчання батьків, які хочуть долучитися до корекційної роботи з своєю дитиною.

Інформаційно-аналітична. Функція спрямована на: 1) детальне інформування батьків щодо існуючих у місцях їх проживання форм задоволення особливих освітніх потреб, умов його здійснення, обсягу і якості освітніх послуг. Мета його – допомогти батькам зробити свідомий вибір місця і форми навчання для їхньої дитини. Крім цього передбачається поінформування батьків, яких ще додаткових послуг може отримати їхня дитина, наприклад, у позашкільній освіті, в реабілітаційних центрах, до яких медичних працівників необхідно звернутися з профілактичною метою, щоб не пропустити хвороби, погіршення стану тощо. 2) інформування органів управління освітою про кількість дітей з вадами в розвитку за видами порушень в районі, визначення існуючих тенденцій, аналіз доступності та рівня забезпечення здобуття освіти такими дітьми, надання обґрунтованих пропозицій для змін.

Профілактична функція реалізується завдяки якомого ранньому виявленні дітей з вадами розвитку та групи ризику і забезпеченні психолого-педагогічного супроводу їхнього розвитку і виховання, вчасному включенні їх в корекційну роботу. Це є превентивними заходами подолання, або, принаймні, ослаблення недоліків розвитку, а також попередження виникнення вторинних ускладнень ушкодженого розвитку; підготовки дитини до співпраці з дорослим, до навчальної діяльності в ДНЗ, уникнення виникнення «синдрому хронічної неуспішності», специфічних труднощів формування шкільних навичок, шкільної дезадаптації. Одним з критеріїв

високої оцінки діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій є активне виявлення дітей з вадами психофізичного розвитку саме дошкільного віку і забезпечення їм якомога ранньої корекційної допомоги. Адже якісна дошкільна підтримка таких дітей є запорукою успішності їх навчання в інклюзивних умовах.

Просвітницька функція – це поширення знань з корекційної педагогіки серед населення регіону, повідомлення через пресу, радіо, телебачення, наукові публікації інформації про визначальне значення корекційно-розвивальної роботи для реалізації потенційних можливостей дітей з вадами розвитку, формування оптимістичної позиції щодо можливостей соціально-трудова реабілітації дітей з особливими освітніми потребами та з інвалідністю в соціумі за умови рано розпочатої корекційної роботи. Здійснюється така функція завдяки активній участі консультантів ПМПК в різних заходах (конференціях, семінарах, круглих стола); через читання лекцій, виступи в навчальних закладах (педагогічних нарадах, батьківських зборах), в засобах масової інформації, інтерв'ю, статтям в газетах, розробці методичних рекомендацій, співпрацю з громадськими організаціями.

Районним (міським) психолого-медико-педагогічним консультаціям у своїй роботі слід звернути увагу на невідкладне виконання наступних завдань:

1. Активно виявляти дітей з вадами розвитку, починаючи від народження для своєчасного отримання медичної та психолого-педагогічної корекційної допомоги.

2. Проводити роз'яснювальну роботу серед населення, працівників закладів освіти, охорони здоров'я, установ та закладів системи праці та соціальної політики про необхідність раннього виявлення та організації своєчасної фахової допомоги дітям з порушенням у розвитку.

3. Консультувати батьків, педагогів, практичних психологів, логопедів, медичних, соціальних працівників щодо особливостей корекційно-розвиткової, навчально-реабілітаційної роботи з дітьми з відхиленнями у розвитку.

4. Поширювати знання з корекційної педагогіки серед населення, беручи активну участь у різних заходах, на яких розглядаються питання роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

методичні рекомендації

5. Двічі на рік спільно з закладами охорони здоров'я поновлювати банки даних дітей з порушеннями психофізичного розвитку, проводити аналіз контингенту дітей з особливими освітніми потребами всіх нозологій, в тому числі, які здобувають освіту в інклюзивних класах загальноосвітніх шкіл та дітей, які потребують інклюзивного навчання.

6. Проводити попереднє логопедичне, педагогічне та психологічне вивчення дітей з особливостями психофізичного розвитку, які не відвідують навчальних закладів, з фіксуванням результатів у відповідних розділах «Картки стану здоров'я і розвитку дитини».

7. Проводити психолого-педагогічне вивчення дітей з сенсорними, фізичними, мовленнєвими порушеннями за умови присутності на діагностичному засіданні необхідних фахівців та документально підтверджених медичних даних дитини.

8. Проводити психолого-педагогічне вивчення дітей з порушенням інтелекту та комплексними вадами за умови присутності представника обласної ПМПК.

9. Направляти дітей зі складними порушеннями у психофізичному розвитку після попереднього вивчення на психолого-педагогічне вивчення в обласну ПМПК.

10. Готувати висновки про труднощі, потенційні можливості психічного розвитку дітей та їх особливості навчально-пізнавальної діяльності з використанням лексичних засобів у контексті психолого-педагогічної термінології без формулювання медичного, зокрема, психіатричного діагнозу.

11. Надавати рекомендації, які відображають напрямки психолого-педагогічної роботи з дитиною, спрямовані на реалізацію потенціалу розвитку і виховання, враховуючи її індивідуальні особливості засвоєння знань, навичок, практичного та соціального досвіду.

12. Надавати індивідуальну корекційно-розвиткову допомогу дітям з особливими освітніми потребами.

13. Належно вести відповідну документацію (книга протоколів діагностичного засідання; журнал обліку дітей, обстежених Р(М) ПМПК; журнал обліку консультацій з батьками, педагогами, медичними працівниками тощо; картки стану здоров'я і розвитку дітей; картки індивідуально-корекційної роботи; плани роботи: річний і на місяць), починаючи з 1 січня календарного

року та зберігати в ПМПК.

14. Плани роботи на рік Р(М) ПМПК погоджувати в обласній ПМПК.

15. Надсилати в обласну ПМПК до 1.09.2014 року та 1.01.2015 року графік проведення діагностичних засідань за адресою: km-ortprk@mail.ru.

16. Передбачити в планах роботи заходи для педагогічних працівників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

17. Вносити пропозиції в органи управління освіти району, міста, що створюють умови інклюзивного навчання для дітей з особливими потребами щодо розвитку мережі навчальних закладів, спецкласів, які можуть надавати освітні послуги дітям з порушенням психофізичного розвитку.

18. Забезпечити методичний супровід виконання корекційної складової інклюзивного навчання учасниками навчально-виховного процесу, що рекомендується психолого-медико-педагогічними консультаціями.

16. Укласти угоди про співпрацю з органами охорони здоров'я, соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями з питань раннього виявлення, надання освітніх послуг та консультативної допомоги дітям з особливими освітніми потребами та їх батькам, або особам, які їх замінюють.

17. Здійснювати системний кваліфікований психолого-медико-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивними класами, групами.

18. Створити та систематично поновлювати інформаційний ресурс по роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та інклюзивного навчання для педагогічних працівників: електронні каталоги навчальних програм та літератури (веб-сайти, веб-сторінки).

19. Брати участь у розробці індивідуальної програми розвитку дітей, охоплених інклюзивним навчанням. Завдання ПМПК – надати узагальнену інформацію за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей дітей у навчально-виховному процесі.

20. Постійно здійснювати організаційно-методичну допомогу на-

вчальним закладам з інклюзивним та інтегрованим навчання в організації навчально-виховного та корекційно-реабілітаційного процесів.

21. Розмежовувати функції Р(М) ПМПК та спеціалістів корекційної освіти відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад щодо інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах району, міста.

22. Щорічно готувати аналітичну звітність обласній ПМПК.

Спеціальним школам (школам-інтернатам) необхідно:

1. Забезпечувати умови для самореалізації особистості дитини відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів.

2. Проводити корекційну роботу відповідно до рекомендацій ОПМПК.

3. Погоджувати графіки засідань шкільної психолого-медико-педагогічної комісії спеціальних шкіл з обласною ПМПК.

4. Вчасно направляти на переобстеження в обласну ПМПК дітей, яким рекомендовано корекційне навчання терміном 1 рік і тих дітей, які успішно навчаються в спеціальній школі і можуть навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі.

5. Проходження переобстеження дітей має бути з обов'язковою наявністю витягу з протоколу шкільної психолого-медико-педагогічної комісії.

Вимоги до ЗНЗ та ДНЗ:

1. У «Картках стану здоров'я і розвитку дитини» логопедичні, психологічні, педагогічні характеристики завіряти директором загальноосвітнього навчального закладу.

2. Зміст педагогічних, психологічних, логопедичних характеристик повинен відповідати вимогам, вказаним до кожної характеристики в «Картках стану здоров'я і розвитку дитини».

3. З метою визначення ефективності отриманої корекційної допомоги в ЗНЗ щорічно направляти на переобстеження в ПМПК дітей, які навчаються за індивідуальною формою та інклюзивно.

4. Враховувати спеціальну навчальну програму та корекційну складову, рекомендовану ПМПК, надаючи освітні послуги дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

**Г. МАГУР,
завідувач обласної ПМПК.**

Методичний аудит – індикатор освітньої діяльності

З відмовою держави від тоталітарних методів управління освітою, отриманням закладами права на вибір змісту, методів, форм і засобів педагогічної діяльності та з офіційним затвердженням обов'язковості експертизи при ліцензуванні, атестації, державної акредитації закладів освіти, атестації педагогічних кадрів, оцінці якості освітніх програм, навчальних видань подала необхідність у запровадженні інструменту державно-громадського механізму управління якістю освіти, застосування процедур для здійснення незалежної оцінки якості освіти або освітнього аудиту, який сприяє тили вдосконаленню і подальшому розвитку освіти.

Освітній аудит як нова освітня послуга лишень починає формуватися у вітчизняній практиці. Зрозуміло, що система громадської експертної оцінки не повинна замінити або дублювати державний контроль з боку органів управління освітою, а спрямовуватися на додаткову громадську оцінку якості освіти, причому на добровільній основі з боку навчальних закладів.

Освітній аудит як механізм підвищення ефективності функціонування системи освіти виник на вимогу мати об'єктивну інформацію про стан та якість освітньої діяльності. Одним із різновидів його є методичний аудит або експертиза як соціально-державна форма управління закладом.

Різноманітність поглядів на сутність, застосування та проблеми експертизи в освіті зумовлюють ототожнення її трактування з такими поняттями, як «оцінка», «моніторинг», «інспектування», «дослідження», «діагностика» тощо.

Термін «експертиза» походить від латинського expertus, що означає досвідчений, а у французькій, expertise – доказ. Під експертизою розуміють дослідження і вирішення за допомогою досвідчених, компетентних осіб питань, які потребують спеціальних знань.

Методичний аудит – це експертиза, що характеризується:

- процесом дослідження методичної складової діяльності адміністрації і педагогів навчального закладу;
- визначенням оціночних суджень та прогнозом взаємодії;

- наданням методичного сервісу. Методичний аудит здійснюється методистом або групою методистів у залежності від поставленої проблеми. Під час проведення аудиту чітко визначається для вивчення предмет, процес і матеріали.

Предмет – означає аспект педагогічного середовища, у межах якого здійснюється аудит.

Матеріали – документально зафіксовані дані щодо процесів і стану освітньої практики закладу.

Процеси – безпосередньо педагогічна діяльність, реальні ситуації освітньої практики (урок, педрада, засідання методоб'єднання тощо).

В ході проведення методичного аудиту використовуються такі методи роботи, як вивчення документів, анкетування педагогів, дискусія з управлінцями, обмін думками з проблеми, що розглядається.

Продуктом методичного аудиту є висновок – рекомендація, що містить не стільки констатацію, оцінку існуючого стану, скільки визначення шляхів подальшого розвитку діяльності у напрямку, що підлягав аудиту.

Основні завдання і функції методичного аудиту

Завдання:

- здійснення методичного аудиту шляхом проведення експертних досліджень щодо організації методичного забезпечення освітнього або управлінського процесів;

- забезпечення навчального закладу за результатами аудиту достовірною інформацією та підготовка пропозицій щодо удосконалення методичного забезпечення освітнього та управлінського процесів у закладі;

- внесення адміністрації навчального закладу рекомендацій щодо усунення недоліків;

- надання оперативної методичної допомоги педагогам, керівникам, консультування їх з питань організації методичного забезпечення.

Основні функції

- експертно-аналітична;
- інформаційна, навчальна;
- проектувальна прогностична;
- корегуюча, розвивальна.

Права та обов'язки спеціаліста, який здійснює аудит

Методист, який здійснює аудит, має право:

- за узгодженням із замовником одержувати документи навчального закладу (накази, розпорядження тощо) з питань, що виникають під час здійснення методичного аудиту;
- звертатись до адміністрації щодо залучення спеціалістів закладу.

Методист зобов'язаний:

- виконувати вимоги законодавства;
- перевіряти достовірність показників за напрямками методичної діяльності;
- забезпечувати конфіденційність інформації, отриманої під час аудиту;
- довести повну та достовірну інформацію за наслідками методичного аудиту до замовника.

Організація аудиту

Навчальний заклад подає замовлення щодо проведення методичного аудиту, в якому зазначається предмет аудиту, програма. Під час проведення методичного аудиту на базі навчального закладу спільно працюють аудитор та представники адміністрації.

За наслідками проведеного методичного аудиту складається довідка-рекомендація за підписом того, хто його проводив. Підсумкові документи доводяться до відома адміністрації протягом 10 днів.

У документі зазначаються:

- опис виявлених проблем;
- перелік пропозицій та заходів щодо усунення недоліків в роботі.

ХОІППО розпочав роботу з підготовки працівників методкабінетів до здійснення методичного аудиту та експертизи.

На семінарі завідувачів, який проведено в квітні 2013 р., та вебінарі для цієї ж категорії у червні 2014 р., запропоновано рекомендації, які необхідно використати у запровадженні новації стосовно удосконалення роботи методичних служб.

С.БОБРОВНИК
завідувач науково-методичного центру координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти ХОІППО.

Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність у сучасних закладах освіти

В умовах розбудови національної системи загальної середньої освіти важливого значення набуває інноваційна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів, яка характеризується як системним експериментуванням, розробкою, апробацією, впровадженням, розповсюдженням освітніх інновацій, так і процесом внесення якісно нових елементів в освіту.

Комплексна діяльність щодо створення (розробки), засвоєння, використання та поширення нововведень складає інноваційний процес, який розглядається в освіті у трьох основних аспектах: соціально-економічному, психолого-педагогічному, організаційно-управлінському. Від цих аспектів залежить загальний клімат і умови, в яких інноваційні процеси відбуваються.

Положенням «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» визначено такі рівні інноваційної освітньої діяльності: всеукраїнський, регіональний, рівень окремого навчального закладу і закладу післядипломної освіти.

Рівень інноваційної освітньої діяльності визначається її змістом (розробка, розповсюдження чи застосування інновації), а також масштабом змін, що вносимуться в систему освіти внаслідок застосування запропонованої інновації. Так, освітня діяльність всеукраїнського рівня передбачає апробацію інновації та експериментальну перевірку продуктивності й можливості застосування у системі освіти.

Регіональний рівень передбачає апробацію та експериментальну перевірку педагогічних новацій, розроблених у даному регіоні, які викликають зміни в якомусь одному напрямку освітньої діяльності;

Локальний рівень - характерний для окремого навчального закладу і передбачає застосування інновацій, апробованих, затверджених і рекомендованих Міністерством освіти і науки України до розповсюдження.

Втілити ідеї педагогічної науки у практику діяльності або продукувати свої можуть як окремі педагоги (учитель, класний керівник, вихователь, директор школи чи його заступник), так і група осіб (методичне об'єднання класних керівників або вчителів з навчального предмета),

педагогічний колектив в цілому.

Джерелом (ядром) нової ідеї може бути дослідницька діяльність ученого-педагога, пошукова практика чи науково-дослідна робота вчителя, керівника, всього колективу.

Проте, приймаючи рішення щодо впровадження інновацій, потрібно:

- зважати на регіональні особливості, традиції кожної школи;
- не допускати «насильного» впровадження інновацій;
- не пропускати етапу апробації з міркувань терміновості та економії коштів;

- враховувати, що нововведення може стати реальним тільки тоді, коли дійові особи (вчителі) мають мотивацію на перетворення.

У педагогічній літературі поняття інноваційна та експериментальна діяльність нерідко ототожнюються, що пояснюється розумінням експериментальної діяльності як складової інноваційної, коли експериментально перевіряється ефективність і можливість застосування інновацій в системі освіти. Одночасно дослідно-експериментальна робота має свою специфіку проведення, і в цьому випадку вона виступає як окремий вид інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що дослідно-експериментальною роботою в освітній установі називається спеціальна діяльність педагогів та інших працівників освітніх установ, плановірно організована з метою отримання необхідної інформації, що містить розв'язання якої-небудь педагогічної проблеми, а також з метою реалізації на практиці нового зразка педагогічного досвіду і виступає окремим видом інноваційної діяльності. Дослідно-експериментальна робота проводиться на всеукраїнському рівні, регіональному та рівні закладу післядипломної педагогічної освіти.

Науково-дослідна, експериментальна робота не є основним для освітньої установи видом діяльності, але може виявитись корисною і необхідною для вирішення тих завдань, що стоять перед нею.

Експеримент передбачає внесення змін в освітню практику. Для зменшення ризику можливого негативного впливу цих змін на учасників навчально-виховного процесу

визначено і нормативно закріплено умови, за яких можливе здійснення цієї діяльності. Серед них: необхідність збереження фізичного і психічного здоров'я суб'єктів інноваційної освітньої діяльності, дотримання їх майнових і немайнових прав, вимог держстандартів освіти, наявність відповідного ресурсного забезпечення та ефективне його використання, згода учасників навчально-виховного процесу, органів управління освітою на здійснення інноваційної освітньої діяльності.

Дослідно-експериментальна робота в освітніх установах завжди пов'язана з певним ризиком. Відповідальність за її можливі негативні наслідки розподіляється між органом управління освітою, який видав наказ про її проведення, та виконавцями науково-дослідної, експериментальної роботи відповідно до рівня їх компетенції. Повну відповідальність за ініціативну науково-дослідну, експериментальну роботу несуть керівник освітньої установи спільно з авторами й відповідальними виконавцями.

Практика свідчить, що основними джерелами інноваційних ідей розвитку навчального закладу виступають:

- потреби країни, регіону, району (міста) – соціальне замовлення школи на випускника;
- директивні та нормативні документи органів влади та управління освіти різних рівнів;
- досягнення та розробки психології, педагогіки, соціології, інших наук про людину;
- досягнення передової та масової педагогічної практики;
- власний професійний досвід керівників і вчителів, інтуїція, практичне педагогічне мислення;
- аналіз результату і процесу функціонування навчального закладу;
- аналіз психолого-педагогічної літератури, періодичних видань.

Актуальність теми (проблеми) дослідної - експериментальної роботи залежить від ступеня її розробленості в педагогічній науці та практиці та від ступеня гостроти потреби регіону в розробці цієї теми (розв'язання проблеми). Найбільш пріоритетними й актуальними для освітніх установ області є проблеми, що відносяться до пошуку шляхів і засобів модернізації регіональної освіти, зокрема:

методичні рекомендації

- шляхи реалізації профільного навчання;
- соціальна педагогіка;
- формування сучасних моделей управління;
- моральна самосвідомість;
- реалізація варіативної складової;
- інформаційна безпека; пошук шляхів формування інформаційної культури;
- особистісний освітній простір;
- розробка моделей інклюзивного навчання;
- забезпечення наступності на різних рівнях освіти тощо.

Важливою умовою науково-дослідної, експериментальної роботи в освітніх установах є кваліфікована наукова підтримка, яка здійснюється у формах наукового керівництва й наукової консультації.

Для неї характерні:

- наявність науково-дослідної програми, зареєстрованої на рівні Міністерства освіти і науки України або департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації;
- систематичні наукові консультації з учителями шкіл із проблем модернізації змісту освіти та методик викладання основ наук;
- організація і проведення курсів та спецкурсів із сучасних досягнень у галузі психології та педагогіки;
- залучення працівників школи до роботи у науково-практичних семінарах та конференціях із проблем удосконалення навчально-виховних та управлінських технологій;
- залучення учених наукових інститутів до роботи у предметних науково-методичних кафедрах навчальних закладів;
- щорічні підсумкові науково-методичні семінари із проблем наукових досліджень та їх результатів тощо.

Існує два різновиди результатів науково-дослідної, експериментальної роботи: тексти, що містять розв'язання яких-небудь наукових і практичних проблем, і реальні педагогічні об'єкти, які демонструють можливості та способи розв'язання цих проблем.

Текстові результати науково-дослідної, експериментальної роботи оформляються у вигляді наукового звіту, статті, монографії та в інших формах наукової продукції.

Інноваційний педагогічний досвід також підлягає узагальненню та опису.

Самостійними результатами науково-дослідної, експериментальної роботи є також окремі матеріали та документи, створені у ході реалізації і забезпечують функціонування інноваційного досвіду. До їх числа відносяться: концепція, модель, положення, статут, структура й механізми управління, освітні програми, підручники та навчальні посібники,

педагогічне програмне забезпечення, хрестоматії, методичні рекомендації для вчителів та учнів, навчальне обладнання та інші засоби навчання, окремі методики, критерії, норми, які використовувались у ході дослідницької освітньої та управлінської діяльності в освітній установі.

Експериментальна, науково-дослідна робота - найбільш складний вид діяльності школи. За структурою, обсягом роботи та якістю вона дуже нагадує наукову діяльність. У цьому випадку школі необхідна якісна підготовка педагогічних кадрів і тісний зв'язок із учнями.

Цю думку підтверджують результати моніторингового дослідження готовності керівних та педагогічних кадрів до інноваційної діяльності, проведеного в навчальних закладах області у квітні 2014 р. (близько 1500 респондентів). Відповідно до результатів:

- готовими до такого виду діяльності вважають себе 71 % директорів та 74 % учителів; готовність свого закладу до інноваційної діяльності високою визначили 24% керівників та 40 % учителів, середньою – відповідно 76 % керівників та 58 % учителів;
- 33% учителів вважають, що дослідно-експериментальна, інноваційна діяльність підвищує інтерес до навчання і виховання, 64% директорів – така діяльність сприяє підвищенню результативності навчально-виховного процесу.

Серед труднощів, із якими стикається вчитель при організації інноваційної діяльності, педагоги назвали такі:

- велика завантаженість учителів, брак часу – 21 %;
- відсутність стимулювання – 16 %;
- недостатня допомога і слабка поінформованість про нововведення – 11%. У зв'язку з цим виникає потреба в постійній самоорганізації та самоосвіті педагогів, розширенні кола інформаційних джерел. Як показало дослідження, педагоги надають перевагу таким джерелам інформації щодо інноваційної діяльності:
 - Інтернет – джерела – 29 % директорів та 32 % учителів;
 - семінари – 29 % директорів та 25 % учителів;
 - курси підвищення кваліфікації – 24 % директорів та 20 % учителів.

Респондентами визначено причини, які гальмують втілення новацій:

- фінансові (близько 30 % керівників та учителів),
- слабкий зв'язок науки і практики (близько 25 %),
- нестача часу і сил для створення і застосування інновацій (19 % учителів, 15% директорів).

Більшість освітян переконані, що, незважаючи на низку об'єктивних та

суб'єктивних перешкод щодо здійснення дослідно-експериментальної діяльності, така робота у навчальних закладах є важливою та необхідною.

Водночас дуже важливо, щоб цей процес не був стихійним. Для введення нових форм, методик, педагогічних технологій потрібне розуміння того, як ці нововведення запроваджувати, засвоювати, супроводжувати. Намагання змінити кожен конкретну школу без критичного аналізу всіх аспектів діяльності, а також прогнозу можливих наслідків нововведень призводить до захоплення новими формами без принципів змін суті, змісту, зростання обсягу навчальної інформації без зміни технології навчання, врешті-решт включення у дослідно-експериментальну роботу заради процесу без усвідомлення її суті і наслідків.

Тому одним із головних завдань розвитку науково-дослідної діяльності у регіоні ХОІППО вбачає удосконалення процесу трансформування наукових ідей в практику роботи школи, пошук шляхів підвищення якості безперервного навчання педагогічних працівників, розвиток їх професійної майстерності, формування навичок науково-дослідницької роботи.

Актуальністю такої роботи пов'язана з реалізацією в області 7 тем дослідно-експериментальної роботи на всеукраїнському рівні:

- Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності у навчально-виховний процес навчальних закладів (Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 15, Хмельницький ліцей № 17), Удод О. А., директор ІІТЗО, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України по Відділенню загальної середньої освіти, доктор історичних наук, професор та Смовженко Т. С., ректор Університету банківської справи Національного банку України, доктор економічних наук, професор (2012-2019 рр.);

- Розвиток освітньо-інформаційного середовища навчально-виховного комплексу (колегіуму) засобами мережевих технологій та дистанційної освіти (Навчально-виховний комплекс №2 м. Хмельницького), Гуржій Андрій Миколайович, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАПН України, доктор технічних наук, професор; Калініна Людмила Миколаївна, завідувача лабораторією управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник галузевого управління (управління освітою); Лапінський Віталій Васильович завідувач лабораторії навчання інформатики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат фізико-математичних наук, доцент

методичні рекомендації

(2013-2018 рр.);

– Превентивне виховне середовище як фактор формування соціальної зрілості підлітків в умовах навчально-виховного комплексу (Чемеровецький навчально-виховний комплекс №1), Рідкодубська Анна Анатоліївна - доцент кафедри соціальної роботи та соціальної психології Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (2014-2019 рр.);

– Розробка моделі взаємодії суб'єктів превентивного виховного середовища (Гуківська ЗОШ I-III ступенів Чемеровецького району), Ящук Інна Петрівна, декан факультету початкової освіти та філософії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії педагогічної освіти (2014-2018);

– Система партнерства загальноосвітнього навчального закладу і громади села у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді (Свіршовецька загальноосвітня школа I-III ступенів Чемеровецького району), Клімкіна Наталія Григорівна, старший викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук та Березіна Ніна Олексіївна, головний спеціаліст відділу позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини Міністерства освіти і науки України (2014-2018 рр.);

– Формування просоціальної поведінки вихованців у позашкільному навчальному закладі (Чемеровецький районний Будинок школяра), Мельник Людмила Пилипівна, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка, кандидат педагогічних наук, доцент (2014-2018 рр.);

– Хмарні сервіси в освіті (Летичівський навчально-виховний комплекс №2 «ЗОШ I-III ступенів-гімназія»), Літвінова Світлана Григорівна, докторант Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, кандидат пед. наук, старший науковий співробітник, директор методичного центру інформаційних технологій в освіті управління освіти Оболонського району м. Києва (2014-2017 рр.).

Дев'ять експериментів мають статус регіонального рівня:

– Проектування моделі школи-родини на базі загальноосвітніх навчальних закладів I-II ст. (Калюсецька ЗОШ I-II ст. Віньковецького р-ну, Коричинецька ЗОШ I-II ступенів Деражнянський р-ну), Буймістер Л.В., завідувач лабораторії сільської школи ХОІППО (2010-2014 рр.);

– Психолого-педагогічні засади створення умов для соціальної адаптації та інтеграції в суспільство

дітей з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗОШ № 8, ЗОШ №15 м. Хмельницького, ЗОШ №7, ДНЗ № 20, позашкільна установа СЮТ м. Кам'янця-Подільського); Шнайдер В.І., старший викладач кафедри педагогіки і психології Хмельницького ОІППО (2012-2015 рр.);

– Підвищення рівня якості освіти шляхом розвитку позитивної мотивації учнів (навчальні заклади Віньковецького району), Войтович Г.І., старший викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницького ОІППО (2013-2015 рр.);

– Управління професійним розвитком керівників ЗНЗ (Віньковецький РМК), Гуменюк В.В., завідувач кафедри менеджменту та освітніх технологій ХОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент (2013-2017 рр.);

– Підвищення якості навчально-виховного процесу шляхом використання комплексу «Електронна дошка» (Волочиський НВК); Гулеватий А. А., завідувач кафедри психології та педагогіки ХОІППО, кандидат психологічних наук, доцент (2013-2016 рр.);

– Теоретико-технологічне забезпечення моделі «Школи повного дня» (гімназія м. Славути); Зазуліна Л.В., доцент кафедри педагогіки та психології ХОІППО, кандидат педагогічних наук, (2013-2015 рр.);

– Менеджмент розвитку інноваційної культури педагогів у процесі профільного навчання школярів в умовах діяльності освітнього округу, (Городнявський НВК Шепетівського р-ну); Ковальська О. П., старший викладач кафедри менеджменту та освітніх технологій ХОІППО, канд. пед. наук (2013-2016 рр.);

– Теоретико-методичні засади формування екологічної компетентності учнів старших класів загальноосвітньої школи сільської місцевості (Митинецька ЗОШ I-III ст. Красилівського р-ну, Гвардійський НВК, Чорнострівський НВК Хмельницького р-ну, Полянська ЗОШ I-III ст. Шепетівського р-ну); Скрипник С.В., старший викладач кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін Хмельницького ОІППО, кандидат пед. наук (2013-2018 рр.);

– Формування професійних компетентностей вчителів початкових класів та вихователів ДНЗ засобами здоров'язбережувальних технологій (Жемелинецька ЗОШ I ступеня, Жемелинецький ДНЗ «Казка» Білогірського району); Романова О.В., старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Хмельницького ОІППО, кандидат психологічних наук (2014-2018 рр.).

Сьогодні в області працює 34 експериментальні навчальні заклади, з

них 8 мають статус всеукраїнського рівня, 26 - регіонального.

Географія задіяних в експериментах навчальних закладів пояснюється, в першу чергу, наявністю в них відповідної матеріально-технічної бази, методичного забезпечення дослідно-експериментальної роботи, сприянням органів управління освітою та методичних кабінетів організації та підтримці дослідно-експериментальної роботи та підготовлених фахівців.

Освітня область під керівництвом працівників інституту беруть участь у реалізації всеукраїнських та міжнародних проектів і програм: українсько-польський проект «Шкільна академія підприємництва», «Зелений пакет», «Відкритий світ», «Цифрові технології», «Партнерство у навчанні», «Національна мережа Шкіл сприяння здоров'ю», «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигми і дискримінації», «Освіта для сталого розвитку», «Росток», «Школи: партнери майбутнього» (PASCH), програма «eTwinning Plus» тощо.

Одним із завдань методичної роботи усіх рівнів є поширення інформації щодо дослідно-експериментальної, науково-пошукової роботи та інноваційної діяльності навчальних закладів і окремих педагогічних працівників, сприяння ефективному використанню результатів їх творчих пошуків. Причому таке інформування має здійснюватись на шкільному, районному/міському, обласному та всеукраїнському рівнях. Поряд із цим заслуговують на увагу форми роботи, які сприяють творчому розвитку та самовдосконаленню освітян, серед них – професійні змагання. Участь у конкурсах активізує діяльність вчителів, дає можливість переосмислення власних проблем, є каталізатором пошуку засобів їх подолання.

Ініційованню новаторства, формуванню професійної еліти відповідають основні завдання Всеукраїнських конкурсів «Учитель року», «Парк педагогічної майстерності» (проводиться протягом 2011-2015 рр. за номінаціями: «Галерея інноваційного пошуку», «Майстерня професійного самовдосконалення», «Галерея дозвілля»), «Творчий вчитель-обдарований учень» та ін.; на виконання програми «Партнерство в навчанні» компанією «Майкрософт Україна» за сприяння Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України проводиться щорічний конкурс «Вчитель — новатор».

Освітня область має можливість презентувати результати досліджень сучасного змісту освіти, авторські методи, технології, інноваційні методи та форми роботи, моделі навчального та виховного процесів, управлінської ді-

методичні рекомендації

яльності на конференціях, Всеукраїнській школі новаторства, фестивалях.

У 2014 році буде проведено VI Міжнародний фестиваль педагогічних інновацій (м. Черкаси) за номінаціями:

- «Інновації у сфері дошкільної освіти»;
- «Інновації в організації навчально-виховного процесу в загальноосвітньому та позашкільному навчальних закладах»;
- «Інновації в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами»;
- «Інновації у неперервному розвитку професійної компетентності педагогічного працівника».

У попередні роки лауреатами Міжнародного фестивалю були Чайка З.В., завідувач ДНЗ № 1 та Гринь О.В., вихователь-методист ДНЗ № 3 м. Шепетівки (2012 р.), Мігунова І.А., заступник директора з навчально-виховної роботи НВК № 10 м. Хмельницького (2013 р.).

Важливою умовою інноваційної діяльності є створення інноваційного середовища, яке забезпечує не лише достатню поінформованість учителів щодо педагогічних нововведень, а й передбачає організаційну, технічну, психологічну і методичну підготовку до застосування інновацій. Формуючи інноваційну культуру педагога, варто використовувати можливості формальної, неформальної та інформальної освіти. Дієвим засобом стимулювання саморозвитку може стати залучення педагогів до обговорення актуальних питань освіти, яке все частіше відбувається в інтернет просторі.

Інформаційне середовище області у 2014 році поповнило:

спільнота «Директор школи XXI століття» www.facebook.com/groups/1428320467401806/;

спільнота «Завідувачі РМК» www.facebook.com/groups/242892219252472/;

група директорів експериментальних навчальних закладів <https://groups.google.com/d/forum/nmcderhm>.

Наразі є можливість долучитись усім бажаючим за вказаними посиланнями.

У червні 2014 року розпочато реалізацію науково-педагогічного проекту Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України «Підготовка керівних, педагогічних та науково-педагогічних кадрів до роботи за інноваційними освітніми технологіями «Академія інноваційного розвитку» на 2014-2020 рр., в рамках якого організовано роботу Літньої школи з питань інноваційного розвитку керівних, педагогічних та науково-педагогічних кадрів для усіх бажаючих освітян України.

Управління дослідно-експериментальною та інноваційною діяльністю педагогів забезпечується структурними ланками інноваційного процесу, основними завданнями яких наразі є:

- на рівні навчального закладу:
- виявлення ступеню готовності (мотиваційної, психологічної, інтелектуальної, інформаційної, технологічної) педагогічних працівників до інноваційної діяльності;

- створення у школі дослідницької, творчої атмосфери;

- стимулювання участі в експериментальній, науковій роботі; підтримка, допомога вчителям, які експериментують;

- прогнозування результативності дослідно-експериментальної роботи окремих учителів, або закладу;

- координація зусиль окремих інноваторів, дослідників чи груп, а також загальної спрямованості окремих ідей інноваційних проєктів;

- на рівні відділів/управлінь освіти та методичних служб:

- створення умов для підвищення професійного рівня та кваліфікації педагогічних працівників, які експериментують;

- матеріально-фінансове забезпечення експериментальної роботи;

- патронаж навчальних закладів, які мають статус експериментальних, і надання їм науково-методичної допомоги;

- здійснення контролю за роботою вчителів-дослідників, експериментаторів, якістю освіти учнів експериментальних класів, шкіл;

- поширення інформації щодо дослідно-експериментальної, науково-пошукової роботи та інноваційної діяльності навчальних закладів і окремих педагогічних працівників, сприяння ефективному використанню результатів їх творчих пошуків;

- на рівні департаменту освіти і науки, обласного інституту післядипломної педагогічної освіти:

- експертиза інноваційних та експериментальних проєктів, програм, аналіз ходу їх реалізації, ефективності результатів у відповідності з цілями й завданнями, що стоять перед сучасною школою;

- розробка та реалізація системи заходів щодо підвищення рівня готовності педагогічних працівників до інноваційної та пошуково-експериментальної роботи у курсовий період;

- забезпечення кваліфікованої наукової підтримки науково-дослідної, експериментальної роботи педагогів та педагогічних колективів;

- розробка методичних рекомендацій щодо підготовки педагога до здійснення наукової, дослідної, експериментальної діяльності;

- здійснення контролю за роботою вчителів-дослідників, експериментаторів, якістю освіти учнів експериментальних класів, шкіл.

З метою підготовки вчителя до дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності, формування інноваційного освітнього середовища регіональної освіти Р/ММК рекомендуємо:

1. Забезпечити випереджуючий характер підготовки вчителя, керівника по розробці інноваційних підходів удосконалення навчально-виховного процесу, управління.

2. Спрямувати методичну роботу на підвищення педагогічної майстерності, фахової компетентності педагогічних кадрів, впровадження інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу.

3. Створювати умови для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності вчителів, їх самоосвітньої діяльності, участі в інноваційних проєктах та оволодіння методами комплексного самоаналізу професійної діяльності.

4. В системі методичної роботи переорієнтуватись на активні методи, стимулювати проведення педагогами наукових досліджень, обмін досвідом та інформацією.

5. Підготовку педагогів до дослідно-експериментальної роботи у міжкурсовий період спрямувати у оволодіння основами методології педагогічного дослідження й технологіями дослідно-експериментальної діяльності, зокрема опануванням методики впорядкування авторської програми, усвідомленням етапів дослідно-експериментальної роботи в школі, технологіями аналізу педагогічних інновацій, здійсненням корекції, відстеженням результатів експерименту, техніками здійснення самоаналізу власної дослідницької діяльності.

6. Проводити моніторингові дослідження рівня готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності, моніторинг результативності апробації та впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес.

7. Здійснити діагностику інноваційних ідей педагогів на предмет їх новизни та актуальності, започаткувати постійно оновлюваний банк інноваційних ідей для розміщення у ньому ідей, технологій, методик, апробованих під час семінарів, конференцій, конкурсів інновацій.

8. Надавати науково-методичну допомогу, здійснювати патронаж навчальних закладів, які мають статус експериментальних.

9. Координувати роботу творчих груп щодо застосування інновацій при вивченні базових навчальних дисциплін.

10. Поширювати інформацію щодо дослідно-експериментальної, науково-пошукової роботи та інноваційної діяльності навчальних закладів і окремих педагогічних працівників, сприяти ефективному використанню результатів їх творчих пошуків.

О. КОШКА,
завідувач НМЦ координації
дослідно-експериментальної
та інноваційної роботи ХОІППО.

Про впровадження європейських стандартів превентивної освіти та викладання основ здоров'я в 1-9 класах у 2014/2015 н.р.

Формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язбережувального освітнього середовища – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти України. У цьому контексті найважливішими завданнями сучасного вчителя є використання здоров'язбережувальних освітніх технологій, поєднання рухового і статичного навантаження, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я та життя, навичок безпечної поведінки, культивування здоров'я.

Безумовно, інтегрований предмет «Основи здоров'я» сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, розвитку здоров'язбережувальної компетентності. Моніторингові дослідження показали, що 96 % учнів подобається цей навчальний предмет, а 90 % – хотіли б вивчати його наступного року. Усі респонденти підкреслюють, що на уроках із ними відпрацьовуються життєві та спеціальні навички. Більше половини учнів зазначили, що на уроках основ здоров'я їх навчають толерантному ставленню до ВІЛ-інфікованих людей. Майже всі підлітки володіють інформацією про шкідливий вплив на організм людини тютюнокуріння, вживання алкогольних напоїв, наркотиків. Разом з тим результати досліджень застерігають, що поінформованість школярів про ризики для здоров'я та негативний вплив на їх організм психоактивних речовин (нікотину, алкоголю, наркотиків) не завжди підкріплюється відповідною поведінкою кожного третього підлітка. Отже, нагальною залишається потреба у формуванні основ здорового способу життя учнів, розвитку життєвих навичок (соціально-психологічних компетентностей), сприянні у формуванні переконань, системи цінностей.

Навчально-методичне забезпечення викладання предмета

На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 р. № 572 «Про Типові навчальні плани початкової школи», Типові навчальні плани початкової школи з українською мовою навчання, початкової школи з навчанням російською, іншою мовою національної меншини, спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та спеціалі-

зованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу введено в дію Типових навчальних планів початкової школи відбувається поетапно:

- у 1-х класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2012/2013 н.р.;
- у 2-х класах ЗНЗ – з 2013/2014 н.р.;
- у 3-х класах ЗНЗ – з 2014/2015 н.р.;
- у 4-х класах ЗНЗ – з 2015/2016 н.р..

Відповідно до типових навчальних планів, розроблених до нового Державного стандарту, основи здоров'я вивчатимуться в основній школі у 5-9 класах по 1 годині на тиждень. Впровадження стандарту базової і повної загальної середньої освіти відбувається поетапно, починаючи з 2013-2014 н.р. Першими перейшли на навчання за новими програмами у 2013-2014 н.р. учні 5-х класів, у 2014-2015 році учні 6-х класів і т.д.

На вивчення основ здоров'я у 2014-2015 н.р. передбачено:

- у 1-7 класах – 1 година на тиждень;
- у 8-9 класах – 0,5 години на тиждень.

У спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов на вивчення основ здоров'я у 5-9 класах передбачено 0,5 години на тиждень.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми. Додані навчальні години доцільно використовувати на виконання практичних робіт.

Рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу:

1-4 класи - «Шкільна програма з профілактики вживання тютюну, алкоголю і наркотиків (ХОУП)», яка складається з двох модулів: «Корисні звички» та «Цікаво про корисне»

8-11 класи - впроваджується обов'язковий факультативний курс «Захисти себе від ВІЛ»

Особливості викладання предмета

Навчальний предмет «Основи здоров'я» базується на інтеграції знань валеології, біології, психології, філософії, гігієни, безпеки життєдіяльності тощо. В його основу закладено сучасну

педагогічну концепцію – освіта на основі життєвих навичок. Мета інтегрованого предмета «Основи здоров'я» – формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками: прийняття рішення, аналізу ситуації, творчого та критичного мислення, ефективного спілкування, самооцінки, керування емоціями, попередження та подолання стресу, встановлення міжособистісних відносин, асертивної поведінки, протистояння тиску та маніпуляціям тощо та спеціальними навичками: надання домедичної допомоги, поведінки в екстремальних ситуаціях.

Оновлений зміст навчального предмета та ефективна інноваційна технологія викладання сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності особистості, відповідального ставлення до свого життя, дають можливість розвивати життєві навички, формувати валеологічну культуру, сприяють особистісному розвитку та самореалізації людини.

За своїм призначенням, змістом, методами навчання предмет «Основи здоров'я» суттєво відрізняється від інших предметів:

- необхідністю впливати на свідомість і поведінку учнів;
- спрямованістю на формування у дітей позитивних цінностей, знань, ставлень, умінь і навичок, які зменшують ризик виникнення поведінкових проблем і підвищують особистісний потенціал учнів для їхнього гармонійного розвитку та життєвого успіху;
- послідовністю впливів на шкільну політику і створення сприятливого здоров'язбережувального освітнього середовища для посилення мотивації та ефективності навчання.

Зміст програми з основи здоров'я структуровано на основі таких принципів, як науковість, доступність, системність, наскрізність, безперервність, практична цілеспрямованість, інтегрованість, динамічність, відкритість, гуманізація, плюралізм, превентивність. Складові програми розкривають цінність життя та здоров'я людини через такі змістові лінії:

- «Життя і здоров'я людини»;
- «Фізична складова здоров'я»;
- «Соціальна складова здоров'я»;
- «Психічна та духовна складові здоров'я».

методичні рекомендації

Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох частин: понятійного і діяльнісного, до якого входять вправи для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я. Виконання зазначених вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики. Знаком * позначено вправи, які слід виконувати не лише в класі, а й удома з допомогою батьків.

Програму побудовано за концентричним принципом. Зазначені розділи є наскрізними для початкової та основної школи. У кожному класі зміст, обсяг і послідовність пропонованої учням інформації, організація її засвоєння змінюються відповідно до зростаючих пізнавальних і психологічних особливостей учнів. За умови дотримання державних вимог до результатів навчання послідовність і кількість годин на ці складові у підручниках і календарних планах можуть змінюватися відповідно до авторського викладу, робочого плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається навчально-виховний процес (наближення епідемій, стихійне лихо, інфекційні хвороби тощо).

Загальний підхід, яким повинен керуватися кожний педагог при реалізації програми у різних класах, – це викладання предмета з урахуванням вікових можливостей та потреб школярів.

Особливу увагу необхідно надати позитивній мотивації учнів не лише на вибір здорового способу життя, а й активну, щоденну й поступальну їх дію за правилами й вимогами збереження життя й зміцнення здоров'я.

Для учнів 1-4 класів, згідно з вимогами Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01), на п'ятнадцятій хвилині кожного уроку має проводитись фізкультхвилинка (рухавка, енергізатори тощо), які включають рух, дихальні вправи, вправи для збереження зору, пальчикову гімнастику тощо.

Прийоми та методи роботи з дітьми мають забезпечувати різноманітну активну практичну діяльність кожного учня.

Як свідчить практика, інформаційно-просвітницький підхід (знання заради знань), що домінував протягом багатьох років, виявився неефективним у вирішенні завдань профілактики тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків, поширення ВІЛ-інфекції та ІПСШ. На сьогодні альтернативним є компетентнісний підхід (знання заради вмінь).

Найбільш оптимальними формами проведення занять з основ здоров'я є урок-дискусія, урок-консультація, урок-практикум, урок-конференція (брифінг), тренінг.

Освіта на основі життєвих навичок передбачає обов'язкове застосування інтенсивних, інтерактивних педагогічних методів і прийомів у формі тренінгів. Тренінг – нестандартна демократична

форма проведення урочних, факультативних, позакласних занять, яка потребує як розбудови нових міжособистісних стосунків між усіма учасниками тренінгу, так і забезпечення специфічних якісних і просторових характеристик щодо кабінету, меблів, їх розміщення, мобільності, мультимедійного і методичного забезпечення.

Це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем.

Тренінг є ретельно спланованим процесом надання чи поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення певних ставлень, поглядів і переконань. Отже, у педагогіці співробітництва і розвивального навчання тренінг – це:

- нові підходи (співпраця, відкритість, активність, відповідальність);
- нові знання (інтенсивне засвоєння, уточнення);
- позитивні цінності (ставлення, ідеали);
- нові уміння і навички (ефективної комунікації, самоконтролю, лідерства, роботи в команді, уміння надавати й отримувати допомогу), аналіз ситуацій і прийняття рішень.

Педагог, якого найчастіше називають тренером, не домінує, а лише спрямовує діяльність групи.

Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи (наприклад, рольові ігри).

Навчання і виховання здійснюється у процесі колективної діяльності учнів. Сенс роботи вчителя не в тому, щоб домінувати, а в тому, щоб спрямовувати й регулювати цю спільну діяльність. У процесі проведення тренінгу вчителі широко використовують інтерактивні методи навчання:

- робота в групах;
- мозкова атака;
- рольова гра;
- дебати, дискусії;
- аудіовізуальна діяльність (театр, музика та інші засоби мистецтва);
- спільне виготовлення плакатів;
- розгляд і аналіз конкретних ситуацій;
- навчання однолітків і молодших школярів за методом «рівний – рівному»;
- моделювання ситуацій;
- проектування.

Пріоритетним напрямком роботи вчитель визначає ціннісне ставлення учня до себе. Щоб бути успішними в житті, діти повинні навчитися здобувати, аналізувати і обробляти різну, деколи суперечливу, інформацію, приймати об'єктовані рішення в ситуаціях з випадковими результатами, оцінювати міру ризику і шанси на успіх.

Успішна реалізація програми інтегрованого предмета «Основи здоров'я» можлива лише на засадах активної співпраці, партнерства всіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, педагогів, сім'ї та громади), що передбачає й уможлиблює:

- 1) особистісно орієнтоване навчання;
- 2) збагачення змісту інтегрованого предмета емоційним, особистісно значимим матеріалом;
- 3) використання інтерактивних методів навчання;
- 4) стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів, послідовну диференціацію та індивідуалізацію вивчення цього предмета;
- 5) роботу учнів із різними джерелами інформації, різними видами і типами ресурсних матеріалів;
- 6) відпрацювання практичних дій при вивченні кожної теми;
- 7) створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами навчально-виховного процесу (учнів, учителів, членів сім'ї, громади) та вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки;
- 8) залучення учнів до самооцінювання різних видів своєї діяльності, у тому числі й розвитку життєвих навичок;
- 9) багатоваріантність форм різних видів діяльності учнів;
- 10) залучення до активної співпраці сім'ї та громади.

Важливою умовою забезпечення оптимальної організації навчально-виховного процесу на уроках основ здоров'я за технологією освіти на основі розвитку життєвих навичок та практичної реалізації завдань здоров'язбережувальної освіти є створення у кожному навчальному закладі тренінгового кабінету з основ здоров'я відповідно до Положення про навчальний тренінговий кабінет з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності у загальноосвітніх навчальних закладах (наказ МОН України 09.12.2009 року №1114 та накази управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації). Навчально-методичне забезпечення кабінету має складатися з навчальних та профілактичних програм, підручників, посібників, інформаційно-просвітницьких матеріалів тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання навчальних досягнень учнів у 2014-2015 н.р. здійснюється за 12-бальною шкалою відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 року №329 «Про затвердження Критеріїв...» та від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану»).

Критерії визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти та встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок учнів та показники оцінки в балах відповідно до рівнів

методичні рекомендації

навчальних досягнень.

Критерії реалізуються в нормах чотирьох рівнів досягнень: початковий, середній, достатній, високий.

Перший рівень – початковий. Відповідь учня фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення.

Другий рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

Третій рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналіз, абстрагування, узагальнення тощо), вміє робитивисновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня (учениці) правильна, логічна, обґрунтована, хоча у ній бракує власних суджень.

Четвертий рівень – високий. Знання учня є глибокими, міцними, системними; учень вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Кожний наступний рівень вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові.

Оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства.

Заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів за погодженням з місцевими органами управління освітою. При цьому оцінки з навчальних предметів за семестри, рік, результати державної підсумкової атестації переводяться у бали відповідно до цих Критеріїв.

З метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів може бути використаний метод оцінювання портфоліо.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо, форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу, елементи самооцінки з боку учня тощо.

Моніторинг з основ здоров'я складається з поточного (поурочного оцінювання) і підсумкового (тематичного,

семестрового, річного оцінювання). Тематичне оцінювання здійснюється чотири рази на рік після засвоєння школярами відповідних розділів.

Практичні роботи проводяться не окремо, а в межах певної теми уроку. Оцінювання практичних навичок може бути вибіркоким, на розсуд учителя. Якщо оцінюються всі учні, то в журналі навчальних досягнень учнів відводиться окрема колонка за датою проведення уроку, підписується «Практична».

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню впродовж вивчення теми. Проведення окремого тематичного оцінювання на останньому уроці теми не є обов'язковим.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня з предмета протягом семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка коригуванню не підлягає.

Тренінгові методика навчання передбачає безоціночне спілкування, тому оцінювання навчальних досягнень учнів на кожному уроці не є обов'язковим. Але надзвичайно важливо, починаючи з початкової школи, розвивати навичку самоаналізу, самооцінки, роблячи акцент на позитивних досягненнях учнів.

Рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу

Звертаємо увагу, що реалізація завдань ефективного навчання здоров'ю, безпеки, розвитку та успіху висуває відповідні вимоги до організації навчально-виховного процесу в кожному закладі освіти, а саме:

- системної підготовки вчителів щодо викладання основ здоров'я та педагогічно-тренерів за сучасними інтерактивними технологіями навчання та виховання на основі розвитку життєвих навичок (наказ МОН України від 01.06.2009 року № 457) та отримання відповідного документа (сертифіката);

- здійснення наступності між початковою, основною та старшою школою у вирішенні завдань формування культури здоров'я та превентивної освіти;

- покращення навчально-методичної та матеріально-технічної бази, а саме – створення тренінгового кабінету з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2009 року № 1114);

- тісної співпраці учнів, педагогів, сім'ї та громадськості з питань форму-

вання ціннісного ставлення до здоров'я та життя кожної людини;

- розвитку мережевої взаємодії за всіма напрямками діяльності учасників освітнього процесу.

Аналізуючи стан організаційно-методичного забезпечення навчання на основі розвитку життєвих навичок у загальноосвітніх навчальних закладах області (щорічно, за вимогами МОНМС, для звітування з виконання зазначеної вище Загальнодержавної програми (пунктів 1.7, 2.2, 4.2, 4.4 плану заходів), з'ясувалося, що у цій роботі мають місце проблеми і недоліки:

- не всі загальноосвітні навчальні заклади забезпечені підготовленими педагогами для викладання основ здоров'я та педагогами-тренерами на основі розвитку життєвих навичок ;

- у більшості загальноосвітніх навчальних факультативний курс «Захисти себе від ВІЛ» (впровадження якого вимагається заходами МОНУ, заходами, затвердженими наказом управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації) викладається за рахунок виховних годин, що не гарантує системності та ефективності навчання ;

- більшість учителів зводить проведення уроків до простої передачі інформації учням і не проводять уроки-тренінги. Частина підготовлених педагогів іноді проводить уроки-тренінги, ще частина – періодично впроваджує інтерактивні технології;

- у більшості навчальних закладів не ведеться належна робота щодо створення тренінгового кабінету з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності що вимагається заходами МОНУ, затвердженими наказом управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації (на початок 2013-2014 н.р. таких кабінетів в області лише 56).

Особливої уваги потребує здійснення керівниками освітніх установ та закладів контролю за станом упровадження заходів управління освіти і науки Хмельницької ОДА з виконання Загальнодержавної програми профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД.

Першочергово це стосується вимог щодо викладання основ здоров'я, впровадження превентивних проектів «Захисти себе від ВІЛ», «Рівний-рівному» у 2014-2015 н.р. та надання аналітичних, моніторингових матеріалів з зазначених вище проблем.

А. ПОЛИЩУК,
методист з основ здоров'я
ХОІППО.